VASILE STOICA

SUFERINȚELE DIN ARDEAL

VASILE
STOICA

SUFERINȚELE DIN ARDEAL

ediția a IV-a

editura vicovia 2008

Copyright 2008 - Lia Stoica

© 2008 - Editura VICOVIA

Toate drepturile pentru limba română
sunt rezervate Editurii VICOVIA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STOICA, VASILE
Suferințele din Ardeal /Vasile Stoica. - Ed, a 4-a. - Bacău : Vicovia, 2008
ISBN 978-973-1825-10-6

94(498.4)"…/1914"

Nici o parte a acestei lucrări nu poate fi reprodusă, în mod electronic, mecanic, prin fotocopiere sau prin nici un alt mod fără acordul scris dat în prealabil de Editura VICOVIA

Diplomație și Propagandă

Vasile Stoica, îndeobște neglijat ori uitat, victimă a holocaustului roșu, aparține generației de aur a diplomației române din perioada delimitată de cele două Congrese Mondiale ale Păcii din 1919-1920 și 1946 și de Tratatele de Pace aferente din 1919-1923 și 1947. A fost, și mai mult decât atât, unul dintre reprezentanții ei străluciți, un model. Cunoscutul *Anuar diplomatic și consular* din 1942 l-a inclus, la rangul miniștrilor plenipotențiari clasa I în funcție, în tabloul corpului diplomatic al Ministerului Regal al Afacerilor Străine din București alături de Victor Cădere, Vasile Grigorcea, Raoul Bossy, Ion Christu, Gh. Davidescu sau Frederic C. Nanu, cu toții lansați sau activând sub ministeriatele străluciților Take Ionescu, I. G. Duca, N. Titulescu, Grigore Gafencu sau Mihai Antonescu,[1] dintre care, desigur, nici unul are nevoie de vreo recomandare. În același breviar, aflăm și o notiță biografică privind activitatea diplomatului **Vasile Stoica** în care se marcau, cu exactitate, etapele carierei sale pentru primii 20 în cadrele Ministerului Regal al Afacerilor

[1] Vezi Ministerul Regal al Afacerilor Străine al României, *Anuar diplomatic și consular,* București, Imprimeria Națională, 1942, p. 78-79.

Străine al României[2].

Vasile Stoica s-a născut la Avrig (Sibiu), la 1 ianuarie 1889. A făcut temeinice studii liceale la Sibiu și Brașov, iar cele superioare la Budapesta, Paris și București, devenind licențiat în Litere. A funcționat inițial ca profesor la Sibiu, în 1913-1914, apoi ca redactor la cotidianul "Românul" din Arad. Când a izbucnit Primul Război Mondial, tânărul sublocotenent a fost mobilizat în armata austro-ungară, dar, foarte curând după aceea, el a trecut în România, militând, alături de Take Ionescu și N. Filipescu, în campania filo-antantistă. Om de vastă cultură, poliglot desăvârșit, cunoscând fluent nu mai puțin de 14 limbi străine, Vasile Stoica s-a impus și ca luptător prin faptă și scris în acțiunea pentru fondarea și, după aceea, pentru recunoașterea internațională și consacrarea României Mari[3]. Așa după cum ulterior avea să menționeze, într-o declarație păstrată la dosarul său din 1947, el a fost acela care a redactat proclamațiile către Țară și Armată lansate de regele Ferdinand I cu prilejul intrării României, în august 1916, în gloriosul Război al Unității Naționale din 1916-1919[4]. S-a înrolat voluntar în armată, distingându-se în lupte, fapt pentru care a fost decorat cu "Virtutea Militară". A fost rănit și operat în mai mul-

---

[2] *Ibidem*, p. 153.

[3] Șerban N. Ionescu, *Who Was Who in Twentieth Century Romania,* Boulder-New York, Columbia University Press, 1994, p. 275. Este interesant că, în ediția română a volumului, numele lui **Vasile Stoica** nu a mai fost reținut (cf. Șerban N. Ionescu, *Dicționarul panoramic al personalităților din România. Secolul XX,* București, Editura Victor Frunză, 2006).

[4] Cicerone Ioniță, *Cartea de aur a rezistenței românești împotriva comunismului,* I, București, Tip. "Hrisovul", 1995, p. 153.

te rânduri, la Iași, capitala vremelnică a României în 1916-1918. Dar, deja la 5/18 aprilie 1917, potrivit deciziei Guvernului Ionel I. C. Brătianu și a Marelui Cartier General Român, **Vasile Stoica** a fost trimis, împreună cu Vasile Lucaciu, președintele Ligii Culturale, și preotul Ion Moța, în SUA, pentru a prezenta opiniei publice nord-americane adevărul despre acțiunea României în Războiul Mondial[5], iar în continuare pentru propagandă în folosul cauzei naționale și acțiune pentru reunirea voluntarilor transilvăneni din Lumea Nouă dispuși să lupte, în cadrul unei legiuni aflate sub drapel american (peste 15.000 de oameni), pe frontul din Franța. În 1917 și mai târziu, **Vasile Stoica** avea să coopereze strâns cu toți ceilalți membri ai emigrației române, în primul rând Epaminonda Lucaciu, dr. Nicolae Lupu și Ludovic Mrazec, iar, asupra faptelor petrecute, el avea să stăruie în volumele sale de conferințe ori de amintiri, ca să nu mai vorbim de intensa activitate desfășurată în calitate de colaborator al unor celebre cotidiane nord-americane („The New York Times", „The Washington Post", „The New York Herald Tribune", „The New Republic", „The Litteratury Digest" ș.a.). La începutul lunii iulie 1917, **Vasile Stoica** a fost primit de Robert Lansing, liderul Departamentului de Stat al SUA, și de N. Baker, titularul Apărării, pentru ca la confluența anilor 1917-1918 să efectueze un amplu turneu de conferințe, un prilej fericit de a angaja discuții cu fostul președinte Theodore Roose-

[5] Dinu C. Giurescu, coordonator, *Istoria României în date,* București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 337.

velt[6] ori cu unii dintre „monștrii sacri" ai presei nord-americane de la „The Washington Post" și „The New York Times"[7]. În context, activitatea lui **Vasile Stoica** a câștigat impuls la începutul anului 1918, atât pentru timpul scurt cât a beneficiat și de susținerea Legației României înființate la Washington[8], sub conducerea dr. Constantin Angelescu[9], dar și după aceea, stabilind strânse raporturi cu viitori lideri ai Cehoslovaciei, Poloniei sau Serbiei (Thomas G. Masaryk, Ignacy Jan Paderewski, H. Hinkovici). Finalmente, contactele au ajuns să fie extinse până la cel mai înalt nivel, inclusiv la Casa Albă, la 20 septembrie 1918, **Vasile Stoica** fiind primit, o dată cu Masaryk, Paderewski și Hinkovici, de către șeful executivului de la Washington, nimeni altul decât președinte Woodrow Wilson[10], celebrul autor al „Celor 14 puncte" prezentate Congresului la 26 decembrie 1917/8 ianuarie 1918. De altfel, 1918 avea să fie anul marilor împliniri peste Ocean, mai ales în momentul când, în urma străduințelor sale sistemati-

---

[6] Cf. Ion Stanciu, *Theodore Roosevelt, **Vasile Stoica** și cauza unității românești*, în „Revista de Istorie", București, nr. 12/1988, p. 1 199-1 209.

[7] Dumitru Preda, ***Vasile Stoica,*** în „Magazin Istoric", București, nr. 12/1992, p. 4; Traian Rus, ***Vasile Stoica,*** în „Transilvania", Sibiu, nr. 11/1978, p. 32.

[8] În perioada respectivă, **Vasile Stoica** a fost atașat personalului Legației.

[9] Gh. Platon, coordonator, *Istoria Românilor,* vol. VII/2, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 474. Activitatea Legației a fost de scurtă durată, fiind încheiată în condițiile intervenției negocierilor de *pace separată* între România și Puterile Centrale.

[10] Gh. Platon, coordonator, *Istoria Românilor,* vol. VII/2, p. 478; Gh. Buzatu, *O istorie a prezentului,* Craiova, Editura Mica Valahie, 2004, p. 213. Mai apoi, **Vasile Stoica** avea să relateze personal întrevederea cu Wilson (cf. *20 septembrie 1918. Cu Prof. Masaryk la Președintele Wilson,* în „Magazin Istoric", nr. 12/1995).

ce și necontenite, la 22 iunie/5 iulie, s-a fondat **Liga Națională a Românilor din America**, al cărei președinte a fost ales. Peste puțin timp, la 13 septembrie 1918, Liga avea să fuzioneze cu **Comitetul Național Român din Transilvania și Bucovina,** fondat deja la Paris, în 17/30 aprilie 1918, sub președinția lui Traian Vuia, transferată apoi dr. Ion Cantacuzino[11]. După 20 septembrie/3 octombrie 1918, o dată cu formarea la Paris a **Consiliului Național al Unității Române**[12], diriguit de Take Ionescu și numeroși ardeleni (Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Traian Vuia ș.a.), liderii emigrației române din America s-au integrat armonios bătăliei generale declanșate pentru triumful României Mari[13]. De asemenea, alături de dr. N. Lupu, **Vasile Stoica** n-a încetat demersurile la Casa Albă, pentru a obține – vizavi de a proiectată Legiune slavă - constituirea unei **Legiuni** distincte a voluntarilor români din SUA[14] și care, dat fiind finalul ostilităților generale dintre 1914 și 1918, n-a mai ajuns pe frontul din Europa[15].

---

[11] Dinu C. Giurescu, coordonator, *Istoria României în date,* p. 347.

[12] Fapt remarcabil, **Consiliul Național,** în condițiile în care România fusese izolată în urma Păcii de la București cu Puterile Centrale, avea să fie recunoscut de Puterile Aliate învingătoare în conflagrația din 1914-1918 – Franța (12 octombrie 1918), SUA (5 noiembrie 1918), Marea Britanie (12 noiembrie 1918) și Italia (19 noiembrie 1918).

[13] Gh. Platon, coordonator, *Istoria Românilor,* vol. VII/2, p. 479.

[14] Pentru epoca respectivă și acțiunile desfășurate a se vedea lucrările memorialistice ale lui **Vasile Stoica,** George Moroianu, jurnalul dr. N. Lupu, studiile recente și istoriografia raporturilor româno-americane în timpul Războiului Mondial din 1914-1918 (apud Gh. I. Florescu, editor, *Relații româno-americane în timpurile moderne*. Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza", 1993, passim).

[15] Cf. Gelu Neamțu, *Legiunea românilor americani, 1917-1918,* în vol. *Relații româno-americane în timpurile moderne,* p. 143-160.

Având în seamă bogata sa experiență și rezultatele deosebite obținute, din momentul în care la 18 ianuarie 1919 s-a deschis Areopagul Păcii, **Vasile Stoica** a fost convocat, în februarie 1919, la Paris, ca membru al Delegației României la Versailles. Invitația venea din partea premierului Ionel I. C. Brătianu în persoană, iar acesta l-a numit ofițerul său de legătură cu delegațiile britanică și americană din capitala Franței. În acest fel, **Vasile Stoica** a debutat propriu-zis în activitatea diplomatică, care, cu scurte dar motivate întreruperi, avea a se prelungi până în noiembrie 1947, când la București, prin impunerea de către comuniști a Anei Pauker la conducerea Ministerului Afacerilor Străine, Centrala a fost dezafectată de... "elementele burghezo-moșierești" și copleșită peste noapte de infuzia de „noi cadre diplomatice"– comuniști români și minoritari, cu toții agenți și unelte la dispoziția URSS, puterea ocupantă a momentului în România ca și în restul Europei Est-Centrale.

O schiță biografică nepretențioasă îl reține pe **Vasile Stoica** ca fondator al Agenției "Rador", apoi ca director al secției din Paris al instituției, dar îndeosebi ca secretar de legație, cu începere de la 16 iulie 1921, când a pătruns în Ministerul Afacerilor Străine din București, iar, în continuare, ca ministru al României succesiv în Albania (1930-1932), în Bulgaria (1932-1936) și în Țările Baltice (1937-1939), cel dintâi ambasador român în Turcia (1939-1940), subsecretar de stat la Ministerul Propagandei Naționale (4 martie – 14 sep-

tembrie 1940)[16], trecut în administrația Ministerului Afacerilor Străine (după 15 septembrie 1940)[17], pentru ca în perioada martie 1945 – iulie 1946 să fie desemnat Secretar General al Centralei, apoi ambasador la Haga (1946-1947) și, concomitent, delegat la Conferința Păcii de la Paris (iulie-octombrie 1946). Rechemat în țară la 1 mai 1947, **Vasile Stoica** nu avea să mai fie trimis în vreo misiune, iar din Centrală, așa cum am menționat deja, avea să fie eliminat, o dată cu comunizarea forțată a instituției[18].

Și, toate acesta, în ciuda experienței sale diploma-

---

[16] De remarcat că, la 15 ianuarie 1937, **Vasile Stoica** redactase excelenta sinteză *Problema propagandei,* nu demult valorificată de noi (Gh. Buzatu, Elena Istrățescu, *Diplomație și propagandă*, în *Diplomație și diplomați români,* II, Focșani, 2002, p. 329-345; Gh. Buzatu, O istorie a prezentului, p. 212-226). Reținem că autorul, în baza experienței personale și a analizei fenomenului la nivel global după 1919, releva: *„... Necesitatea unei acțiuni pozitive pentru combaterea propagandei dușmănoase în străinătate, pentru răspândirea știrilor bune despre viața și progresul țării și pentru afirmarea și apărarea drepturilor noastre, pe de o parte, pe de altă parte, necesitatea de a se da opiniei publice a țării, în vălmășagul de astăzi, o îndrumare sănătoasă – monarhică și națională, democratică și disciplinată – impune crearea unui organism central viguros, dotat cu personal pregătit și cu mijloace suficiente, cu menirea și posibilitatea de a exercita influența cerută de interesele naționale superioare, atât înăuntrul cât și în afara frontierelor țării. Nu trebuie să uităm că, dacă este necesar ca presa și opinia publică din străinătate să fie favorabil informate despre viața și sforțările noastre și să ne susțină cu căldură, este tot așa de necesar ca în interiorul țării presa să fie un mijloc de consolidare și de disciplinare a vieții naționale, un instrument de educație și civilizație în serviciul Patriei"* (ibidem, p. 222-223).

[17] În vremea Războiului din Est (1941-1944), **Vasile Stoica** avea să joace un rol predominant în așa-numita *Comisie a Păcii,* fondată și dirijată de Mihai Antonescu, pentru pregătirea materialelor necesare Bucureștilor la forumul mondial ce avea să se întrunească după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial (cf. Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului,* 1930-1945, București, Editura RAO, 2007, p. 340 și urm.).

[18] Cicerone Ionițoiu, *op. cit.,* p. 153-154.e

tice enorme, a meritelor sale netăgăduite și a calităților de excepție probate pe parcursul deceniilor în serviciul țării. În declarația sa la dosar, la care ne-am referit, **Vasile Stoica** scria astfel despre idealurile fundamentale ale sale și ale generației sale strălucite:

"Am trăit modest, dar demn, sunt om de caracter și de linie dreaptă. Mi-am făcut cariera de la coarnele plugului țărănesc până la cel mai înalt grad diplomatic prin muncă, talent și hărnicie; îmi ador țara și poporul meu românesc căruia i-am servit cu devotament neclintit toată viața mea. Am fost un pasionat al carierei mele convins că numai cu pasiune poți realiza o operă atât de importantă"[19].

În fapt, alungarea diplomatului din Ministerul Afacerilor Străine, căruia îi dăduse peste un sfert de veac strălucire nu reprezenta altceva decât începutul infernului, pentru el și pentru atâția dintre iluștrii săi contemporani, iar în mod concret pentru întreg poporul său. Întrucât pentru **Vasile Stoica** au urmat șase ani de închisoare (1948-1954), trei ani de vremelnică "libertate", succedată de o nouă condamnare la zece ani temniță grea (1957). A murit la Jilava, la 27 iulie 1959[20].

---

[19] Ibidem, p. 154.

[20] Potrivit certificatului de deces Seria M, nr. 047968, comunicat de d-na Lia Stoica, fiica eminentului diplomat. Un reușit portret al diplomatului, scris la cel dintâi semnal, fals, al decesului său, în ... 1950, a publicat Pamfil Șeicaru. Materialul cuprindea și amintiri personale. Reținem din excelentul eseu: „[**Vasile Stoica**] era din ce în ce mai prins de problemele de politică externă. N. Titulescu îl avea ca un prețios colaborator; fusese însărcinat să urmărească toate publicațiile ungurești, cărți, reviste, ziare, din care făcea fișe cu aceeași râvnă cu care odinioară își făcea note din lecturile lui literare. Mediul de la Externe nu-l transformase însă, ră-

În afară de rezultatele sale remarcabile pe tărâmul activității diplomatice, în afară de contribuțiile sale în presă ori de paginile memorialistice tratând epoca primului război mondial, **Vasile Stoica** a lăsat în urmă-i un bogat și apreciat fondul documentar[21], adăpostit în Arhivele Naționale ale României, Arhiva Istorică Centrală din București, unde poate fi investigat cu maximum de folos științific și practic[22].

§

Activitatea publicistică a lui **Vasile Stoica** a fost, fără inutile exagerări, extrem de bogată și variată. Nefiind posibil, în acest cadru, să detaliem, ne mulțumim a reține în principal: lucrările consacrate de **Vasile Stoica** problemei naționale esențiale pentru românii de pretutindeni în epoca Primului Război Mondial

---

măsese aceeași fire deschisă, naturală, o inteligență clară, orientându-se cu siguranță în complexul problemelor internaționale, ajutat fiind de sârguincioasa lui lectură" (Pamfil Șeicaru, Scrieri din exil, II, Portrete politice, ediție I. Oprișan, București, Editura Saeculum I.O., 2002, p. 345).

[21] Crisanta Podăreanu, *Fondul personal **Vasile Stoica,*** în "Revista Arhivelor", București, nr. 1/1993, pp. 76-82. Filofteia Rînziș, *Arhivele personale și familiale,* I, *Repertorii arhivistice,* București, 2001, p. 155. Reținem numele unora dintre personalitățile cu care **Vasile Stoica** a corespondat: Ion și Mihai Antonescu, Constantin Argetoianu, Lucian Blaga, Ionel I. C. Brătianu, Carol al II-lea, Aron Cotruș, Miron Cristea, I. Gigurtu, dr. Petru Groza, Iorgu Iordan, Vasile Lucaciu, Iuliu Maniu, Sextil Pușcariu, Savel Rădulescu, M. Sadoveanu, Gh. Tătărescu, Viorel Virgil Tilea, N.Titulescu, Al. Vaida-Voievod, Elena Văcărescu, Traian Vuia ș.a. *(ibidem).*

[22] Gh. Buzatu, Elena Istrățescu, *Diplomație și propagandă,* în *Diplomație și diplomați români,* II, p. 329-345; Gh. Buzatu, O istorie a prezentului, p. 212-226; „Magazin Istoric", nr. 12/1992; 10/1994; 11/1994; 12/1994; 1/1995; 10/1995; 10/1996; 11/1996 și „Revista de Istorie Militară", București, nr. 5-6/1997, materiale valorificate de D. Preda și, îndeosebi, I. Lăcustă. Pe același temei, al arhivei personale, istoricul Ioan Opriș pregătește o biografie a lui **Vasile Stoica.**

(vezi, îndeosebi, *Habsburgii și România,* București, 1915, în colaborare; *Suferințele din Ardeal,* București, 1916 și 1917; *Bessarabia, Dobrodja,* New York, 1919; *The Roumanian Question,* Pittsburgh, 1919; *The Roumanian Nation a Sentry of Western Latin Civilization in Eastern Europe,* Pittsburgh, 1919); paginile memorialistice (*În America pentru cauza Românilor,* București, Editura Universul, 1926; *O lămurire în legătură cu propaganda noastră în America. Scrisoare scrisă către D-l Anton Bibescu, Ministrul României la Washington,* București, 1924; *Un episod de acum 25 de ani*, în „Magazin Istoric", nr. 12/1992, p. 5-8) și amplele rapoarte diplomatice (în cea mai mare parte nepublicate)[23]; sinteza menționată din 1937 privind *Problema propagandei*[24] și materialele pregătite la nivelul Ministerului Afacerilor Străine din București pentru participarea României la Conferința Păcii de la Paris (1946) și, în sfârșit, dar nu în cele din urmă, articolele diseminate cu maximă dărnicie în paginile presei nord-americane în cursul misiunii din 1917-1918 *(Roumanian Question; The Roumanian Nation and the Roumanian Kingdom* etc. etc.). Dintre toate acestea, netăgăduit, cea mai distinctă carieră a fost rezervată *Suferințelor din Ardeal,* care a înregistrat deja trei ediții (București, 1916-1917 și Cluj-Napoca, 1994), iar, de data aceasta, grație inițiativei mai presus de orice laudă, a **Editurii Vicovia** din Bacău, sporește la cea de a patra. Specificăm că, deja în *Prefața* ediției secunde (scrisă pe când autorul se afla în

[23] Pentru excepții, vezi *supra*, documentele valorificate în paginile revistei „Magazin Istoric".

[24] Editori: Gh. Buzatu, Elena Istrățescu.

America și, deci, localizată și datată precis – Washington, DC, 1 noiembrie 1917), **Vasile Stoica** a motivat necesitatea cărții și i-a explicitat structura, după cum i-a delimitat bibliografia, iar finalmente – descoperind că *„faptele grăiesc ele destul de lămurit"* – a anexa o amplă cronologie, sub titlul *Un mănunchi de isprăvi de ale autorităților ungurești. Iunie 1897 – aprilie 1913*. În rest, drept concluzie generală, **Vasile Stoica** observa, cu deplină îndreptățire pentru acel moment, că: *„Stăpânirea ungurească și nemțească pentru noi e moarte sigură. Datoria noastră a tuturora în aceste zile fără seamăn în istoria omenirii este să punem la îndemâna celor ce se luptă pentru dezrobirea noastră toate puterile de care dispunem. Din jertfele avutului și sângelui nostru va răsări un neam românesc liber, o România puternică, ale cărei hotare, de la apele Nistrului până în pustele Tisei, vor cuprinde pe toți cei ce vorbesc dulcea noastră limbă românească"*.

Erau considerații care, în baza unei expuneri sintetice și atrăgătoare a Suferințelor din Ardeal ale românilor, sistematizate pe parcursul celor șapte capitole , aveau să se întregească magistral cu aceste premoniții adeverite integral chiar în cursul anului 1918, marcat de întreitele clipe astrale de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia:

„Un lucru de acum încolo e sigur: Ardealul cu toate pământurile românești de sub stăpânirea ungurească și austriacă, cu Banatul, cu Biharia, cu Sălagiul, Sătmarul, Maramureșul și Bucovina vor fi eliberate și împreunate cu România de azi, alcătuind

astfel laolaltă un mare și puternic Stat Românesc independent și democratic. Tratatul, pe care la intrarea sa în război l-a încheiat România cu Aliații, înainte de toate cu Franța, Anglia, Italia și apoi cu Rusia, și pe care l-a aprobat în declarația sa de război și marea republică a Statelor Unite din America, garantează Regatului Român stăpânirea tuturor acestor ținuturi românești, iar biruința Aliaților, ale căror izvoare de muniții și de arme, de bani și de oameni sunt nesecate, e așa de sigură, precum e sigur că râurile niciodată nu curg în deal spre vârfurile munților"!

În concluzie, prin forța realităților surprinse și semnificația mesajului transmis, ***Suferințele românilor din Ardeal*** s-au dovedit și au rămas o carte mereu actuală, iar, în consecință, absolut necesară.

Prof. univ. dr. **Gh. Buzatu**
Iași, 5 ianuarie 2008

Cuvânt Întregitor

Activitatea emigrației române în țările aliate după pacea înrobitoare de la Buftea-București impusă de Austro-Germania României, constituirea unor organizații politice și militare, acțiunea Românilor emigrați în Statele Unite ale Americii, lupta Românilor rămași acasă - toate au atras luarea aminte înțelegătoare și binevoitoare a unor factori determinanți în politica mondială.

Emigrația română din S.U.A. în frunte cu *Vasile Stoica, Epaminonda Lucaciu,* fiul marelui și neînfricatului *Vasile Lucaciu,* "Leul de la Sisești", *Nicolae Lupu, Ludovic Mrazec* și alții se organizează tot mai bine în vederea câștigării sprijinului președintelui Woodrow Wilson și a opiniei publice americane. Mitinguri și adunări publice ale Românilor din America pentru sprijinirea României au avut loc.

După înființarea, în Iulie 1918, a "Ligii Naționale Române" din America, cu scopul influențării opiniei publice americane, au avut loc acțiuni comune cu reprezentanții celorlalte popoare care luptau pentru aceleași idealuri: Thomas G. Masaryk (Cehoslovacia), I. J. Paderewsky (Polonia), H. Hinkovitch (Iugoslavia).

La conferințele delegației române, organizate în diferite orașe, participă mii de oameni. Concomitent sunt răspândite lucrări istorice și istorico-geografice, hărți etnografice, etc, bucurându-se de mare succes și buna primire, în cercurile politice și culturale americane și în presa americană, care publică articole în favoarea Românilor: *Roumanian Question; The Roumanian Nation and the Roumanian Kingdom; The Roumanian Nation a Sentry of Western Latin Civilisation în Eastern Europe; Roumanian History and Condition,* etc.

Alte personalități politice americane, pe lângă fostul președinte Theodor Roosvelt și ministrul de externe (secretarul de stat) Robert Lansing sunt câștigate pentru cauza Românilor: *Franklin Lane,* ministrul de interne, *Wiliam Bullit* și *Wiliam Philiph,* ș.a., alți înalți funcționari în Ministerul de Externe.

Audiența la Casa Albă din 20 Septembrie a reprezentanților naționalităților a influențat și poziția președintelui Wilson în sprijinirea drepturilor naționale ale popoarelor din monarhia austro-ungară.

Se constituie, la începutul lunii Octombrie *Uniunea Central-Europeană* sub conducerea lui Thomas Masaryk din care făceau parte: 2 Români, 2 Cehoslovaci, 2 Iugoslavi și 1 Italian.

Rezultatul acestor intense acțiuni și activități a fost discursul adresat națiunii de către președintele Wilson, chiar în zilele constituirii *Consiliului Național de la Paris,* sub președinția lui *Take Ionescu,* având ca vicepreședinți pe *Octavian Goga* și *Vasile Lucaciu*. Importantul discurs al președintelui Wilson lua apărarea drepturilor națiunilor asuprite. Dovadă că nici unul

dintre sprijinitorii de până atunci nu mai susținea integritatea Imperiului habsburgic.

Încurajați de importantul discurs al președintelui Statelor Unite, emigrația română din S.U.A. organizează *"Legiunea Română"* din Statele Unite, formată din 17.000 ostași care se integrează în armata americană.

Speranțele și încrederea în realizarea aspirațiilor poporului român au înregistrat o potențare tot mai mare și prin situația de pe fronturile de luptă unde, Puterile Centrale suferă înfrângeri pe toate fronturile și, ca urmare prăbușirea Puterilor Centrale era o chestiune de zile.

Pe frontul de Vest, după contraofensiva din Iulie a puterilor Antantei și spargerea liniilor germane la Marna în 8 August, armatele germane bat în retragere. Nimic nu mai putea opri degringolada. Kaizerul însuși se declara gata să plece pe front. Dar armatele germane se găseau într-o mare confuzie, panică și debandadă. Mii de soldați germani s-au predat fără nici o împotrivire. Mulți părăsesc frontul și-și abandonează armele, dau dovezi de nesupunere. Lupta din 8 August din apropierea orașului Amiens este socotită de generalul german Ludendorff ziua neagră, ziua de doliu a armatei germane. Ludendorff și Kaizerul sunt de acord că războiul trebuie sfârșit, chiar cu un bilanț rușinos pentru germani. Mai ales că situația internă din Germania era dezastruoasă. De aceea, Hintze, ministrul de externe al Germaniei, în fața insuccesele militare propune începerea tratativelor diplomatice prin intermediul reginei Olandei și al regelui Spaniei. Cu atât mai mult cu cât Kaizerul primise o scurtă notă semnată *Der grosse*

Soldatenrat (Marele Sfat al Soldaților) prin care era avertizat că dacă nu se încheie pacea în 4 săptămâni, va fi îndepărtat (Kaizerul) de propria sa gardă.

În aceste condiții, la începutul lunii Septembrie, amiralul Hintze aleargă la Viena pentru a afla planurile de pace ale colegului său, contele Burian, care adresase o notă președintelui Wilson, propunând convocarea unei conferințe a tuturor puterilor beligerante pentru a sfârși deîndată ostilitățile și a stabili bazele păcii. Nota a fost respinsă de către cei cărora le-a fost adresată.

Nu-i mai rămânea nici Austriei decât capitularea, mai ales că armatele ei suferiseră alte înfrângeri pe frontul italian, iar în interiorul monarhiei dualiste mișcările naționale iau amploare tot mai mare.

În această situație la 13 Iulie 1918 se constituie la Praga *"Comitetul Național Ceh"* din reprezentanții tuturor partidelor politice, cu scopul de a obține dreptul la autodeterminare, în cadrul unui stat suveran ceh independent, cu suveranitate și administrație proprie. Iar în August, la Ljubliana a fost înființat *"Consiliul Național Sloven",* iar în Septembrie același an ia ființă organizația *"Vocea populară a Bosniei și Herțegovinei"*.

De pe frontul sudic soseau de asemenea vești alarmante. în război aproape neîntrerupt din 1912, țăranii soldați bulgari voiau să plece acasă și să-și împartă pământul. Se constituie soviete și se aclamă republica. Reprezentantul țăranilor, Stamboliski, eliberat din închisoare este rugat să oprească mișcarea poporului "pentru salvarea patriei". Răspunsul nemulțumiților a fost proclamarea republicii bulgare într-un orășel din apropierea Sofiei. Generalisimul Todorov trimite o

solie generalului Franchet d'Esperey, comandantul frontului sudic al Antantei pentru a cere încheierea armistițiului. în condițiile grele ale generalului francez se încheie armistițiul din 20 Septembrie.

Drumul spre Transilvania era deschis armatelor Antantei care nu pot fi oprite pe Dunăre de armatele austro-ungare. Situația Puterilor Centrale (Germania și Austro-Ungaria), ajunsese într-o criză fără ieșire. în aceste condiții este anulată pacea înrobitoare impusă României de Puterile Centrale.

Iar reprezentanții Românilor din Bucovina *C. Isopescu Grecul* și *T. Grigorovici* refuza orice acțiune în favoarea Austriei.

Simultan și în același sens a fost și activitatea emigrației române din țările aliate, care la 3 Octombrie se reorganizează la Paris mai bine, sub numele care viza acum direct formarea României Mari; "*Consiliul Național al Unității Române"* (prin reorganizarea Consiliului Național Român) format dintr-o largă reprezentanță de 29 membrii: *Take Ionescu* președinte, *Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Constantin Angelescu, Ioan Th. Florescu* vicepreședinți, *Paul Brătășanu, V. Atanasevici, D. Drăghicescu, I. Găvănescu, Toma Ionescu, Sever Bocu, Gh. Mironescu, G. Basarabescu, Nicolae Titulescu, Partenie Cosma, I. Cantacuzino, L. Catargi, C. Cotescu – Comăneanu, C. Diamandi, Traian Vuia, S. Mândrescu, D. G. Many, C. Miile, G. Simson, V. Stroescu, I. Ursu, G. Vasilescu, V. Dumitriu* și *G. Moroianu* membri.

Consiliul a fost recunoscut de Puterile Aliate ca reprezentant al interesului României, ca organ de

apărare a drepturilor Românilor, mai întâi de guvernul francez în ziua de 12 Octombrie, prin nota lui Stephen Pichon, în care se sublinia că guvernul francez consideră consiliul format din personalități eminente ale României și ale Românilor "despărțiți încă de patria-mamă", ca imaginea fidelă a adunărilor românești din viitor, deoarece era emanația aspirațiilor seculare spre libertate și unirea Românilor. De aceea, guvernul francez sprijină întru totul activitatea Consiliului care luptă pentru realizarea aspirațiilor de unire a țărilor românești.

În luna Noiembrie, Consiliul a fost recunoscut și de celelalte state aliate: Statele Unite ale Americii (5 Noiembrie), prin scrisoarea secretarului de stat Robert Lansing, în care se recunosc justele drepturi politice și teritoriale ale națiunii române, Anglia prin scrisoarea ministrului de externe A. J. Balfour (12 Noiembrie) după ce lordul Nortcliffe declarase cu o săptămână în urmă ca generalul englez recunoaște unirea tuturor Românilor în Regatul României, iar Italia (19 Noiembrie), prin scrisoarea ministrului de externe S. Sonnino, prin care guvernul italian își exprima "profunda și constanta simpatie pentru aspirațiile poporului român".

Acad. **Ștefan Pascu**

În loc de Prefață

S-ar putea cineva întreba dacă reeditarea unei cărți scrise la început de secol XX, mai poate prezenta interes și oportunitate la sfârșit de secol, atâta vreme cât situația istorică a îmbrăcat forme atât de diverse și popoarele Europei au trecut prin cel puțin trei mari încercări; două războaie mondiale și războiul rece, care fiecare-n parte au provocat mari transformări în situația geo-politică a Europei.

Răspunsul poate fi găsit în însăși lectura atentă a cărții "Suferințele din Ardeal", care tratează momentele cele mai importante ale istoriei Transilvaniei, într-o lucrare de sinteză, scrisă de un bun cunoscător al evenimentelor, preocupat să aducă puțină lumină în luptele de idei duse de oameni de știință și diplomați pe tărâmul istoriografiei.

Vasile Stoica, autorul acestei lucrări, scriitor și diplomat, născut în anul 1889 în Avrig (Sibiu), facându-și studiile secundare și universitare la Sibiu, Brașov, Budapesta și Paris, licențiat în litere, fost membru în delegația română la Liga Națiunilor, deputat de Sibiu, ministru plenipotențiar la Tirana și Sofia, apoi la Riga și Kaunas (Lituania) (1933 -1939) și la Ancara

(1939 -1940), subsecretar de stat la Ministerul Propagandei Naționale (1940), și-a consacrat o bună parte din viață în lupta pentru emanciparea românilor din Transilvania.

În afara colaborărilor la diferite periodice din țară, cu opere literare originale și traduceri, Vasile Stoica și-a susținut activitatea diplomatică cu o mulțime de scrieri cu caracter istoric și științific, din care amintim doar câteva: "Habsburgii și România" (cu T. Rusu-Abrudeanu), Buc. 1915; "Suferințele din Ardeal" (două ediții, 1916, 1917); "Basarabia", New York, 1919; "The Roumanian question", Pittsburg, 1919; "în America pentru cauza românilor", 1926 și lista ar putea fi mult completată.

Această scurtă carte de vizită asupra autorului și operei sale, am considerat-o necesară pentru simplu motiv că ea poate constitui un argument asupra competenței și posibilității unei bogate informații, atât de necesare în elucidarea unor evenimente pe cât de controversate, pe atât de importante, vizând trecutul nostru istoric și legat de acesta, modelarea în termeni acceptabili a istoriei viitoare.

Se spune mereu că trecutul istoric nu mai trebuie dezgropat, raportând totul la prezent. Așa ar fi dacă evenimentele care au început să se desfășoare după 1989 în zona geo-politică a țării noastre (vezi fosta Iugoslavie), nu ne-ar da motive de îngrijorare, ele având multe puncte comune cu cele din preajma celor două războaie mondiale. Și astfel va trebui să acționăm precum zicea de curând rabinul de Timișoara, domnul Neuman,

într-o emisiune TV în limba germană, că: "Nu poate fi constituit un viitor fără a ne gândi la trecut".

Iată încă un motiv în plus ca această lucrare să ajungă în mâinile generației tinere și nu numai, pentru a-și putea construi viitorul, bazându-se pe o amplă și corectă cunoaștere a trecutului.

Dar în aceeași măsură, ea trebuie să ajungă pe masa de lucru a marilor personalități și organisme internaționale, pentru o corectă cunoaștere a istoriei Transilvaniei, care azi a devenit o problemă la fel de disputată ca și după primul război mondial, iar reluarea ei în considerare în termenii adevărului istoric, ar putea declanșa consecințe dezastruoase nu numai în centrul Europei, ci cu extindere pe întregul continent.

Avem încredere în luciditatea și buna credință a oamenilor politici, care prin atitudinea lor corectă și în spiritul adevărului, să ducă nu la o dezbinare și neînțelegere între națiuni, ci la o Europă unită și prosperă, o patrie a libertăților și a democrației.

I. Hentea

Închin această carte dragilor mei prieteni,
Dr. ZAHARIE MUNTEANU și POMPILIU DAN
mucenici ai dezrobirii noastre – spânzurați de unguri
în primăvara anului 1917

Prefața Autorului

Întâia ediție a acestei cărți apăruse în București cu puțină vreme înainte de intrarea României în război. în câteva săptămâni fu aproape complet epuizată, în Septembrie 1916 mi se cerea să scot o a doua ediție. Pe atunci însă eram cu pușca în mână în jurul Sibiului, apoi în munți, pe Surul, pe Gorganul, la curmătura Coților și la Măgura Racoviții de Argeș alături de eroii Regimentului 1 Grăniceri. Ceva mai târziu zăceam în spital cu trupul sfâșiat, slăbit de multa pierdere de sânge, și cu schijă de oțel în plămânul stâng, lângă inimă. Cum să mă fi gândit în acele zile la publicare de cărți?

Tămăduindu-mă la începutul verii trecute, fui trimis de Guvernul și Marele Cartier General Român aici în America, unde mă străduiesc să-mi fac datoria conform îndrumărilor ce mi s-au dat. Și am nădejdea că, nu peste multă vreme voi continua îndeplinirea acestei datorii iarăși cu pușca în mână, de data asta pe frontul Franței, alături de o ceată de voinici de ai noștri, dovedind în fața lumii cu fapte și cu jertfa propriului nostru sânge adâncul dor de libertate și dezrobire al Românilor de sub ocârmuirea austriacă și ungurească.

Pun acum această carte la îndemâna Românilor americani, la îndemâna ostașilor sau viitorilor ostași, actualilor sau viitorilor mei camarazi, și la îndemâna celor care rămân dorind biruință și sănătate celor ce pleacă. Vor vedea dintr-însa, că atât casa domnitoare din Viena, cât și neamul unguresc, ne-au prigonit întotdeauna cu înverșunare, că veacuri de-a rândul suprema lor țintă a fost, cum este și astăzi, desființarea noastră și că o împăcare între Români și Unguri e cu neputință, câtă vreme dăinuiesc actualele granițe ale Ungariei...

În aranjarea materialului istoric și social am căutat o astfel de grupare, care să ușureze cât se poate de mult priceperea frământărilor din diferitele veacuri. Conform dezvoltării noastre politice am deosebit 7 epoci în luptele noastre cu ungurismul:

I. De la venirea Ungurilor până la 1526, când în urma înfrângerii de la Mohaci, Ardealul și părțile lui ungurene se despart de restul Ungariei, transformându-se în principat;

II. 1526-1599, de la întemeierea principatului până la cucerirea lui de către Mihai Vodă Viteazul;

III. 1599-1691, de la uciderea lui Mihai Viteazul până la înlăturarea principilor și sosirea stăpânirii Habsburgilor în Ardeal;

IV. 1691-1784, de la sosirea Habsburgilor până la revoluția lui Horia;

V. 1784-1848, de la revoluția lui Horia până la revoluția din 1848;

VI. 1848-1867, de la înfrângerea Ungurilor revoluționari până la împăcarea lor cu împăratul;

VII. 1867-1914, de la ajungerea noastră iarăși sub biciul șovinismului unguresc până la izbucnirea uriașului război de astăzi.

Am consultat aproape tot ce s-a scris la noi și la vecinii noștri asupra chestiunii române din monarhia habsburgică, în deosebi scrierile lui A. Bunea, Eudoxiu Hurmuzachi, E. Brote, Aurel Popovici, ale d-lor R. W. Seton Watson ("Racial problems în Hungary", "Corruption and Refonn în Hungar"), N. lorga (mai ales admirabila "Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie"), T. Păcățeanu ("Cartea de Aur"), Dr. Onisfor Ghibu ("Școala românească din Transilvania și Ungaria"), I. Slavici ("Die Rumaenen în Ungarn", "Ardealul") etc, ale istoricilor sași Fr. Teusch, A. Schuller și O. Wittslock ("Geschcichte der Siebenbuerger Sachsen", "Hundert Jahre saechsischer Kaempfe "), "Memoriile " lui losif Șterca Șuluțiu, ale lui I. Pușcariu și studiile distinșilor istorici ardeleni Dr. Ion Lupaș și Dr. Silviu Dragomir. Am adăugat la sfârșit o listă a unor isprăvuri de ale justiției și administrației ungurești. Nu fac nici un comentariu: faptele grăiesc ele destul de lămurit.

Stăpânirea ungurească și nemțească pentru noi e moarte sigură. Datoria noastră a tuturora în aceste zile fără seamăn în istoria omenirii este, să punem la înde-

mâna celor ce se luptă pentru dezrobirea noastră, toate puterile de care dispunem. Din jertfele avutului și sângelui nostru va răsări un neam românesc liber, o Românie puternică, ale cărei hotare, de la apele Nistrului până la pustele Tisei, vor cuprinde pe toți cei ce vorbesc dulcea noastră limbă românească.

Vasile Stoica
Washington D. C., 1 Noiembrie 1917

INTRODUCERE

În jurul nostru se zbate cel mai grozav război din câte au lovit vreodată omenirea. Conflictul între "Marile Puteri" le-a făcut, să se gândească, pe de-o parte la toate mijloacele de atac și apărare, pe de altă parte la orice ajutor, ce le-ar putea veni unora sau altora din partea neamurilor care până acum au stat departe de flăcări. Astfel națiuni mici, care între altfel de împrejurări ar fi rămas pururi neluate în seamă, au ajuns la o importanță neașteptată și s-au văzut deodată peținte din toate părțile, făcându-li-se făgăduințele cele mai strălucite.

O națiune mică însă nu se poate asvârli în foc, decât pentru propriile sale interese. Și cum fiecare dintre țărișoarele acestea mult măgulite are conaționali de-ai săi supuși unor stăpâniri străine, și fiecare e convinsă, că puterea ei în viitor atârnă de unitatea neamului său și de întregirea sa națională, fiecare trebuie să chibzuiască bine mișcarea pe care o face și să nu-și jertfească puterile decât numai pentru întărirea sa.

Mișcarea unui stat național, care are de revendicat ținuturi de la vecinii săi vrăjmași în decursul vremurilor, nu poate avea decât o singură direcție: *aceea*

de a-și dezrobi frații. Iar datorința sa morală și interesul său vital cere să mântuiască întâi pe cei amenințați cu stârpirea.

Conflictul european i-a dat Regatului Românesc o importanță de căpetenie în aceste zile. Presa din Apus acum mai mult decât oricând s-a ocupat de ținuturile românești supuse streinilor, a căutat să le cunoască și să arate valoarea lor politică. Astfel s-a dus în mod deosebit în discuție însemnătatea elementului românesc din estul monarhiei habsburgice. Știm însă, că adevărata pricină a acestei dragoste e acel milion de baionete ale Regatului Român, cari pot fi o forță hotărâtoare în cumpăna războiului. De aceea pentru neamul românesc singura putere îndrumătoare trebuie să fie, nu sfaturile unora și altora, ci propriul său ideal de întregire. Un observator, fie cât de superficial, al mișcărilor sufletești din România, se poate convinge, că poporul nostru în sufletul său și-a fixat direcțiunea sa politică și aceasta nu poate fi decât una: *lupta împotriva imperiului ungaro-habsburgic*.

Dar o atitudine politică și așa de mândră și hotărâtă nu e rezultatul unor împrejurări vremelnice, ci e al unui întreg trecut, al unor veacuri întregi de suferință și zbucium.

Atitudinea, pe care neamul nostru o are azi față de imperiul habsburgic e urmarea firească a purtării acestei stăpâniri față de noi, și înainte de toate față de cei de sub oblăduirea austro-ungară. Această purtare și acest trecut de suferință ne arată hotărât calea pe care trebuie să mergem și pe care am și pornit în seara de 14

August 1916.

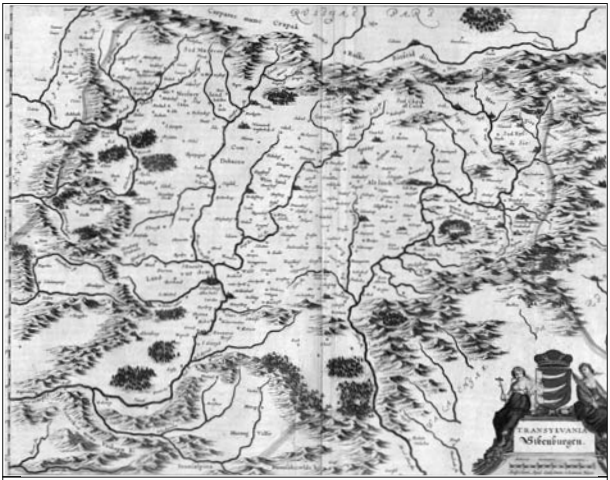
1. ARDEALUL

Pricina conflictului ce are să se dezlănțuiască între neamul românesc și monarhia habsburgică e *Ardealul,* a cărui stăpânire, după convingerea tuturora astăzi, e neapărat necesară pentru dezvoltarea Regatului și întregului nostru neam.

Nu trebuie să fie cineva militar, ca sa înțeleagă, ce mare însemnătate are acest stat pentru apărarea unui popor. Natura a făcut dintr-însul o cetățuie, menită să ocrotească pe cei din sânul ei și să stăpânească șesurile. E un podiș înalt înconjurat din toate părțile de ziduri neclintite. Un triunghi uriaș cu laturi de munți cari ajung până la 2500 metri înălțime. Întâiul șir începe la Retezatul în nordul județului Mehedinți și continuă spre răsărit formând granița sudică până în munții Vrancei în dreptul Focșanilor. Al doilea pornește de aici spre nord-vest de-a lungul graniței moldovene și bucovinene, până în Maramureș, aproape de izvoarele Tisei. Al treilea apoi în formă de arc se întinde de aici întâi spre sud-vest, apoi spre sud și se întâlnește la Retezatul cu șirul sudic. Între aceste trei ziduri gigantice se cuprinde podișul deluros și rodnic al "Câmpiei" ardelene, cu mult mai înaltă decât șesurile ungurești sau șesul Munteniei.

Stema Transilvaniei
1659-1867

Transilvania
1635

Toate râurile care izvorăsc în acest ținut pogoară la vale spre șesuri spărgându-și drum prin stâncile munților: Someșul spre nord, Crișurile și Mureșul spre vest, iar Oltul și Buzăul spre sud.

Alcătuiesc astfel un număr de trecători strâmte, anevoioase de străbătut și lesne de apărat, adevărate porți ferecate în murii de cremene ai cetății: spre apus, pe Mureș, trecătoarea de la Zam, pe Crișul Negru cea de la Ciucea, în sud Lainici, Turnu Roșu, Bran, Predeal, Buzău, în est spre Moldova, Oituz, Ghimeș, Tulgheș, iar spre Bucovina puternicele trecători ale Iacobenilor. Evident că orice dușman care ar vrea să răzbată prin ele spre centrul Ardealului, poate fi cu ușurința zdrobit, pe când orice atac, care s-ar coborî din Ardeal spre șesuri, fie spre Tisa, fie spre Dunăre sau Prut, ar putea fi respins numai cu mari jertfe.

Stăpânirea acestui colț din sud-estul Europei, care e cuprins între Balcani și Nistru nu poate fi decât în mâna celor ce stăpânesc puternica cetate carpatină.

În urma situației sale favorabile, Ardealul era menit, să fie cel mai puternic scut militar al unui imperiu. De aceea s-a gândit la cucerirea lui și cel mai genial cap militar al antichității, Iuliu Caesar, și de aceea a desăvârșit acest plan împăratul Traian. În zilele de restriște ale migrațiunii popoarelor Ardealul a fost cuibul, unde cei slabi la șes se puteau împotrivi cu tărie. Cercetările istorice dovedesc doar, ca dacă Romanii lui Aurelian și-au retras legiunile peste Dunăre, aceasta n-au facut-o pentru că în Ardeal nu s-ar mai fi putut menținea – căci de acolo nici o putere nu i-ar fi putut scoate, ci pentru ca nu mai erau în stare, să-și apere căile de comunicație de peste Dunăre de-a lungul Oltului, Jiului, și prin alte puncte militare.

Această însemnătate militară ne explică, de ce Ardealul întotdeauna a avut o altă organizație decât ținuturile din jurul lui, o viață mai ostășească și o mai mare independență. Sub regii ungari, încă de la începutul vieții de stat ungurești, ținutul cuprins între cele trei șiruri de munți fu ocârmuit de un voievod, adeseori de însuși fiul regelui, de "regele cel mic". Voievodul era în anumite epoci numai cu numele supus regelui din Buda și nu odată se declara cu totul independent. Ba în 1526 voievodul Ardealului Ioan Zápolya se alese chiar rege al Ungariei. Când Turcii cuceresc șesul ungar, și își impun voința și în Principatele Române, Ardealul stă în picioare, neputând fi cucerit definitiv

nici de Turci, nici de Nemți și ținând sub ocrotirea sa ținuturile cari se întindeau dincolo de Munții Apuseni, pe Crișuri și Mureș, până către Tisa. Tocmai din aceste motive strategice îi lăsară și Habsburgii de la 169l până la 1865 organizația sa separată.

Dar pe lângă valoarea sa militară Ardealul și ținuturile mărginașe cu el au atras atenția tuturora și prin bogățiile ce cuprind. Munții sunt pretutindeni acoperiți cu păduri. În adâncul lor sunt mine bogate de aur, argint, aramă, fier, apoi cărbuni de piatră și sare. Iar ținutul estic e poate în Europa ținutul cel mai bogat în ape minerale, tămăduitoare. Bogățiile acestea vor întări și mai mult pe cei ce le vor stăpâni și exploata. Și cum în istorie nu există nici un caz, ca expansiunea unui popor să se fi întâmplat în susul râurilor, ci totdeauna aceasta s-a pogorât de la munte spre șesuri, putem fi siguri că viața economică și industrială din Ardeal, când va ajunge în mâna unui singur neam și va lua un puternic avânt, încetul cu încetul are să robească pe cea din Regat. Iar influența economică și industrială e totodată influență politică.

Pe vremea regatului ungar independent, sub "Ardeal" se înțelegea numai podișul cuprins în triunghiul format din Munții Apuseni, Munții Sudici din spre Muntenia și Munții Moldovei. După 1526 însă Ardealul, devenind independent de Ungaria, cuprinse sub stăpânirea sa și Maramureșul și ținuturile șesoase ce se întind de la poalele Munților Apuseni până aproape de Tisa, precum și o parte a Banatului Timișan. De aceea cronicarii noștri vechi sub numele "Ardeal" în-

țeleg toate ținuturile ardelene și ungurene locuite de Români. Și așa îl înțelegem și noi astăzi.

În acest teritoriu care se întinde deci de la granițele Regatului Român până aproape de Tisa locuiesc astăzi peste patru milioane de Români, un milion 200 de mii de Secui și Unguri, vreo 300 mii de Sași și Șvabi și vreo 200 mii de Sârbi. Ca și în trecut, așa și astăzi, noi suntem pretutindeni majoritatea covârșitoare.

Trecutul în acest Ardeal e o îndelungată luptă îndârjită pentru stăpânirea lui, o veșnică frământare între trei puteri îndărătnice, care câteodată se luptau tustrele, dar mai adesea se însoțeau două, ca să înăbușească pe cealaltă. Aceste puteri sunt: *Românii, Ungurii* și *casa domnitoare a Habsburgilor*. Cei pururi chinuiți și împotriva cărora s-au întovărășit totdeauna ceilalți, am fost noi. Ori cât am fost de cinstiți și supuși credincioși, ne-au schingiuit veacuri de-a rândul și Ungurii și Habsburgii și ne schingiuiesc și astăzi...

2. NOI

Încă de la 1791 spuneam cu mândrie către împăratul Leopold II, că noi suntem un popor "supus și credincios" și că întotdeauna ne-am străduit, să fim vrednici de acest titlu. Și de atunci până astăzi am repetat necontenit afirmația aceasta susținând cu toate prilejurile, că noi suntem un element de ordine și civilizație pașnică și că în sufletul nostru nu se poate încuiba gândul de a tulbura vreodată liniștea țării.

E adevărat, am fost întotdeauna Supuși, liniștiți, blânzi, adeseori de o blândețe vecină cu lașitatea, în-

Tânăr țăran dac

cât vecinii noștri au tălmăcit drept slăbiciune această fire potolită și și-au îngăduit față de noi toate prigonirile și toate jafurile care putea servi interesele lor. Căci interese contrare cu ale noastre au avut și ieri și azi și vor avea și mâine.

Și nu e nici o mirare. Poporul nostru ocupă încă de la zămislirea lui, de la colonizarea Daciei cu Romani pe la anul l00 d. C. întreg podișul Ardealului și toate povârnișurile și văile celor trei șiruri de munți fiind astfel stăpân pe cel mai important centru strategic din răsăritul Europei.

E vădit lucru, că pentru un astfel de fort trebuie să se dea lupte aprige, căci cucerirea lui asigură favoruri enorme: stăpânirea asupra văii Dunării și drumul spre Orient prin Marea Neagră. Cei doi dușmani ai noștri, ajunși întrucât-va și ei aproape de stăpânirea acestei țărișoare, dau vecinice atacuri, ca să ne izgonească de aici cu totul și să se aproprie tot mai mult de visul lor de stăpânire economică și culturală a Orientului.

Că în aceste atacuri noi nu am fost încă nimiciți, aceasta avem să o datorăm numai încăpățânării și îndărătniciei cu care ne-am apărat și legăturilor pe care le aveam cu frații noștri din Principatele independente. Luptele în Ardeal se dădeau împotriva existenței noastre, iar sprijinul cel mai puternic împotriva vrăj-

maşului, era *unitatea* de care poate nu ne dădeam seama, dar care exista neclintită între toți care vorbeam aceeași limbă.

Această unitate strânsă în care vedem noi garanta viitorului nostru, există din cele mai vechi vremuri. Cu ivirea curentelor noi în viața popoarelor apoi s-a întărit tot mai mult, a ieșit la lumină tot mai biruitoare, până ce am ajuns la acea legătură sufletească indisolubilă, care e tăria noastră de azi și în temeiul căreia lovitura aplicată în Sătmar sau în Torontal e tot atât de dureros resimțită la București ori la Iași.

Eram un trup din cele mai vechi timpuri și conștiința acestei unități n-a dispărut niciodată. Legăturile bisericești între Ardeal și Principatele Române au fost arterele prin care se scurgea dintr-o parte într-alta duhul unitar și cugetarea națională. Din Principate venea la noi în Ardeal, preoțimea superioară ocrotită de Ștefan cel Mare, de Petru Rareș, de Radu de la Afumați, de Pătrașcu Vodă, de Mihaiu Viteazul, din Principate ne veneau îndrumările de stăruință în datinile străbune, tot de aici nădejdile în vremuri mai bune și îndemnurile de apărare îndărătnică. în zilele mișcărilor reformatorice, când un suflu de viață nouă se abate asupra noastră, de unitatea aceasta ne dăm seama tot atât de bine la Iași ori la București, ca și la Brașov ori Alba-Iulia. Era ceva ce exista, era o realitate nebănuită, care pentru noi începea să fie o realitate conștientă, era o tradiție, care de aci încolo formează unul dintre elementele vieții culturii românești.

Scrierile noastre din veacul XVII ne dovedesc cu

toată claritatea că ideea unității nu e o idee nouă, artificială, ci e ceva vechi, firesc, care străbătuse încă de mult în toate păturile noastre intelectuale; ba mai mult, la conștiința unității se adaugă încă de pe atunci o nouă putere morală: conștiința originii noastre latine.

Încă în 1643 în *"Antologhionul slavonesc"* de la Câmpu-Lung vorbește Orest Năsturel, al doilea logofăt, despre "Io-Matei-Basarab, domnul și stăpânul meu prea milostiv *...stăpân și voevod al acestor țări dacice"*. În "Cartea românească de învățătură" a lui *Varlaam,* de la 1643 din Iași, *Vasile Lupu Voevod* cere de la Dumnezeu și izbăvitorul nostru Isus Christos "dar și milă, pace și spășenie *a toată semenția românească pretutinderea ce se află pravoslavnici întru această limbă"* și face "dar *limbii românești"* acesta carte.

Iar în *Biblia* de la *Alba-Iulia* din 1648 traducătorul grăiește cu durere către cititorii săi, ca "*Românii nu grăiesc în toate țările într-un chip,* – încă nice într-o țară toți într-un chip", de aceea, el s-a silit, întru cât a putut, să isvodiască așa, ca să înțeleagă toți, iar de nu vor înțelege toți din toate țările românești, nu-i de vina lui, *"cei de vina celuia ce au resfirat Românii printr-alte țări, de și-au amestecat cuvintele cu alte limbi, de nu grăiesc toți într-un chip"*. Așa dar scoate în mod deosebit la iveală unitatea neamului românesc, accentuează necesitatea unei limbi unitare și *învinovățește cu amărăciune pe străini, că ei sunt de vină, dacă neamul românesc este risipit peste atâtea plaiuri*.

Mai conștientă și mai documentată e această idee în *cronicarii* noștri.

Bătrânul *vornic Ureche* pe la 1600 spune lămurit: *"cu toții de la Râm ne tragem",* iar adnotatorii lui: *Simion Dascălul, Misail Călugărul* și *Eustratie Logofătul*, nu se mulțumesc numai cu obârșia noastră latină, păstrată prin tradiție, ci caută, să-i dea și o explicare istorică, spunând niște născociri naive.

Miron Costin pe la 1650 nu numai din tradiție cunoaște *unitatea* și *latinitatea* neamului său, dar el, care știe istorie și literatură veche, care amintește, că Homer "după risipa Troadei la 250 de ani au scris războaiele lui Achilevs", că Plutarch a scris viața lui Alexandru Machedon la 400 de ani, după moartea marelui împărat, că "Titus Livius, cursul a toată împărăția Râmului în 700 și mai bine au scris după urzitul Râmului", scrie o întreagă carte asupra originii și unității noastre. Vrea, ca această origină să fie dovedită și *științificește* și să fie nimicite pe deoparte "basmele și scorniturile" lui Simion Dascălul, Eustratie Logofătul și ale "amăgeului" Misail Călugărul, iar pe de alta parte bârfelile străinilor și să trezească mai multă mândrie în sufletul; neamului său. Scrie deci "*Cartea pentru descălecatul dintâiu",* în care are să înfățișeze "începutul țărilor acestora *și neamul moldovenesc și muntenesc și câți sunt în țările ungurești cu acest nume de Români",* să scoată din ce isvor și semințe sunt "*locuitorii țării noastre Moldovei și țării noastre*

Miron Costin
1633-1691

Munteneşti şi Românilor din ţările ungureşti... că tot de un neam şi odată descălecaţi sunt". Combate pe cei trei adnotatori, pentru că ceea ce au scris ei "nu leatopisețe, ce ocări sunt" şi se miră, de unde au putut ieşi basmele şi scorniturile, că moşii Românilor au fost scoşi din temniţele Râmului de împăratul Traian şi daţi întrajutor lui Laslău craiul unguresc. El are să dovedească tuturora că "între Traian şi Laslău o mie de ani sunt", că în zilele acestui crai Românii *"de dincoacea de unde este acum Moldova"* erau *în Maramureş; "iar cei de dincolea, unde este acum Ţara Muntenească,* erau în munţi pe Olt, unde şi acum se pomeneşte Ţara Oltului; şi *Românii cei descălecaţi de Traian în Ardeal erau acum în Ardeal".* Şi în aceeaşi predoslovenie vorbeşte amărât de calomniatori: "Eu iubite cetitoriule nicăeri n-am aflat nici la un istoric nici latin, nici leah, nici ungur... de aceastea basme... şi de această ocară. Nu este şagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea este un lucru vecinic; când ocărăsc într-o zi pe cineva este greu a răbda; dar în veci?".

Iar în carte îşi susţine părerea sa cu argumente istorice, filologice, chiar etnografice. Compară obiceiurile româneşti cu cele romane; de asemenea portul, afirmând cu hotărâre, că "acesta e portul strămoşilor, al Romanilor celor vechi, cari îl purtau la oşti". Limba noastră e limba vechilor Romani, căci cum zice un istoric străin, "graiul de casă al *Ardelenilor* mai mult are în sine însemnarea graiului râmlenesc şi latinesc decât graiul de acum al Italienilor".

El ştie de valul lui Traian, de podul de la Turnu-Se-

verin. "Traian cu viţa neamului râmlean au umplut întreg Ardealul, Ţara Românească şi cea Moldovenească", în poema sa polonă despre Moldova închinată regelui Poloniei, el se adresează acestuia: "Voi să-ţi descriu *patria lăcrămată* şi pe *bieţii locuitori* ai pământului românesc, colonizaţi odată în ambele Dacii până la şanţul lui Traian şi desbinaţi apoi prin îndelungul şir de veacuri în următoarele 3 ramuri:

- *Ardealul,* unde petrecând din timpul lui Traian la un loc cu Dacii, Românii au căzut apoi sub Unguri;

- *Ţara Oltului* sau *Muntenească* înfiinţată încă de marele Traian;

- *Moldova,* după numele apei, întinzându-se de la peşterile maramureşene până la talazurile mării.

"În tustrele ţările, poporul se fălește cu numele de Român, şi nici se poate îndoi cineva, că se trage de la Roma".

Vorbeşte apoi despre întemeierea neamului românesc, despre descălecarea Moldovei, despre descălecarea Munteniei, scoţând la iveală, trecutul frumos al acestui neam.

Astfel Miron Costin e cel care îmbracă întâiaşi dată în haină ştiinţifică conştiinţa unităţii şi latinităţii noastre, convingând lumea de cărturari despre mândria acestei obârşii.

După el ideea unităţii e considerată ca ceva firesc; el a stârpit basmele, a combătut afirmaţiunile istorici-

lor străini. Cei care urmară după dânsul, primiră afirmațiunile lui, ca singurele adevărate.

Fiul său, *Nicolae Costin,* nici nu mai consideră neamul românesc drept alt neam decât cel roman.

Dimitrie Cantemir, marele învățat pe la 17l0 amintește cu toată mândria în savanta sa operă *"Hronicul vechimii Româno-Moldo-Valachilor",* că "*Românii din Dachia, cari azi sunt Modoveni, Munteni și Ardeleni, sunt din neamul lor Romani din Italia",* că "Roma maica din lăuntrurile sale născându-i, i-au aplecat și crescut și evghenisind Dachia, le-au dat-o lor", și că "*neamul, care s-a descălecat, și de atunci până acum necurmat locuește în Dachia, adică în Moldova, Țara Muntenească și Ardeal".*

Astfel ideea unității și originii noastre romane la începutul veacului XVIII e lămurită în mintea tuturor cărturarilor români. Dimitrie Cantemir și Constantin Stolnicul Cantacuzino cuprind în acest trup al neamului și pe îndepărtații noștri frați din văile Pindului.

În veacul XVIII această conștiință crește apoi cu fiecare clipă și fiecare suferință. Răzbate tot mai conștient chiar și în păturile mai de jos ale poporului ardelean. În sfârșit prin operele celor trei mari istorici ardeleni din preajma anului 1800, *Samuil Micu, Gheorghe Șincai* și *Petru Maior,* naționalismul nostru, călit în necazuri și dornic de vremi mai bune, *își află cea mai documentată formulă științifică.* Acești trei bărbați providențiali *în scrisul lor nici nu se mai gândesc la o singură parte a neamului nostru, ci privirea lor îl îmbrățișează în întregime, fără considerare la granițele po-*

litice. Operele lor au fost pe de o parte programul nostru politic în Ardeal de atunci și până astăzi, iar pe de altă parte călăuza culturală a vieții noastre de pretutindeni.

Dar conștiința de unitate pe care scriitorii aceștia o înveșmântau în cuvinte, nu era o născocire a lor, ci era o latură firească a sufletului popular. Trăia în noi toți întotdeauna și pretutindeni și de aceea dezvoltarea noastră a fost mai unitară de cum s-ar părea la întâia vedere. Luptele pentru existență ale românismului din Ardeal din această conștiință de unitate își primeau în mare parte puterea lor de rezistență.

De aceea în întreg trecutul nostru i*mportanța elementului românesc din Ardeal era în cea mai strânsă legătură cu importanța și tăria pe care o reprezentau* acele părți ale neamului românesc, care erau stăpâne pe soarta lor: *cele două Principate.* Cu cât valoarea Principatelor creștea, cu atât creștea și valoarea și mândria neamului românesc dintre Carpați și Tisa și slăbeau atacurile împotriva lui; cu cât tăria Principatelor scădea, cu atât scădea și importanța acestui neam și se năpăstuiau asupra lui apăsările și silniciile cele mai necruțătoare. Când în veacul XVIII Principatele Române ajung sub Fanarioți și trec într-o epocă de decădere, elementul românesc din Ardeal, rămas fără sprijin, își îndreaptă ochii într-o altă parte, de unde i se părea că se întinde spre el o mână mai creștinească: spre Viena. Dar îndată ce principatele se ridică, se unesc într-un singur stat, care se transformă apoi în Regatul independent de azi și crește mereu în tărie și vază, ochii noștri ai Ardelenilor se întorc spre București, iluziile

cu Habsburgii dispar și mântuirea n-o mai așteptăm decât din mâna fraților noștri. În Regatul Român vedem chiagul care are să ne strângă sub aceeași oblăduire pe toți.

3. UNGURII

Frați cu Hunii, Avarii, Cumanii și Pecenații, Ungurii sosesc pe același drum, ca și aceste popoare năvălitoare. Sunt armați cu toții și luptători; năvălesc în toate părțile, ținând pe vecinii lor pașnici în veșnică spaimă. Rasă de stepă, acest popor are organizația strâns războinică a popoarelor prădătoare. Cucerește ținutul dintre Dunăre și Tisa, năvălește spre Apus și se izbește de zidul imperiului german, se întoarce apoi spre răsărit și caută cu orice mijloace să-și asigure existența în mijlocul împrejurărilor noi. Caută, să se acomodeze, se astâmpără și primește întrucâtva felul de viață al popoarelor aflate aici. Dar își dă seama întotdeauna că poate fi ușor amenințat de către răsărit și de aceea se străduiește cu orice preț, să se înstăpânească definitiv pe fortul natural, care țărmurește bazinul șesului dunărean și deschide drum spre Marea Neagră.

Războinic ungur

Spre acest scop detașează din Apus o parte a armatei sale de graniță și o împinge de-a lungul văilor ardelene, tot mai departe, până în Carpații estici.

Stabilește astfel în răsăritul Ardealului, până la

sfârșitul veacului XII un mănunchi de popor de aceeași rasă cu dânsul, făcându-l paznic al frontierelor sale răsăritene. Îi dă favoruri și alcătuiește astfel una din "națiunile" privilegiate de mai târziu ale Ardealului, *"națiunea secuiască"*.

Țara consolidată, organizată în mare parte după model german, se dezvoltă, nevoile ei economice cresc în decursul veacurilor și crește de asemenea năzuința Ungurilor de a avea drum spre Marea Neagră. Elementul românesc însă îi stă în cale. Trebuie deci înfrânt. Întâi de toate cel din munți, ca apoi să-i vie rândul celui de la șes.

Astfel toate frământările Ungurilor în estul regatului lor au același scop: să înfrângă rezistența poporului român din Ardeal, zdrobindu-i sau contopindu-l cu ei, apoi să subjuge și ținuturile românești, care se întind de la poalele Carpaților spre Dunăre și Mare și regatul ungar să-și întindă puterea pe întregul bazin dunărean și pe litoralul Mării Negre. De aici luptele lui Carol Robert și înfrângerea lui în 1330 în munții Gorjului de către Basarab I. De aici luptele lui Ludovic cel Mare al Ungurilor, care fiind totodată și rege polon, voia să facă o legătură între Marea Baltică și Marea Neagră. De aici frământările lui Iancu Corvin din Hunedoara și rușinoasa înfrângere a lui Matiaș de către Ștefan Vodă cel Mare la Baia în 1467. Din această tendință izvoresc în sfârșit toate silniciile, cărora le e supusă populația românească de sub stăpânirea ungurească și toate amenințările împotriva liberului Regat, care nu vor putea avea sfârșit decât atunci, când forța

ungurească va fi înfrântă.

Noi adeseori, privim lucrurile cu prea mult optimism. Ungurii însă înțeleg foarte bine, că stăpânirea lor pe acest fort al răsăritului, care-i Ardealul, numai atunci va fi definitivă și deci viața neamului unguresc numai atunci va fi asigurată, când între Munții Apuseni, Munții Maramureșului și Munții Făgărașului va fi un singur neam stăpânitor, cel unguresc, și când, noi majoritatea populației de azi și deci adevărații stăpâni ai acestui ținut, sau vom fi zdrobiți cu totul, sau vom avea aceeași conștiință și același suflet ca și dânșii.

E adevărat că în trecutul îndepărtat nu le trebuia lor să renunțăm la limba noastră.

Le trebuia însă totdeauna să renunțăm la sufletul nostru, la orice năzuință de a ne închega singuri într-un mănunchi. Voiau să avem același fel de cugetare și aceleași doruri ca și dânșii. De aceea s-au încercat până în veacul XVI să ne apropie de dânșii, făcându-ne să primim religia lor: catolicismul; iar în veacul XVI-XVII să primim calvinismul.

Cu cât conștiința națională s-a dezvoltat și la ei, cu atât mai mult au început să fie nemulțumiți de aceste cereri și să pretindă nu numai o unitate de conștiința cu neamul ungar, ci alături cu unitatea de suflet și *o unitate de limbă*. De aceea începând cu veacul XIX se dezlănțuiește asupra neamului românesc dintre Tisa și Carpați, cea mai nesăbuită furie de maghiarizare, contrară ori cărui principiu umanitar și contrară chiar și legilor fundamentale ale constituției ungare. Conștiința de stăpânitori pe care au avut-o întotdeauna, îi

face sa calce în picioare orice lege a naturii, orice pravilă sancționată de ei și de regele lor și să zdrobească tot ce se poate împotrivi năzuințelor lor de a întemeia un mare imperiu național maghiar.

4. DINASTIA HABSBURGILOR

De când neamul românesc din Ardeal a început să desfășoare un steag politic, întotdeauna a privit cu dragoste și tăgăduitoare așteptare spre Viena și spre casa ei împărătească și întotdeauna a rămas mâhnit și dezamăgit de cele ce dobândea. N-am cunoscut pe Habsburgi, și parcă nu vrem să-i cunoaștem nici astăzi îndeajuns. Și doar trecutul lor ne-ar lămuri destul de bine și ne-ar arăta destul de clar, încotro trebuie să ne îndreptăm privirea.

Ajunși stăpâni, peste un ciudat amestec de neamuri, Habsburgii niciodată, și în vremea din urmă mai puțin decât oricând, nu s-au simțit una cu sufletul și străduințele vreunui popor. Un singur gând i-a stăpânit întotdeauna: *interesul lor dinastic, râvna de a domni*. Cu o totală lipsă de scrupule au oscilat întotdeauna după cum își vedeau mai bine îndeplinite interesele.

Stema dinastiei de Habsburg
1186

Pretutindeni unde ajungeau, întâia lor grije era, ca în populație să ucidă orice dor de viață independentă și să stârnească credința față de dânșii. Că recurgeau adeseori la tertipuri josnice

și chiar la forța brutală, asta nu avea să-i oprească în loc. Habsburgii au fost întotdeauna destul de dibaci, ca sa nu pară tirani.

Unde a trebuit ceva distrus, n-au distrus cu pumnul și cu gălăgie, ci încetul cu încetul și în tăcere. Pretutindeni cereau două lucruri: locuitorii să fie supuși credincioși, "treue Untertanen", și să plătească dări cât se poate de mari și cât se poate de des. De aceea pretutindeni mai întâi organizează oficiul fiscal al dărilor. Știu învrăjbi apoi așa de bine popoarele, încât cearta dintre ele e totdeauna în folosul dinastiei.

E firesc dar, că din această politică de arghirofilism, de învrăjbire și echilibristică nu se poate ivi o forță, care să răzbată în sufletul poporului, și să-l facă destoinic de a-și croi un viitor mare. De un atare program nu poate fi capabil, decât un popor stăpân pe toate mișcările și energiile sale naționale. În monarhia austriacă Habsburgii au știut așa de bine încurca țețele, încât fiecare popor se considera stânjenit în mișcările sale de celălalt popor, fiecăruia i se pare că geme sub jugul celuilalt și vrea să și-l scuture odată, fiecare urăște pe vecinul său, nici unul nu vede de unde vine răul, și astfel nici unul nu privește cu sinceritate în ochii celuilalt și nu-i întinde o mână de frate, ca împreună să scuture povara ce-i apasă pe amândoi. Fiecare popor în monarhia austriacă, e o sperietoare pentru celălalt și fiecăruia i se pare, că celălalt e privilegiat. E o situație dureroasă aceasta, dar e adevărată.

Că toate neamurile erau și în trecut nemulțumite, de aceasta nu le păsa Habsburgilor, cum nu le pasă nici

astăzi. Pe ei îi interesa, că toate erau smerite, că toate se gudurau în jurul tronului și toate le cerșeau favoruri. De aceea socotim că a fost o greșeală, deși ușor explicabilă, multa dragoste față de împăratul din Viena, multul dinasticism habsburgic ce s-a făcut la noi în Ardeal în vremea din urmă. Ne-am uitat de purtarea lor din trecut față de noi, și n-am voit să ascultăm decât de glasul urei față de Unguri și n-am văzut, că în realitate Ungurii și Habsburgii jucau pe aceeași coardă.

Am uitat mai ales de cuvintele așa de des repetate ale unui fruntaș ardelean, *că drepturile nu se capătă, ci se iau cu forța și că, cererile noastre, oricât de juste ar fi ele, numai atunci vor fi ascultate când vom dovedi, că putem fi primejdioși.*

În întrunirile noastre, în gazetăria noastră din vremea din urmă am avut totdeauna aceleași temeneli la adresa Vienei. Și aceasta a fost un rău. La început poate declarațiile de dragoste față de Viena aveau un scop politic: câștigau pe seama noastră simpatia cercurilor de la curte. Poate că în altă vreme erau chiar îndreptățite și sincere, întrucât de acolo ne așteptăm ușurarea. Acum însă vremurile sunt altele și mântuirea vine de aiurea decât de la Viena. Dar noi așa de mult îmblătirăm ideile de dragoste și alipire față de tronul habsburgic, încât începurăm să le credem de-a binelea și chiar să le răspândim în păturile de jos ale poporului nostru.

Desigur era la mijloc o înșelare de noi înșine; nu vedeam, că în realitate Habsburgii au făcut și fac cu noi cele mai urâte jocuri. Ne-au făcut să credem că ei

ne-au fost întotdeauna binevoitori și noi în nepriceperea noastră i-am crezut. Ungurii amenințau caracterul nostru etnic, aveam de purtat cu ei o luptă crâncenă și în căutarea noastră după aliați ni se părea, că Habsburgii ne sunt cei mai firești tovarăși de luptă, deoarece și ei aveau să lupte împotriva hegemoniei ungurești. Nu vedeam că acele concesii, acordate din când în când din partea lor, care ni se păreau așa de mari și pe care le credeam izvorâte dintr-o deosebită bunăvoință față de noi, în realitate erau stoarse de împrejurări pe seama noastră și că dacă n-ar fi fost împrejurările, ca să-i silească să ne arunce și nouă, ca bietului Lazăr din evanghelie câte o fărâmitură, noi am fi stat lihniți de foame, acolo unde eram și am fi sărutat și pe mai departe picioarele ce ne loveau. Putem zice, că bunăvoința Habsburgilor, n-am avut-o niciodată, decât atunci când le ajungea lumânarea la degete și aveau nevoie de noi. De când soarta noastră a fost în mâna lor, ne-au întrebuințat numai ca sperietori în fața Ungurilor, de câte ori acest popor neastâmpărat nu voia să se împace cu stăpânirea habsburgică. Ne-am ploconit astfel zeci de ani în fața casei de la Viena, am uitat adese ori și de demnitatea noastră și abia acum ne-am trezit, că pe ei puțin îi dor durerile și deznădejdile care ne dor pe noi.

Primejdia cea mai mare cu care ne amenință Habsburgii, există și astăzi cum a existat și în trecut. Ba poate astăzi e chiar și mai mare, deoarece și viața în toate ramurile ei e mai intensivă și mai brutală. Și nu se abate tendința lor întru nimic de cărarea pe care o apucaseră în vremurile vechi.

Imperiul german îndată după consolidarea sa, simți crescându-i nevoile economice, îi trebuia drum spre răsărit. La temelia expedițiilor cruciate stau în mare parte și aceste necesități, și ar fi o greșeală, dacă am crede, că acele întreprinderi au fost pornite numai și numai din îndemnuri religioase. Încă împărații dinainte de Habsburgi, chiar familia Hohenștaufilor caută să deschidă drumul, iar Habsburgii urmează cu stăruință planul. Pun mâna mai întâi pe Ungaria propriu-zisă la 1526, și aproape două veacuri se frământă să cucerească și Ardealul. După ce iau în stăpânirea lor și această cetățuie de munți, vor să treacă mai departe supunându-și și cele două Principate Românești. Rivalitatea cu Rusia a făcut însă, ca numai Bucovina să ajungă sub stăpânirea lor, ca parte întregitoare a imperiului.

Acest "Drang nach Osten" de care se vorbește așa de mult în vremea din urmă, nu e o tendință a germanismului modern; el a existat de mult și Habsburgii s-au trudit întotdeauna să-i dea avânt și să aibă drum liber spre țările Orientului. De la Danzing și Lipsca drumul comerțului german ar fi trecut astfel prin Ardeal, s-ar fi continuat apoi prin gurile Dunării, prin Chilia și Cetatea Albă, peste Marea Neagră în răsărit până în India.

E adevărat, că în acest drum stăteau anumite popoare care astfel ar fi trebuit înfrânate sau chiar stârpite. Habsburgii se gândeau însă înainte de toate la îndeplinirea scopului lor; iar scopul scuza mijloacele. Pe ei îi interesa drumul și puțin le păsa de cei ce stăteau

în drum. Ei aveau mărfuri de vândut, dăjdii de încasat și nu aveau sa răspândească cultură, bunăstare și bună înțelegere. Cu astfel de fleacuri idealiste nu-și bat capul niște oameni practici, cum sunt ei. Pe drumeți i-au învrăjbit totdeauna așa de bine, încât dumnealor își puteau continua netulburați călătoria. De câte ori Ungurii îndrăznesc să-și ridice capul și au accese de independență, amenințând astfel să taie împăratului drumul liber spre Orient, Habsburgii îndată pornesc șurubăriile și în fața ungurismului ridică sperietoare neamul românesc. Îndată ce Ungurii se astâmpără și se gudură iarăși pe lângă tron, Habsburgii se întorc, văd că acest neam cu organizație veche e de mai mare folos pentru dânșii decât neorganizatul neam românesc și jertfesc fără cruțare, pe cei ce înfrânseră cerbicia ungurească.

Așa s-a întâmplat întotdeauna, așa se întâmplă în ziua de azi, și desigur se va întâmpla și mâine, dacă Dumnezeu nu se va îndura, să dea în mâna casei de la Peleș îndrumarea neamului nostru din Ardeal.

CAPITOLUL I

până la 1526

Catolicizarea

Stăpân pe pământul Ardealului, neamul românesc veacuri de-a rândul e expus atacurilor, care caută să-i răpească pământurile și să croiască drum ambițiilor străine. Am putea spune, că până în ziua de azi am fost un fel de minge aruncată de la unii la alții, de la Unguri la Habsburgi, de la Habsburgi iarăși înapoi la Unguri, ne luați în seamă niciodată, decât atunci când ni se cereau, ca și astăzi, jertfe de sânge.

Ungurii năvălitori, din aceeași rasă ca și Avarii și înaintașii lor Hunii, după ce cuceresc ținutul dintre Dunăre și Tisa, răzbat dincolo de Dunăre în Panonia veche și neliniștesc în continuu imperiul german. Înfrânți însă în veacul X de Otto cel Mare pe câmpiile de la Lech și Augsburg, văd, că zidul din Apus nu poate fi dărâmat de dânșii, și se întorc cu viața lor de prădăciuni spre răsărit și miazăzi. Aici se lovesc de armatele imperiului greco-bizantin, care sub Vasile Omorâtorul-de-Bulgari, câștigase noi puteri. Se astâmpără, se acomodează împrejurărilor și caută de acum, să-și câștige existența. Cum însă atacurile cele mai înverșunate puteau veni din răsărit *pe același drum pe care au sosit și ei, se gândesc la o apărare din această parte.* Astfel în-

țeleg, că numai atunci vor fi siguri de viața lor, când vor fi stăpâni pe cetățuia Ardealului.

De unde la început cetele ungurești se arătau numai arare prin Ardeal, acum după primirea organizației apusene, mase mai compacte trec Tisa și încep să pătrundă de-a lungul Crișului și Mureșului. Din cercetările istoricilor unguri moderni, reiese, că pentru a-și asigura și mai mult stăpânirea militară a Ardealului, Ungurii detașară o parte din avangardelor lor de grăniceri, așezați de-a lungul frontierei apusene spre Germania și-i trimiseră în Ardeal. În veacul XI și XII acești grăniceri se urcă tot mai mult prin văile ardelene spre centru, apoi pe Mureș și Olt în sus și se așează în colțul cel mai estic al acestei țărișoare.

În vederea scopului ce aveau să-l îndeplinească din cele mai vechi vremuri, li se dete o organizație liberă militară sub conducerea unui "conte". Aceștia sunt Secuii de astăzi.

Dar probabil regilor ungari li se părea, că numai prin ajutorul Secuilor stăpânirea lor în Ardeal față de populația îndărătnică, ce locuia aici, nu era destul de sigură. De aceea pe la mijlocul veacului XII Gezá II (1141-1161) aduce un nou element, pe *Sași,* dându-le cele mai largi privilegii și colonizându-i de-a lungul liniei nord-estice Oradea-Sătmar-Baia-Mare - pe unde și năvălirile străine se puteau coborî mai ușor din șesul sarmatic prin strâmtorile de la Iacobeni.

Andrei II, la 1211, le dă cavalerilor teutoni Țara Bârsei pentru a-i apăra pasurile Branului și Predealului, iar cu doi ani mai târziu le încredințează un rol im-

portant și în Maramureș. De-a lungul frontierei sudice apoi, colonizează Sași urmând bunul exemplu dat de Gezá II.

Gezá II
1114-1162

Pentru a-i păstra pe aceștia în credință față de tron, le dete tot felul de privilegii, deplină libertate lumească și bisericească, totală autonomie pe "pământul crăiesc" și dreptul de a-și trimite un număr de reprezentanți în dieta sau parlamentul țării. Sașii de asemenea își aleg un conducător, "comes Saxonum", care asemenea căpeteniei Secuilor, nu are să se supună decât singur Regelui.

Dar afară de aceste două neamuri privilegiate, Ardealul e plin în toate părțile de o populație veche stăpână pe culmi, pe trecători și care-și avea și ea organizația sa. Conducătorii acestei populații băștinașe nu pot fi trecuți cu vederea, căci reprezintă o putere. Pe Jiu, pe Olt, pe Mureș sunt o mulțime de comunități *"chenezate",* la Beiuș, la Hodiș, sunt chiar "voevozi". Regele încredințează unor "chenezi" români chiar castele de ale sale, ca Lipova, Făget, Lugoj, Caransebeș.

Acești nobili ai poporului băștinaș nu pot fi desconsiderați. Drepturile ce li se dăduseră grănicerilor estici și oaspeților regali, care erau Sașii, li se recunoscură și lor. Andrei III în 1291 ține adunare la Alba-Iulia cu nobilii *"Saxonilor, Secuilor și Românilor"*. Încă

nu e vorba de acea nobilime ungurească, care cu câteva veacuri mai târziu avea să înăbușe orice năzuință ce nu era a ei.

Dar Ungurii simt foarte bine, că Ardealul trebuie să stea neapărat în puterea lor. De aceea toți regii dau o deosebită atenție elementului unguresc și săsesc din această țărișoară.

Când în 1301 regii arpadieni se sting, țara e consolidată după model european. Sub regii Angiovini, care urmează în veacul XIV, se gândește chiar la cuceriri în răsărit. Deși Carol Robert e înfrânt la 1330 în munții Gorjului, iar fiul său Ludovic cel Mare o pățește tot așa, năzuința lor continuă.

Matiaș Corvinul, de origine el însuși Român, după ce ridică neamul unguresc la o cultură nemaibănuită de el până atunci, bate și dânsul calea înaintașilor săi și suferă în 1467 înfrângerea de la Baia unde e bătut de Ștefan cel Mare, domnul Moldovei. Urmașii lui slăbănogi însă duseră țara la năpasta de la Mohaci, unde în 1526 în fața armatelor lui Soliman căzu floarea și puterea neamului unguresc.

Matei Corvinul
1443-1490

În toată această epocă, de la consolidarea statului ungar și până la catastrofa de la Mohaci, conducătorii neamului unguresc n-au încetat a întări pentru ei stăpânirea cetățuii ardelene. N-am putea spune, că acest

lucru se făcea după un plan bine statornicit și cumpănit de mai înainte. Cucerirea efectivă a Ardealului era pentru ei mai mult o mișcare instinctivă de apărare. Dar tocmai de aceea această năzuință e și mai importantă, de cum credem. Căci să nu se uite, instinctul popoarelor e totdeauna mai presus de socotelile unor improvizați conducători de oștiri. Adeseori un popor face, fără să-și dea seama, anumite fapte, care mai târziu par născocite de cea mai dibace minte diplomatică și ale căror urmări sunt de o importanță capitală pentru viața lui. Ungurii nu făceau conștient sforțările lor de a stăpâni Ardealul și prin număr, nu numai prin ocuparea câtorva puncte strategice, dar ei simțeau instinctiv primejdia ce o prezintă pentru statul lor o populație numeroasă, cu dor de independență și ai cărei frați la granița Ardealului în sud și est se consolidau în țări mândre și de sine stătătoare.

Simțeau că neamul românesc în Ardeal e o primejdie. Deci se gândiră să înlăture conștiința de neam separat la acest popor și să facă oarecumva, ca și acesta să se contopească în conștiința "națiunii ungare" care alcătuia statul. Și cam până la 1526, deci până la lupta de la Mohaci, drumul care ducea spre acest ideal era convertirea religioasă la religia catolică, regii ungari nu pierd niciodată prilejul de a aduce, când cu vorba, când cu ciomagul, neamul românesc și mai ales pe fruntașii lui la această lege. Dacă încă sub Andrei III nobilimea română era pe picior de egalitate cu cea săsească și secuiască, în curând după aceasta puterea ei începe să fie înfrântă și după două veacuri își pierde cu totul caracterul românesc.

Mișcările pentru convertirea la catolicism și apropierea Românilor de mentalitatea catolică ungurească, încep, probabil, încă pe la sfârșitul veacului XII. Îi favorizau pe Unguri întru această năzuință a lor și împrejurările. La 1054 călugărul Hildebrand, ajuns papa Grigorie VII, face ruptura între biserica apuseană și răsăriteană. Regele Coloman al Ungariei rămâne împreună cu neamul său sub povățuirea papei, iar Românii și celelalte popoare din Balcani și Răsărit, păstrează legea veche. Certele cresc și când papa Inocențiu III la sfârșitul veacului XII pornește să-și îndeplinească planul de a supune Romei pe toți creștinii, regii ungari sunt provocați să convertească cu orice mijloace pe schismatici. Iar acești schismatici nenorociți, fără de care avea să se dezlănțuiască mai întâi furia, eram noi, locuitorii băștinași, ca neam și lege, din ținutul Ardealului.

În 1234 regele Belá IV, înainte de a lua coroana, *face chiar jurământ înaintea trimisului papei, că pe schismatici are să-i supuie Romei, iar pe cei îndărătnici are să-i stârpească fără cruțare.* Același jurământ îl face apoi fiecare rege ungar la păsirea sa pe tron. Când în 1299 papa Bonifaciu VIII introduce *inchiziținea* cu feluritele ei torturi ca să pedepsească pe falșii creștini, regii ungari câștigă încă un mijloc de convertire, care desigur știa convinge mai bine, de cât orice explicații din sfânta scriptură.

Bela IV
1206-1270

E firesc, că în aceste prigoniri poporul român avea să îndure chinuri peste chinuri și poate mulți slabi de înger, săturându-se de atâta suferință, au primit legea cea impusă, despărțindu-se cu sufletul de frații și strămoșii săi. A făcut lucrul acesta mai ales *nobilimea:* voievozii, chenezii și alți boieri și oameni liberi, Regele și sfetnicii săi, care dispuneau de averea și libertatea supușilor țării, în urma îndemnurilor de la Roma, au decretat sus și tare, că *numai acel boier își va putea păstra situația sa privilegiată și averile sale, care nu va urma o credință greșită, ci va primi adevărata lege creștinească pe care o urmează regele.* Astfel marea parte a boierimii noastre primi legea cea nouă, se încuscri cu familiile ungurești, se înstrăina de neamul său și se topi cu totul în masa neamului unguresc.

Câștiga însă ungurismul în Ardeal și pe de altă cale. Au fost și boieri de aceia care nu s-au supus: ținuturi întregi, care mai curând au luat lumea în cap; familii, care au îndurat chiar moartea. Și averile tuturor acestora rămaseră sau fără stăpân sau ușor de acaparat. *Astfel în veacul XIII în Ardealul unde până acum singuri reprezentanții Sașilor, Secuilor, Românilor aveau glas, pătrunde tot mai mult nobilimea ungurească de la șes și pune mâna prin tot felul de silnicii și vicleșuguri pe aceste averi și pe funcțiile înalte din comitate (județe).*

Noi deci scădeam, iar elementul unguresc se întărea tocmai cu reprezentanții săi cei mai tipici și mai îndărătnici. În veacul XIV, la 1342, numărul acestor nobili unguri venetici e așa de mare, încât la Turda țin o adunare numai între ei, în care caută să-și aranjeze

situația de drept în cadrele voevodatului transilvan.

De aici încolo în conducerea acestei țărișoare elementul românesc dispare, iar importanța boierimii ungurești crește, ajungând aproape atotstăpânitoare. Românii prigoniți se retrag spre ținuturile mai puțin expuse puterii ungurești, *spre granițele din sudul și estul Ardealului; cei din sud, împreună cu oltenii, pe la 1270 consolidează Muntenia, iar cei din est, probabil în curând după 1342, după acea manifestare de energică solidaritate a nemeșilor unguri face întâiul izvod sub Dragoș prin văile Iacobenilor și pune temelie Moldovei.*

Dragoș, precum se vede, nu fuge de rege, căruia-i rămâne supus, ci de nobilimea vrăjmașe, care începea prigoane necruțătoare împotriva legii și neamului lui.

Prigonirile urmate necontenit silesc deci pe unii să treacă munții, iar pe alții, majoritatea rămasă acasă, să se pogoare la tot mai mare mizerie, să-și piardă orice independență, orice inițiativă proprie, să li se nimicească întreaga clasă conducătoare, sporind astfel numărul Ungurilor și dintr-un neam care putea deveni o forță politică importantă, să ajungă abia o noțiune etnografică asemeni triburilor africane, batjocorită de toți și desconsiderată și de legile țării.

În aceeași vreme însă Principatele Românești se întăreau mereu, atacurile pornite din Moldova și Muntenia împotriva Ardealului, dezveleau ungurimii o primejdie ce amenință din partea Românilor. Și nobilimea ajunsă atotstăpânitoare, pentru apărarea intereselor ei față de românism, se gândește chiar la un ajutor din partea sultanului. Se iau deci măsuri severe

împotriva mulțimii de iobagi; nu li se mai îngăduie nici măcar schimbarea stăpânului.

Astfel norodul necăjit, ne mai putând îndura, *se răzvrăti* în 1437, arse o mulțime de castele boierești și se retrase, atacat cu furie de cetele nobilimii, pe dealul de la *Bobâlna*. Aici oștirea amărâtă și care îndurase atâtea chinuri, căci era alcătuită aproape numai din Români, e atacată din nou cu toată furia și măcelărită în mare parte. Și deși în învoiala ce se încheie între boierime și iobagi, boierimea făcu câteva concesii, totuși își dădu seama, că acest popor trebuie înfrânt pentru multă vreme. *Fruntașii unguri împreună cu voievodul Ardealului, Nicolae Csák, pentru a asigura pentru totdeauna stăpânirea ungurească asupra acestui popor de țărani, ai cărui boieri fuseseră câștigați toți pentru ungurism încă de multă vreme, face împreună cu Sașii și Secuii acea "Uniune a celor trei națiuni", "Unio trium nationum", acel pact faimos prin care cele trei neamuri privilegiate se legau între ele, să-și garanteze reciproc toate libertățile și să înăbușe orice răzvrătire ce-ar căuta să le amenințe.* Se face deci în acest an împotriva noastră acea alianță, care avea apoi să ne țină sub genunchi prin privilegiile ei și neputincioșia noastră până la 1848 și ale cărei urmări le îndurăm și astăzi.

Soarta noastră ajunse deci și mai rea. Nobilimea ungurească în Ardeal, creștea îngrozitor, rezistența noastră era înfrântă pe toată linia; nimeni nu ne cruța, nimeni nu ne povățuia. Iar ca o nouă primejdie pentru existența noastră națională, cu sprijinul nobilimei și de groaza Turcilor ce se apropiau, în Ardeal sporea mereu

Gheorghe Dozsa
1470-1514

numărul Ungurilor, răzbătea la sate, răzbătea la orașe și ne respingea pretutindeni. începuseră în veacul XV să se ungurizeze chiar și orașele săsești din apusul Ardealului.

Puterea nobilimii și-a ajuns scopul: ne-a înfrânt și nu ne mai lua în seamă nimeni. Zadarnic mai iau parte unii dintre ai noștri la marea răscoală țărănească de la 1514 de sub conducerea lui Gheorghe Doja: nobilimea o înăbușe și pe aceasta în sânge, iar conducătorul boierilor, voievodul Ardealului Ioan Zápolya, desigur a răsplătit după cuviință iobagilor ardeleni această mișcare. Când în anul următor Ștefan Werbeoczy, juristul, strânge în *"Codex Tripartitum"* legile statului ungar, punând astfel temelie jurisprudenței ungurești, *despre un popor românesc nu pomenește nici măcar cu o singură vorbă*. Acest popor e o simplă haită de venetici, așezați

Execuția lui Gheorghe Dozsa

ici-colo din mila regelui; comunitățile lui, cnezatele lui sunt distruse; boierime nu mai are, iar el nu merită nici să mai fie pomenit în legea statului. În schimb Werbeoczy spune clar, *că iobagii nu mai au dreptul să-și schimbe stăpânii, ci rămân pe veci legați de glia boierului*. Iar noi la această dată eram cu toții iobagi. Excepțiile le numărăm pe degete.

Ne-am pierdut astfel prin silniciile ungurești încă până la sfârșitul veacului XV, întreaga pătură care ne putea conduce. Dușmanii noștri s-au întărit, s-au aliat între dânșii în rânduri strânse și bine organizate au căutat cu orice preț să ne ia, ceea ce era al nostru din vremurile străvechi încă: pământul Ardealului.

În această situație nenorocită ne aflăm, când armatele lui Soliman II izbesc cu toată vrăjmășia granițele de sud ale Ungariei și își deschid drum spre Europa.

CAPITOLUL II

1526-1599

Întâiele atacuri calvineşti

Nobilimea ungurească din Ardeal încă pe la mijlocul veacului XV nutrea simpatii pentru Turci. Ştefan Laczkovics, voievodul Ardealului, încă în această vreme căutase legături cu sultanul. Probabil li se părea lor, că venindu-le ajutor dinspre Constantinopol, vor putea fi asiguraţi de stăpânirea definitivă a Ardealului, pentru a-l putea stoarce după bunul lor plac. Un lucru e sigur: că dacă în Ardeal Turcii n-ar fi aflat un aliat, ci un vrăjmaş, Principatele Româneşti nu ar fi putut ajunge cu nici un preţ supuse pumnului turcesc, ci având un bun prieten în puternicele poziţii strategice ale Carpaţilor ar fi aflat totdeauna la spate un scut în vreme de primejdie şi totodată prielnic teren pentru a-şi reface forţele. Dacă am fi avut norocul ca fortul ardelean să fie din toate punctele de vedere în stăpânirea noastră, desigur o astfel de dominaţiune românească s-ar fi impus şi celor din valea Dunării şi Prutului şi s-ar fi format de mult acea unitate indestructibilă la care lucrăm azi, iar Turcii niciodată n-ar fi avut putinţa să-şi treacă hoardele pe malul stâng al Dunării. Nu s-au întâmplat însă toate acestea. Ardealul era al nobilimi ungureşti şi al aliaţilor ei, care îşi băteau capul înainte de toate cu interesele lor egoiste

și adeseori nu voiau să știe nici de propriul lor rege, necum de alte nevoi ale civilizației amenințate de oștirile agarene.

Pe la 1500 puterea regelui ungar față de nobilime, mai ales față de cea din Ardeal, ajunsese foarte redusă. întreaga țară era într-o stare de dărăpănare. Ioan Corvin și fiul său, regele Matiaș se putuseră încă împotrivi năvălirilor turcești. Urmașii lui Matiaș însă stăteau neputincioși în fața pregătirilor ce se făceau în Balcani. Și în aceeași vreme, pe când o primejdie amenința din sud, Habsburgii din vest căutau și ei să-și acapareze stăpânirea Ungariei. Bietul Ludovic II se zbătea astfel între pumnul militar al Turcului, care se apropia și între ițele fine ale diplomației habsburgice. Armatele lui Soliman, în sfârșit se și iviră, *și pe câmpia de la Mohaci, în 26 August 1526, puterea ungurească fu înfrântă și distrusă în modul cel mai jalnic.* Însuși regele Ludovic căzu pe câmpul de război și alături de el rămaseră aproape toți fruntașii politicei și bisericii ungurești. Iar pricina dezastrului în mare parte a fost *atitudinea nobilimii și ungurismului din Ardeal.* Aceștia, poate din simpatiile pe care le nutreau de mult față de Turci, își orânduiseră astfel treburile, încât oștirea lor, sub conducerea voievodului Ioan Zápolya, sosi *tocmai a treia zi după luptă,* când totul era nimicit.

După această nenorocire în Ungaria se întâmplă schimbări mari. Regele murise. Vestul țării alege de domnitor pe Ferdinand I, din familia de Habsburg, iar estul, a cărui putere era Ardealul, îl recunoaște de domn pe voievodul său de până atunci, pe turcofilul

Ioan Zápolya
1487-1540

șiret Ioan Zápolya. În cei treizeci de ani care urmară plini de frământări și de lupte între acești doi rivali, Zápolya se puse sub ocrotirea sultanului, inaugurând astfel supremația turcească asupra Ardealului; Turcii puseră mâna pe centrul Ungariei de astăzi, pe întreg șesul ungar împreună cu capitala țării Buda; partea apuseană, care-l recunoscuse pe Ferdinand de rege, se alipi definitiv imperiului austro-german, iar estul cu Ardealul, o parte a "Timișanei", a "Crișanei" și Maramureșul, precum și ținutul de la nordul Tisei formară principatul ardelean, al cărui domnitor adeseori, întru amintirea lui Ioan Zápolya, purta pomposul titlu de "rege", și e numit chiar și în cărțile noastre vechi cu numele de *"craiu"*.

De acest principat țineau și toate ținuturile locuite astăzi mai compact de poporul nostru. În apus al lui era ținutul Lugojului, al Caransebeșului – căci al Timișoarei devenise pașalâc turcesc – apoi granița trecea spre nord cuprinzând în Ardeal, Lipova, Șoimușul, Siria, Ineul, Oradea Mare și Hustul. Deci întreg Bihorul, estul așa zisei "Crișane", cu Beiușul și nord-estul Ungariei cu Maramureșul. Puterea în principat se împărțea între cei trei membri ai "Uniunii" de la 1437. După cum ne spune mai târziu, pe la 1602, episcopul Dimitrie Naprágyi, care în scurta domnie ardeleană a lui Mihai Viteazul i-a servit acestuia ca logofăt, puter-

nicii erau:

1. Sașii, care aveau șapte orașe, între ele și Clujul, șapte județe, totală autonomie politică și bisericească și datorau supunere numai principelui, având totodată datoria, ca iarna să-l țină pe mâncare și băutură;

2. Secuii, care deși la început fuseseră cu totul independenți, după lupta de la Mohaci își mai pierdură din drepturi, dar deteră din sânul lor un mare număr de boieri mari și mijlocii; și

3. Ungurii, înainte de toate nobilii, răspândiți aproape pretutindeni, chiar și în ținuturile săsești și secuiești și alcătuind cu moșiile lor în centrul și vestul Ardealului nouă comitate (județe).

La rol preponderent, ajunseseră aproape totdeauna aceștia din urmă. Îi ajuta și faptul, că erau de același neam, și de aceeași clasă socială cu domnitorul, precum și situația lor materială. Regii ungari avuseră în Ardeal o mulțime de moșii; Ioan Zápolya, ajuns domnitor puse mâna pe ele și, pentru a-și întări situația și totodată pentru a întări stăpânirea elementului unguresc în Ardeal, chemă o mulțime de nobili unguri cărora le făcu danii bogate.

Despre noi nu vorbește nimeni, că am fi avut oarecari drepturi, ori am fi avut cel mai mic rol măcar în conducerea țării. Eram mulțimea fără preț și fără vlagă, fără conducători și fără nici un sprijin. Răspândiți peste întreg teritoriul ardelean, pretutindeni aveam aceeași soartă: *eram șerbii principelui, ai magnaților și*

ai Saşilor. După cum ne spune acelaşi Naprágyi *eram de folos, căci puteam fi siliţi să facem orice soi de servicii.* În fruntea statului, era principele, care conduce ţara, după hotărârile dietelor alcătuite din reprezentanţii Ungurilor, Secuilor şi Saşilor, iar noi eram cei care tac numai şi se supun, căci n-au încotro.

Vremurile care urmară după despărţirea Ardealului de Ungaria, au adus oarecari schimbări în politica internă a acestei ţărişoare. Încă pe la 1521 la Sibiu începuse să se lăţească credinţa nouă a lui *Luther.* După desfacerea Ardealului de Ungaria, credinţa aceasta se răspândi şi mai mult, Saşii şi Ungurii o primiră în mare parte, iar dieta ţinută la Turda în 1550 sub Ioan Sigismund, fiul regelui Ioan, îi recunoaşte noii secte *deplină libertate religionară.* Saşii trecură cu toţii la luteranism, Ungurii şi nobilii numai în parte. În curând în Ardeal sunt două biserici luterane, *una ungurească şi una săsească,* iar cea catolică e aproape pe stingere.

Dar printre Unguri, mai ales în nord-vestul Ardealului, în nordul "Crişanei", încă de pe la 1550 prinse rădăcini şi religia nouă a lui *Ioan Calvin* de la Geneva. Aceasta se răspândi tot mai puternic, *cuceri aproape în întregime biserica luterană ungurească;* nobilimea o primi în mare parte şi în dieta de la 1564 se recunoscu şi acesteia totală independenţă. Astfel în Ardeal exista o biserică romano–catolică în dărăpănare, două biserici protestante: una a Saşilor, luterană, iar alta a Ungurilor, calvină; iar în 1571 li se adăugă şi cea unitară.

Biserica noastră ortodoxă, deşi avea cel mai mare număr de credincioşi, totuşi în faţa legilor ungureşti nu

exista, n-avea nici un drept și nici o importanță. Lipsită de o organizație, nici nu era în stare să-și câștige atenția puternicilor țării. Era biserica unor iobagi și ei numai la muncă erau buni.

Așa însă nerecunoscută cum era, cu preoți fără școală, puși la discreția boierilor și jupanilor, totuși întrânsa se strânsese sufletul neamului. Prin ea trăia tradiția, că sunt Români și afară de stăpânirea măritului "craiu", și amintirea marilor voievozi de peste munții estici și sudici. *Episcopiile întemeiate de domnitorii moldoveni și munteni, cea de la Vad și cea de la Prislop și apoi cea de la Geoagiu,* își aminteau de întemeietorii lor și păstrau tradițiile rămase de la dânșii. Episcopii și preoții trimiși de la Târgoviște și Suceava, aduceau cu dânșii conștiința legăturii sângelui. Iar această conștiință desigur nu rămânea tocmai mută și nerodnică atunci când oștirile lui Petru Vodă Rareș băteau în 1528 pe Nemți și pe Unguri la Feldioara și de atâtea ori intrau pe la Bistrița și după ce se răzbunau ieșeau pe la Brașov și Bran.

Ungurii simt instinctiv, că cele două Principate cu viața lor religioasă, pot influența și întări elementul românesc din Ardeal, și consecvenți năzuințelor lor din trecut, caută ca între ardeleni și frații lor din Principate să pună o barieră, care să nu poată fi trecută cu ușurință. De unde până la 1526 pentru asigurarea stăpânirii lor se năzuiră să ne catolizeze și ne atrasă întreaga pătură de sus a boierimii, acum continuă aceeași politică năzuindu-se, nu să ne câștige pentru biserica romană, ci pentru cea nouă, *calvină,* căreia i se

închinau ei. Astfel î*ncepând cu anul 1540 și isprăvind cu 1691,* deci cu trecerea Ardealului sub stăpânirea Habsburgilor, *ungurismul caută să ne înfrângă atrăgându-ne la calvinism când cu vorbă bună, când cu ademeniri, iar mai ales cu mijloace brutale și lipsite de orice cruțare.* "Uniunea" celor trei neamuri, urmărind să ne desfacă cât de mult de frații noștri din Principate, năpustește asupra noastră tot soiul de torturi, dar totodată trezește ici și colo conștiința și începem să vedem, că soarta ne e nemeritată, că ar trebui să fim altfel tratați și astfel se trezesc în noi anumite sentimente de mândrie, dragoste de carte și cultură românească și chiar îndărătnicie politică.

N-am putea spune, că scopul Ungurilor era în această vreme ungurizarea noastră. Ideea șovinistă pe atunci nu exista. În orice caz însă ținta lor era: *crearea unei legături sufletești între noi și dânșii, a unei unități culturale, apropierea mentalității noastre de mentalitatea ungurească.* Astfel între marginile acestei țărișoare, care era Ardealul, ar fi existat o singură conștiință, bazată pe o singură lege, puterea unguresc ă s-ar fi întărit considerabil, iar stăpânirea definitivă a Ungurilor în Ardeal ar fi fost asigurată.

Cercetând mișcările calvine față de noi, constatăm, că toți propovăduitorii acestei legi în șirurile noastre, porneau din convingeri bisericești religioase, *vor să ne mântuiască sufletele. Dedesuptul politic ale tuturor acestor mișcări însă e același: contopirea îndărătnicului și nesupusului suflet românesc cu sufletul unguresc și astfel crearea unei prăpăstii între Românii din*

Ardeal și cei din Principate.

Față de aceste năzuințe susținute de puterea statului, ce putea face bietul episcop *Cristofor din Geoagiu,* numit la stăruința ocrotitorului său *Petrașcu Vodă,* în 1557?

Încercase și Sașii să ne convertească la luteranism, dar stăruințele lor n-au ajuns la rezultat, tocmai pentru că nu simțeau neapărata nevoie de a ne câștiga simpatia. În Ardeal ei înșiși nu erau decât o parte mică din populație. Situația Ungurilor și a Principelui însă era alta. Privirea și stăpânirea lor cuprindea întreaga țară, înțelegeau nevoia de a ne rupe de cei din Principate și avură astfel stăruința necesară pentru a ajunge la rezultat.

Încă înainte de 1566 principele Ioan Sigismund câștigă chiar pe episcopul *Gheorghe de la Vad,* trimis acolo de *Ilie Vodă Rareș* al Moldovei. în 1565 episcopul Gheorghe "superintendentul român calvin", cutreieră țara, susține discuții cu apărătorii legii vechi și impune învățăcei de-ai săi chiar și la biserica din Brașov; dieta îi dă totală putere și provoacă pe toți preoții, călugării și episcopii să stea la discuție cu dânsul și să-i asculte învățăturile. În 1566 sub conducerea lui Gheorghe, care probabil se mutase în Sân-Georgiu, se ține *întâiul sinod al preoților români* și hotărește, conform dorinței principelui Ioan Sigismund, *primirea învățăturilor calvine și introducerea limbii românești în biserică.* Se făcea astfel întâia spărtură în unitatea bisericească a neamului nostru. În anul următor 1567, sinodul stabilește *chiar 6 puncte* pe care le primește, și astfel ruptura de biserica strămună își începe opera sa distrugătoare.

În fața mișcării acesteia de reformație, susținută cu tărie de principe și de "uniunea" celor trei neamuri, modestele episcopii de la Geoagiu și Vad ajung tot mai umilite. Episcop al Românilor e recunoscut numai cel calvin, Gheorghe de Sângiorgiu, apoi după dânsul Pavel și Mihai Turdași. Ortodoxismul tace. Preoțimea păstrătoare a legii și datinii vechi este la buna discreție a boierilor unguri, a boiernașilor secui și a jupanilor sași, iar poporul, care nu se supune principiului *"cuius regio eius religio",* ajunge, să nu mai fie considerat nici măcar ca ființă cu suflet.

Situația noastră e astfel una dintre cele mai dureroase. Nesupunerea religioasă adese ori e pedepsită chiar cu moartea. Comitatele, orașele încep o prigonire sistematică împotriva elementului românesc și pe deasupra vine dieta, să consfințească și prin lege ceea ce există de fapt și în *"Approbatae et compilatae constitutiones",* cartea fundamentală a legilor ardelene votată la 1576, declară, *că națiunea română nu are nici un drept politic, că e streină cu religia ei cu tot și e admisă în țară numai vremelnic, până când îi va plăcea principelui și staturilor regnicolare (nobililor și reprezentanților orășenești): "usque ad beneplacitum principis et regnicolarum".*

Nu se poartă mai omenește nici chiar Sașii, cari totuși au fire mai blândă. Hotărârile lor sunt tot atât de drastice ca și ale nobililor unguri. Furia lor merge până întracolo, încât pentru toate fleacurile pedepsesc cu moartea pe bieții Români.

Apăsarea aceasta desigur ne-a ținut înapoi în dez-

Ștefan Báthory
1533-1585

voltarea noastră și oricât de rezistenți am fost, ne-a pricinuit și pierderi destul de importante. În păturile largi ale poporului nostru n-a putut pătrunde însă propaganda streină. Cu tot ajutorul pe care i-l dădea administrația și pătura conducătoare, a rămas o mișcare cu rezultate foarte superficiale. N-a izbutit să transforme nimic din sufletul nostru specific românesc, pentru că n-a putut pătrunde în adâncul conștiințelor, îndată ce a început apăsarea autorităților să slăbească, rezultatele ei se năruiră și credincioșii legii celei noi rămaseră numai cei câțiva privilegiați.

Ajungând la tronul Ardealului, Ștefan Báthori, apoi Cristofor și Sigismund, aliatul lui Mihai Viteazul, bărbați cu convingeri catolice și calvinismul ne mai bucurându-se de sprijinul direct și înfocat al principelui, mișcarea pornită pentru cucerirea noastră își pierdu reazimul. Ortodoxismul nostru străvechi, urmat în conștiința sa de întreg poporul, începe să se gândească la vremi mai bune. Înarmat de reformație cu învățăminte noi, cu dragoste de carte și chiar cu cărți românești tipărite, clerul umilit până acum caută să privească cu încredere în viitor.

Și nădejdea lui se îndeplinește, mai strălucit de cum a putut visa și mintea cea mai îndrăzneață. Durere însă, îndeplinirea ei n-a durat decât abia câteva luni...

CAPITOLUL III

1599-1691

Mihai Viteazul

De obicei când vorbim de *Mihai Vodă Viteazul,* îl pomenim ca pe domnitorul, care într-o anumită clipă a istoriei a avut norocul și puterea, să realizeze acea unitate a celor trei țări românești, care de atunci încoace e pururea în mințea noastră. În realitate *Mihai e mai mult decât atât.* E omul cu vederile adânci, a cărui strădunță politică era, nu opera unei inspirații momentane, nici urmarea unei pofte de a stăpâni, ci *rezulta din o bine chibzuită cumpănire a împrejurărilor geografice și istorice ale țărișoarelor românești. Mihai și-a dat seama, mai mult decât oricare dintre domnitorii noștri, că Ardealul e centrul unui neam, e o cetate fără seamăn și că numai stăpânind aci, vor putea fi neatârnate cele două principate,* care se întind de la poalele Carpaților spre Dunăre și Nistru. *El știe, că independența țărilor românești e în stăpânirea Ardealului, și vede lămurit, că un stat sau o grupare strânsă, în al cărei centru e această cetate, va pune răgaz oricăror*

Mihai Viteazu
1558-1601

năvăliri de peste Dunăre și Nistru. Pentru păstrarea independenței muntenești, expusă mai mult decât oricare alta atacurilor turcești, lui i se pare imperios lucru asigurarea stăpânirii în Ardeal, sau cel puțin o alianță strânsă, prietenească cu stăpânitorii acestei țări. Ar avea astfel pe de o parte asigurate spatele, iar pe de altă parte un puternic izvor de întărire și refacere în zile de primejdie.

La început i se pare, că scopul acesta ar putea fi ajuns pe cale pașnică. în ajungerea lui își vede independența țărișoarei sale și de aceea se arată gata la orice jertfe. În 20 Mai 1595 mândrul Mihai renunță chiar la ambiția sa, se declară vasal al principelui ardelean Sigismund Báthory și încheie cu dânsul acea puternică alianță, ale cărei urmări au fost încă în același an biruințele de la Călugăreni și distrugerea Turcilor la Giurgiu. Pentru a-și îndeplini și mai bine frumoasa sa țintă, Mihai pătrunde în Moldova, detronează pe Aron Vodă și pune în locul lui pe Ștefan Răzvan, bărbat de aceleași convingeri ca și dânsul.

Astfel cele trei țări, menite să formeze o unitate puternică, sunt acum într-o legătură strânsă, gata să înfrunte orice atac din orice parte ar veni el. Sigismund Báthory, însă se clătină și Mihai Vodă vede, că n-o să ajungă la sfârșit bun, dacă fortul Ardealului e în mâini așa de nestatornice. Nobilimea maghiară preocupată numai și numai de interesele sale egoiste nu-și bate capul cu idei, care ies din cercul ei strâns de vedere și o înțelegere cu ea de asemenea nu putea fi de lungă durată. Când apoi locul lui Sigismund îl ocupă fratele său, cardinalul Andrei și, acesta, sau din slăbiciumea lui sau din tradiția turcofilă a boierimii ardelene, se

apropie de Turci, gata chiar de luptă împotriva munteanului, Mihai înțelege, că nu mai e vreme de pierdut și se hotărește să pună el însuși mâna pe cetățuia ardeleană. N-a putut-o avea prin alianță, se vede nevoit s-o cucerească cu arma. În 28 Octombrie 1599 armatele lui străbătând pe la Brașov și Turnu-Roșu înfrâng total în câmpia de la Șelimbăr, lângă Sibiu trupele ungurești, arvunind prin această biruință pentru totdeauna pământul Ardealului.

Mihai și-a ajuns deci scopul. Puterea pe care o vedea el în unirea politică a celor trei țări, era acum pe jumătate îndeplinită. Ardealul era în mâna lui.

Pentru a întregi însă unitatea mai era ceva de făcut. În Moldova, Răzvan fusese alungat și în locului lui intrase cu ajutor polon Ieremia Movilă. Mihai trece din Ardeal în Moldova, e primit ca un mântuitor de

România în timpul lui Mihai Viteazu
1593-1601

lumea care toată îi înțelegea intențiile, oastea moldovenească trece întreagă de partea lui, iar Ieremia Movilă se refugiază în cetatea Hotinului. Astfel în Mai 1600 marele voievod poate primi în cetatea Sucevii jurământul de credință și poate spune cu mândrie, că e domn al *"Țării Românești, Ardealului și Moldovei"*, care țări surori, după cum spune el solilor săi, sunt *"baștele și aparatura a toată creștinătatea"*.

Scopul deci era pe deplin atins: cele trei țări erau unite nu printr-o alianță ci sub același domnitor. N-am putea spune, că aceste fapte s-au săvârșit sub imboldul unei luminate conștiințe naționale. Pe atunci această idee încă nu exista. Legătura între frați și frați era firească, neargumentată, susținută de comunitatea limbei și religiei și de instinctul sănătos al neamului nostru. Mihai a înțeles înainte de toate unitatea strategică pe care o alcătuiesc aceste trei țări și a înfăptuit-o.

Totuși nădejdile necăjiților preoți ardeleni, care așteptau o scăpare de sub jugul calvin unguresc s-au înde-plinit mai mult de cât poate în modesta lor îndrăzneală au visat-o ei vreodată. Mihai nu a uitat, că el e și creștin de aceeași lege a Răsăritului, de care țineau și mulții frați ai săi chinuiți sub stăpânirea prietenului său Báthory. Știa truda mulțimii; i-o aduseseră mulții preoți și călugări, pe care îi trimisese el după vești prin Ardeal. De aceea încă de la început se gândește, că pen-

Stema unirii lui Mihai Viteazul 1600

tru asigurarea bunei înțelegeri între cele două țări apăsările față de ortodocșii îndărătnici din Ardeal trebuie să înceteze și să li se permită și lor o mai liberă organizație bisericească. Astfel în tratatul făcut cu Sigismund în 20 Mai 1595, cere lămurit îngăduință religioasă pe seama Românilor ortodocși *și fixează, că toate bisericile românești din provinciile lui Sigismund vor fi puse sub ocârmuirea arhiepiscopului din Târgoviște,* asigurându-le astfel o mai strânsă legătură cu biserica românească. Și mai mult: văzând că mitropolia din Alba-Iulia, dezvoltată probabil cu puțin înainte de dânsul, e lipsită de mijloace și fără o reședință mai de seamă, *o înzestră cu moșii* - probabil și cu cea de la Oarda de lângă Alba-Iulia - *și clădi și o mănăstire, pe care în 1599 o prevăzu cu tot felul de odăjdii și daruri, chiar cu o cârje episcopească de argint.* Efectul acestor favoruri desigur a fost considerabil asupra preoțimii și poporului nostru.

Când apoi Mihai cucerește Ardealul, dieta ardeleană din 20 Iulie 1600 e silită să decreteze, că: *"la dorința Măriei-Sale preoții români se scutesc pretutindeni de iobăgia, pe care o face poporul",* și pe care până atunci o făceau și ei fiind considerați iobagi. Ba se gândește Mihai și mai departe: pe arhimandritul Serghie de la Tismana îl ia și-l duce episcop în nord, la Muncaci.

Dar parcă toate acestea au fost numai un vis, prea frumos, ca să poată fi ținut multă vreme pe pământ. După zilele de biruință și trezirea nădejdilor a urmat curând dezmeticirea la o realitate tot așa de crudă ca și cea de la care plecaserăm. De data aceasta însă, în jocul dureros, care ne lovește, se amestecă și o mână nouă, care a mai căutat odată, pe vremea lui Vodă Petru Rareș, să ne mai utilizeze pentru dânsa: mâna *Habsburgilor*

Sigismund Báthori, Mihai Viteazul, Georgio Basta...

de la Viena. Oameni cu o privire deosebit de ageră, ei văd adânc și deslușit în năzuințele lui Mihai. Văd că acesta, deși i-a asigurat mereu de credința sa, în realitate urmărește un plan mare: de a alcătui un singur stat puternic din cele trei țărișoare slăbănoage. Și știu bine, că acest stat, dispunând de bogății miniere și ogoare rodnice, precum și de o unitate geografică și națională neînfrântă, va închide pentru totdeauna drumul pe care-l visaseră ei de veacuri: Dunărea, Marea Neagră, Orientul.

Deci se gândesc, cum să scape de omul primejdios care le stă în cale. Și toate mijloacele le par binevenite. îndeamnă nobilii unguri la răzvrătire și le trimit întrajutor pe generalul Basta. În 18 Septembrie 1600 Mihai e înfrânt la Mirăslău; în același timp Polonii aduc iarăși în Moldova pe Ieremia Movilă. Mihai nenorocos și în Muntenia, pleacă la Praga, se înțelege cu împăratul Rudolf și se întoarce, să recucerească Ardealul împreună cu Basta. În 3 August 1601 bate pe Sigismund Báthory la Guruslău și se pare că norocul iar îi zâmbește lui și nouă deopotrivă. Cu câteva zile mai târziu însă, în 9 August 1601, ucigașii trimiși de Basta și de

boierii unguri îi sting viața, curmând cel mai măreț plan politic chibzuit de minte românească. Capul lui fu adus în țară, iar trupul zace și acum acolo în câmpia de la Turda.

A fost o lovitură grea pentru întreg neamul românesc această moarte. Felul cum s-a stins Mihai e cea mai îngrozitoare crimă săvârșită împotriva unui om mare. Și la această fărădelege împotriva noastră iau parte cei doi dușmani ai noștri deopotrivă. Nu numai nobilimea ungurească e de vină, ci și mâna isteață a Vienei.

Ar fi o mare greșeală, dacă am spune că uciderea lui Mihai e un act de răzbunare a unor mercenari. *De vină mai mult decât oricine e diplomația vieneză a Habsburgilor. Moartea lui Mihai a fost pusă la cale acolo în palatele împăratului Rudolf II.* Trebuia ca omul acesta să fie îndepărtat din cale și pentru aceea orice mijloace erau bune. Habsburgii niciodată nu și-au făcut mari scrupule de recunoștință.

Mihai e ca un meteor: luminează o clipă, fascinează mințile cu strălucirea lui și apoi se stinge de odată tocmai de aceea, ca amintirea lui să fie cu atât mai durabilă. Stăpânirea lui în Ardeal întărește stăpânirea noastră, dar totodată arată și dușmanilor primejdia, care-i poate amenința într-o bună zi și care nu va mai putea fi înlăturată cu ucigași pe câmpia Turzii.

Noile atacuri calvine

Stăpânirea austriacă inaugurată prin fărădelegea de la Turda n-a fost de lungă durată. Boierimea ungurească răzvrătită, în curând recâștigă independența țării și o închină iarăși ca până acum sultanului, care se mulțumea și cu o stăpânire în mare parte nominală. în fruntea țării ajung iarăși principi naționali, care au să asculte de diete și să cârmuiască după legile "Approbatae et compilatae". Valoarea țării și întărirea autorității principelui, precum și valoarea principilor care stăpâniră câtăva vreme, făcură ca această țărișoară din când în când să fie atrasă chiar și în socotelile politicii europene. Astfel încă întâiul principe important în veacul XVII, *Ștefan Bocskay,* cu "haiducii" lui bate pe Nemți în mai multe rânduri, în 1606 e ales chiar rege al Ungariei și recunoscut de sultan.

Evenimentele care urmară apoi, atrăseseră tot mai mult atenția apusului îndepărtat asupra Ardealului. În 1618 izbucni *războiul de 30 de ani* între catolici și protestanți. Aceștia din urmă, în frunte cu Suedia, susținuți și ajutați și de Franța, căutară să atace din toate părțile imperiul Habsburgilor catolici. *Gavriil Bethlen* (1613 - 1629), fără îndoială cel mai vrednic dintre

toți principii ardeleni intră în legătură cu protestanții, năvăli și el asupra posesiunilor celor de la Viena și cu o politică chibzuită știu întotdeauna să tragă mari foloase cu puține jertfe. De aceea, când în 1629 se stinse, politica aceasta fu continuată și de urmașul său *Gheorghe Rákóczy I* (1630 - 1648). Țara și mai ales nobilimea ungurească ajunge la bună stare și începe chiar să se europenizeze. Acestei înfloriri însă îi pun capăt expedițiile nenorocite, pe care le conduce pentru câștigarea tronului polon urmașul lui Gheorghe Rákóczy, fiul său: *Gheorghe Rákóczy II* (1648 - 1658). în 1657 acesta e bătut în Polonia, întreaga lui armată cade prinsă în mâinile Tătarilor, iar el scapă numai cu greu pe cărări ascunse și întors acasă moare în 1660, în luptă față de un rival al său susținut de Turci, care ocupă în curând și Oradea-Mare. Încep certe, frământări între boierii cu pofte de domnie, până ce în sfârșit Turcii pun capăt acestor tulburări, ridicând la tronul Ardealului pe modestul nobil secui *Mihail Apaffy* (1661 - 1690), ultimul principe unguresc al acestei țări, bărbat cu frumoase însușiri sufletești, dar lipsit de orice energie și a cărui domnie slabă, susținută de Turcii slăbiți și ei, ne mai putând produce energii noi, înseamnă decăderea independenței ardelene.

Întâmplările anului 1600 și 1601 nu rămaseră însă fără efect asupra conducătorilor unguri din Ardeal. Ei văzuseră pe Mihai, și înțeleseră cu toții primejdia ce zăcea în faptul, că la sud și la est se aflau două țări independente, de același neam și aceeași lege cu majoritatea supușilor lor. Vedeau și aceea, că poporul român, în urma frumoaselor clipe ce-a întrevăzut, începe să-și

deschidă ochii. Le era teamă, că la un alt eventual atac din sud sau din est mulțimea iobagilor de sub călcâiul lor ar putea face cauză comună cu năvălitorii.

Și această teamă nu era tocmai neântemeiată. Legătura unității se reînprospătase și trăia acum mai puternic decât în veacul XV. *Conducătorii vieții politice din Principate își dădeau seama de valoarea politică, pe care o reprezintă neamul românesc din Ardeal,* în cazul unor mișcări, pentru cucerirea acestei țări. *Vasile Lupu* scria doar vizirului, că dânsul *pentru a sprijini luptele împotriva Ungurilor, are să întărâte neîncetat împotriva Ungurilor pe Românii din Ardeal, încât aceștia răsculându-se, Ungurii vor avea război și înăuntru și în afară.*

Ungurii văd lămurit această primejdie. De aceea inaugurează din nou politica urmată în veacul XVI, și caută toate mijloacele să rupă legătura dintre Românii din Ardeal și din Principate. Și cu toate că năzuințele de a atrage pe Românii Ardeleni la calvinism erau îmbrăcate în haina cea mai religioasă, totuși scopul lor politic iese mai clar la iveală în veacul acesta decât în veacul precedent.

Înainte de toate interzic orice contact între Românii din Ardeal și cei din Principate. Încă îndată după înfrângerea lui Mihai la Mirăslău, în 25 Octombrie 1600 dieta ținută la Lețfalău (comitatul Trei-Scaune), decretă: *"Fiindcă stricăciunea și pericolul a venit din cele două țări române... nimenea să nu mai poată merge în cele două țări române. Dacă va merge cineva, acela să-și piarză capul și bunurile. Nici popă românesc,*

să nu mai poată intra niciodată din cele două țări române în Ardeal, iar călugării cei românești să fie izgoniți din toată țara".

Scopul e vădit. Văzuseră primejdia și caută acum cu orice mijloace s-o înlăture săpând prăpastia care să despartă în două neamul românesc. De data aceasta lucrul nu mai merge așa ușor, precum merse în veacul XVI. Atunci biserica română, în jurul căreia era grupat întreg poporul, era dezorganizată, nu avea nici un centru cultural și ierarhic. Acum e unitară, dispune de o putere de rezistența, în fruntea ei e un arhiepiscop cu reședința la Alba-Iulia și chiar cu episcopi sufragani. Nu se mai putea decreta cu atâta ușurință din partea principelui calvinirea ei, cum se făcuse în zilele lui Ioan Sigismund. Trebuia să se țină seamă de această organizație consolidată cu ajutorul lui Mihai Viteazul.

Întâii principi, care urmară după moartea marelui voievod român și după alungarea stăpânirii austriece, erau încă prea ocupați cu războaiele externe împotriva stăpânitorilor de la Viena, decât să-și mai poată bate stăruitor capul cu calvinirea bisericii noastre. Urmașii arhiepiscopului Ioan de la Prislop, instituit de Mihai Viteazul, avură câtăva vreme liniște.

Lucrurile se schimbară când în 1613 pe tronul ardelean ajunse Gavriil Bethlen. Aceasta, care precum am spus e cel mai glorios și cel mai vrednic dintre toți principii ardeleni, isteț deopotrivă în politică și război, e fascinat de planul ce-l arătase Mihai Viteazul. Se gândește la țărișoara sa, dar se gândește totodată și *la întemeierea unui stat mare, care să cuprindă nu numai*

Ardealul, ci și cele două Principate Românești. Vrea să întemeieze o Dacie, a cărei unitate neputând fi națională, să fie religioasă: de la o margine la alta a acestei țări să domnească o singură credință, cea calvinească. Deci, visul e același, pe care-l avuseră regii Ungariei: de-a stăpâni Ardealul, Moldova și Muntenia, gurile Dunării și țărmul Mării cu Chilia și Cetatea Albă, și de a avea drum spre Răsărit. Aceeași năzuință pe care au avut-o Habsburgii de la 1300 și până în zilele noastre.

Gavriil Bethlen, simte și el ca și Mihai, ce puternică ar fi aici în răsărit o astfel de țară, în al cărei centru s-ar afla fortul Ardealului și ale cărei bogății și-ar afla scurgere prin gurile Dunării și pe mare. Pentru făurirea conștiinței unitare, care să lege cele trei țări, trebuia însă ca înainte de toate să cucerească la legea calvină pe cei din Ardeal. De aceea el în 1528 pune în fruntea bisericii românești, în scaunul arhiepiscopal de la Alba-Iulia, pe unul dintre nemeșii români, cu simpatii pentru dânsul, pe *Gheorghe Bradi,* care își luă numele de *Ghenadie.* Îi impune însă acestuia încă de la început anumite *condițiuni,* asemănătoare celor pe care le impuse Ioan Sigismund: *că va primi și răspândi principiile calvine, va traduce și va tipări cărți scrise în spirit calvinesc,* etc. Înființează o tipografie, trimite chiar vreo câțiva Români la universitățile din străinătate.

Gavriil Bethlen
1580-1629

Propaganda însă mergea greoi. Ghenadie stătea încă tot sub povățuirea arhiepiscopului din Târgoviște, care probabil îl împiedica în propovăduirea calvinismului. Bethlen simte lucrul acesta și știind, de ce folos i-ar fi răspândirea legii calvine pentru planurile sale, *se adresează în 1629 chiar marelui patriarh al Constantinopolului, Chirii Lucaris,* despre care se știe și se știa atunci că avea simpatii pentru calvinism. Îi scrie acestuia, că în Ardeal sunt Români ortodocși, dar că sunt nepoleiți, neînvățați, stricăcioși și nevrednici de starea lor; că nu sunt în stare nici să citească, cu atât mai puțin să priceapă și să predice o evanghelie; că religia lor e depravată și moravurile foarte ticăloșite; dar el s-a gândit să ridice poporul acesta, însă n-o poate face decât atrăgându-l la învățăturile calvinești; iar lucrul merge greu, deoarece nu are nici un sprijin. *Îl roagă deci pe Lucaris, să îngăduie propovăduirea religiei protestante între Români, și dacă se poate, chiar să dea anumite îndemnuri lui Ghenadie, ca acesta însuși să ia în mână cauza propagandei.*

Patriarhul îi răspunde în 2 Septembrie 1629, și nu numai că nu-i ascultă cererea, refuzând orice ajutor pentru scopul amintit de el, dar îl ceartă pentru marea lui îndrăzneală și-i amintește un lucru, la care desigur nimeni nu s-a gândit la noi pe vremea aceea și poate puțini se vor fi gândit și de atunci până acum. Îi spune că: *atragerea Românilor la calvinism, așa cum o dorește el, principele, nu se va putea împlini decât atunci, când se vor rupe, mai presus de toate, puternicele și neînfrântele legături de sânge și de simțire, care există între Românii din Transilvania și între locuitorii din Moldova*

și Muntenia; că planul lui nu-l vor îngădui niciodată nici principii pomenitelor țări vecine și chiar dacă nu i se vor împotrivi cu arma, totuși i-l vor zdrobi desigur prin urzeli ascunse.

Era o idee mare aceea pe care o spunea patriarhul Chirii Lucaris. El, Grecul din Constantinopol, vedea încă atunci, la 1629, pe de-o parte planurile unguri mii, pe de altă parte piedica ce le stă în cale. Vedea clar, că năzuința lor e, să ne despartă în două, ca apoi prin stăpânirea Ardealului să ne robească mai ușor pe toți, și spunea răspicat, că împotrivirea noastră cu atât va fi mai trainică și neînfrântă, cu cât unitatea între cei din Ardeal și Principate va fi mai strânsă.

Bethlen însă totuși deschise drumul calvinizării. Boierașii noștri ridicați din răzeșii ținuturilor libere Făgăraș, Hațeg și Maramureș, precum și orașele Hațeg, Lugoj și Caransebeș, pentru a-și păstra privilegiile, primiră predicatorii și legea ce li se impuse. Când în 1638 scaunul fu ocupat de Gheorghe Rákóczy, continuator al politicei lui Bethlen, la Lugoj predicatorul *Ștefan din Făgăraș traducea în versuri pentru Românii calvini cei 150 de psalmi și peste o sută de cântece bisericești din ungurește*. Se traduse *Catechismul,* și când în 1640 episcopul Ghenadie muri și în locul lui fu ales *Ilie Ioreste,* acesta fu silit să se lege, nu numai să introducă limba română în biserică, rupând deci legătura cu frații săi din Principate, ci să tipărească cântările calvinești traduse și catechismul, să traducă și celelalte rugăciuni ale calvinilor, și să răspândească toate acestea în sânul preoțimii sale.

Cu toată sila ce i se făcu, Ilie Ioreste nu se dovedi bun calvinizant. Catechismul fu tipărit, dar activitatea episcopului nu mulțumea pe stăpânii săi. Ungurii în frunte cu episcopul Geley și cu preotul curții principelui, Csulay, îl învinovățesc cu tot felul de păcate, preoții români strânși în sinod la ordinul episcopului calvin îl osândesc, și *în 1643 bietul episcop e aruncat în temniță, bătut până la sânge și dat afară din Ardeal*. Locul lui îl ocupă cu aceleași condiții *Simion Ștefan,* care acum se obligă, nu numai că va păstra și răspândi legea calvină, *ci că va înlătura chiar și ceremoniile ortodoxe, că va numi preoți și protopopi numai cu învoirea episcopului ungur, că hotărârile soboarelor și alte judecăți se vor face numai cu învoirea acestui episcop, și că el însuși are să asculte întru toate de dânsul.*

Biserica ortodoxă consolidată de Mihai Viteazul era deci cu totul doborâtă. Din credințele ei și din organizația ei românească nu mai rămase nimic. Ungurii voiau să ne în-frângă cu orice preț. Episcopul ungur calvin își luă numele de *"episcop ungur și român"*.

Gheorghe Rákóczy I, și după el fiul său, continuă cu îndărătnicie politica aceasta. Tipăresc cărți unele chiar cu litere ungurești, dispun de biserici, alungă preoți, și instituie alții în locul lor, după cum li se pare că e mai folositor pentru răspândirea protestantismului. Susțin școli protestante calvine în Lugoj și Caransebeș, ba *Suzana Lorántffy, văduva lui Gheorghe Rákóczy I, întemeiază în 1657 o școală calvină de pedagogie și teologie în Făgăraș*. Însuși Mihail Apaffy, deși în politica externă a fost un șovăielnic și slăbănog, în răspândirea

calvinismului s-a dovedit vrednic urmaș al Rákóczy-eștilor.

Toți arhiepiscopii noștri la primirea slujbei lor trebuiau să facă aceleași făgăduieli umilitoare de supunere față de superintendetul calvin și să fie apoi propovăduitorii unor legi potrivnice imboldurilor lor sufletești. Când arhiereul încearcă să aibă o atitudine mai bărbătească, atunci principele cu fruntașii bisericii calvine și cu "uniunea celor trei națiuni" era îndată gata să-l aducă la soarta lui Ilie Ioreste. Bietul *Sava Brancovici în 1680 cade jertfa ortodoxismului său* și năzuinței sale de-a se emancipa sub oblăduirea episcopului ungur. *E învinovățit și el cu tot felul de fărădelegi, întemnițat, bătut, despoiat de rangul său de arhiereu și de orice avere și alungat apoi din țara Ardealului.*

Iar ținta tuturor acestor volnicii era *convertirea Românilor la legea cea nouă ungurească, apropierea lor de mentalitatea acestui neam, contopirea lor în conștiința poporului ungar și astfel săparea prăpastiei între ei și frații lor de peste munți.*

Și tocmai fără rezultat n-au rămas încercările. în ținuturile independente ale Făgărașului, ale Maramureșului și ale Hațegului, precum și ale orașelor Lugoj și Caransebeș, aveam un mare număr de boieri mai sărăcuți, care până acum nu se înstrăinaseră încă de neamul lor. Propaganda calvină i-a smuls din biserica strămoșească. Netrecând întreg neamul la acesta lege, să-și formeze o biserică românească de legea calvină, acești "boieri" au ajuns mădulare ale bisericii ungurești și s-au pierdut cu totul pentru neamul lor.

Covârșitoarea majoritatea majoritate a neamului nostru a rămas însă neclintită în credința sa străveche. A fost o luptă dârză aceasta pentru păstrarea datinilor și bisericii strămoșești, dar cu ajutorul și sfaturile înțelepte și înflăcărate ale arhiereilor din Principatele Românești, greutățile au putut fi învinse. *Episcopii ardeleni rămân supuși mitropoliei Ungro-Vlahiei, își primesc la București sfințirea și se năzuiesc, să păstreze legăturile cu acest centru.* În Moldova mitropolitul Varlaam și Dosofteiu își scriu operele lor de erudiție bisericească ortodoxă și *suflete pătrunse de dragostea de lege, cărturari și diaci le duc de la Iași până la munții Bihorului și la începuturile stepelor ungurești.*

Aceste legături sunt în vremurile de amenințare arterele prin care, deși slab, totuși circulă necontenit fiorul unității de neam.

Deodată însă apăsările calvine încetează, ungurismul se retrage din lupta lui față de noi și în sufletele noastre tresare nădejdea, că de acum vom apuca zile mai bune. Ardealul trece definitiv în mâinile Habsburgilor. E anul 1691.

CAPITOLUL IV

1599-1691

Habsburgii în Ardeal

Familia Habsburgilor, ajunsă la tronul Germaniei nutrea încă de mult frumosul plan de a-și deschide drum spre răsărit. La 1526 făcu întâiul pas spre realizare: Ferdinand I de Austria ajunse rege al Ungariei vestice, topind această țară în conglomeratul imperiului german. Dar estul acestei țări, ajungând liberul principat ardelean, era departe de-a cădea sub stăpânirea Vienei. Între regatul ungar al Habsburgilor și principatul Ardealului, se întindeau pașalâcurile turcești cu centrul în Buda. Stăpânirea Ardealului numai atunci s-ar fi putut ajunge cu succes, când granița lui s-ar fi învecinat pe o lungă distanță cu cea a stăpânitorilor germani, deci când puterea turcească ar fi fost izgonită din o mare parte a teritoriului ce stăpânea Ungaria de odinioară. De aceea nu s-a putut menține doar nici Gheorghe Basta în Ardeal.

Ferdinand I de Austria
1503-1564

În 1683 însă forțele

turcești fură învinse sub zidurile Vienii, iar cei patru ani, care urmară, Turcii pierdură rând pe rând punctele lor de sprijin din Ungaria. Fură bătuți la Buda, la Mohaci, la Zalánkemén, apoi la Zenta și chiar la Belgrad. Armatele victorioase ale lui Eugen de Savoya făcură să dispară deodată stavila care era între pământurile austriace și cele ardelene. Habsburgii se văzură aproape de planul ce-l urmăriseră cu atâta drag: Dunărea era în mare parte în mâna lor; voiau acum să-și desăvârșească izbânda. Au vrut întotdeauna să fie stăpâni pe cetatea Carpaților ardeleni, puseră în mișcare cea mai iscusită și cea mai vicleană diplomație pentru ajungerea acestei ținte vreme de două veacuri. Făcuseră legături peste legături cu voievozii noștri din Moldova și Muntenia, trăgându-i totdeauna pe sfoară, când nu mai aveau nevoie de dânșii. Când li s-a părut, că Mihai Viteazul, e în stare să creeze o nouă viața pentru neamul românesc, să întemeieze în aceste ținuturi o altă hegemonie decât a lor, ba chiar să-i arunce mai departe decât ori când de visul ce-l avură, n-au șovăit o clipă, ci cu arma ucigașe l-au îndepărtat din cale. *Uciderea lui Mihai Viteazul, care pentru noi e o crimă îngrozitoare, pentru ei a fost un simplu mijloc, potrivit de-a înlătura un ciot din calea planurilor ce-și croiseră.*

Acum după înfrângerea Turcilor aceste planuri se apropiau de înfiripare. În 1690 se încheie pacea de la Carlovitz. *Turcii renunță la ținuturile ungurene, păstrându-și numai Banatul Timișoarei, și renunță și la Ardeal. Austriecii după ce încă mai înainte intraseră în tratative cu conducătorii acestei țărișoare, cu Mihail Apaffy și fiul său, în 1691 pătrund într-însa pun*

garnizoane și o iau definitiv în stăpânirea lor.

Diploma Lopoldină
1691

De la această nouă stăpânire ne așteptam și noi la o ușurare a poverii ce ne înăbușea. În cea dintâi zi însă trebui să ne convingem de vorba noastră veche, că schimbarea domnilor e bucuria nebunilor. *Până acum am fost o minge în mâna Ungurilor, a uniunii celor trei națiuni și a celor patru religii recunoscute de stat, acum trecem în mâna mai fină, mai isteață, dar tot așa de nemiloasă a Habsburgilor,* rămânând tot ce am fost. Iar vina o poartă aceeași care ne-au înăbușit și la 1601 ucigând pe Mihai: Ungurii cu boierimea lor și mărita casă domnitoare de la Viena, care își vedeau și unii și alții de interesele lor.

Împăratul pentru a-și câștiga simpatia popoarelor ortodoxe din Balcani și a le feri de înrâurirea tot mai mare a Rusiei, în 1690 primise și așezase în ținuturile recucerite un mare număr de *Sârbi,* care trecuseră sub conducerea patriarhului Arsenie Cernoievici. Acestora le dase privilegii însemnate, iar ceva mai târziu, în 1695, printr-o diplomă le dete definitiv dreptul de a avea sub patriarhul lor șapte episcopi, dintre care doi, cel de "Timișoara și Ineu" și cel de "Oradea-Mare și Agria", aveau sub păstorirea lor privilegiată și Români. Ungurii din Ardeal se tem acum, că împăratul, încorporând Ardealul la imperiul său, privilegiile acordate

acestor episcopi sârbi și credincioșilor lor se vor întinde și asupra acestui ținut. De aceea cer de la împărat *recunoașterea autonomiei* ardelene și păstrarea neschimbată a granițelor.

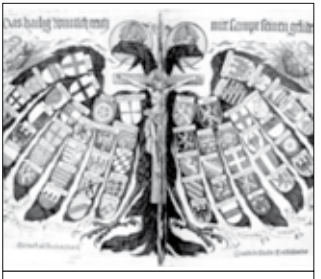
Împăratul Leopold înțelege foarte bine, ce vor dânșii. Lui încă îi convenea păstrarea Românilor într-o situație umilită, căci îi putea stoarce cu mai multă ușurință și n-avea temeri, că între ei și cei din Principate se vor naște legături primejdioase pentru stăpânirea sa. De aceea în 4 Decembrie 1691 ocupând Ardealul, dă vestita *"Diplomă Leopoldină",* prin care *întărește din nou toate privilegiile și toate drepturile pe care le avea "uniunea celor trei națiuni":* Ungurii, Secuii și Sașii. Declară sărbătorește, că *în afacerile religiunii nu se va schimba nimic,* ci îngăduite și privilegiate de stat vor fi, ca și până acum, cele patru confesiuni: catolică, luterană, calvină și unitară; că în treburile politice rămân "*Aprobatele și Compilatele"* și *"Tripartitul"* lui Werbeoczy, deci *întreaga colecție de legi care statorea situația noastră umilită și ne lăsa la buna discreție a boierimii ungurești, că indigeni, băștinași transilvăneni, "fii ai țării" vor fi considerați numai Ungurii, Secuii și Sașii:* ceilalți – deci și noi Românii vor fi, ca și până atunci, tolerați în țară până *îi va plăcea lui* și reprezentanților celor trei neamuri. Țării i se lasă dieta, adunarea sa anuală, și autonomie totală între granițele vechi; în fruntea ei împăratul instituie un guvern alcătuit din 12 inși sub povățuirea unui guvernator; pentru armată numește un comandant general, iar pentru ușurarea legăturilor dintre curtea împărătească și provincie instituie la Viena o "cancelarie aulică transilvană".

Ardealul deci nici de data aceasta nu are nici o legătură organică cu Ungaria propriu-zisă. E o provincie autonomă, care întocmai ca Ungaria, face parte din marele imperiu german.

Despre noi în toate dispozițiile lui Leopold nu se face nici cea mai slabă amintire, ca și când nici n-am exista în lumea aceasta. Deși doar noi alcătuiam marea majoritate a locuitorilor acestei țări. E mare greșeală însă, să ceri de la oameni să fie ceea ce nu pot fi și să facă ceea ce nu pot face. Habsburgii ajunși stăpâni în Ardeal nu puteau fi altceva decât Habsburgi: oameni care își vedeau de interesul lor, care își aveau planul lor de stăpânire bine chibzuit și care nu se puteau lăsa încurcați în căile lor de glasuri sentimentale, de idei de dreptate și milă față de cei apăsați. Interesul lor era, *să-și asigure sprijinul celor tari, al "uniunii celor trei națiuni"* bogate și puternic organizate. Noi cu sărăcia și dezorganizarea noastră eram o biată turmă tolerată și urgisită de cei de al căror sprijin avea nevoie Leopold. Cea mai mică ajutorare a noastră i-ar fi atras neplăceri și eventual i-ar fi stricat multe dintre socotelile ce-și făcuse. Și apoi, noi nu-i puteam fi de nici un folos imediat, prin urmare n-avea de ce ne scoate la lumină.

Planul Habsburgilor

Dacă situația internă a Ardealului în clipa ocupării lui îngăduia politicii vieneze, să nu ia în seamă populația românească din această țărișoară, evenimentele externe o siliră în curând, să se gândească serios la dânsa. Diplomații habsburgi își deteră seamă, că la estul și sudul Ardealului erau două state cu ai căror voievozi nu odată au stat în strânse legături, ba de la care în zilele lui Petru Rareș primiseră chiar și considerabile ajutoare bănești. Cazul lui Mihai Viteazul apoi le aducea aminte, că într-o bună zi pot avea amarnice neplăceri cu neamul acesta răsfirat în trei țărișoare. Se gândiră, că povestea lui Mihai Vodă Viteazul s-ar putea repeta, mai ales că se simțea cum, în ciuda tuturor necazurilor, acest neam se strânge tot mai mult, ca într-o bună zi unitatea lui să fie indisolubilă. în fruntea celor două țări românești, stăteau de data această conducători vrednici și diplomați iscusiți, pe care ei

Acvila bicefală - simbol al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană

îi cunoșteau foarte bine în urma legăturilor ce aveau cu dânșii: *Constantin Vodă Brâncoveanu* și *Constantin Cantemir.*

Dintr-altă parte se arăta o nouă primejdie. La răsărit se ivea Rusia lui Petru cel Mare, care-și crea tot mai biruitoare drumul spre apus și sud și care începea să aibă strânse legături și cu cele două Principate Românești. Rusia era ortodoxă. Principatele Române amândouă ortodoxe, conduse de fruntași ai răsăritului ortodox. În Ardeal de asemenea Români ortodocși, aceiași în cugete și sentimente, ca și frații lor de peste munți. Pe lângă aceasta imperiul țarului începuse să ia rolul de ocrotitor al creștinilor din Orient.

Curtea din Viena se gândește deci la apărare împotriva Rușilor și de aici încolo în politica ei e urmărită statornic de această idee. *Le este teamă Habsburgilor, că o legătură strânsă între ardeleni și Principate, precum și o întărire a acestor două țărișoare, ar aduce cu sine în mod firesc doruri de stăpânire a Ardealului și alcătuire a unui stat ortodox, potrivnic intereselor vieneze.* Ortodoxismul Românilor ardeleni, care formau marea majoritate a populației din Ardeal, le părea o putere, care într-o bună zi ar putea să primejduiască tot rodul unei politici de sute de ani: să taie pentru totdeauna calea Habsburgilor spre Orient prin gurile Dunării. Deci fac tot posibilul, ca elementul românesc nu numai în Ardeal să fie cât se poate de slab, dar nici în Principate să nu se poată ridica.

Încă în decursul negocierilor pentru pacea de la Carlovitz, Polonia propuse împăratului, să ceară de la

Turci nu numai Ardealul, ci și celelalte două țări românești. Habsburgii însă se mulțumesc cu Ardealul: vor mai bine să-și aibă asigurate situațiile strategice din Ardeal și să lase pe Românii din Principate până în alte vremuri, când aceștia vor fi mai istoviți de jugul turcesc și când ostile habsburge coborându-se din Ardeal îi vor putea cuceri ușor și fără a cuprinde în granițele imperiului un element primejdios...

Ajunși în Ardeal, Habsburgii deci văd realitatea, se gândesc să spargă înainte de toate unitatea românească, să sfarme legăturile dintre această țară și Principate și astfel deocamdată să ajungă stăpâni definitivi aici. Trebuia ca populația din Ardeal să fie adusă într-o strânsă dependență de Viena și să nu-și mai îndrepte ochii, ca până acum, spre București.

Unirea

O familie ca a Habsburgilor, care de sute de ani a avut cea mai iscusită diplomație din lume, găsea în arsenalul său politic arme pentru orice împrejurare și pentru orice neam. Planul pe care-l nutreau față de noi: de-a ne despărți în două, era un plan încercat încă de mult. Desigur înaintea șireților diplomați vienezi *era exemplul Sârbo-Croaților,* care a avut urmări așa de frumoase pentru Unguri și Habsburgi, și așa de dureroase pentru acest popor nefericit. Neamul acesta vorbește doar aceeași limbă, duce același fel de viață, are aceleași moravuri. Și totuși catalizarea unei părți dintrânsul, privilegierea când a unei părți, când a celeilalte, făcută după un plan diavolesc de viclean, l-au adus acolo, încât de la o vreme se rupe în *două fracțiuni, una catolică-croată, iar alta ortodoxă-sârbă,* între care până în zile cele mai noi dăinuiește cea mai neîmpăcată ură. Din acest principiu al Habsburgilor de-a dezbina și stăpâni și din politica lor șireată față de poporul sârbo-croat a rezultat marea tragedie în care se zbate în zilele noastre acest neam harnic și mândru.

Același era scopul Habsburgilor și față de noi. Iar aici se părea mai realizabil, întrucât în urma atacu-

rilor calvinești puterea noastră de împotrivire în Ardeal slăbise, iar cele două Principate, supuse ambițiilor turcești și chinuite în urma luptelor care curgeau între Ruși și Turci nu puteau da un ajutor efectiv Ardealului românesc și ortodox.

Habsburgii deci încep propaganda pentru aducerea noastră la biserica Romei. În 1692 cardinalul Kolonics cucerește pentru legea catolică 200 de preoți ruteni din dieceza ruteană a Muncaciului și transformă întreagă această dioceză în eparhie catolică, lăsându-i ritul ei oriental. Cucerește aici chiar și câțiva Români și începe să câștige și în Ardeal ici colo pe câte unul. Începe apoi *tratative prin iezuitul Baranyai* și cu mitropolitul de la Alba-Iulia. Planul, după cum mărturisește *mitropolitul Teofil* în sinodul din 1697, e al însuși împăratului Leopold. Iezuiții Baranyai și Hevenesy nici nu caută să-i convingă pe ai noștri de adevărul dogmelor catolice, ci încearcă să-i atragă *făgăduindu-le o situație materială și politică mai bună decât cea de până acum*.

Preoților și mitropolitului le puneau în vedere aceeași situație pe care o aveau preoții și episcopii romano–catolici, deoarece primind ei catolicismul treceau în șirul membrilor acestei biserici recunoscute de stat și sprijinite cu toată puterea de casa domnitoare. Necazurile pe care le aveau de întâmpinat ai noștri din toate părțile, mizeriile materiale în care zăcuserăm până atunci treziseră în sufletul tuturora dorul de zile mai bune. Acum când împăratul se apropia cu aparența buneivoințe, se părea că a sosit un prilej pentru realizarea acestui dor. Preoții făceau comparație, vedeau ce era popa unguresc, popa

săsesc cu pământuri, cu venituri îmbelșugate; făgăduințele ce li se făceau erau ademenitoare.

Mai erau și alte necazuri. Până atunci poporul nostru n-avea nici un drept, nu-l asculta nimeni, n-avea nici putința de a-și strânge cea mai mică avere, deoarece era un popor de venetici numai tolerați în țară, iar legea spunea lămurit că "iobagul nu are nici o avere, afară de plata muncii sale"; n-avea deci nici o putință de-a se manifesta și el în chip politic, a-și cere și el o ușurare a poverilor ce-l apăsau. Trebuia deci îmbunătățită și starea aceasta. Iar propunerile ce se făceau părea că vor deschide poarta unei noi vieți pentru românismul ardelean. De aceea *în sinoadele noastre pentru unire discuțiile despre credință sunt fără nici o valoare, în vreme ce dorințele de manifestare politică și de îmbunătățire a situației materiale și culturale sunt susținute cu cea mai mare energie.*

Mitropolitul *Teofil* strânge în 1697 mai mulți preoți și protopopi și aceștia primesc cele 4 puncte de deosebire între ortodocși și catolici: primatul papei, azima la cumineătură, purgatoriul și purcederea sfântului Duh și de la Fiul. *Le e teamă însă, că papistașii vor să-i cufunde cu totul în biserica lor; de aceea cer, ca afară de cele patru puncte "la mai mult să nu fie silită nici într-un chip biserica românească";* cer deci cu toată hotărârea, *păstrarea ritului ortodox și tuturor slujbelor orientale, precum și a tuturor obiceiurilor și a calendarului vechi.*

Iar în schimbul primirii celor patru puncte bisericești, ei cer apoi lucruri care n-au nimic de-a face cu

convingerea religioasă:

> *1. Slujbașii bisericii românești să aibă aceleași drepturi ca și ai celei catolice sau ca și ai celorlalte religii recunoscute de stat.*
>
> *2. Să se ajute biserica română, să se dea pământ și case parohiale, să se dea ajutoare școlilor și să se clădească școli noi.*
>
> *3. Țăranii uniți să nu mai fie considerați numai tolerați, ci ca "fii ai patriei", indigeni români. Mirenii uniți să fie numiți și înaintați la toate dregătoriile, ca și cei de celelalte religii recepte din patrie, iar fii lor să fie primiți în școlile latine catolice și la fundațiunile școlare fără nici o deosebire și să fie și ei primiți fără plată.*

Sinodul însă fu slab cercetat: abia 12 protopopi iscăliră hotărârile, iar Teofil muri încă în același an. În locul lui fu ales *Atanasie Anghel,* tânăr crescut în școlile calvinești și care îndată după alegere, conform obiceiului rămas de la principi și neștirbit de împăratul Leopold, trebui la început să făgăduiască și el, ca toți înaintașii săi de la Ghenadie încoace, *că va păstra și răspândi legea calvină.* Jezuiții intrară îndată în tratative cu dânsul și le întrerupseră numai pentru călătoria ce avea el s-o facă la *București spre a fi hirotonit întru arhiereu de mitropolitul Ungro-Vlahiei.*

În Muntenia însă se urmăreau cu mare băgare de seamă sforțările catolicilor. De aceea, când Athanasie Anghel e sfințit ca arhiereu în biserica mitropoliei din București în ziua de 2 Ianuarie 1698, fiind de față și pa-

triarhul Ierusalimului *Dositeiu, Teodosie,* mitropolitul țării, *îl făcu să făgăduiască solemn, că va păstra neștirbită legea ortodoxă.*

Dar Constantin Brâncoveanu văzuse lămurit, că ceea ce îi face pe ardeleni să se apropie de unire, e starea de sărăcie de care tânjesc și în care e cufundată întreagă viața lor bisericească. De aceea, încă în Mai 1698, după sfințirea lui Atanasie, *el dăruiește un ajutor mitropoliei din Alba-Iuia,* care precum spune dânsul, *"este făcută și înălțată de răposatul Mihai Voevod pe vremea când a fost craiu în acea parte de loc"!*

"Dator ne rânduim – zice în hrisovul său – *ca în toți anii vieței noastre să avem a da viitorilor de acolo celor ce vor veni de la această Sfântă Mitropolie bani șase mii,* care număr să fie neschimbat și nemutat... *știind-o pe această Sfântă Mitropolie, că se învăluiaște ca o corabie în mijlocul valurilor mării, fiind întru multe feluri de eretici necredincioși, și se năpăstuiaște de la dânșii în multe chipuri."*

Constantin Brâncovranu 1688-1714

Și acest ajutor au să-l dea și urmașii lui.

Nu numai atât. Brâncoveanu căuta chiar să facă *intervenție la Viena,* al cărei rezultat însă desigur nu putea fi decât un răspuns de minciuni diplomatice.

Întors acasă Atanasie se văzu iarăși în mijlocul

necazurilor și ademenirilor istețe din partea celor doi iezuiți. După chibzuiri și tratative, *în 7 Octombrie 1698 în Alba-Iulia se ținu un nou sinod,* la care luară parte 38 de protopopi și mai mulți preoți și care se învoi să primească unirea.

Petrecerea în București și influența lui Constantin Brâncoveanu nu rămaseră însă fără efect asupra lui Atanasie. Poate instinctiv simțea și el primejdia, unde ne-ar duce primirea completă a catolicismului. *Sinodul din 1698 e și mai rezervat și mai neînduplecat decât cel din anul precedent, al lui Teofil. Nu mai vrea să primească nici cele 4 puncte, ci numai pe cel dintâi: recunoașterea primatului papal.* În actul scris și iscălit de toți, *cer însă hotărât să li se dea, toate acele privilegii, pe care le au preoții bisericii romano–catolice, precum a făgăduit împăratul. Nu vor însă cu nici un preț să se despartă de obiceiurile lor străvechi.*

"Însă într-acest chip ne unim și ne mărturisim a fi mădularile sfintei catolicești biserici a Romei, ca pre noi și rămășițele noastre din obiceiul bisericii noastre a răsăritului să nu ne clătească, ci toate ceremoniile, sărbătorile și posturile, cum până acum, așa și de acum înainte, să fim slobozi a le ținea după calendarul vechiu... Iar de nu ne vor lăsa pe noi și pe rămășițele noastre într-această așezare, pecețile și iscăliturile noastre care am dat, să n-aibă nici o tărie."

Era un act mândru și îndărătnic acesta. Se simte hotărât influența lui Brâncoveanu și a lui Teodosie mitropolitul de la București, și sforțările lor de a-l reține pe Atanasie de la o greșeală care poate avea urmări

grave pentru neamul său.

Totuși unirea fu primită, iar împăratul în 16 Februarie 1699 într-o diplomă a sa decretă biserica greco–catolică egală cu cea romano–catolică și scuti în acest sens, preoțimea unitară de dări și dijme. Ni s-ar fi ușurat astfel puțin soarta. Nobilimea ungurească însă în dieta ținută în toamna aceluiași an își bate joc din nou de noi; nevrând să se supună nici chiar ordinului împărătesc, ea hotărește, că preoții români în temeiul diplomei împărătești într-adevăr sunt scutiți de dijmă și de dări, însă numai de *dijmele și dările ce se cuvin după averile bisericești, nicidecum după averile lor particulare.*

Iar averi bisericești în vremea aceasta nu erau nicăieri în mâna preoților noștri. Deci chiar a doua zi după unire *concesiunile Vienei au rămas numai pe hârtie.*

Pe de altă parte nu erau mulțumiți nici iezuiții. Ei ar fi dorit o unire completă cu biserica apuseană, nu numai recunoaștere a supremației papale. Iar în Muntenia Brâncoveanu făcea toate sforțările pentru a împiedica statornicirea definitivă a catolicismului între noi. În Iunie 1700 el face o nouă danie Mitropoliei ardelene. Cumpără de la mai mulți inși o moșie în câmpul Merișanilor în Argeș și o dăruiește de asemenea mitropoliei din Alba-Iulia:

"Și după ce am cumpărat Domnia Mea această moșie, *fiind această Sfântă Mitropolie de se învăluiaște ca o corabie în mijlocul valurilor mării, aflându-se între multe feluri de limbi streine, fiind și lipsită de cele ce sunt*

de ajutorul Sfintei Mitropolii, Domnia Mea am socotit, de-am dat și am miluit această Sfântă Mitropolie cu această moșie, ca să aibă a ținea pre dânsa oameni și alte bucate, ori dobitoace, ori ce le-ar fi voia. Ca să fie Sfintei Mitropolii de întărire și de ajutor, iar Domniei Mele și răposaților părinți ai Domniei Mele vecinică pomenire".

Retinența întâmpinată pretutindeni în Ardeal și influența lui Constantin Brâncoveanu își avură efectul lor. În ultimul sinod de unire ținut în 4 Septembrie 1700 oricâte stăruințe au făcut iezuiții, ca să primească măcar cele 4 puncte mărturisite de catolici, sinodul nu le primi cu nici un preț, ci rămase la învoiala din 1698, recunoscând numai primatul papei.

Oameni cuminți însă, iezuiții și curtea vieneză se mulțumiră deocamdată și cu atât. Știau ei că spărtura în zid s-a făcut și de acum lărgirea ei nu va mai întâmpina mari greutăți. În 14 Martie 1701 iezuitul Kapi și scria către cardinalul Kolonics: "Eu cred, *că acum va fi de ajuns să ne mulțumim cu primirea unirii în principiu,* fiindcă acum ar fi foarte periculos, ba chiar imposibil, să înlăturăm toate obiceiurile cele rele ale Românilor. De aceea va fi de ajuns, ca episcopul și ceilalți dintre ei, când vor face în viitor mărturisirea credinței și a unirii, *să promită în general, că voiesc să atârne de biserica catolică și că voiesc să trăiască după ritul grecesc,* aprobat de biserica romano–catolică și în alte ținuturi. *Va fi apoi datorința noastră pe viitor să schimbăm încetul cu încetul multe din obiceiurile lor și anume să le schimbăm chiar și liturghia și forma cultului divin, spunându-le că obiceiurile acestea s-au introdus din prostia și neștiința*

preoților lor... că ele sunt contrarii credinței adevărate, minții sănătoase și religiunii creștine".

Și într-adevăr așa au și făcut, precum scrie Kapi. Cercurile curții și bisericii vieneze primiră unirea și așa cum o stabilise din nou sinodul din 1700, având hotărât încă de la început gândul de a nu se ține de învoială.

Nu uitară însă, că scopul unirii nu e religios, ci politic și că în realitate această cucerire religioasă trebuie să întărească stăpânirea habsburgică asupra Ardealului. Stabilesc deci încă două puncte a căror primire o cer de la episcopul Atanasie și care dovedesc lămurit, că totul e o isteață șurubărie politică.

O condiție pe care o punea împăratul din partea sa e ca *pe lângă episcop să fie și un teolog canonist de la biserica romano–catolică,* deoarece altfel, – zicea el – se pot întâmpla greșeli în chestii de drept bisericesc. Impunea deci *un fel de agent habsburgic, un fel de spion,* care să aplice varga pe spatele episcopului, de câte ori acesta încerca să se miște altfel de cum vrea Viena.

A doua condiție la care e și mai evidentă politica habsburgică și întregul plan vienez de a tăia legăturile dintre noi și frații noștri din Principate, nu are apoi nici cea mai mică legătură cu biserica. Împăratul cerea, ca *"pentru a abate de la sine orice bănuială, episcopul să nu întreție nici o corespondență cu principele Valachiei... în afaceri naționale și religioase. Numai în afaceri particulare poate să poarte corespondență, dar mai întâi s-o vadă teologul".*

Încă de la început legau deci mâinile noii organizații. După ce învoiala fu făcută definitiv, mitropolitul Atanasie fu dus la Viena, încântat cu mici atenții și daruri, iar în 7 Aprilie 1701, sfințit din nou, ca episcop, din partea romano–catolicilor. El nu mai e de aici încolo mitropolitul Românilor, ci episcopul bisericii greco-catolice. Pe mărturisiri religioase cu prilejul sfințirii lui nu se pune mare fond; în schimb însă, Atanasie trebuie să facă jurământ și să cuprindă în acesta și o importantă declarație de supunere umilitoare din toate punctele de vedere pentru dânsul, atât ca arhiereu, cât și ca Român.

"Eu fiind în mai multe neînvățat și nemuncit și necercetat – zicea el între altele în acest jurământ – *pe teologușul și sfetnicul popa romano–catolic, 9 primesc, ca pe un părinte dătător de sfat, fără de care adunare de sobor nu voi ținea, nici țărcălat (vizite canonice) de biserici nu voi începe, nici fără adevărătura aceluia pre nimeni nu voi lepăda din biserică, nu voi despărți și nici un din mireani sau din popi nu voi globi, nici nu voi popi... nu voi schimba nici un cuvânt... al teologușului și sfetnicului meu ; sfaturile ispășitoare voi primi și pre acele a îmbla voi sili... De astăzi încolo mă lepăd de toată cureșpundența și dătătura în știință prin scrisoare și de prietișugul șișmaticilor, a iriticilor și a Craiului sau Vodei Țării Muntenești; nici o carte de acum înainte cu aceia răspuns nu voi avea și nici pre Bucureștean mai mult al meu arhiepiscop și mitropolit a fi nu-l voi cunoaște... Dacă unde a fi lipsă lui Vodă al Țării Muntenești, au altuia din șișmatici a scrie carte, oi arăta-o teologușului și sfetnicului meu".*

Împăratul după acestea dă nou sfințitului episcop, care de aici încolo e supus arhiepiscopului romano–catolic al Ungariei, *"a doua Diplomă Leopoldină"*, în care *garantează îndeplinirea cererilor românești statorite încă de Teofil în 1697, făgăduind și o ușurare a poporului de rând*. Scoate însă la iveală în acest hrisov și cele două condiții: admiterea teologului supraveghetor și ruperea legăturilor cu Brâncoveanu și cere păstrarea lor cu o deosebită stăruință. Atanasie se întoarce la Alba-Iulia. E primit cu mare cinste, cu paradă militară nemaivăzută de ardeleni.

Leopold I
1640-1705

Și începu munca în noile împrejurări.

Bisericii ortodoxe, care până acum a fost adevăratul scut al neamului, i s-a luat întreagă organizația conducătoare, episcop, protopopi, o mulțime de preoți. La legea moștenită din bătrâni ținea de acum doar marea mulțime a poporului, precum și majoritatea preoțimii de rând, care în urma legăturilor sale strânse cu poporul nu putea fi influențată nici de cuvintele istețe ale teologilor și nici chiar de amenințările administrației.

Austria făcuse încă un pas pentru realizarea planului său politic.

Planul i-a fost foarte inteligent și dus la îndeplinire cu mare pricepere. Voia să rupă legăturile între noi și Românii din Principate, eventual chiar să semene și

în sânul nostru vrăjmășia, care fusese semănată între Sârbi și Croați. Și poate ar fi izbutit pe deplin, dacă n-ar fi fost pe de-o parte sufletul nostru îndărătnic de conservativ, iar pe de altă parte sprijinul ce venea de la București. Astfel însă episcopii și fruntașii noștri de atuncea presimțiră planurile ascunse și stăruiră cu încăpățânare în păstrarea datinilor vechi și tuturor formelor bisericești ale slujbei orientale, păstrând o strânsă legătură cu trecutul; iar poporul pentru care adeseori semnele externe formează religia, n-a înțeles prăpastia ce i se pregătise, ci a rămas și mai departe în sufletul său cu *convingerea veche și cu conștiința, că el aparține unei religii, care e creștină și românească.*

Unirea pentru care noi am făcut câteva concesii de caracter religios, și în schimb am cerut și ni s-au acordat prin diplomă împărătească însemnate scutințe naționale, e deci un act de mare însemnătate politică pentru noi. *E un act politic și nu religios. Un fel de contract social între noi și dinastia Habsburgică, un act de alianță,* nu de contopire într-o altă lege. Izvora din cunoașterea mizeriei în care ne aflam și voia să îndulcească soarta nenorocită a neamului.

De acum încolo aspirațiile noastre încep să se contureze tot mai lămurit, să devină *adevărate aspirații naționale conștiente. De aici încolo intrăm și noi în viața politică, năzuind să ne organizăm toate energiile de care dispunem și să le întrebuințăm pentru promovarea vieții noastre românești.*

Nemulțumirile noastre

Unirea se făcu. Și cu toate că în urma ei în sânul poporului nostru izbucniră mari tulburări, totuși sprijinită de forța stăpânirii, a putut nu numai să se mențină, dar încetul cu încetul chiar să facă și progrese. Noi în urma declarației de unire prin actul dat la iveală în 1698, apoi în 1700 precum și prin "Diploma Leopoldină" din 1701, am ajuns în legături contractuale cu curtea din Viena. Ea s-a obligat în scris, să ne îndeplinească anumite cereri și să ne ușureze soarta, iar noi de aici încolo avem dreptul, să ne prezentăm în fața tronului împărătesc și să cerem să-și țină făgăduințele.

Ne-am și prezentat zeci de ani de-a rândul, dar totdeauna degeaba. Viena niciodată nu s-a gândit serios la înfăptuirea celor legate în contract. Pe ea puțin o interesa soarta noastră și necazurile noastre. Pe ea o interesau numai și numai scopurile ei. De aceea încă de la cei dintâi pași ai bisericii unite ea se gândește numai să și-o aservească și mai tare acestor scopuri ale sale.

Însuși felul cum se făcea convertirea bisericilor și comunelor neunite, era de-a dreptul revoltător. În sate pătrundeau slujbașii imperiali și armată, punându-le

bieților plugari baioneta în piept și silindu-i astfel să primească religia *mitropolitului Atanasie*. Încă în *1701 în diploma sa împăratul provoacă și obligă nu numai autoritățile civile din Ardeal, ci și pe generali și întregul corp ofițeresc, să stea în sprijinul uniților și să-i apere*. Ceea ce însemna, că de aici înainte catolizarea Românilor are să se facă chiar și cu forța brutală. Acolo unde vorba bună nu ajută, va veni pumnul și va veni arma, ca să răspândească minte. Austria are nevoie de Români credincioși *numai ei,* nu și altei țări sau altor aspirații, și pentru a fi sigură de această credință trebuie să fie în mâna ei și biserica.

Generalul Rabutin comandantul militar al Ardealului era un catolic înfocat, iar zelul său de a face servicii împăratului în slujba căruia stătea, era și mai aprins de credința sa aproape fanatică.

Poporul era nemulțumit de atitudinea preoților săi. Simțea instinctiv, că drumul pe care e dus de stăpânire nu-l scoate la fericire. În conservatismul său ținea îndărătnic la legea veche. A fost destul încă în 1701 să se ivească la Brașov Dositeiu patriarhul Ierusalimului, ca poporul din sud, din țara Bârsei, a Oltului și a Hațegului să se ridice și să izgonească fără milă pe preoții, care primiseră unirea.

Mișcarea aceasta era susținută, cum era și firesc, în mare parte *de către Brâncoveanu,* pe care curtea de la Viena de asemenea încercase să-l păcălească, declarându-i că nu face nici o silă pentru câștigarea Românilor la unire. Marele voievod făcea toate opintirile, ca ortodoxismul să nu fie înăbușit. Oamenii lui cutreierau

Ardealul în toate părțile și mai ales ținuturile sudice.

În 5 Iulie 1701, scria el însuși către Brașoveni, lăudându-le bărbăția cu care și-au apărat legea față de papistași:

"Cartea ce ați trimes ne-au venit și toate câte ne scriți am înțeles. Cât pentru Dumnealui piscupul de aici din Ardeal, în ce fel s-au purtat și ce au făcut; am cunoscut din scrisoare-vă, de care bună nădejde am avut și încredințați suntem, că Dumnezeu unora ca acestora, cari ocărăsc și nu cinstesc legea întru care s-au pomenit și înaintea lui Dumnezeu s-au făgăduit, cu degrab le va răsplăti. Căci de multe ori aceasta am văzut, că cel ce-și lasă legea sa și poftește alta, ia plată de la direptul judecător Dumnezeu. Iar molitva voastră și Dumneavoastră alalți pravoslavnici, cum că nimic nu v-ați lunecat, nici ați umblat după aceea, ce ați păzit curata lege cea pravoslavnică, care de la părinții și moșii voștri o aveți, de aceasta foarte ne-am bucurat; căci cunoaștem, că ați făcut lucru cinstit și cuvios, plăcut lui Dumnezeu și oamenilor celor înțelepți, de la care Dumnezeu rugăm să vă întărească și să vă păziască tot în cea strămoșească pravoslavnică lege, s-o puteți ținea și păzi curată și nesmintită. Căci noi vedem și de Ia curtea împărătească, de la Beciu (Viena) avem știre că Dumnealui piscupul n-are voe împărătească, să facă silă oamenilor, fără ca numai cei ce vor vrea de voia lor. Deci nu gândim, nici nu socotim, că se va tinde Dumnealui mai mult de cât îi iaște porunca și mai ales, că la acea biserică suntem și noi ctitori, de vreme ce iaste făcută de răposații Domni ai acestei țări, ce trebuiaște să păziască și să urmeze legea,

care au ținut până acum. Și noi iarăș cu aceeace va fi de pre partea noastră a vă păzi și a vă ajuta cu ceeace se va putea, nu vom lipsi. înțeles-am, că și părinții de la Făgăraș și alți creștini pravoslavnici iară asemenea nimic nu s-au lunecat cu firea, ce și-au păzit cinstea legei sale... Și de aceasta mult ne-am bucurat, măcar că așa li s-au căzut a și face, de vreme ce noi această sfântă beserică o am ridicat și o am făcut cu acea nădejde, că o închinăm prea sfințitei, săbornicești a răsăritului beserici, și că va fi prin putință ca preoții și creștinii locuitori de acolo de acea pravoslavie să nu se lipsiască. Și noi iar zice: cu ceeace ne va fi prin putință a-i căuta și a-i păzi, nu vom lipsi".

Se înșela rău, însă bunul Constantin Brâncoveanu! Oricâte asigurări i-a dat Viena, totuși unirea fu lățită cu toate mijloacele militare și administrative de care dispunea curtea vieneză.

Era mare nemulțumire chiar și în sânul preoțimii. Mulți nici nu considerau unirea ca un act bisericesc și biserica unită adeseori chiar și de către preoții uniți era privită ca necanonică. De aceea mulți preoți sfințiți odată de episcopul Atanasie se considerau ei înșiși nehirotoniți, treceau într-ascuns în Muntenia, se hirotoneau aici de către vreun episcop românesc ortodox și se întorceau apoi la bisericuța lor din Ardeal, sub păstorirea episcopului apostat.

Ușurările politice pe care le nădăjduiau cu toții nu se realizară deloc. Diploma a doua leopoldină în care se asigurau bietului nostru popor unele drepturi, a fost ținută ascunsă și nimeni nu știa de dânsa aproape până

la 1730.

Nemulțumirile deci erau nu numai explicabile, ci chiar îndreptățite. De aceea când în 1704 *Francisc Rákóczy II* în nord-estul Ungariei desfășură steagul revoltei împotriva familiei de Habsburg, mulți dintre Români și mai ales cei din Maramureș și ținuturile nordice ale Ardealului alergară sub steagurile lui, nădăjduind că el va ușura situația ortodoxiei și biruind pe Austrieci, puterea brutală care căuta cu orice preț să ne catalizeze va slăbi sau va înceta cu totul. Când apoi Rákóczy pătrunse în Ardeal, cetele de Români de sub conducerea lui crescură și mai mult. Erau între ei războinici de seamă, ca acel Grigore Pintea cântat și în poeziile noastre poporale, sau chiar oameni de carte, potriviți să ducă și tratative pentru principe.

Francisc Rákóczy II
1676-1735

Rákóczy însă în 1711 fu învins, iar în Ardeal stăpânirea habsburgică rămâne neclintită. În diferite ținuturi din când în când izbucnesc mișcări deznădăjduite, proteste adeseori foarte violente împotriva felului cum se poartă cu poporul nostru administrația și armata. *În 1720 ținutul Hunedoarei și al Hațegului se răzvrătește pe față.* Comandantul militar trimite armată care potolește mișcarea cu forța. Cu șapte ani mai târziu izbucnește o mișcare asemănătoare în *Munții Apuseni,*

în ținutul Abrudului, și e nevoie tot de armată, ca să fie satele potolite. Ba tot atunci se *arată nesupunere în întreagă valea Oltului și Țara Bârsei,* unde sub conducerea Brașovenilor și la îndemnul celor din Muntenia începe să se organizeze biserica ortodoxă, amenințând să cuprindă înapoi chiar și Făgărașul, unde își mutase scaunul episcopesc urmașul lui Atanasie, episcopul Ioan Patachi.

Și amărăciunea crește necontenit. Pe lângă că ortodocșii sunt siliți cu arma să primească unirea și sunt bătuți și schingiuiți, pe lângă că uniților nu li se înfăptuise nimic din câte li se făgăduiseră, încep tot felul de atacuri viclene chiar și împotriva bisericii unite, deși aceasta nici nu era încă pe deplin consolidată. *Stăpânirea vieneză caută să stingă orice mișcare românească în sânul ei, s-o confunde cu totul în biserica romano–catolică, și astfel să facă dintr-însa un simplu instrument al politicii sale.*

Ritul ortodox și limba română care făceau între greco–catolici și romano–catolici o adevărată prăpastie, *e luat la ochi,* deoarece isteților diplomați de la Viena li se părea, că acesta formează o legătură între noi Ardelenii și frații noștri de peste munți. *Se gândesc deci la introducerea slujbelor apusene, a ritului latin în biserică.* Acesta ne-ar apropia de catolicii unguri și nemți și astfel ne-ar dezbina de Românii din Principate, precum i-a dezbinat pe Croați și Sârbi. *Biserica greco–catolică cu rit oriental e considerată numai ca o stare de tranziție,* precum și spuse în 1701 iezuitul Kapi. Se dau deci atacuri necontenite; după lovituri imediat

favoruri, după favoruri lovituri și condiții noi, toate cu aceeași tendință. Când nemulțumirile noii biserici fierb și sunt temeri chiar de-o întoarcere la ortodoxie, Habsburgii intervin. Roma prin bula *"Rationi congruit"* în 1721 înfăptuiește *dieceza română independentă de cele ungurești* și biata conducere a noii dieceze, ahtiată după mijloacele care să-i permită o ridicare mai sigură, e răsplătită cu două moșioare.

Pe lângă tendința de papistășire a formelor bisericești, nu era cruțată nici chiar organizația sa garantată de împărat. Chiar și Atanasie era stingherit mereu în mișcările sale, deși el s-a dovedit poate mai supus decât trebuia. *"Teologul"* după cum ne spune Samuil Clain, *ajunse el adevăratul episcop, iar episcopul era episcop numai cu numele, sau căzuse la rangul de vicar al agentului strein*. Episcopul ungur din Alba-Iulia căuta și el cu orice preț umilirea celui român și voia să facă dintrânsul un simplu subaltern al său. Nu erau mulțumiți catolicii Vienei nici cu situația dogmatică: ar fi vrut ca Românii să primească toate dogmele lor și să se supună tuturor sinoadelor și canoanelor stabilite de biserica Romei.

Ioan Giurgiu Patachi
1680-1727

Tulburat de-a pururi de către Unguri și comandantul militar din Alba-Iulia, episcopul Ioan Patachi, care îi urmase lui Atanasie în 1714, *se mută la Făgăraș*

în 1717. Voia să aibă o mai mare libertate de mișcare și dându-și seama că influența streină și forța brutală, căreia ar fi expus în Alba-Iulia, i-ar înstrăina biserica de spiritul tradițional, se gândește, să scape încă ce se mai poate scăpa. *Ține strâns la obiceiurile vechi, la ritul oriental, și nu se sfiește chiar să aducă și cărți de peste munți ieșite din tiparnițele lui Constantin Brâncoveanu.*

Astfel toate nădejdile care se puseseră, în unire dăduseră greș. Făgăduințele făcute au rămas numai făgăduințe pe hârtie, în fapte nu s-a transformat nici una. Poporul român și chiar preoțimea a rămas și fără nici o năzuință superioară. Episcopul însuși nu putea face nimic, fiecare pas al lui era controlat de teolog, iar teologului în caz de nevoie îi stătea la îndemână generalul și armata.

Habsburgii au izbutit să-și croiască drumul și acum și-l urmau necruțători. Ce le păsa lor de suferințele noastre și de făgăduințele pe care nu le țineau? De vină eram tot noi, naivii care ne-am încrezut în vorbele lor.

Când ne-au socotit apucați pe calea credinței către Viena, ei au putut merge mai departe. în 1717, pacea cu Turcii, le dă lor și Oltenia și astfel și al doilea pas spre gurile Dunării e făcut. Și ca un semn, că stăpânirea Habsburgilor are să rămână de-a pururi în acele planuri stăpânite încă în 1714 de bunul Vodă Constantin Brâncoveanu, împăratul Carol VI, ca un al doilea Traian, clădește pe lângă drumul roman din stânga Oltului, trecând prin Turnul-Roșu, o nouă șosea puternică, "Via Carolina", pe care de data aceasta nu aveau

Carol al VI-lea
1685-1740

să urce acvile romane pe Olt în sus, ci să coboare spre vadurile Dunării nesățioasa pajură cu două capete. Iar ca durerea și amărăciunea noastră să fie mai apăsătoare, același împărat, neluând în seamă sentimentele care ne legau de catedrala și mănăstirea clădite în Alba-Iulia din dărnicia lui Mihai Vodă Viteazul, le dărâmă fără cruțare, ca deasupra molozului să se ridice noua sa cetate fortificată, stăpânitoare pe Mureș și pe întreg cursul Oltului. Dărâmarea catedralei și mănăstirii a fost parcă un semn al celor ce voiau să facă stăpânirea vieneză cu întreagă biserica noastră. Atacurile împotriva caracterului românesc al acestei instituții continuă netulburate încă aproape o sută de ani. Bărbații vrednici din fruntea bisericii sunt priviți chiorâș și Habsburgii se străduiesc într-una, ca acolo să-și pună unelte de la Viena, care să fie nu reprezentanți ai poporului, ci buni supuși catolici și austrieci.

Când Inocențiu Micu e trimis la mănăstire după o viață de zbucium și jertfă, Habsburgii își deschid bine ochii, ca nu cumva în urma lui să vină un altul care ar putea lua exemplu de la dânsul. Când Grigorie Maior dă dovadă de oarecare independență sufletească, deși el are 90 de voturi, iar Atanasie Rednic numai 9, e trimis la temnița din Muncaci, iar în fruntea bisericii e așezat Rednic, care părea mai docil. Dar precum fruntașii care făcură actul unirii nu se lăsară ademeniți de streini, ci

rămaseră cu încăpățânare pe lângă caracterul vechi al bisericii lor tot așa și în anii care urmară, conducătorii bisericești apărară cu îndârjire caracterul bisericii lor separate, păstrându-i neschimbat atât ritul, cât și viața ei românească. Ba mai târziu, în 1771, adresară chiar și papei un memoriu, în care afirmau cu hotărâre că ei nu vor contopirea cu altă biserică și afară de cele 4 puncte ale unirii nu primesc nici un fel de învățătură și nici canoanele conciliului de la Trident. Se încinse o luptă înverșunată între românism, reprezentat la început prin biserica unită și apoi prin amândouă: unită și ortodoxă, și între stăpânirea streină sprijinită în lupta față de noi de către Unguri și de toate vicleșugurile unei diplomații încercate și fără conștiință.

Episcopul Ioan Inocențiu Micu

În baza "Diplomei Leopoldine" aveam dreptul de a cere casei domnitoare, să ne ușureze soarta și să îndeplinească făgăduințele pe care le făcuse. Cu toate acestea pare că unirea se făcuse în zadar. Situația neamului românesc nu se îmbunătățise întru nimic. Nici cea politică, nici cea materială. Preoții uniți, care ar fi trebuit să fie mai favorizați, erau în aceeași stare ca și cei neuniți, rămași de la 1700 fără păstor. Țăranii români uniți nu erau considerați ca *indigeni,* ca *"fii ai țării",* ci aveau și individual aceeași soartă ca și cei neuniți. Ba se iviseră zâzanii pretutindeni. Începu o luptă între preoții uniți și neuniți, mai ales de când Austria ocupase Oltenia și ortodocșii aveau în episcopia de la Râmnic un reazim puternic. Era firesc dar, că în aceste zile de amărăciune un om, care vede adânc în sufletul situației, să înțeleagă pricinele și să înțeleagă idealul la care trebuia să ajungă și să se gândească serios la îmbunătățire.

Ioan Inocențiu Micu
1692-1768

Acest om s-a și ivit în persoana episcopului *Inocențiu Micu-Klein,* a cărui activitate luminoasă de două decenii, a trebuit să se isprăvească *după un surghiun brutal într-o smerită chilie călugărească din Roma*. Ajuns în fruntea bisericii unite la 1730, dar instalat abia în 1733, episcopul Micu e de la început conștient de menirea sa. Nu făcuse el studii amănunțite și îndelugate în școlile apusului; umblase însă cu siguranță la o școală mai puțin subtilă în dialectică, dar care-i vorbea mai duios și mai pe înțeles sufletului său: *cetise desigur cronicile moldovene și muntene ale Miron Costin, și a lui Constantin Stolnicul Cantacuzino* și din ele învățase obârșia strălucită a neamului românesc. Iar sufletul său știa revolta cu atât mai puternic, știind trecutul și văzând nenorocirile ce-l înconjurau. Cunoștea apoi foarte bine motivele unirii și știa, ce nădejdi se legaseră de dânsa. Vedea, că Românii primiseră unirea numai în nădejdea, că prin aceasta își vor asigura o situație mai favorabilă în cadrele vieții publice a împărăției. Și vedea de asemeni, că aceste nădejdi se nimicesc din zi în zi. Trecuseră treizeci de ani de la primirea unirii și Românii erau ca mai înainte de 1700: dușmăniții țării și tolerații jupanilor și boierimii. Curtea împărătească făgăduise drepturi și îmbunătățiri, care ar fi deschis pentru noi o nouă cale spre cultură, dar nu făcuse nici un pas pentru a înfăptui măcar ceva din cele făgăduite.

Astfel Micu dezgroapă "Diploma Leopoldină" ținută ascunsă până atunci și se hotărî, să ceară de la Habsburgi, măcar jertfindu-se și pe sine însuși, drepturile și îmbunătățirile pentru indroducerea cărora își

dăduseră cuvântul lor împărătesc.

Bărbat cu adâncă pătrundere, Micu înțelese foarte bine situația. De la dieta Ardealului, în care uniunea celor trei națiuni era tare și mare și ne înlătura cu orice prilej, știa, că nu se poate aștepta la nici o bunăvoință. Se duce deci să ceară de la Coroană aceste drepturi. În numele poporului său, pe care Viena îl considera grupat întreg în jurul bisericii unite, Micu adresează împăratului Carol VI opt petiții încă înainte de a fi instalat în scaunul de episcop, iar între anii 1733-1740 alte 16, toate cu scopul să amintească Vienei făgăduințele făcute și condițiile unirii, și să ceară îndeplinirea lor. Se plânge episcopul: *că scutirile date preoților și credincioșilor români uniți nu sunt luate în seamă de dregătorii străini și dușmănoși; că pe seama Românilor nu numai că nu se înființează școli, cum se cere în contractul unirii, ci copiii lor sunt chiar opriți a umbla la învățătură de carte; că de asemenea sunt opriți de la învățarea oricăror ramuri de industrie; că nu sunt admiși în slujbe de alte țări, "nu pot cumpăra, nu pot moșteni, n-au voie să sădiască vii, să cultive grădini, pentru că vin alții și le strică, n-au drepturi la ape și păduri, n-au decât datorințe multe și grele pentru care, împlinindu-le, nu numai că nu sunt considerați ca fii ai patriei, dar nu sunt nici măcar toleraţi".*

Iar plângerile și le susține Micu totdeauna cu aceeași tărie atât în fața curții imperiale, cât și în fața dietei de la Cluj, al cărei membru e numit el de împăratul zadarnic se bazează bietul episcop pe "*spiritul de dreptate"* și pe *"numărul mare"* de Români; Habsburgii nu

se pot expune unor neînțelegeri și certuri cu Ungurii, care le erau mai de folos și de care aveau nevoie. Casa domnitoare își are politica sa și din înduioșare, din sentimentalism, nu-și poate primejdui situația.

Pe de altă parte iarăși nu vrea să pară, că n-ar fi binevoitoare față de elementul acesta desconsiderat, care era românismul. Făcuse doar alianță cu dânsul în clipa când l-a convertit la unire. Deci petițiile pe care Micu le prezintă la Viena nu sunt respinse, ci dimpotrivă sunt bine primite și împăratul Carol VI cu deosebită bunăvoință făgăduiește, că va dispune să se facă cercetări și să se ia măsuri pentru vindecarea răului.

Știa el împăratul foarte bine ce face și ce are să se întâmple. El trebuia să urmeze calea legilor! *Orice plânsoare,* ce sosea în fața lui, *trebuia trimisă prin cancelaria transilvană dietei din Cluj, ca aceasta pe cale constituțională să hotărască.* Iar în dieta de aici tari și mari erau tot cei de până acum, care aveau și ei tot interesul, ca poporul românesc să fie cât se poate de umilit. Astfel nu suferea nici o știrbire nici prietenia dintre Habsburgi și cei care le garantau sprijin militar și bănesc și ne puteau omorî încetul cu încetul și pe noi fără ca dumnealor să-și prihănească mâinile.

Își daseră la Viena foarte bine seama și de valoarea admiterii lui Micu în dieta țării. Știau, din ce elemente e alcătuită această dietă și nu se temeau de nici o zguduire a planurilor lor. Era acolo *nobilimea ungurească,* pătura socială care de veacuri întregi avea dictatura în comitate, erau *Sașii* îngâmfați și îmbuibați în privilegii și mai erau *Secuii* oșteni vechi și îndârjiți în apărarea

drepturilor lor și pizmătăreți de ridicarea noastră. Bietul Micu poate nici nu era prea dibaci în ale politicii. Și apoi era singur. Înconjurat de vrășmași, și-ar fi putut el oare duce la izbândă părerile sale, mai ales când împăratul dădea dietei o totală latitudine de deliberare? Știau ei iscusiții diplomați habsburgi, că mielul în haină călugărească n-are să sfâșie el lupii cu pinteni.

Astfel s-a zbătut bietul Micu douăzeci de ani azvârlit de la curtea împărătească la dieta de la Cluj, ca de aici amărât adânc iarăși să pornească la treptele tronului. Zadarnic vorbea el în numele *necazurilor* neamului său, zadarnic argumenta *vechimea noastră, obârșia de la coloniștii lui Traian* și invoca "Diploma Leopoldină": Habsburgii nu-l ascultau, fiindcă nu mai puteam fi primejdioși, iar Ungurii, fiindcă era reprezentantul unui neam pe care ei îl disprețuiau și urau din tot sufletul.

Încă de la cele dintâi petiții avu Micu să se lovească de aceste piedici. Împăratul prudent nu-i dădu nici un răspuns hotărât, ci îi arată o bunăvoință dulceagă. Petițiile trecură în cancelarie la dosar.

Într-una din ele, la începutul anului 1735 episcopul grăia plin de amărăciune către împărat:

> *"1. Națiunea română întrece după număr pe fiecare din cele trei națiuni recepte și e corporațiunea cea mai mare în întreaga Transilvania. Și precum întrece cu numărul pe celelalte națiuni, așa le întrece și cu darea vărsată în visteria Majestății Voastre.*
>
> *2. Națiunea română a fost totdeauna credincioasă Majestății Voastre și dacă se va asemăna credința*

ei cu a celorlalte națiuni, nu se va afla nimic ce ar putea-o păta pentru că totdeauna s-a luptat pentru a-și câștiga frumosul nume de: supusă și credincioasă.

3. Națiunea română, unindu-se cu biserica catolică, a înlăturat orice scădere, care o împiedică a ajunge la oficii publice, iar prin "Diploma Leopoldină" a fost făcută capabilă de orice dregătorie publică.

4. Nu e cu cuviință ca națiunea română, în contra dreptului pe care i-l dă religiunea, să aibă o situațiune politică mai dezavantajoasă decât luteranii și calvinii, care au scaun în guvern.

5. Nu se poate zice, că națiunea română nu are bărbați învățați și nobili...

6. Națiunea mea chiar dacă n-ar avea nici un merit, totuși unindu-se cu biserica Romei a ridicat statul decăzut al catolicilor în Transilvania și-l susține până în ziua de azi".

Pe baza acestor adevăruri episcopul cerea îndreptarea nedreptăților și *numirea lui ca sfetnic în guvern:*

"Să aibă și națiunea mea pe cineva care să-i apere drepturile prea milostiv date de Majestatea Voastră și să vadă această națiune, că nu se bucură de mai puțină favoare împărătească decât catolicii".

Iar dureroasa petiție se discută în consiliul de miniștri la Viena și hotărârea *se amână. La rândul lor,* Ungurii aflând de planurile lui Micu și bănuind parcă multele neplăceri ce le va pricinui în viitor acest epi-

scop nesocotit, își vărsară într-o înștiințare către împărat tot disprețul și veninul ce-l aveau față de neamul românesc. În Martie 1735 guvernul ardelean zugrăvea împăratului în culorile cele mai ticăloase purtarea acestui neam și a episcopului său.

Nu poate fi vorba de unire reală – zic Ungurii în acest raport – *căci Valahii aceștia sunt cu toții ignoranți și schismatici încâniți, "orbecăiesc jalnic în cea mai adâncă neștiință și mărturisire a schismei, pe lângă alte nenumărate credințe deșarte, farmece și vrăjitorii la cari se dedă foarte mult și cea mai mare parte a preoților sau popilor împreună cu familiile lor". Doar la judecata cea din urmă de se vor uni acești Valahi, când va fi o turmă și un păstor. Popii spun fățiș, că au jurat numai ca să capete scutirile de sarcini. Se păstrează vechiul crez schismatic, vechile cărți; nu se află nicăieri explicarea credinței catolice. Oricât ar fi de mulți, Valahii aceștia nu pot fi numiți "națiune", căci sunt numai o gloată de țărani, iobagi cu toții, vagabonzi, fugari, semibarbari, dacă nu barbari cu totul, aplecați la toate relele și crimele, dușmani ai catolicilor și legii catolice, și dacă ar putea ar fi cei mai mari prigonitori ai acestei legi. Nobilimea lor e slabă, nu e în stare să ocupe nici o dregătorie. Nu sunt nici credincioși. în tulburările lui Rákóczy cu toții au fost în taberile lui și au săvârșit tot felul de fărădelegi contra nobililor, arzând castelele, furând vitele și nimicind semănăturile. Hoții, de cari e plină țara, dintre ei se aleg și domnii de pământ sunt necontenit păgubiți de acești iobagi cerbicoși, prin uciderи și dări de foc. Nici de Dumnezeu nu se tem nici, de oameni. Sarcinile țării nu le sprijină, pentru că domnii de pământ sunt cei ce*

plătesc în locul lor. De altfel dacă ar fi mai bine pentru țărani în Valachia vecină, cu toții ar trece dincolo. Episcopul acesta al lor nu se pricepe la politică, nu e om de stat și habar n-are de legi. Nu e în stare nici să țină un discurs în limba ungurească. Nu i se poate recunoaște dreptul de a vorbi în numele națiunii sale, căci această națiune nu există. Acești vagabonzi nu au un ținut al lor, ci sunt semănați printre ceilalți. Admiterea în dietă a acestui om incapabil în numele unui neam de sălbatici ar fi o jignire pentru fruntașele familii ardelene și chiar și pentru preoțimea catolică. De altfel Vlădica să-și vază de popii și protopopii săi, care sunt niște netrebnici. Pentru a-i scoate pe aceștia din întuneric nici zece episcopi și teologi n-ar fi destul!

Astfel grăia guvernul Ardealului către împărat. "Niciodată - scrie d. Iorga - pâră mai infamă decât aceasta n-a mai plecat de la o administrație împotriva săracilor și nedreptățiților încredințați apărării și îngrijirii sale".

Nu mai era aici apărarea unor privilegii, ci era întreagă ura furioasă și disprețuitoare a unei rase față de cealaltă. Aceeași ură de care e stăpânit în zilele noastre întreg neamul unguresc, și care-l face pe contele Tisza și tovarășii săi să declare în parlamentul din Pesta și acum în mijlocul nenorocirii, că: națiune românească nu există.

Ce izbândă putea avea episcopul Micu într-o dietă în care reprezentanții unui astfel de neam alcătuiau majoritatea și unde eram urgisiți și de către reprezentanții Sașilor?

Când în 1735 Micu cere chiar de la dietă recunoașterea unor concesiuni care să facă mai suportabilă situația neamului său, concesiuni garantate în "Diploma Leopoldină", dieta îi dă cel mai brutal și cel mai îngâmfat răspuns:

"Episcopul și clerul unit cere lucruri pe cari nimeni nu le-a mai cerut nici odată de la strămbunii noștri și nu le va putea cere nici de la urmașii noștri, cer aceea ce răstoarnă din temelie drepturile și libertățile avute până acum în pace... cere ceeace de fapt zguduie și tulbură întreg sistemul acestei țări conservate până acum în ordine atât în cele religioase, cât și în cele politice și economice, cere în fine ceeace clerului și plebei valache după firea lor prea bine cunoscută nu li se cuvine nici odată".

Care era firea aceasta "prea bine cunoscută" a neamului valah, o arătase guvernul în raportul său.

Când în 1737 îndărătnicul episcop declară în această dietă, că vorbește "în numele *națiunii române* din Ardeal", glasul lui fu acoperit de cele mai furioase urlete și cuvinte de dispreț și ură din partea nobilimii ungurești și a Sașilor.

"Nu există națiune valahă! Există numai o plebe valahă! Jos cu el! Afară! Retrageți cuvântul! Cere-ți iertare!" Fură blândele cuvinte cei se adresară. Iar Micu stătea neclintit, preferând mai bine să nu mai vorbească, decât să retracteze afirmația ce făcuse. Clipa aceasta a devenit una dintre cele mai înălțătoare clipe ale istoriei noastre.

De la dietă nu putea deci aștepta niciodată nici

cea mai mică bunăvoință. De la împărat tot atât. Zadarnic scria petiții după petiții. După bunul și vechiul obicei al curții habsburgice acestea sau erau trimise dietei de la Cluj, sau dezlegarea lor se amâna, și amânată rămânea pentru totdeauna. Zadarnic bătătorea el însuși drumul Vienei; i se spuneau numai făgăduințe în doi peri, nimic serios, nimic pozitiv, ce i-ar fi putut da mângâiere după atâta trudă. Era cel mai comod mijloc de a scăpa de jalbele unui neam fără a refuza ceva categoric.

Astfel nouă ani de zile de frământări și drumuri între Cluj și Viena sub Carol VI nu au nici cele mai neînsemnate rezultate. Toate strădaniile noastre se nimicesc strivite de egoismul unguresc și egoismul habsburgic.

Maria Tereza
1717-1780

În 1740 moare împăratul Carol VI și tronul lui e ocupat de fiica sa, *Maria Terezia*. Tânăra împărăteasă din cele dintâi zile ale domniei sale are să lupte cu mari primejdii. Frideric cel Mare al Prusiei năvălește asupra părților nordice din imperiul habsburgic, nevrând să recunoască dreptul ei la tron, consfințit în "Sancțiunea Pragmatică", și în curând Silezia e în mâna lui.

Biata împărăteasă strâmtorată aleargă la Pressburg, strânge dieta ungară și îi cere ajutorul. Dieta

într-o aclamare entuziastă, fiind boierii poate încântați și de îmbrăcămintea cam ungurească a împărătesei, votează tot ajutorul și armele cerute - afară de ovăzul pentru cai: "Vitam et sanguinem pro rege nostro, sed avenam non". Același lucru îl face și dieta ardeleană. Noile trupe, în fruntea cărora se pun membrii celor mai fruntașe familii ungurești, aduc un ajutor considerabil armatelor împărătești hărțuite și soarta războiului se schimbă în mai spre bine.

În aceste zile de amenințare pentru casa domnitoare Micu neînfrânt încă de neizbânzi se duce din nou la Viena, și în 1742 cere și de la împărătească împlinirea vechilor făgăduinți și *recunoașterea națiunii române ca națiune politică a Transilvaniei, sau cel puțin primirea Românilor în sânul celor trei națiuni recepte. Și pentru a-și câștiga dragostea curții, marele episcop, dându-și seama de necazurile împărătesei, oferea cinci mii de soldați, care aveau să fie comandați de ofițeri români și ale căror cheltuieli avea să le poarte preoțimea românească.*

Rezultatul a fost tot cel obișnuit: curtea nici acum nu-și putea schimba năravurile. Cererea episcopului se pierdu prin comisii și subcomisii, până ce nu mai considera nimeni serios ceea ce cuprindea, apoi ajunse iar la Cluj, în fața dietei. Iar lui i se aduse la cunoștință, *că ar fi de dorit, să nu mai stea și să nu mai vie pe la Viena. Habsburgii îl trimiteau la Cluj.*

Se reîntoarse și se duse la dietă. *Aici fu luat în râs de întreagă adunarea, fu batjocorit și insultat, fiind silit tot-odată să asculte cele mai urâte injurii la adresa neamului său.* Ungurii făceau ceea ce au făcut și altă dată.

Cu toată dreptatea zice deci un contemporan: *"Toți sunt împotriva episcopului și el singur împotriva tuturora în numele preoțimii și națiunii sale, încât n-ar fi de mirare, dacă în urma asupririlor și prigonirilor de tot felul și-ar pierde și mintea".*

În mijlocul tuturor acestor frământări un singur sprijin a avut îndrăznețul episcop: *pe propriul său popor.* Acesta i-a purtat neclătinată credință și dragoste. Fără deosebire de confesiune simțiră toți Românii de sub stăpânirea habsburgă, că episcopul acesta cu ochi vii și suflet hotărât e adevăratul lor șef politic. Văzuseră cu toții luptele lui cu Viena și cu dieta ardeleană și-l înțeleseră.

Iar Micu făcu tot posibilul, ca pe lângă îmbunătățirile politice, ce le cerea, să întărească și caracterul românesc al bisericii sale. încă de la început căuta să *înlăture pe acel "teolog"* cei fusese așezat în coaste, și *interzise cu cea mai mare asprime orice introducere a cultului latin romano–catolic, cerând de la preoții săi păstrarea cea mai severă a slujbei dumnezeiești orientale și a limbii române.* Pentru a avea o și mai mare libertate de mișcare, părăsi Făgărașul și câștigând de la împărăție o moșioară lângă Blaj, își mută acolo reședința, năzuind să transforme această localitate într-un centru cultural românesc și punând temelie acelor instituții școlare care apoi vreme de o sută de ani au fost aproape singurii stâlpi ai culturii românești. Neamul său l-a înțeles și fără deosebire de confesiune s-a grupat sub îndrumările lui. încă din cele dintâi zile ale păstorirei lui energice peste 600 de parohii ortodoxe trecură la unire,

ca să fie și mai strânsă legătura cu șeful lor politic.

În mijlocul nenorocirilor Micu se întoarce și cere sprijinul poporului său. În 1744 strânge *la Blaj o mare adunare la care iau parte nu numai preoții, ci și reprezentanții fruntași ai poporului mirean. Aici le aduce la cunoștință făgăduințele ce se făcuseră de către Viena, le împărtășește conținutul diplomelor leopoldine și luptele lui cu împăratul și boierimea ungurească.*

Adunarea își exprimă cea mai adâncă încredere într-însul, îl încredințează, să ducă și mai departe lupta și declară sărbătorește, că *dacă împărăteasa nu ne va face dreptate și nu va ține făgăduințele făcute, atunci cu toții vom părăsi unirea, întorcându-ne în sânul bisericii ortodoxe.*

Zadarnică fu și petiția aceasta. împărăteasa Maria Terezia avea altceva de făcut, decât să asculte plângerile unui trib mizerabil al imperiului. Ea era în război și avea nevoie de un popor organizat militărește, care să-i poată pune la dispoziție nu numai numărul de soldați necesar pentru respingerea armatelor prusace, ci totodată să-i poată garanta și în viitor integritatea imperiului: avea nevoie de nobilimea ungurească. Dieta de la Pressburg i-a sărit într-ajutor, nobilimea ardeleană de asemenea, și acum nu putea, de dragul unui popor lipsit de orice organizație și deci lipsit de orice putere militară, să se pună rău cu puternicii zilei ai căror sprijin îi trebuia. Nu putea susține în Ardeal o populație care era întotdeauna rău privită și dușmănită de cele "trei națiuni".

De acest perete al interesului dinastic se zdrobeș-

te și ultima încercare a episcopului Micu. *Viena, sătulă de plângerile lui îndrăznețe, se hotărește să scape de dânsul.* Cu ajutorul "teologului" ungur Nicolae Balogh se face o adevărată conjurație împotriva lui. E învinovățit la curte, că săvârșește abuzuri că *primește cărți neunite, că admite preoți sfințiți de neuniți, că nu e energic cu agitatorii ortodocși, ba chiar împiedică unirea, că în sfârșit răzvrătește poporul și cere în numele mulțimii astfel de drepturi și privilegii despre care ea habar n-are, și a căror nevoie poporul românesc nici nu o simte, deoarece e pe deplin mulțumit.*

Astfel drumul pe care îl face episcopul Micu în 1744 la Viena în loc să fie, ca și cele de mai înainte, făcut cu tendințe politice, e o adevărată înfățișare în fața judecătoriei. Fără a mai discuta mult, *cercurile vieneze îl găsesc vinovat* și pentru ca să nu mai tulbure în viitor pacea țării, hotărăsc, *să-l închidă în Graz pentru totdeauna într-un institut de corecțiune.* Micu însă află planul, părăsește într-ascuns Viena și fuge la Roma pe căi lăturalnice, cerând sprijinul papei. De acolo adresează o rugare de justificare curții de la Viena; iar drept răspuns prea milostivii Habsburgi dau ordin, să-i fie confiscată toată averea. Papa de asemenea nu poate face nimica pentru dânsul: nu se poate lua la harță cu puternica împărăție habsburgică de al cărei sprijin avea nevoie. Bietul episcop anatemizează pe teologul Nicolae Balog care făcuse conjurația, *își dă demisia în 1750 și rămâne în Roma departe de neamul său. Fără nici un ajutor material, cu haine rupte și răbdând foame, fiind silit să-și vândă până și crucea sa episcopească de aur, moare într-o chilie modestă de călugăr în 1768!*

Un singur rod a avut tot zbuciumul lui Micu: *dieta ardeleană din ordinul Mariei Terezia în 1743 recunoaște și pe Români – însă numai pe cei uniți ca "fii ai țării"*. Deci de acum încolo, pe hârtie măcar, Românii nu vor mai fi numai un neam "tolerat". În realitate concepția veche continuă până în zilele noastre.

În această recunoștere a indigenatului *avem în fața noastră întâia dată nenorocita idee, statornică de atunci în statul ungar, de a vota legi cu gândul hotărât de a nu le ținea*. Ungurii, cu învoirea tacită a Habsburgilor au făcut totul, ca legea indigenatului numai pe hârtie să rămână și rănile noastre să sângereze încă aproape 200 de ani.

În situația noastră de fapt *această lege nu aduce nici o schimbare. Până aici nu puteam lua parte la viața publică, pentru că nu aveam dreptul s-o facem. De aici înainte nu putem lua parte, pentru că cei care ne dau dreptul, ne stau în cale cu pumnul și noi suntem prea slabi pentru a-i putea da la o parte*. Iese la iveală și aici eternul adevăr istoric, că un drept numai atâta vreme are valoare, câtă vreme ai puterea, să ți-l impui.

Curtea de la Viena puțin își bătea capul cu jalbele noastre. Ea a vrut să ne treacă la catolicism pe toți, ca astfel să rupă orice legătură între noi și Principatele Românești. Dacă această tendință a ei nu a izbutit pe deplin, în schimb sfârșitul și așa cum a fost era totuși mulțumitor pentru dânsa: *ne-a dezbinat în două tabere religioase și ne-a asmuțat de atunci și până astăzi pe unii împotriva celorlalți, ca să ne măcinăm noi înșine puterile*. Vechea deviză habsburgică: Divide et impera!

Suferințele noastre şi ajutorul Rusiei

Deși trecuseră 50 de ani de la întemeierea unirii, totuși poporul în cele mai multe ținuturi se împotrivea încă tendințelor papistașe și ținea îndărătnic la credința sa de până atunci aici. Puterea de stat azvârlise zâzanie în mijlocul nostru și tot atuncea dezlănțuise întreaga ei furie asupra ortodocșilor. Se iviseră pretutindeni certe, partide a căror hărțuială numai pentru propășirea noastră economică și culturală nu erau potrivite. Adeseori preoții își smulgeau bisericile unul altuia și cel care o lua de la altul o considera ca biserică spurcată și făcea din nou slujbă, ca să o sfințească. Armata își făcea datoria de propovăduitoare a credinței de la Roma, Urmașul lui Inocențiu Micu, Petru Paul Aron, îi cere pretutindeni sprijinul și mai ales în ținutul Hațegului. Nu e mirare deci dacă în sânul populației ortodoxe nemulțumirea veche fierbea și creștea necontenit.

Încă în ultimele zile din păstorirea lui Inocențiu Micu, în 1744, venise în Ardeal un călugăr bosniac de origine, *Visarion Sarai,* propovăduind de-a lungul Mureșului întoarcerea la ortodoxie. Poporul se strânsese pretutindeni împrejurul lui, de-a lungul văii Mu-

reșului și prin Mărginime până la Sibiu, unde ajunse călugărul, izbucni o adevărată răscoală. Autoritățile fură silite, să o înăbușe cu armata; pe Visarion îl prinseră, îl ținură întemnițat în Sibiu, în Timișoara, apoi îl expediară la Viena.

Poporul după îndepărtarea lui Micu își aducea aminte de aceste zile și începea să fie tot mai nesupus. în adunarea din 1744 aflase de făgăduințele casei domnitoare și spunea adeseori pe față, că împărăția l-a mințit. Mulți dintre ortodocși luară lumea în cap. Iar uniții înșelați în așteptările lor începură a-și părăsi și ei religia. Trecu la ortodoxism *însuși vicarul de Ia Blaj al lui Inocențiu Micu, Nicolae Pop din Balomir.*

Și diplomația vieneză pentru a mulțumi pe cei nemulțumiți, trimite armată nemțească asupra satelor. Jalbele curg de pretutindeni la Viena, dar nu le mai ia nimeni în seamă.

Singurii care se interesează de soarta noastră sunt doar Sârbii, care se declară gata să lupte alături de noi pentru a ne ușura și nouă situația. *În 1751 aceștia ne adresează o proclamație, îndemnându-ne la activitate.*

Guvernatorii au mințit – zic ei în această proclamație – v-au mințit și pe voi, au mințit și pe împărăteasă: pe voi v-au mințit, că împărăteasa cere să fiți uniți, iar pe dânsa au mințit-o spunându-i că sunteți uniți aproape toți, și că ceilalți rămași în legea veche sunteți dornici de unire. în realitate voi n-ați primit și nici nu cereți legea catolică. *Duceți-vă în fața tronului și ridicațivă glasul. Altfel, dacă nu veți spune verde ce durere aveți și nu cereți cu statornicie dreptul vostru la viață,*

să știți, că în curând o să vă nemțiți cu toții. Țineți la legea străbună, cutreierați satele, întăriți-vă credința și *trimiteți oameni, ca împreună "să batem la porțile palatului împărătesc și la toți cei puternici", să cerem dreptate pentru voi.*

Astfel glăsuiau Sârbii, care în realitate nu aveau nici un interes să ne sprijine - ei, o corporație privilegiată, pe noi, un popor dezorganizat și dezbinat.

Totul fu însă zadarnic. în Ardeal stăpâneau armatele și asupra conștiințelor. Unii ortodocși prigoniți de furia beamterilor și cătanelor trecură în Moldova și Muntenia plângându-se de acolo către tron și către episcopiile sârbești.

Preoții uniți și soldații catolici silesc lumea să se facă unită – scriu Românii pribegi din jurul Rodnei, către episcopul sârb din Buda. Pe cei care nu vor, *îi pun în cătușe, îi aruncă în temniță, pe alții îi bat îngrozitor cu bâtele,* iar pe cei care nu-i pot prinde, îi pedepsesc cu câte 20-30 florini. *Ostășimea nimicește și mănâncă tot ce au bieții oameni. "Ne prăpădim trupește și sufletește, murim fără spovedanie și fără de cuminecătură și suntem de o potrivă cu turma de oi fără păstor.* Dacă tu, Mărite Domnule, nu te vei îndura de noi și nu ne vei aduce ajutor și mângâiere, *nu ne mai întoarcem la casele noastre, unde ne așteaptă temnița și pedeapsa, ci pribegim în alte țări, unde putem trăi liniștiți după legea noastră: căci suntem tare hotărâți, mai bucuros să pierim decât să primim unirea.* Dacă e cu putință, trimite-ne un preot neunit, ca să nu ne prăpădim cu toți..."

În aceste zile de *durere în ajutorul necazurilor noastre vine o putere neașteptată. Aceasta era Rusia.*

Imperiul țarilor, consolidat sub Petru cel Mare, își începuse activitatea sa cuceritoare și se considera apărător al ortodoxiei. Luptele religioase din Ardeal erau tocmai bine venite, ca Rusia să câștige vază și în fața popoarelor rivalei sale austro–germane. Astfel atenția ei se îndreaptă către Românii și Sârbii din Austria.

Petru cel Mare
1672-1725

Cu Sârbii legăturile erau mai intime. Mulți Sârbi supuși Turciei se mutaseră în Rusia întemeind acolo așa numita "Serbie–Nouă".

Nu eram însă nici noi necunoscuți la curtea țarilor. încă în 1628 umblară pe acolo trei călugări de la *Prislop* cu gândul de a strânge milostenie pe seama mănăstirii lor îndatorate și apăsate de nobilii unguri din jur. Mai târziu în 1645 e în Moscova *Ilie Ioreste,* bietul mitropolit ardelean izgonit din scaunul său de către Ungurii calvini, pentru credința sa ortodoxă. În 1668 în fața țarului *Alexie Mihailovici* se înfățișează însuși îndrăznețul *Sava Brancovici* cerând ajutor pentru biserica sa, iar *țarul îi dă nu numai daruri bogate, ci chiar și un hrisov, ca el și urmașii lui tot la câte șapte ani să poată veni în Rusia și să strângă ajutor pentru biserica lor ortodoxă.*

În Ardeal deci în zilele începerii unirii imperiul

rusesc e considerat ca o țară, unde ortodoxismul află întotdeauna sprijin bănesc și ocrotire politică. De aceea nu e nici o mirare dacă ortodocșii ardeleni, sătui de a bate pururi zadarnic ușile împărătești de la Viena, își îndreaptă gândul și către Moscova.

În 1743 și 1744 e în Petersburg și Moscova protopopul Brașovului, *Eustatie,* unde informează curtea rusească de necazurile și supărările ce are să îndure pravoslavia, și strânge daruri bogate pentru Sf. Niculae din Brașov.

Prigonirile care urmează după îndepărtarea lui Micu și dezamăgirile cu făgăduințele vieneze, îi îndrumează și mai mult pe ai noștri către Petersburg, ca să ceară intervenția țarevnei Elisaveta Petrovna, prietena Austriei, cu care în 1746 făcuse alianță.

Fostul vicar Nicolae Pop din Balomir, trecut la ortodoxie, e silit să fugă din Ardeal și-și jertfește toată truda pentru a asigura o viață mai liniștită pe seama fraților săi de aceeași credință. Trecând în Muntenia în 1748 caută să înduplece pe Grigorie Ghica să primească în Muntenia vreo 16.000 ardeleni ortodocși. Pleacă apoi în 1749 prin Moldova la Moscova și aici într-un memoriu zugrăvește în culori vii împărătesei Elisaveta suferințele și necazurile îndurate din pricina unirii, cerând totodată și sprijinul ei. *Țarevena dete îndată ordin ministrului său la Viena. Mihai Bestujev–Riumin, să ceară împărătesei Maria Terezia, ca în interesul aliaței lor, să ușureze soarta Românilor din Ardeal.*

Sfatul imperial de la Viena recurge la un șiretlic într-adevăr habsburgic pentru a domoli pe Elisaveta

fără a face nimic în Ardeal. Miniștrii austriaci având și de altfel multe plângeri din partea fruntașilor ardeleni, între altele jalba lui *Nicolae Oprea din Seliște,* hotărește mai întâi, să jertfească o sumă mai mare de bani și cu aceasta să *mituiască pe "agenții" vicarului Balomir, ca aceștia să-l ademenească în Ardeal, unde apoi autoritățile știu ce-i de făcut. Se hotărește apoi, ca să i se răspundă țarevnei, că în Ardeal Românii au fost pedepsiți nu pentru religia lor, ci pentru că au tulburat liniștea țării, și tot atunci să i se trimită la Petersburg atât ordinul împărătesei, cât și raportul guvernatorului din Ardeal.*

"E știut de toți – spune Maria Terezia în acest ordin, dat către guvernul ardelean, dar alcătuit anume pentru a fi trimis țarevnei – cât de enorme excese au săvârșit Românii în principatul Ardealului, făcând întruniri de răzvrătire și aţâțând poporul la răscoală. Ei au pătruns în bisericile uniților, au călcat în picioare legile țării, au despoiat vasele sfinte, au rupt și au ars crucile ridicate prin cimitire, au bătut și rănit pe preoți; prinzându-i de barbă i-au scos din biserici... poruncile care țineau binele public, le-au disprețuit și au săvârșit încă multe alte fărădelegi de cea mai rea specie, pe care nu le-ar putea îngădui nici o dregătorie; ba și astfel de scandaluri care vatămă nu numai liniștea publică, ci și legile lui Dumnezeu și sunt potrivnice chiar și bisericilor răsăritene. Iar pentru atâta îndrăzneală și așa de mari crime, cei care au fost găsiți ca făptuitori, au fost pedepsiți cu mult mai blând, de cum ar fi meritat după legile țării pentru crima lor; și asta, după ce au fost citați, ascultați și dovediți după legi, așa încât mai vârtos ar trebui să fie recunoscători pentru atâta milă

a Majestății Sale, iar nu să îndrăznească a căuta prilej de a se plânge".

Fruntașii care se plânseră: *Nicolae Oprea din Seliște, popa Măcinic din Sibiel și popa Ion din Galeș, toți trei fură aruncați în temniți, închiși apoi între ziduri-le umede de la Kufstein de unde nu se mai întoarseră niciodată. Niculae Pop* reîntors din Rusia ajunse arhimandrit la Argeș și lucrând de aici mai departe pentru Românii ortodocși din Ardeal, *împărăteasa Maria Terezia puse un premiu de 200 de galbeni pe capul lui...*

Tot atunci pe când Nicolae Oprea și tovarășii săi erau arestați în Viena, se afla acolo cu jalbă către împărătească călugărul Nicodim din Țara Oltului și popa Ion din Aciliu.

Aceștia avură norocul să scape și să se ducă la țarevna Elisaveta zugrăvindu-i din nou toate nenorocirile din Ardeal. Nicodim se reîntoarse în curând din Rusia în Muntenia la Râmnicul din Vâlcea, punând la cale de aici noi plângeri către curtea din Viena, către mitropolia din Carlovitz și către ministrul Rusiei pe lângă împărăteasa Maria Terezia. Amintea în unele dintr-aceste chiar și rolul pe care-l aveau Românii în războiul de șapte ani (1756-1763) dintre Austria și Prusia, și în războaiele care erau în desfășurare atunci: *"Acum frații noștri de o credință își varsă sângele... iar după război și după încheierea păcii se va deslănțui asupra noastră o prigonire și mai aprigă; atunci serviciul nostru credincios pe care noi l-am făcut zi și noapte, se va socoti întru nimic."*

Într-o plânsoare din 1757 grăia către țarevna:

"Sănătate, bună voință, întărire, bucurie și cea către vrăjmași biruință poftim Luminatei împărăției Tale, noi ticăloșii care ne aflăm sub biruința împărăției Romei în țara Transilvania, care *ne ieste sufletul nostru întristat până la moarte pentru sala eresului unației... Cădem cu smerită plecăciune rugându-ne Luminatei Feței împărății Tale, să Te milostivești spre noi și să ne scoți dintru această patimă,* că știm, că ești de Dumnezeu dăruită cu puterea aceasta; c*ă suntem necăjiți în tocmai ca și mai dinainte creștinii în vremile împăraților celor tirani; în temnițe, în obezi și legături ne țin atâta, cât și moarte ne vine multora dintru acea patimă.* Și bisericile și schiturile le pradă; și am jăluit dintru noi *și la împărăția aceasta a noastră* și ni-au răspuns, că nu ne sileaște. Iară dacă am venit la casele noastre nimica pace nu avem, numai ne silesc, au să jurăm întru acelea dogme, au deacă nu de acolo nu putem să scăpăm, ci numai *au să ne lepădăm de credință, au să murim închiși și în locuri streine fugind de vrăjmași noștri."*

Într-o altă scrisoare trimisă mitropolitului din Carlovitz în același an zugrăvește și mai dureros prigonirile noastre: *"că au venit acea vreme, care ne-am dus la mormânturile morților și am zis: ieșiți morți din gropi, să intrăm noi de vii, că nu mai putem răbda pedepsele ce ne vin de la popii cei papiștași și de la domnii țării; că nu știm, ce să mai facem; că pe nimeni de noi nu-l doare, nici pre domnii cei săsești; nici pre domnii cei nemțești; nici pre cei ungurești; că toate temnițele au umplut de noi pentru legea noastră cea grecească; că atâta ne-au prădat, cât nu știm, cu ce o să plătim porția împăratului de prada lor."*

Se mai întoarse încă o dată *Nicodim* în Rusia strângând milostenie și căutând ajutor pentru frații săi. în Ardeal însă *piciorul lui n-a mai călcat.*

Tovarășul lui de luptă popa *Ion din Aciliu* făcu de asemenea mai multe drumuri de la Selište la Viena, de la Viena acasă și iarăși în Rusia având legături cu ambasadorii și agenții țarevnei Elisaveta. Din Rusia scria el în 1759 prietenilor săi de acasă: *"Cinstite și iubite frate popă Samuilă din Apold, popă Ioan din Poiana, Constantin Petric și Ioan Giurei și către toți prietenii. Vă fac de știre la toți frații, că cu popa Ion Avramovici sunt sănătos și să știți, că sunt călător foarte departe. Și vă rog, fraților, să aveți grije și de preoteasa mea, să nu aibă necazuri, ci să o miluiască și să o cinstească toți, că și eu mult mă trudesc pentru toți".*

Și truda aceasta pentru toți a popii *Ion din Aciliu,* ca și a lui *Nicodim* și a vicarului *Niculae Pop din Balomir* n-a fost zadarnică. *Rusia a intervenit tot mai energic în favorul ortodocșilor, iar Austria a început să-și de-a seama, că nedreptățirea Românilor poate avea urmări primejdioase pentru dânsa.*

Împărăteasa Elisaveta prin noul său ministru la Viena, contele Kayzerling, *ceru recunoașterea Românilor ortodocși, deplină libertate religionară pe seama lor, precum și restituirea tuturor acelor biserici pe care uniții le luaseră cu sila de la dânșii.*

În ajutorul intervenției rusești și pentru a mări teama care începea să se nască la Viena, se iviră în curând însemnate *tulburări în Ardeal.* În 1759 călugărul Sofronie începu o revoltă în Arad și Hunedoara care

creștea din zi în zi. Armatele austriece erau neputincioase față de dânsul. Însuși episcopul unit Petru Paul Aron fu silit să fugă la Sibiu din pricina răzvrătiților. Zadarnic fu în două rânduri arestat îndrăznețul călugăr, căci poporul întotdeauna îl zmulse din mâinile armatei.

Petru Pavel Aron
1709-1764

Tot atunci *popa Ion Molnar* ridică țărănimea din nordul Ardealului și din jurul Turzei.

Pentru potolirea răscoalelor e trimis în Ardeal generalul Bukow care cu vorbe bune, cu amenințări și cu puterea pumnului izbutește în sfârșit, să înăbușe mișcarea. Sofronie fuge în Muntenia, iar popa Ion e prins, închis în Târgu Mureșului, Deva, Sibiu, apoi Viena, în sfârșit ținut sub supraveghere în Banat.

Asupra satelor noastre se deslănțui o adevărată furie habsburgică. Pretutindeni se ridicară furci și, pădurile se umplură de refugiați și haiduci. Mulți trecură frontiera, încât autoritățile în unele locuri hotărâră, să împuște sau *să ardă de vii* pe toți aceia care vor fi prinși în drum spre altă țară. Iar din ascunzișul său Sofronie îndemna pe cei rămași: *"Căutați, să aveți puști și pistoale, căci va sosi vremea, când veți da și un plug cu boi pentru un pistol și nu-l veți putea găsi; nu puteți ști ceasul, când veți primi porunca; voi credeți, că părintele vostru e mort, dar tot ce faceți, ajunge la cunoștiința lui!"*

Față de *aceste mișcări și amintitele stăruințe ale Rusiei curtea din Viena nu mai avu încotro:* silită de împrejurări recunoscu oarecare libertate și îngădui o oarecare organizație bisericii ortodoxe din Ardeal numind încă în 1759 administrator al ei pe episcopul sârb din Buda, *Dionisie Novacovici*, dar *instalându-l abia în 1762.* Nu uita însă, să-i aducă aminte nici acum, că el are să cârmuiască o biserică *numai tolerată.* Deci să facă bine, să se supuie bunului plac al ocârmuirei și *să nu se împotrivească propagandei catolicismului.*

Cu toate acestea scopurile vieneze nu se mai înfăptuiesc așa cum doriseră ei. De aici încolo biserica ortodoxă se întărește și ajunge în curând, să-și ridice cuvântul și în chestii politice, iar biserica unită se împotrivește tuturor încercărilor de a face dintr-însa o biserică papistașe, înlătură orice influență străină și caută să-și păstreze și să-și întărească necontenit spiritul tradițional românesc.

Românii grăniceri. Şcoli româneşti

Îndată după războiul de șapte ani și hărțuielile cu Turcii în mentalitatea Ungurilor se întâmplă o mare schimbare. Familia domnitoare fusese în mare primejdie; în mare parte ajutorul dat de nobilimea ungurească a ferit-o de nenorociri. Tocmai de aceea după trecerea războaielor această nobilime începe să devină tot mai arțăgoasă și tot mai nesupusă chiar și față de puterea imperială. Se ivesc năzuințe de a ridica neamul unguresc la valoarea unui factor politic de întâiul rang în împărăția habsburgică.

Dinastia observă foarte bine tendințele acestea și de aceea caută să le paralizeze, împărăteasa începe să-i îndulcească, să-i atragă la Viena. Înființează în 1760 în capitala imperiului o gardă imperială, în care sunt primiți tinerii nobili pe care îi trimit comitatele. Acestora li se dă o educație special habsburgică și conducătorii lor sufletești nu pierd nici

Grănicer român din Ardeal

un prilej de-a le arăta, că ungurismul cu atât mai mare valoare are, cu cât ține mai strâns la dinastie.

Pentru a înlătura însă putința oricărei împotriviri din partea boierimii, cercurile din Viena se hotărăsc să-i ia din mână înainte de toate ce ea simțea, ce valoare militară e ascunsă într-înșii și oștire, care să nu atârne de nici o clasă privilegiată, ci să fie supusă numai împăratului.

Astfel se înființează în Croația, în Banat și Ardeal instituțiunea *grănicerilor.* Se alcătuiesc pentru paza granițelor regimente croate, regimente secuiești și regimente românești. Scopul e același care a condus întotdeauna politica dinastiei austriece: de a întrebuința pentru scopurile conștiinței sale națiunile supuse și nepricepute.

Regimentele secuiești fură înființate încă înainte de 1760. În Români poate nu avea familia domnitoare destulă încredere, deși cancelarul *Kaunitz* simțea ce valoare militară e ascunsă într-înșii și vorbea de foloasele, pe care le-ar câștiga împărăteasa prin tratarea mai blândă a acestui popor aspru și războinic. În 1762 în sfârșit generalul Bucow, după ce înăbușe răscoalele, se apucă de militarizarea noastră. Se alcătuiesc de-a lungul frontierei sudice și estice t*rei regimente de grăniceri români:* unul la *Caransebeș* cuprinzând comunele de lângă graniță ale actualului comitat al Carașului, altul în *Mărginime* cuprinzând sate de la Hațeg și până la Brașov, iar al treilea la *Năsăud* și în fața trecătorilor de la Iacobeni. Ba se alcătui și un regiment de dragoni, care însă se desființa în curând.

Se înființară comune noi, așezate după cum cereau ofițerii însărcinați cu organizarea, iar unora pentru a măguli originea noastră romană, li se deteră de-a dreptul numiri latinești. E de sine înțeles, că toată lumea alerga să intre în șirurile armatei. Poporul scăpa de apăsarea nobilimii și se lega bucuros să ducă sarcinile ostășești, căci de aici încolo era supus numai organelor militare, iar pământul și pădurile satelor erau la dispoziția lui. Era însă și neîncredere din partea noastră – ceea ce după atâtea suferințe nici nu e de mirare: *Românii, aproape pretutindeni cer, să aibă ofițeri români, aleși dintre dânșii și să nu fie siliți a trece la unire.* Regimentul din Năsăud în 1763 refuză chiar jurământul – păstrându-și însă armele! – și cere, să i se garanteze mai întâi libertatea sa religioasă.

"Nu din îndărătnicie, nici din spirit de particularism refuzăm noi acum serviciul militar, ci numai din considerațiune pentru religia noastră pe care n-am schimbat-o niciodată și niciodată în nici un chip nu o vom schimba. Vom îndeplini servicii întocmai ca strămunii noștri; vom plăti biruri și dăjdii, însă numai păstrându-ne religiunea", zic ei în scrisoarea lor către președintele dietei ardelene.

În multe locuri dinastia ceda, îngăduindu-le preoții ceruți. Dar nu făcea bucuros lucru acesta. Unde putea totuși forța satele, să primească unirea și recurgea chiar la mijloace drastice împotriva lor. Totuși regimentele se consolidară și în 1766 de-a lungul granițelor era pretutindeni ridicată o armată nouă supusă împăratului.

Prin crearea acestor regimente valoarea boierimii ungurești a scăzut considerabil și a crescut importanța poporului de jos și mai ales a majorității din Ardeal, care era română.

Habsburgii au fost întotdeauna oameni cumințI. Ei au înțeles încă de la plănuirea unirii că, legând strâns neamul românesc de casa habsburgică își întăresc nu numai stăpânirea lor în Ardeal, ci și înglobarea restului acestui neam la planurile lor. Văzuseră, că unirea nu e deplină și căutară întotdeauna să facă și mai mare dezbinare între uniți și neuniți, să apropie pe cei dintâi și mai mult de biserica romano–catolică. Deteră însă întotdeauna de o împotrivire îndărătnică. Deși în fruntea bisericii unite ridicară în 1764 pe *Atanasie Rednic,* nădăjduind că acesta va fi mai supus și fără vlagă, totuși se înșelară și într-însul. Și acesta se împotrivi cu toate puterile sale năzuințelor vieneze de-a latiniza biserica unită, refuzând hotărât orice înnoiri ce i se cereau. În 1771 împreună cu preoții săi adresează chiar și un memoriu papei de la Roma și-i spun verde, *că nu vor contopirea cu altă biserică și că afară de cele 4 puncte capitale ale unirii nu primesc nici un canon nou și nici o înnoire.*

Atanasie Rednic
1765-1772

Habsburgii înțeleg că, *trebuie crescută o generație nouă, care să știe mai puțin românism.* De aceea *în ți-*

nuturile grănicerești înființează școli care propovăduiesc înainte de toate dragostea față de împărat, iar la Blaj dau tot ajutorul instituțiilor care aveau să propovăduiască *mântuitorul catolicism*. Școlile grănicerești încep să funcționeze între 1763 și 1774, iar cele de la Blaj, secundare și superioare, încă în 1754.

Dar toate școlile acestea, grănicerești și unite deopotrivă erau *străbătute numai de un spirit care lega conștiințele și le făcea ușoare de stăpânit.* Nici o idee mai liberală, mai naționalistă nu putea răzbate între zidurile lor. La Blaj, spiritul nu era altul decât cel din seminariile iezuite. Limba de instrucție la Blaj era cea latină, în ținuturile grănicerești cea germană. Nu putea fi vorba din acest punct de vedere de o accentuare deosebită a individualității noastre naționale. Căci școala, după cum zice dl. Iorga, nu folosește prin clasele ei, nici prin mijloacele bănești care stau la îndemână, nici prin programul ei, nici chiar prin valoarea științifică a profesorilor; din punctul de vedere al unei națiuni școala folosește cât spiritul care se desface, cât sufletul care emană de la ea. Din școlile acestei vremi nu ieșea nici un suflet, decât iubirea pentru Dumnezeu și pentru împărăteasa sau împăratul. Pretutindeni se caută, ca în sufletele românești să se înfiltreze o mentalitate specială, încât cu toții mântuirea neamului nostru să n-o căutăm, decât în milostivirea casei de Austria.

Nu-și uită Habsburgii deloc de vechea lor năzuință de a rupe orice legături între Ardeal și Principate. Ca nu cumva între școlile ardelene și viața din Muntenia și Moldova să se păstreze oarecari legături, Maria

Terezia în 1770 dă regulamentul *"națiunii ilirice",* care ne amestecă în aceeași căldare cu Sârbii și cu Grecii, *și interzice cu asprime de a se mai aduce cărți din Principatele Românești.* I se pare mare primejdie, ca supușii ei să-și tragă hrana sufletească din altă țară, unde sunt frați de-ai lor. În schimb însă învoiește tipografului Iosif Laurentie Kurzboeck din Viena privilegiul de a tipări toate cărțile "neamului românesc, sârb, grec și rus." De duhul ce avea să fie înfățișat în aceste cărți, se îngrijeau ei bunii austrieci cu destulă sârguință.

Dar nu numai atât. Deși în "Ratio educationis" de la 1777 se stabilea, că limba în școli are să fie limba națională a copiilor, totuși Viena face un pas mai departe: vrea, nu numai să ne despartă de frații noștri și de un trecut cultural fie cât de sărăcăcios, pe care l-am avut împreună, ci vrea, chiar *să introducă la noi limba germană* dacă nu germanizarea. În tipografia privilegiată din Viena apare pentru școli încă din veacul XVIII un șir întreg de cărți *în două limbi: românește și nemțește.* Ba în 1783 în Sibiu se tipărește o bucoavnă cu dicționar chiar în trei limbi: românește, nemțește și ungurește.

Evident nici prin școli Habsburgii n-au năzuit sprijinirea culturii noastre, care să fie numai a noastră, ci înainte de toate și-au văzut de interesul lor. Nevoile lor cereau, să le fim credincioși și au căutat cu orice mijloace să ne convingă, că așa e bine. Doar ici-colo se mai ivea câte un glas căruia nu-i venea la socoteală purtarea aceasta și care își dădea seama, că rostul școlii nu este de a se îngloba scopurilor politice ale unei familii. Era

mult adevăr în vorbele lui D. Jercovici când zicea cu mâhnire: "Acum destule școale s-ar afla în principatul Ardealului, însă fără folos și fără toată înflorirea".

Nu pierdea din vedere casa de la Viena, nici scopul cel mare pe care îl urmărea ea cu unirea și grănicerizarea noastră. Ei îi trebuia drumul la Marea Neagră. Toate sforțările față de Turci și față de noi aveau doar ținta aceasta.

Îndată după punerea la cale a organizației ardelene, din care avea să izvorască adâncă alipire față de Habsburgi, politica vieneză face un pas mai departe. Cu ajutorul *diplomației ei istețe, al pungilor de bani și falsificatorilor de hărți,* după tratative cu Rușii și Turcii, *în 1775 răpește din trupul Moldovei Bucovina, stăpânind-o până în ziua de astăzi.* Argumenta, că are nevoie de ea pentru a avea *"drum din Galiția în Ardeal".* Dar în aceeași vreme cancelarul *Kaunitz* scria lui *Thugut,* trimisului imperial la Constantinopol: *"Ne trebuie Bucovina ca să avem în mână cheia Moldovei".*

Hotărât se gândeau la *ocuparea totală a țărilor românești.* De la Viena îndată după răpirea Bucovinei *se trimete o comisie în aceste două țări, cu menirea să statoriască în bani, ce preț are pământul și populația lor, ca Viena să știe până la ce sumă se rentează să jertfească pentru cucerirea lor.*

Această comisie stabilește prețul, în care *fiecare familie românească e cântărită cu 50 de florini -"preț cu care nobilii din Transilvania își vând unul altuia iobagii"– și hotărește, că "viitoarele hotare ale împărăției vor trebui să meargă de-a lungul Dunării de la Orșova până*

la Silistra; de acolo să se tragă o linie până la Varna pe Marea Neagră; iar spre Rusia hotarul să-l formeze râul Nistru până la vărsarea sa în Mare, pe care astfel Austria o va stăpâni de la delta Nistrului până Ia Varna.

Iată dar scopurile curate, pe care le urmărea Austria față de noi! *Și să nu creadă cineva că la Viena au încetat de a se mai gândi la înfăptuirea lor.*

CAPITOLUL V

1784-1848

Revoluția lui Horia

Toate sforțările pe care le făcuseră împărăteasa Măria Terezia și fiul ei Iosif pentru înfrângerea îndărătniciei ungurești deteră puțin rezultat, însăși garda de la Viena ajunse un centru de activitate națională ungurească. Tinerii nobili trimiși acolo de comitatele ungurești cunoscând literatura străină, și mai ales pe cea franceză, începură să scrie și ei, și în frunte cu Gheorghe Bessenyei treziră în curând o puternică mișcare literară și națională. în loc să se germanizeze, ei tocmai întăreau ungurismul. Atitudinea nobilimii din comitate la rândul ei ajunse și mai îndărătnică. în multe părți protestase energic împotriva dispozițiilor de la Viena și le zădărnicea îndeplinirea.

Iosif al II-lea
1741-1790

Trebuia deci pusă la locul său și anume după vechea metodă austriacă: cu sforțări cât se poate de puține. Iar la asta oamenii de stat de la Viena se pricepeau foarte bine. Căci politica

Vasile Ursu Nicola (Horia)
1731-1786

vinează și-a știut totdeauna scoate castanele din foc, cu mâna altuia. Ajungea astfel la o izbândă îndoită: își înfrâna și dușmanul și slăbea și mâna, care cu un alt prilej s-ar fi pituit ridica împotriva ei. Dacă ar fi pornit o luptă pe față împotriva nobilimii, desigur s-ar fi ivit încurcături foarte neplăcute.

Astfel încă în cele dintâi zile ale domniei lui Iosif II, îndată după 1780, se ivește ideea de a provoca oarecare mișcare, care să pună zăgaz tendințelor nobilimii. Armata era acum în mare parte a împăratului. O mișcare mai puțin sângeroasă împotriva boierimii nu putea deci nimici puterea militară a țării.

Viena știa, că între Români și nobilimea ungurească din Ardeal este o ură îndoită: *de clasă și de rasă.*

Ion Oargă (Cloșca)
1747-1786

Pentru ajungerea scopurilor sale neamul românesc îi părea cel mai potrivit. Deci după ce vreme de 100 de ani ne-a robit și ne-a dat întotdeauna pe mâinile dietei ungurești de la Cluj, acum se hotărește, să ne ridice drept sperietori în fața Ungurilor: *pentru înfrângerea atotputerniciei nemețești, Austria*

ne întrebuințează pe noi.

Marcu Giurgiu (Crișan)
1733-1785

Umilirea acestei boierimi era de altfel și în interesul nostru. Situația era de nesferit, căci toate frământările noastre pentru câștigarea unor drepturi și îngăduințe în dietă și comitate s-au frânt de reaua voință și ură, cu care ne erau întâmpinate cererile. Interesul nostru întâmplător se întâlnea de data aceasta cu interesul dinastiei. Cercurile vieneze *preparară deci metodic* o răscoală împotriva Ungurilor. *Diferiților fruntași ai țărănimii din Ardeal, care mergeau la Viena cu jalbe, li se dădeau asigurări, că împăratul ar vrea să facă tot binele pentru poporul românesc, dar Ungurii sunt de vină, căci nu-i îndeplinesc poruncile.* Li se spunea chiar, că împăratul s-ar bucura dacă Românii s-ar ridica odată și și-ar înfrânge stăpânii. Și chiar dacă n-ar fi adevărată povestea, că bravului țăran *Nicola Ursu* numit *Horia,* i-ar fi spus însuși împăratul, să se răscoale Românii, totuși această poveste ne dovedește, *că cercurile vieneze doreau și lucrau într-acolo, ca Românii să pună mâna pe arme și să zdrobească îndărătnicia nobilimii ungurești.* Răscoala și izbucni în 1784

Horia și Cloșca
1780

în Munții Apuseni, pornind de la Curechiu și Mesteacăn și întinzându-se cu repeziciune uimitoare spre nord și sud până în Zarand și Hunedoara, coborând în Ardeal spre Mureș, iar în Bihor spre șesul unguresc. În fruntea ei erau trei vrednici țărani, adevărate personificări ale românismului chinuit de Unguri și Austrieci deopotrivă: *Nicola Ursu* numit *Horia*, care bătuse în atâtea rânduri zadarnic drumul Vienei, *Gheorghe Marcu,* numit *Crișan,* și cel mai tânăr, *Ion Oargă,* numit *Cloșca*. Deși jertfele omenești fură puține, totuși arderea castelelor boierești, pustiirile și jafurile săvârșite în mod firesc din partea unei populații ținute în robie veacuri întregi, înspăimântară rău boierimea ungurească. Aceasta se face deodată mică de tot și *umilită cere de la împărat ajutor împotriva răsculaților. Se supune tuturor dispozițiilor imperiului și împăratul o primește*

Execuția lui Horia și Cloșca
1786

iarăși în grația sa:

Scopul Vienei era deci ajuns. Boierimea ungurească a fost înfrântă. *Și acum cel care a înfrânt această îndărătnicie nu mai era necesar. El era bun numai până ce era instrument.* Cum mișcarea lui Horia începea să aibă un caracter românesc, iar dinastia se ferea de a trezi conștiința noastră de neam, și nu mai avea nici nevoie de noi, *interesul dinastiei era, ca mișcarea după ce și-a îndeplinit menirea să dispară. Maurul și-a făcut datoria: Maurul putea să plece.*

Răscoala trezită de oamenii împăratului fu deci înăbușită acum de armatele aceluiași împărat. Cetele țărănești fură măcelărite, torturate. Cu ajutorul unor trădători, Horia și Cloșca fură prinși în 27 Decembrie 1784 în pădurile de la Scorăcet, iar Crișan în 30 Ianuarie 1785, lângă Șasa Lupșa. *îi duseră în temnița din Alba Iulia, îi purtară apoi prin sate supunându-i celor mai îngrozitoare batjocuri și chinuri și-i judecară la moarte fără a-i mai asculta. Crișan se sinucise în temniță; Horia și Cloșca însă în 2 Februarie 1786 în cetatea Albei Iulii fură trași la roată în numele împăratului Iosif II, către care ei se adresaseră cu adâncă încredere atâția ani de-a rândul.*

Începură apoi din nou *măsurile administrative* și *torturile* cu scopul de a băga groaza în populație și de a înăbuși orice poftă de răscoală. "Juzii și jurații unui sat român trebuia să fie de acum încolo oameni de încredere, însărcinați să supravegheze necontenit pe săteni, având dreptul de a-i trezi noaptea, ca să se convingă dacă n-au plecat cumva de acasă și în caz de absență

să se informeze, de ce au plecat; aveau chiar dreptul în cazuri bănuitoare de a aștepta în casa țăranului până se întoarce, ca apoi să-l ia la întrebări și să ceară chiar dovezi în scris despre afirmațiile lui... Cum casele erau răspândite capricios într-un sat, ceea ce făcea foarte grele aceste cercetări, se dădu ordin, ca locuințele să fie strânse și așezate de cele două laturi ale vreunei străzi, silind chiar pe țărani să-și părăsească grădinile și fânațurile, dacă acestea erau prea departe de strada aceasta unică. În caz de răscoală familia vinovaților va fi dusă în alte părți și în locul ei vor veni supuși credincioși. Cei ce se duc în pădure, nu au voie, să-și ducă merinde decât cel mult pentru vreo câteva zile. Ciobanii n-au voie, să ducă brânză mai multă decât pentru o săptămână. Aceasta pentru a împiedica hrănirea hoților din codrii. Românii n-au dreptul să-și cumpere arme și iarbă de pușcă. Aceasta va fi vândută numai în baza unui bilet de voie din partea administrației. Iar stocul fiecărui negustor va fi inspectat din când în când".

E ușor să ne închipuim, ce făceau cu poporul nostru comitatele în care Ungurii erau în majoritate, văzând acum că însuși împăratul ia măsuri aspre împotriva noastră. Sângele nostru curs fără vină și chinurile pe care le-am îndurat au fost în grozavă disproporție cu faptele răscoalei.

Dar asta nu mai interesa casa de Habsburg. Noi am fost, cum suntem și astăzi, turma cuvântătoare, care stăm la îndemâna ei, de câte ori dânsa binevoiește a avea nevoie de brațele și sângele nostru.

"Supplex Libellum Valachorum"

Austria lui Iosif II nu era un stat național, cum nu este nici astăzi. Iar un stat care nu e clădit pe ființa omogenă a locuitorilor săi e întotdeauna fragil și trebuie o deosebită iscusință ca să poți ținea laolaltă puterile centrifugale dintr-însul. Habsburgii au simțit totdeauna lucrul acesta și-l simțeau și mai tare către sfârșitul veacului XVIII, când asupra întregii Europe începea să se abată *un curent de mișcare națională,* contrar curentului de mai înainte. În 1789 în Franța izbucnește revoluția și întreaga Europă se cutremură, dornică de o viață nouă. Lumea din monarhia habsburgică de asemenea era într-o așteptare înfrigurată. Fusese nenorocit și războiul făcut împreună cu Rusia împotriva Turcilor. Din toate colțurile izbucneau nemulțumiri și cârteli și mai ales nemulțumirile încăpățânate ale nemeșilor unguri sprjinite de puternica lor organizație din comitate, pe care nici împăratul Iosif II nu îndrăznise să le înlăture.

SVPPLEX LIBELLVS
VALACHORVM
TRANSSILVANIÆ

Supplex Libellus Valachorum
martie 1791

Pentru a mântui barca unei monarhii susținute întot-deauna în mod meșteșugit, dinastia habsburgică se vede silită a recurge la vechea stratagemă: *de a potoli pe cei mai tari dintre cei nemulțumiți, ca aceștia apoi cu pumnul să țină în respect pe ceilalți. În anul morții sale, 1790, Iosif II publică a sa "Revocatio ordinationum",* prin care își retrage toate măsurile sale de mai înainte, restituind nobilimii ungare tot ce avusese. În curând la granița dinspre Rin armatele austro-germane cădeau zdrobite de fulgerarea oștilor revoluționare ale neamului francez. Și urmașul lui Iosif, Leopold II, e silit să facă și el același drum pe care îl făcuse Maria Terezia în strâmtoare, adresându-se nobilimii din Ungaria și Ardeal, și cerându-i sfatul și ajutorul. Ungurilor deci li se dă iarăși vechiul loc privilegiat, li se dă de asemenea și Secuilor - căci Sașii și până aici erau ocrotiții ocârmuirii. *Ajungem iarăși națiunea tolerată prin "Apro-bate et Compilatae".*

Dar mișcarea mare revoluționară pornită la Paris pătrunde și prin zidurile pe care le ridicase în spre apus casa de Habsburg. Răzbate la Viena, la Pesta și-și revarsă câteva raze și asupra noastră, a celor din Ardeal. În curând se alcătuiește o societate românească, *să publice o gazetă, ba chiar o mare bibliotecă enciclopedică.* Oameni cu carte, ca *I. Molnar* şi *Iosif Meheș,* cunoșteau lămurit ideile pornite de la Paris. Se pornește și la noi o mișcare în sensul acestor idei de libertate, egalitate și frățietate.

Din răscoala lui Horia de asemenea ne aleserăm cu un învățământ de ordin moral. Bisericile, unită și

neunită de-o potrivă, lucraseră pentru o îndrumare mai sănătoasă a vieții noastre și *pentru o ușurare a sarcinei ce ne apasă, e nevoie ca cele două biserici, oricât de neorganizată era încă cea unită, să meargă mână în mână*. Încetul cu încetul arhiereii bisericilor încep să fie considerați drept reprezentanți ai mulțimii de sub oblăduirea lor bisericească.

Astfel sub influența marilor mișcări revoluționare din Franța și a învățămintelor câștigate în urma revoluției lui Horia întâmpinăm *între anii 1791 - 1793 întâia mare acțiune națională a Românilor noștri din Ardeal, făcută cu deplină înțelegere între cele două biserici: aflăm întâiul pas pentru înlăturarea neînțelegerilor confesionale și afirmarea neamului nostru ca un popor întreg, puternic și pe care dezbinarea de credință nu-l poate slăbi*. În 1791 e înaintată împăratului cererea Românilor întitulată *"Repraesentatio totius nationis Valachicae",* numită apoi la Viena *"Supplex Libellus Valachorum"*, făcută de fruntașii neamului nostru- de atunci, mai ales de Iosif Meheș, în frunte cu cei doi episcopi *Ioan Bob* și *Gherasim Adamovici,* unul unit și celălalt ortodox.

Era un memoriu adresat împăratului, în care pe baze istorice se cerea dreptate pentru poporul românesc. *Prin puternica lui documentare și apoi prin postulatele pe care le formulează acesta e baza programului nostru național* dezvoltat de atunci încoace an de an și ajuns în plină formațiune în ziua de 3 Mai 1848.

La început făcea o introducere istorică, documentată pentru acele vremuri, și răspundea, că Românii

sunt cei mai vechi locuitori ai țării și că de peste 1600 de ani, de la Traian și până la Leopold II, stăruiesc pe aceste plaiuri. Arăta apoi, că încă în 1760 recensământul spunea, că Românii alcătuiesc *două treimi din populația Ardealului,* că de atunci numărul lor a crescut, și la această dată sunt *peste un milion de suflete:* se aminteau și meritele lor militare, mai ales ale regimentelor de grăniceri. După asta se înșirau *nedreptățile pe care a avut să le îndure neamul românesc* în principatul Ardealului în urma legilor din 1567 "Approbatae et compilatae constitutiones", care ne considerau drept venetici și ne dădeau voie să rămânem în țară numai până când va voi principele și staturile regnicolare. *Se asemăna situația noastră cu a coloniștilor* aduși în Banat și alte ținuturi și se trăgea concluzia, că trebuie să se *facă și Românilor dreptate,* să li se dea drepturi și să li se permită libertatea religionară. Și a*ceasta cu atât mai vârtos că drepturile le-au fost răpite, deoarece strămoșii lor le aveau.*

După ce astfel se face o reprivire asupra trecutului și asupra prezentului dureros și se încearcă dovedirea, că *ne-au fost uzurpate drepturile,* pe care le aveam la început, se reasumau în cinci puncte cererile noastre:

> *1. Neamul românesc să nu mai fie batjocorit ca neam de "tolerați, admiși", ș.a. numire nevrednică și injurioasă, ci să fie reașezat în folosința tuturor drepturilor cetățenești.*
>
> *2. Națiunea română să fie primită între națiunile regnicolare ale Ardealului după cum a fost odinioară.*

3. Clerul și poporul român, fără considerare că aparține bisericii orientale sau celei unite, să fie tratat și sprijinit deopotrivă cu celelalte neamuri.

4. În comitate, în scaune, în districte și în alte slujbe la ocârmuire și în provincie să avem și noi slujbași în măsura cu numărul nostru.

5. Numirile geografice ale comitatelor, scaunelor, districtelor, comunităților orășenești să se facă după limba populației: unde sunt Români, să se facă în limba românească, unde sunt Românii amestecați cu alte neamuri, să se facă în limba tuturor neamurilor.

6. Deoarece sunt întemeiate temeri, că ocârmuirea Ardealului va ajunge definitv în mâna Ungurilor și celorlalți dușmani ai neamului nostru, care vor pune în mișcare totul ca să ne răpească drepturile ce ni se vor da, națiunea subscrisă se roagă cu toată umilința de Majestatea Sa Prea Sfințită, să-i îngăduie ca într-o conferință națională - despre a cărei modalitate și loc ar avea să facă Majestății Sale propunere cât mai în grabă cei doi episcopi ai națiunii, după ce vor fi consultat pe câțiva din cler, nobilime și statul militar - națiunea românească să aleagă și să înzestreze cu îndrumările necesare pe câțiva deputați, care, oricând ar fi de lipsă, să reprezinte și să apere cauza națiunii și dacă acestei cauze cu toată dreptatea ei i s-ar pune piedici, să arate toate plânsorile și suferințele națiunii împilate și redactându-le în scris să le înainteze spre milostivă vindecare Majestății Sale.

Se cere în acest din urmă punct, ca neamul românesc să-și aibă și el *o mare adunare națională,* în care să-și aleagă *deputați, care să-l reprezinte la curte,* tocmai așa cum marele congres național sârbesc își avea reprezentanții săi în Viena. *Acești deputați să stea în directă legătură cu casa împărătească și să fie mijlocitori între durerile poporului nostru și suveran.* Încolo erau aceleași cereri pe care le formulase episcopul Inocențiu Micu. Acum însă le cereau, nu un episcop singur, ci reprezentanți autorizați ai unui popor întreg, în frunte cu doi epsicopi, unul unit și celălalt neunit, care și-au adus aminte, că ei sunt păstorii unui norod românesc și că datoria lor e, să fie glasul acestui norod.

Memoriul trimis împăratului *nu putea să aibă altă soartă decât aceea pe care o avuseră și cererile Iui Micu.* Era aceeași îndrăzneală din partea noastră; noi eram același popor neutilizabil, iar dinastia avea aceleași scopuri ca și atunci.

Cei doi episcopi bat și ei drumul Vienei, dar împăratul se scutură, ca de obicei, foarte ușor de stăruințele lor și de memoriul înaintat. Se arată binevoitor, și după vechea metodă *memoriul e trimis dietei ardelene.* Iar dieta aduce hotărâre ca pe vremuri: *"Dieta e de părerea, că Valachilor nu Ii se pot îngădui drepturi și libertăți cetățenești mai multe și mai mari, de cum au acum, fără a se sgudui constituția și fără a se călca legile țării în districtele națiunii secuești și în comitatele nobililor. Constituția patriei acesteia recunoaște numai trei națiuni: națiunea ungară din comitate, cea secuiască din districtele secuești și cea săsească din districtele săsești".* De

altfel– zicea mai departe dieta – *Românii nici nu simt nevoia unor drepturi și libertăți mai mari, deoarece sunt pe deplin mulțumiți, având tot ce le trebuie.*

Iar curtea de la Viena primește acum și răspunsul acesta cu aceeași bunăvoință, cu care primise cererea episcopilor. Același egoism habsburgic și același șovinism unguresc. În Martie 1792 *episcopii pleacă din nou la Viena cer din nou și mai hotărât ceea ce ceruseră în "Supplex Libellus".* Rezultatul din partea Vienei însă e tot cel obișnuit. Ba li se făcură episcopilor dojane, că își iau rolul unor *deputați naționali* și că aduc o mulțime de învinuiri neadevărate și astfel tulbură pacea țării. Episcopii întorși acasă *răspund,* în 1 Iulie, într-o petiție, care e *"unul din cele mai vrednice acte din câte au ieșit vreodată de sub condeiul vreunui Român din Ardeal.* Apărându-și drepturile, ei arătau, că de fapt acesta e caracterul recunoscut și oficial al misiunii lor: dacă poate s-au zis cuvinte grele în ceea ce privește statele din Ardeal, *cuvintele acestea,* pe care se declară gata a le retrage din respect pentru suveran, *sunt meritate prin atitudinea pe care a avut-o dieta acestor state ardelene față de clerul și națiunea română.* Ei cer o hotărâre inspirată numai de *echitate și dreptate,* prin care să se oprească însă tulburări posibile. Iar *dacă e vorba de păstrarea păcii cu conlocuitorii, să înceapă ceilalți, batjocoritorii și apăsătorii".*

Astfel și aceste glasuri sunt date la o parte, pentru că așa cerea interesul real habsburgic. Ardealul și Ungaria erau bazate pe organizația lor feudală cu clase privilegiate și era o deosebită temeritate din partea

noastră a cere să fim ridicați de cei privilegiați alături de dânșii. Habsburgii al căror interes era numai să Domnească, ne-au făcut doar câteodată ochi buni și ne-au lăsat și mai departe în mâna acelora care aveau interes, să nu fim tari.

Importanța acțiunii celor doi episcopi, Bob și Adamovici, și mai ales a memoriului din 1791, stă în faptul, că neamul românesc de sub stăpânirea habsburgică s-a afirmat acum ca un element unitar. *Cei doi episcopi, reprezentanții duor confesiuni în luptă până acum, își înțeleg menirea și lucrează mână în mână. De aici în colo drumul e indicat și nici ei, nici urmașii lor nu se mai pot abate de la linia arătată prin întâiul act de activitate politică românească, și nu confesională.* De aici încolo în adâncul conștiințelor e convingerea, că interesul neamului e mai presus de interesul confesional, că glasul sângelui are să înăbușe dezbinarea susținută artificial prin cele câteva puncte dogmatice și de altfel neînțelese.

Conștiința națională s-a ridicat deasupra altor convingeri. Tinerii noștri distinși, cum a fost *Gheorghe Șincai, Petru Maior* și *Samuil Micu – Clain*, nu s-au lăsat înăbușiți de școala habsburgică, ci s-au scuturat de dânsa. Ajunși la Roma, după ce cunoscuseră de acasă încă scrierile lui Miron Costin și Constantin Stolnicul, se adapă și mai mult la învățăturile culturii romane și mândriei noastre străvechi. Se întorc apoi cu priviri mai largi și clare și se năzuiesc, să nimicească dezbinările semănate de mâna Austriei, să trezească în suflete conștiința, că trebuie să muncim pentru izbăvi-

rea neamului înlăturând orice ascuțișe confesionale. Ei văd adânc în sufletul poporului, iar părerile lor prind, căci sunt scoase din acest suflet.

"Vai neamului românesc și iar vai, carele uitându-și legea și neamul său geme sub alte neamuri; și nu pentru altceva, fără numai pentru nepriceperea sa și nedragostea pentru neamul său, cum și pentru vicleșugul neamurilor streine, cari prin făgăduieli frumoase și pretexte religioase înșală pe bieții Români, de-i stăpânesc până în ziua de astăzi... O, Române! deșteaptă-te, iubitul meu neam, și ia aminte!" zise *Șincai* în *"Cronica"* sa.

Apropierea intelectualilor uniți și neuniți este cel mai mare lucru pentru unitatea noastră. Căci poporul de rând, niciodată n-a simțit dezbinarea, pentru că nu i-a înțeles nici motivele și nici necesitatea. Pe el conducătorii îl interesau, nu după confesiunea lor, ci după valoarea lor individuală, după destoinicia lor de muncă, în care erau ascunse garanțiile, că soarta ni se va ușura. Când în fruntea bisericii unite ajunge Micu, mai multe sate ortodoxe trec la unire numai fiindcă într-însul vedeau un fruntaș harnic al neamului. În 1810, când ortodocșilor li se dă voie să-și aleagă un episcop național, după cei sârbi de până atuncea, ei se gândesc, să aducă în scaunul episcopesc nu un ortodox înverșunat, ci un bărbat care să fie de folos neamului: l*ocul vacant de episcop neunit, la Sibiu, se oferă protopopului unit Petru Maior și înțeleptului istoric unit Samuil Micu – Clain,* care îndată e gata a trece la ortodoxism, având convingerea că așa ar putea fi mai de folos pentru păstrarea și ridicarea neamului său în spirit românesc. Poate că

aceste gânduri se făceau instinctiv, dar trebuie să se țină seamă, că instinctul popoarelor e mai adânc decât orice minte de diplomat.

Din frământările veacului XVIII și cele de la începutul veacului XIX, noi ne-am ales deci nu numai cu o educație politică națională mai dezvoltată, ci și cu suprimarea certelor religioase. Începem să înțelegem tot mai mult *necesitatea unității* și să vedem, că mâini străine au fost cele care ne-au învrăjbit. *De aici încolo, manifestările noastre politice, sunt conduse într-un mod unitar de fruntașii întregului popor fără deosebire de confesiune. În locul mentalității austriece, se ridică acum tot mai mult mentalitatea nouă, întemeiată pe conștiința puterilor și valoarei noastre: mentalitatea românească.*

Vremuri noi. 1830

Atât la noi cât și în străinătate, până în ziua de astăzi s-au găsit o sumă de bărbați care au susținut, că sprijinul Habsburgilor a contribuit în mare parte la susținerea și dezvoltarea culturii noastre. Adevărul e, că orice concesii ce ni s-au făcut de către casa domnitoare, au fost făcute sub sila împrejurărilor. Da că la noi, la sfârșitul veacului XVIII și începutul veacului XIX a început o oarecare activitate culturală, aceasta se datorește, nu curții de la Viena, ci mișcărilor mari, care zguduiau pe atunci întreagă Europa. Războaiele lui Napoleon răspândiră pretutindeni ideile de libertate, egalitate și frățietate. Chiar și la cele mai îndepărtate seminții a pătruns ideea, că oamenii sunt toți egali înaintea lui Dumnezeu, deci trebuie să fie egali și în fața legilor.

Habsburgii se temeau de mișcarea franceză poate mai mult decât oștirile lui Napoleon. Acesta cucerise Italia, Germania, intrase în mai multe rânduri în Viena și se repezise apoi într-un avânt nebun până la Moscova, biruind astfel Europa întreagă. Dar el putea fi și învins, cum s-a și întâmplat la Waterloo în 1814. *Ideile* pe care le duceau oștirile lui însă *erau mai primejdioase,* căci

ele nu puteau fi alungate ca niște oști, *ci rămâneau, dospeau în sufletul popoarelor,* pregătindu-le pentru o luptă ca cea de la 1789 din Franța.

Ideile revoluționare și dorul nostru de cultură precum și atâtea suferințe în durate până acum, ne făceau și pe noi, să cerem ușurarea sarcinilor și dreptul la cultură. Viena, pentru a întâmpina o eventuală revărsare în altă parte, se gândește să întrebuințeze acest dor al nostru de viață și cultură nouă, îndrumându-l după cum cereau interesele sale. Ne face câteva concesii pe teren cultural, sprijinește ridicarea *școlilor grănicerești,* a unui mare număr de *școli unite,* în fruntea cărora ajunge însuși marele cronicar Gheorghe Șincai. Își aduce aminte că în sânul ortodocșilor sunt nemulțumiri, pentru că de la 1764 până la 1796 în fruntea lor au fost numiți episcopi sârbi dintre care doar Adamovici și-a înțeles menirea, iar de la 1796 biserica a fost lăsată în părăginire de către casa domnitoare și administrată de vicari fără energie și fără pricepere. *În 1810,* deci la un an după pacea de la Viena, li se permite *și Românilor ortodocși, să-și aleagă un episcop român. Iar aceștia îl aleg pe Vasile Moga* care în urma lipsei sale de energie avu darul de a plăcea mai mult diplomației vieneze. Se îngădui apoi și înființarea unui număr mai mare de școli ortodoxe, ba chiar și a unor școli normale, iar în 1816 se dete voie și Românilor orto-

Gheorghe Lazăr
1782-1823

docși să facă studii la universități. *Gheorghe Lazăr* care studiase înainte de această dată, ca să poată fi înscris la universitate, trebui să fie trecut în condice și certificate ca Român greco-catolic, deși în realitate era ortodox.

Atâta însă tot. Mai mult ajutor și mai multă ocrotire nu mai voiau să ne dea stăpânii vienezi. Înaintam petiții, ca și mai înainte, dar răspunsul e totdeauna cel vechi: sunt înmormântate prin comisii și adeseori nu mai ajung nici măcar în fața dietei.

Certele confesionale însă dispar. Episcopii sunt pururi alături, deși sfioși și neîndemânatici. Ideea unei unități strânse cucerise între anii 1780 și 1820 toate sufletele. Încă la 1789 preoții și protopopii întruniți la Sibiu cer de la împărat, să nu mai numească doi episcopi, unul unit și altul neunit, ci *pentru amândouă confesiunile noastre să numească un singur episcop român,* deoarece între cele două biserici nu există nici o deosebire mai însemnată. Cererea însă, ca și cele dinaintea și din urma ei, trecu la dosar.

Școlile conduse de tineri ieșiți din universitățile apuse-ne începură să desțelenească ogorul și să semene o cultură nouă. Cultura aceasta însă trebuia să fie în bună potriveală cu ideile pe care le nutrea curtea de la Viena. În școli nu e voie să se propovăduiască orice idei, ci numai cele îngăduite de stăpânire. Nu era mai ales voie ca ele să deschidă cumva mințile pentru o mișcare, în care să fie cuprins întreg neamul românesc. Căci nu era prudent, ca unui popor ținut până atunci în atârnare să-i deschizi ochii, ca să-și vadă adevărata sa mărime. Episcopii trebuiră să se supună. Când *Gheorghe Lazăr*

în biserica episcopească din Sibiu a îndrăznit să spună, că - dacă Românii au datorinți față de tron și țară, se cuvine, să aibă și drepturi, episcopul Vasile Moga trebui să-l dea afară de la școală pentru a nu stârni furia stăpânirei.

Lămurit lucru: Habsburgii nu puteau sprijini decât o cultură care le slujea interesele lor. Noi însă aveam nevoie de o cultură care să ne servească interesul nostru, care în aceste vremi de prefacere europeană să ne contopească pe toți, atât pe cei de sub stăpânirea Habsburgilor, cât și pe cei din Principate, într-un singur trup, trezind în noi toți conștiința, că suntem, *un neam și că trebuie să alcătuim o unitate culturală și politică.*

În Ardeal deosebirea confesională în întâia jumătate a veacului XIX dispare: neamul românesc e una în scopuri și sentiment. Șurubăriile Austriei însă de la 1700 încoace, oricât am fost noi de îndărătnici, totuși au ajuns la acel rezultat, că legăturile care existau pe vremuri între Ardeal și Principate, încetul cu încetul slăbiră, până ce dispărură aproape cu totul.

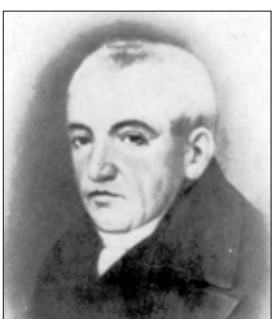
Unitatea Ardelenilor în urma revoluției franceze ajunse fapt împlinit. Trebuiau de acum încheiate din nou legăturile străvechi cu Principatele și trebuia creată unitatea întregului neam românesc, care să fie pătruns de aceeași cultură și de aceeași conștiință.

Și dacă e ceva de admirat, pe lângă munca lor științifică, la dascălii mari ardeleni de la începui veacului XIX, apoi e profunda înțelegere a situației și menirii lor. *În operele lor istorice au cuprins întotdeauna trecutul neamului nostru întreg, fără deosebire de grani-țele*

Gheorghe Șincai
1782-1823

politice. Șincai, Micu, Maior cunosc amănunțit faptele glorioase ale voievozilor munteni și moldoveni și durerile Ardealului și nu se despart niciodată în scrierile lor, pentru că se gândesc întotdeauna la toți Românii de pretudindeni. Alții apoi văd bine, că în Ardeal o cultură națională, care să pornească din adâncul sufletului românesc și să se dezvolte conform acestui suflet, nu e cu putință, deoarece întotdeauna are să se ciocnească de interesul stăpânitorilor unguri și habsburgi și are să fie chiar înăbușită de acești stăpânitori. Ei își dau seama, *că pentru a crea și răspândi o cultură curat românească e nevoie, să se creeze o provincie model de cultură, un fel de focar al sufletului românesc, de unde această putere să fie răspândită pretutindenea, până și acolo unde zidurile îi opresc pătrunderea*. Ei înțeleg, că o astfel de pepinieră culturală nu se poate crea decât acolo, unde spiritul românesc nu e stânjenit în manifestarea sa românească: *în cele două Principate*. Și în 1816 *Gheorghe Lazăr* trece de la Sibiu la București și întemeiază școala de la Sf. Sava, iar tot atunci *Moise Nicoară* pleacă

Petru Maior
1756-1821

de la Arad și în cercurile bucureștene propovăduiește necesitatea și putința unei vieți românești. Ardelenii ieșiți din școlile Blajului, ale Vienei, ale Romei, vin apoi pe rând, dând organismului din Principate un caracter nou, românesc și corespunzător cerințelor vremii, întemeind școala românească în Principatele Românești și făcând educația viitorilor îndrumători ai neamului. Trec în Moldova Vasile Pop, Ion Costea, Bob-Fabian; în Muntenia Ion Trif – Maiorescu, tatăl fostului primministru Titu Maiorescu, Florian Aron, A. Treboniu Laurian, Gavril Munteanu, ș.a. Și toți aceștia păstrează legături strânse cu frații lor rămași în Ardeal, ba în 1848, se grăbesc cu toții la Blaj aducând cu dânșii și pe mulți din generația nouă a Principatelor. *După mai bine de o sută de ani, se stabilesc din nou relațiile vechi culturale între Românii de dincoace și de dincolo de munți și se pune temelia unei culturi naționale unitare și ideii de reîntregire a străvechei Dacii.*

Astfel, Habsburgii într-adevăr au contribuit la ridicarea culturii noastre naționale, dar nu sprijinindune, ci tocmai prigonind pe cei înzestrați și silindu-i să treacă munții și să-și închine unui ideal munca lor, care în Ardeal ar fi fost probabil înăbușită.

Aceasta e situația noastră în preajma anului 1830, când în Paris izbucnește iarăși revoluția.

Avântul ungurismului

De la moartea lui Iosif II până la 1830 imperiul habsburgic trecuse prin mari schimbări. În apus Napoleon desfăcuse mai multe părți din acest imperiu, formând din ele confederații potrivite planurilor franceze. Împăratul *Francisc I,* care urmă după Leopold și renunță la titlul de "împărat roman - german" și-și luă titlul de *"împărat al Austriei"*. Restul imperiului cu toate ținuturile renane și Țările de Jos desfăcându-se de Viena, era firesc ca centrul puterii imperiale să se deplaseze mai spre răsărit și casa domnitoare în schimbul sprijinului pe care-l avea în provinciile apusene desfăcute de dânsa, să-și caute un alt sprijin la alte popoare. Pătrunzători diplomați, Habsburgii observă, că monarhia lor, așa cum scăpase după întâia revoluție franceză și războaiele cu Napoleon, e un ciudat amestec de popoare care sunt aproape toate nemulțumite între ele. Iar pentru a fi liniștit în mijlocul multor nemulțumiți, lucrul cel mai

Francisc I
1768-1835

bun e, să-ți atragi pe cel mai tare dintr-înșii și să-l faci paznicul tău față de ceilalți.

În amestecul din imperiul, habsburgic, evident elementul cel mai puternic și cel mai compact e cel unguresc. Habsburgii și-au dat seama, că acestui popor trebuie să-i acorde un sprijin deosebit, ca să-l atragă și mai mult.

Când în 1830, după mișcarea revoluționară din Franța, începe să se miște lumea și pe la Viena, iar în sânul ungurismului se ridică nemulțumiri și chiar comploturi, casa domnitoare începe să facă neamului unguresc o mulțime de concesii și scutințe, toate în paguba celorlate neamuri conlocuitoare. În 1832 se strânge chiar dieta ungară la Pressburg și i se dă deplină voie în hotărâri. Același lucru se face în Ardeal. În urma diplomației vieneze se trezește astfel în sânul poporului unguresc o adevărată furie de a înghiți pe toți ceilalți. Și aceasta *mai ales în Ardeal, unde boierimea ungurească a fost întotdeauna mai îndărătnică și mai asupritoare. Deodată cu mișcările din 1830 Ungurii observă că dinastia are nevoie de puterea lor, și lucrează treptat, treptat, la clădirea imperialismului unguresc.* Habsburgii față de Unguri sunt tot mai slabi și mai îngăduitori și în măsura slăbiciunii lor le crește acestora îngâmfarea și lăcomia. Se ivesc planuri politice, care toate tind să facă din poporul unguresc *elementul principal în cadrul imperiului,* săi supună pe toți ceilalți și chiar să-i deschidă stăpânirea Mării Negre. *Ștefan Szechenyi* în scrierile și conferințele sale, în instituțiile create de dânsul, e cel mai neînduplecat propovăduitor al unei

Ștefan Szechenyi
1791-1860

stăpâniri ungurești de la Marea Adriatică până la Marea Neagră. Istorici, economiști deopotrivă strigă în lume, că Ungurii au drepturi istorice asupra Dunării și Principatelor Dunărene. Iar Habsburgii se împacă ușor cu planurile acestea, deoarece pe ei puțin îi interesa, că ajung la stăpânirea Mării Negre și a bogatei văi dunărene cu ajutorul poporului german sau, mai ales acum după ce germanismul în imperiul lor a scăzut, cu ajutorul poporului unguresc.

În sânul societății ungurești din Pesta și Cluj se încuiba puternic ideea de a contopi pe toți care locuiesc în cadrul vechii Ungarii, într-un singur neam și o singură conștiință – *ideea maghiarizării*.

Tendință de a ungurí neamul românesc din Ardeal, nu e tocmai nouă la acea dată. Mania aceasta unguréască se trezise încă în veacul XVIII. Conducerea șovinistă a comitatului Bihor încă sub Iosif II, interzisese chiar și întrebuințarea în școlile românești a cărților tipărite la Viena după planurile stăpânirii, *deoarece nu aveau pe lângă textul românesc și textul paralel unguresc.* Ba, după moartea lui Iosif II, când Ungurii se văzură iarăși stăpâni pe situație, în dieta ungară din 1792 se hotărâse, că în toate școlile instrucția are să se facă în limba unguréască. Hotărârea nu s-a îndeplinit numai în urma împrejurărilor grele prin care a trecut

imperiul în luptele cu mișcările revoluționare apusene.

Acum, după 1830, în împrejurări mai favorabile, tendința aceasta avea chiar și ajutorul tăcut al dinastiei. Nobilimea apucă ea însăși problema ungurizării și face adevărate jertfe pentru a o aduce ia izbândă. Atât în Unguria, cât și în Ardeal, elementul acesta este cel mai aprig propovăduitor al șovinismului și intoleranței, în fruntea mișcării stă contele Szechenyi, baronul Eötvös, baronul *Wesselenyi,* scriitorii *Kazinczy, Kölcsey, Vörösmarty* ș.a. Întreaga literatură maghiară a vremii e plină de tendințe imperialiste și înfățișează elementul unguresc ca o adevărată sare a pământului. Istoricul Horvat dovedise doar, că până și Adam și Eva au vorbit în paradis ungurește.

Din mâna Habsburgilor, care nu ne-au sprijint niciodată, decât ne-au amăgit cu vorbe dulci, am ajuns acum în mâna acelora de la care nu ne așteptam, să ne sprijinească.

Sub presiunea șovinismului unguresc, în 1829 episcopul *Vasile Moga de la Sibiu, dă ordin, ca în toate școlile, dar mai ales în școala candidaților de preoți din Sibiu, să se învețe limba ungurească.* În ședințele dietei ungare din 1832 poetul Kölcsey cere cu mare stăruință și mare meșteșug oratoric *introducerea limbii ungurești în toate ramurile vieții de stat. Și, tot atunci face același lucru în dieta de la Cluj baronul Wesselenyi.* Ba acesta merge și mai departe, cere *nu numai ca instrucția în toate școlile să se facă în limba ungurească, ci totodată să se înființeze grădinițe de copii ungurești, la care copiii Românilor să fie duși cu sila și crescuți numai în lim-*

*ba unguresc*ă*, pentru ca să se maghiarizeze*. După cum spunea Wesselenyi, *în decurs de 20 de ani toate naționalitățile vor trebui să fie contopite cu poporul unguresc*. În Ardeal ca și în Ungaria se introduce limba maghiară pretutindeni, în justiție, în administrație, ba cer întrebuințarea ei și ca limbă de comandă în armată.

Cu o deosebită furie se năpustește această tendință asupra Românilor și chiar asupra Sașilor. Acestora din urmă, deși erau ocrotiții casei domnitoare, li se interzice întrebuințarea limbii lor în acte publice și se revine asupra acestei hotărâri numai în urma împotrivirii și protestării energice. Dar și atunci li se spune, că în corespondența lor cu guvernul nu vor putea întrebuința limba lor națională, ci pe cea latină.

Față de noi, dispozițiile sunt și mai aspre. În 1836, dieta ardeleană hotărî *că toate condicile parohiilor românești, unde sunt și unguri, vor trebui scrise ungurește. În 1840 se hotărî, că în toate comunele, în întreg cuprinsul Ardealului, condicele bisericești vor trebui ținute în limba ungurească; preoții care nu cunosc ungurește nu vor putea sta în slujba bisericii nicăieri; deasemenea nici învățătorii*. Căci limba ungurească e limba statului. Se aduseră hotărâri, chiar *și slujba în bisericile românești, unite și neunite, are să se facă ungurește*. În acest scop se fixase și un termen până la care uniții și neuniții vor avea să-și traducă în ungurește cărțile bisericești și să introducă această limbă definitiv în biserica lor.

Ba Ungurii, fac un pas și mai departe. Văzură, că Românii locuiesc în Ardeal în mase compacte. De aceea se hotărăsc să sfarme această unitate, *colonizând*

Unguri în ținuturile românești. Dieta din 1840 decide aducerea Ciangăilor din Moldova în Ardeal și așezarea lor printre satele noastre, mai ales în ținuturile de la graniță. Și deoarece grandomania ungurească nu cunoștea nici atunci margini, cere totodată, să nu fie aduși toți Ciangăii din Moldova, ci numai câți vor fi necesari: *restul să rămână acolo, deoarece Ungaria are drepturi istorice asupra țărilor românești și astfel drepturile ei trebuiesc întărite și susținute și prin existența elementului unguresc acolo.*

"Niciodată n-au ajuns Ungurii, fie și în cea mai caracteristică nebunie politică a lor în timpul din urmă, până unde merseră părinții lor", zice dl. N. Lorga.

Viena trebui să-i lase în voie, deoarece avea nevoie de dânșii. Iar ei înaintară pas cu pas, își întăriră conștiința națională și luară toate măsurile necesare ca să realizeze mult visata *unire a Ardealului cu Ungaria*, și astfel să înfăptuiască iarăși regatul ungar, cum era el în epoca lui Matei Corvinul, sau cel puțin înainte de 1526. Așteptau de acum numai momentul potrivit, ca în urma unității lor sufletești să devină fapt și unitatea lor politică.

CAPITOLUL VI

1848-1867

Pregătirea noastră

Apăsările ungurești de data aceasta ne găsiră mai pregătiți decât în alte vremuri. Școlile poporale și cele normale ridicate și susținute de cele două biserici, apoi școlile de la Blaj și faptul, că mai mulți tineri de-ai noștri cercetaseră universitățile străine, treziră o conștiință nouă în sufletul nostru. Se iscă o viață literară; nu ne mai mulțumim numai cu calendare, în care nu găsim decât cel mult sfaturi economice. În 1837 tânărul profesor brașovean, *Gheorghe Barițiu,* scoate *"Foaia pentru minte, inimă și literatură",* apoi îndată după asta pornește cel dintâi ziar românesc din Ardeal *"Gazeta Transilvaniei",* care apare și astăzi în Brașov. În "Foaie", în "Gazeta" se publicau articole de istorie, de politică, întrucât îngăduia cenzura, și știri din ținuturile românești. Colaborau și scriitorii din Principate și mai ales ardelenii care trecuseră și organizau aici învățământul. Sufla deci o viață nouă, un oarecare dor de afirmație politică,

Gheorghe Barițiu
1812-1893

o tendință de unitate națională.

Publicul cititor nu-și mai bătea capul de acum cu discuții religioase, nici nu se mai supunea orbește dispozițiilor ocârmuirii. Unitatea era mai strânsă și manifestările noastre politice ar fi avut acum și mai multe sorți de izbândă, dacă n-ar fi fost tendințele înverșunate de ungurizare ale ocârmuirei ungurești alcătuită din boierimea ardeleană. Se simțea, că și noi ne pregătim pentru ceva mai bun.

În 1843 cei doi episcopi Vasile Moga și Ion Lemenyi înaintează din nou o petiție la Viena în interesul Românilor care se aflau în teritoriul săsesc, în "pământul crăiesc". După ce aminteau, ca și în "Supplex Libellus", vechimea noastră și numărul nostru în Ardeal și în "pământul crăiesc", cereau din nou egalitate cu celelalte neamuri, primirea noastră în sfaturile comunale și în slujbele țării potrivit numărului nostru, și aminteau cu amărăciune că, deși mulți tineri de-ai noștri au terminat școala de drept de la Cluj și chiar universitatea din Buda, totuși nu li se permite să fie avocați, nici slujbași de-ai țării, pentru singura vină de a fi Români.

Împăratul rezolvă petiția, cum le rezolvase și pe celelate: o trimise dietei de la Cluj, unde s-a isprăvit pentru totdeauna cu dânsa.

Ne-a făcut însă împăratul *Ferdinand V* un alt bine la care desigur nu s-a gândit. În 1845 murind Vasile Moga, trimise vicar în Ardeal pe tânărul *Andrei Șaguna,* Român macedonean, crescut în școlile ungurești și nemțești. Credea poate, că acesta va fi mai docil

și decât docilul său înaintaș. În anul următor Șaguna fu ales episcop, iar în 24 Ianuarie 1848 împăratul îl întări în scaunul său.

Andrei Șaguna
1809-1873

Nu era om popular noul episcop, dar îndată și-a dat seama de rostul său și de nevoile poporului în fruntea căruia a fost pus. A fost dintre rarii bărbați care în acele vremi de zăpăceală și de dezorientare a știut, care este ținta și pe ce drum trebuie să meargă. El a înțeles îndată glasul generației noi și a căutat nu numai să nu o stingherească, ci chiar să o ajute și să se pună însuși în fruntea ei.

În Blaj era o întreagă generație de tineri, în frunte cu *Timotei Cipariu* și *Simion Bărnuțiu,* care nu voiau să știe de nici un fel de angajamente și piedici din partea stăpânilor. Simțeau cu toții, că se apropie vremuri mai mari și căutau să chibzuiască viitoarea ținută a neamului lor. Vedeau foarte bine, ce se petrecea în societatea ungurească și nu stăteau nepăsători la mișcările ei.

Timotei Cipariu
1805-1887

Ungurii se pregăteau hotărât de revoluție. În

Simion Bărnuțiu
1808-1864

Pesta mulțimea stătea sub influența discursurilor lui *Ludovic Kossuth,* slovacul ungurizat, și a poeziilor lui *Alexandru Petöfi,* demonstrând într-una pentru independența ungurească și unirea cu Ardealul. În Cluj aceleași demonstrații sub conducerea baronului Wesselényi. Pretutindeni era vorba de răsturnarea organizației medievale, de egala îndreptățire a claselor sociale și de încetarea iobăgiei. Ungurii însă își dădeau seama, că în Ardeal introducerea acestor principii ar aduce la putere elementul românesc, și de aceea cereau *unirea Ardealului cu Ungaria*. Așteptau numai momentul potrivit, ca scopurile lor să fie sfințite prin lege.

Iar acest moment sosi în curând.

Miclós Wesselényi
1791-1850

La începutul anului 1848 în Paris izbucni din nou revoluția, răsturnând regatul și întorcând iarăși republica. Mișcarea se ivi îndată aproape pretutindeni. În întâi ele zile ale lui Martie e revoluție chiar în Viena, iar în 15 ale aceleași luni în Budapesta sunt mișcări puternice, tineretul în frunte

cu poetul Petöfi declară libertatea tiparului, năvălește asupra închisorilor și scoate de acolo pe deținuții politici. În Cluj de asemenea tulburări și manifestații zgomotoase.

În ziua aceasta de 15 Martie, împăratul Ferdinand V primi o deputăție a dietei ungare, în frunte cu contele Ludovic Batthyanyi și Kossuth, care îi aduse la cunoștință dorințele neamului unguresc și ale dietei. Împăratul se învoi la toate propunerile lor și *numi un guvern responsabil,* din care făceau parte cei mai destoinici bărbați ai Ungurilor: Batthyanyi, Eötvös, Szechenyi, Kossuth, Deak. Dieta condusă acum de dânșii puse temelii noi vieții statului ungar. Împăratul, în 11 Aprilie, aprobă toate legile votate: înlăturarea robotei, a dijmelor, alcătuirea unei armate naționale, libertatea tiparului, înlăturarea privilegiilor boierești, etc. Dieta vota însă o lege care ne puse pe gânduri decretă, c*ă Ardealul se unește pentru totdeauna cu Ungaria, dacă această unire va fi votată și de către dieta ardeleană din Cluj.* Ungurii erau aproape de țintă.

La noi lumea stătea aproape buimăcită. Numai Bărnuțiu și tovarășii săi înțelegeau gravitatea evenimentelor și primejdia ce ne amenință în caz că Ungurii își înfăptuiesc dorințele și mai ales hotărârea din urmă. Problema unirii acestor două țări era pentru noi nespus de importantă. Era vorba doar de încetarea iobăgiei, de egalitate, libertate și frățietate. *În Ardealul independent aceste-reforme, fiind noi majoritatea locuitorilor, ne-ar fi ridicat la rangul de întâia națiune în țară* și ne-ar fi dat nouă cârma. Ajunși astfel stăpâni ai Ardealu-

lui, am fi avut mai mare siguranță, că ne vom îndruma viitorul după cum cere interesul și sufletul nostru și că vom putea susține totdeauna cu destulă tărie și pe Românii din celelalte ținuturi românești. Căci nu trebuie să uităm, că Moldova și Muntenia pe atunci, în fața lumii, nu erau decât două biete provincii ale imperiului turcesc. Unirea Ardealului cu Ungaria însemna întărirea Ungurilor și robirea noastră totală. Căci dacă în Ardealul independent eram în majoritate față de cei câțiva Unguri, acum aveam în fața noastră întreg poporul unguresc din Ardeal și Ungaria și astfel existența noastră era mai amenințată.

Aron Pumnul
1818-1866

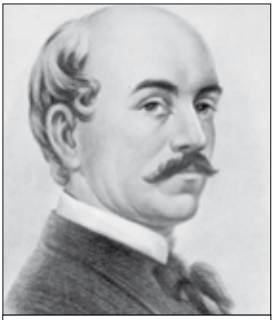
Bărnuțiu, Aron Pumnul, Timotei Cipariu și tovarășii lor își dădură seama adânc de lucrul acesta. De aceea, îndată ce văzură mișcările de la Cluj și Budapesta și simțiră intențiile ungurești, se adresară încă în Martie studenților, pregătind-o pentru o mișcare mare românească. Făcură apoi proclamații, cerând ca *fiecare să-și trimită protopopii, doi preoți și doi țărani* la o mare adunare, la un *"congres național român",* care are să se țină în Blaj în Duminica Tomii. Studenții din Blaj, cei de la academia de drept din Sibiu, slujbașii de pe la Târgul Mureșului, începură să cutreiere satele, chemând poporul la marea adunare.

Cu toate că adminstrația făcu tot posibilul, ca să împiedice mulțimea, țăranii totuși se strânseră în număr considerabil. Ocârmuirea însă opri adunarea și abia încetul cu încetul, după multe tratative, se ajunse la învoială, să se țină *o altă adunare în ziua de 3 Mai în același oraș al Blajului*.

Tineretul deci biruise, cu toată împotrivirea episcopului de la Blaj, Lemenyi, om crescut în spirit unguresc și care nu-și dădea pe deplin seama de greutatea împrejurărilor. Șaguna a înțeles tot ce se petrecea, a simțit, că tineretul cugetă cum cugetă întreg poporul și de aceea a făcut tot posibilul, ca adunarea națională plănuită să fie o adevărată adunare națională, vrednică și impunătoare. Văzând această hotărâre a colegului său de la Sibiu, episcopul Lemenyi nu mai avu încotro, ci trebui să ia și dânsul parte, deși se temea să nu iasă rău lucrurile.

Încă cu o zi mai înainte de 3 Mai, țărănimea și preoțimea se strânsese din toate părțile la Blaj. În fruntea mișcării se vedeau Șaguna de la Sibiu și Lemenyi, episcopul locului, ca un fel de reînviere a vechii tovărășii din zilele îndrăznețului "Supplex Libellus".

Ziua aceasta, dinaintea adunării, era o Duminică. Fruntașii țină întâi în catedrală o întrunire, ca să se mai dumirească și să socotească mai amănunțit, ce hotărâri să ia a doua zi. În această adunare, prezidată în catedrala din Blaj de Șaguna și Lemenyi, *Bărnuțiu* înfățișă într-un mare discurs toată îngrijorarea de care putea fi pătruns un suflet românesc în fața evenimentelor ce se precipitau, în vorbele lui parcă nu era numai

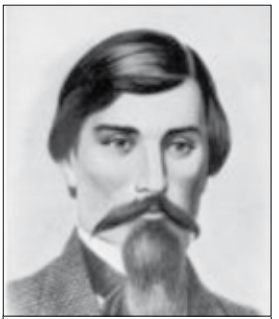
Vasile Alecsandri
1821-1890

deșteptarea neamului românesc din Ardeal, ci și a celui din cele două țărișoare de peste munți. Căci erau de față în catedrală și ardelenii care trecuseră în Principate, iar alături de dânșii în primele rânduri stăteau *Vasile Alecsandri, Costache Negri, Gheorghe Sion, Lascar Rosetti, Alecu Russo* și mai era acolo acela care avea să pună temelie României moderne: *Alexandru loan Cuza*. Și în fața acestei podoabe ale întreg neamului românesc, glăsuia cuvântul inspirat al lui Bărnuțiu:

"Ministerul de la Budapesta *a votat și unirea Ardea-lului cu țara ungurească*. Ce fierbere și ce turburare a cășunat în țară unirea aceasta, nu e de lipsă a mai spune, că o știu toți. Asta însă să o însemnăm, că această uniune nu e nimic mai puțin decât contopirea pe care o doresc Ungurii de mult; adică Ungurii vor prin uniune să șteargă deocamdată privilegiile Ardealului și *împreună cu privilegiile să stingă toate popoarele neungurești și să facă din toate numai o națiune care să se numiască națiunea cea mare și tare ungurească..."*

Alexandru Ioan Cuza
1820-1873

Alecu Russo
1819-1859

"Dieta Ungariei de la 1836 puse lege, ca să se ducă ungu-rește toate treburile administrațiunii publice și să bage limba ungurească în toate școlile din Ungaria. Jurnalele ungurești, din ambe patriile ungurești – așa numesc ei Țara Ungurească și Ardealul – lățesc de mult planul unguririi pretutindeni, învață pe toate națiunile, că nu e mântuire într-alt nume afară de cel unguresc. De este vreun Român aci de față, care n-ar fi cetit *"Gazeta de Pesta" ("Pesti Hirlap"),* pentru acela mai repețesc, că de când începu a ieși astă gazetă, redactorul ei Ludovic Kossuth, strigă neîncetat cu versul tunetului către toți Ungurii: *"Să ne grăbim, să ne grăbim, să ungurim pe toți Croații, Românii și Schiaii, că de nu, perim!"*., Nicolae Wesselényi dă sfat Ungurilor, că *"numai acei Români să capete drepturi de cetățean, cari se vor face Unguri"*, și-i pare rău că loan Bob, episcopul Românilor, a făcut toate fundațiunile sale în interes național. Așa cugetă și lucră toată boierimea cea înaltă."

"Ce să zic de corifeii inteligenței Ungurilor? Unul din cei mai renumiți învățați ungurești scriind memoriul despre apărarea pruncilor mici arată, că *lățirea limbii ungurești peste toți locuitorii e mai înainte decât libertatea și fericirea țării, "Faceți să vorbiască ungurește locuitorii țării* – strigă acest ungur învățat – *atunci eu nu voi cere de la voi, ca milă, libertatea țării"*. Altul

provoca mai an pe episcopii Românilor de-a dreptul, *să se apuce numai decât de traducerea cărților bisericești de pre limba română în cea ungurească,* ca să se introducă în biserica Românilor".

"Cine să nu fi auzit cum fierb și cum se frământă Ungurii de câțiva ani, ca să facă scoale apărătoare de prunci, în cari să se unguriască mai întâiu pruncii românilor, învățând limba unguriască de la 2 ani până la 7, apoi în vreo douăzeci de ani să se unguriască satele și comunitățile române pe calea aceasta? Care Român nu știe, că înainte cu șease ani se primia planul unguririi și de către dieta din Cluj și se făcu proiect de lege, ca să se pună restimp de 10 ani națiunilor neunguresti, ca să învețe ungurește, pentru că după aceea vor curge toate în limba unguresacă..."

"Iacă ce voiesc Ungurii și care le e scopul!... Acum au ministerul lor, acesta cunoaște și mijloacele. Și pot zice, că locul prim între mijloacele acestea îl ocupă uniunea - nu e de lipsă a mai adauge "*uniunea Ardealului cu Țara Ungurească",* pentru că aceasta se înțelege de la sine..."

"Ce este uniunea pentru Unguri? Aceasta o poate cunoaște fiecine fără să fie om politic. Știm toți, că Ungurii vor sa facă țară unguresacă din pământul Ardealului: vreau ca să nu mai fie două patrii ungurești mici, ci să se facă din amândouă o patrie mare unguresacă. Ungurii simt că proprietatea, cari și-au arogat-o până acum asupra pământului Românilor, nu stă pe temeiu sigur; pentru că din dreptul resbelului cuceritor nu se naște proprietate, ci numai posesiune, până se simte

în putere națiunea subjugată, ca să scuture jugul. Asta bine o știu Ungurii; ei știu că Maurii nici în 700 de ani nu și-au câștigat dreptul asupra Ispaniei. Pentru aceea vreau acuma a-și câștiga propritatea pe care în adevăr nu au avut-o până acum; prin uniune vreau a-i pleca pe Români, ca să dea din mâni proprietatea părintească, bunătatea cea adevărată, pentru niște bunătăți părute și înșelătoare..."

"Prin urmare, înțelesul cel adevărat al întrebării acesteia: *să fie uniune sau să nu fie? este: să ne dăm pământul nostru Ungurilor sau să nu-l dăm? să ne vindem țara Ungurilor sau să nu o vindem? să fim și de aci înainte numai lipiturile altor națiuni sau să fim liberi?* Ce va răspunde adunarea la aceste întrebări, ce va răspunde tot poporul Român, când ar fi de față?..."

"Să ne dăm seama, că uniunea dăruiește Ungurilor o țară întreagă fără de nici o osteneală; că Ardealul e patria aurului și a metalelor nobile, cari se vor curge toate în punga națiunii ungurești; că sarea și toate bunătățile patriei noastre vor spori tezaurul Ungurilor și sărăcia Românilor; iar feciorii Românilor vor forma legiuni, cari vor bate pentru gloria celor ce le-au șters numele cel glorios și i-au botezat pe nume barbar; *că patria noastră e cetatea înconjurată de natură cu muri cumpliți, fără de cari Ungurii de pe câmpii Panoniei sunt expuși la toate atacurile inamicilor, ca niște iepuri de șes;* că tăindu-se Ardealul de către statul unguresc, acesta rămâne ca un om fără de picioare, ciung și desfigurat, *de nu poate să se miște, mai ales către Moldova și Muntenia, ca să le cuprindă;* că dacă nu se face uniunea cu Ungaria,

se rumpe legătura, care leagă pe Ungurii din Ardeal cu cei din Panonia, și atunci Ungurii din Ardeal firește că se vor stinge pe încetul, fiind tăiată comunicațiunea lor cu creerii ungurismului din Panonia; iar dacă se face uniunea, națiunea ungurească cea mică va crește cu un milion și jumătate de Români și cu vreo două sute mii Sași, pre cari îi fac Unguri, îndată ce se va proclama uniunea. Să ne dăm seama în urmă, că afară de acestea uniunea le dă Ungurilor o putere nemărginită peste Ardeal, de a pune legi, de a comanda, de a administra țara *numai în folosul națiunii ungurești,* fiindcă după uniune legea nu va mai cunoaște alte națiuni. Să le considerăm aceste toate bine și vom afla ce este uniunea pentru Unguri și pentru ce ei așteaptă ziua-i mai tare decât comandantul oștii ziua de triumf!"

"Ce este uniunea pentru Români? Dacă ne aducem aminte, ce au folosit Românilor toate uniunile de până acum politice și religionare și vom considera, că și uniunea cea de acum numai spre binele Ungurilor se urzește, putem prevedea ce va fi uniunea pentru Români... Sub larva libertății și a frăției, cu cari ni se înfățișează uniunea, *ea nu acoperă pentru noi libertate, nici frăție, ci numai sclavie și o fiară sălbatică, ce mănâncă națiuni."*

"Eu zic, că libertatea cea adevărată a oricărei națiuni nu poate fi decât națională..."

"Ce ar face Ungurii când le-ar cuvânta încă o dată de pe tron împăratul Iosif în chipul următor: Ungurilor! Acum este epoca libertății; eu am pus filozofia, ca să fie dătătoare de legi în împărăția mea; fiți liberi toți,

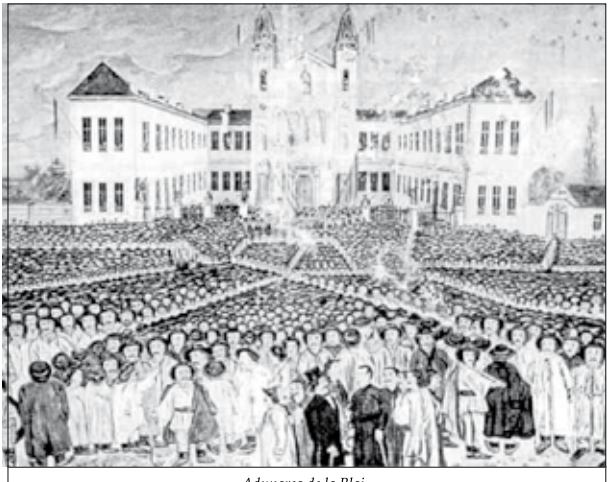
vorbiți ce vreți, însă numai nemțește; ridicați-vă teatre și tipografii, faceți și tipăriți ce vă place însă numai nemțește...”

“Acum închipuiți-vă, că vin niște deputați de la dieta ungurească în mijlocul acestei adunări și încep a cuvânta în chipul următor: *Români! astăzi e ziua libertății tuturor; pentru voi încă sunt puse scaune, la masa libertății; veniți și ședeți și voi, judecătorii de la comitate până la concelaria de curte, și luați parte la toate slujbele politice și militare, însă numai cei ce știți ungurește ca Ungurii născuți. Acum e ziua dreptății pentru toți; veniți toți cei asupriți și dăunați de luați dreptate ieftină și repede, însă vedeți, ca să fie scrise cererile ungurește și să luați totdeauna câte un Ungur cu voi, ca să vorbiască pentru voi la judecător, pentru că știți, că mama noastră cea dulce, patria comună, nu mai suferă în județe altă limbă, fără numai pe cea ungurească, nici să i se plângă cineva, fără numai cu lacrime ungurești! Astăzi e ziua luminii; școlile țării sunt deschise și pentru voi, nu ca înainte de împăratul Iosif; învățați drept aceea toți și vă luminați, însă numai ungurește, pentru că așa cere unitatea statului! “*

“Nu vă întreb dacă s-ar afla Români, cari să primească vreo dregătorie, în care văd, că ei caută să lucre în contra națiunii lor, pentru că vânzători au fost la toată națiunea și vor fi; nu vă întreb dacă vor merge Românii la judecător când vor vedea dreptatea legată de limba ungurească, ci vă întreb: *oare este aceea libertate, care leagă slujbele țării numai de o limbă în țara aceea, unde sunt mai multe limbi? oare dreptate e aceea pe*

care o face statul numai celor ce știu ungurește? lumină adevărată e aceea de la care oprește statul pe toți cei ce nu știu ungurește? *Eu zic că aceasta nu e libertate nici dreptate, ci este o nenorocire mare* pe acele popoare nefericite, cari au căzut în astă groapă întunecoasă ce poartă nume de stat."

"Ce folos va avea națiunea română de libertatea de tipar, pe care o permit Ungurii, când tipografia cea liberă nu va umbla fără numai pe folosul ungurismului, și dacă va cuteza vreun Român a apăra interesele națiunii sale, tiparul unguresc îl va nota înaintea lumii ca pe un criminal și judecata îl va certa? Ce-i vor folosi miniștrii cei responsabili ai națiunii ungurești care nu va suferi în sânul său nici un element strein neasimilat? *Ce-i vor folosi chiar și la acea întâmplare, când ar fi Români toți miniștrii din Budapesta, dacă aceștia nu înfă-*

Adunarea de la Blaj
3-5; 15-17 mai 1848

țișează națiunea română și interesele ei. Apoi dieta cea anuală oare nu va fi acea dietă a țării și a națiunii ungurești, aducătoare de legi prigonitoare și stingătoare de națiuni? Care Român poate crede, că dieta asta va purta grije de înflorirea Românilor prin cultură națională, când ne-o spun în față, că sub coroana ungurească nu pot fi mai multe națiuni?"

"Egalitatea civilă? Judecați, *cum va putea fi Românul egal cu Ungurul înaintea legii în asemenea împrejurări* când Românul numai cu gura ungurului va putea vorbi cu judecătorii și aceștia vor judeca toți după plăcerea ministrului dreptății ungurești, al acestei dreptăți de cabinet, care-i ucide de 904 ani pe Români! "*

"De egalitate religionară nici nu mai vroiu să vorbesc. *Ce egalitate pot să aștepte Românii în anul 1848, când încă în anul 1842 deputații Ungurilor, ca să traducă numai decât cărțile bisericești pe limba ungurească?..."*

"Ce bucurie vor avea Românii când își vor vedea feciorii înșirați în gardele naționale și în regimente, când acestea toate vor fi ungurești? Garda națională, paladiul libertății popoarelor celor culte, pentru Românii încorporați cu țara ungurească va fi numai instrument de asuprire, de stoarcere și de ucidere în mâna comandanților ungurești. *Pe Românii dintr-un sat îi vor ridica asupra altui sat român, care nu va voi a se unguri:* la urmă îi vor face să și jure, că vor apăra constituțiunea ungurească și vor păzi cu sfințenie legile ungurești, cari sunt făcute și se vor mai face pentru stingerea națiunii române..."

"La ce să pomenim mai multe libertăți ungurești, când nu numai în 12, dar nici într-o mie de puncte ca acestea nu vei afla nici măcar o libertate, precum nici într-o mie de trupuri moarte nu se află nici măcar o viață, pentru că a ieșit sufletul din toate. Așa scoate și uniunea sufletul din toate libertățile, omorând naționalitatea. Pentru aceea zisei, că libertatea fiecărei națiuni nu poate fi națională și că libertatea fără de naționalitate nu se poate înțelege nici la un popor de pe pământ..."

"Fără de naționalitate nu e libertate, nici lumină nicăirea, ci pretutindeni numai lanțuri, întuneric și amorțire. Ce este apa pentru pești, aerul pentru sburătoare și pentru toate viețuitoarele, ce este lumina pentru creșterea plantelor, vorba pentru cugetare, aceea e naționalitatea pentru oricare popor; întrânsa ne-am născut, ea este mama noastră; de suntem bărbați, ea ne-a crescut; de suntem liberi, într-însa ne mișcăm; de suntem vii, într-însa viem; de suntem supărați, ne alină durerea cu cântece naționale; prin ea vorbim astăzi cu părinții noștri, cari au trăit înainte de mii de ani; prin ea ne vor Cunoaște strănepoții și posteritatea peste mii de ani. Naționalitatea e îndemnul cel mai puternic spre lucrare pentru fericirea geniului omenesc; pe care nu-i atrage inima a lucra nici pentru a națiunii sale glorie și fericire, acela nu e decât un egoist pierdut pentru umanitate, de care e păcat că l-a împodobit natura cu forma de om. Naționalitatea e libertatea noastră cea din urmă și limanul mântuirii noastre viitoare... Și iată că uniunea cu Ungaria acum va să frângă și să smulgă această ancoră de mântuire, vrea să răpiască de la Români și libertatea cea mai de pe urmă."

"Asta e uniunea pentru Români! Pentru Unguri e viață, pentru Români moarte; pentru Unguri libertate nemăr-ginită, pentru Români sclavie eternă. *Unindu-se națiunea română cu Ungaria, nu va avea nici școîi, nici dregători naționali, cari să poarte grije de școli și de interesele naționale, nici chiar biserică națională.* Toate aceste se vor boteza a doua oară pe nume unguresc; toate se vor îmbrăca în vestmânt unguresc. *Din ora în care se va declara națiunea pentru uniune, se va învoi ia pieirea sa însăși; ea va începe îndată a se stinge și a pieri ca un arbore fulgerat. Atunci nici om, nici Dumnezeu nu-l mai poate scăpa pe Român de pierirea națională, pentru că învoindu-se la sentința morții sale, va arăta, că preoții români erau trecuți de mai înainte la idolii gintei străine, fruntașii lor erau cumpărați, poporul vândut și toată națiunea era moartă mai dinainte și Ungurii acum îi fac numai îngropăciunea cea de batjocură..."*

O zguduire adâncă au produs cuvintele acestea. Se sfărâmau parcă niște câtuși de pe suflete și se deschidea o viață nouă de hotărâre și luptă bărbătească.

Cuprindea discursul lui Bărnuțiu cele mai înalte concepții și cele mai clare vederi politice la care până atunci ajunsese un român ardelean și era străbătut de o dragoste de neam așa de profundă și de caldă, încât nu numai atunci, dar și azi, după atâția zeci de ani, răscolește sufletele și le convinge. Era un fanatism îngrijorat, dar nu deznădăjduit.

În Budapesta, precum am amintit, împăratul primise organizația nouă, numi un minister constituțional responsabil, iar acest minister votase în parlament,

pe lângă o mulțime de legi reformatoare și articolul care decreta unirea Ardealului cu Ungaria, dacă această unire va fi votată și de dieta ardeleană. Bărnuțiu, care cunoștea bine pe Ungurii din Ardeal, știa, că unirea va fi primită și în Cluj și judecând spiritul șovinist de care erau stăpâniți Ungurii, se temea dinainte de nenorocirile ce ne vor amenința.

Câmpia de lângă Târnava, în ziua de 3 Mai, era o mare de capete. Veniseră țărani, preoți din toate colțurile românești. Erau de față cei doi episcopi și tineretul cu conducătorii săi. Se strânseseră la 40.000 de oameni. Tânărul avocat Avram Iancu îmbrăcat în costum de Moț, adusese un adevărat regiment de Moți călări cu dânsul. Ocârmuirea adusese armată de care însă n-a fost nevoie. Trimisese comisari de ai guvernului să ispitească, ce se spune; dar nu s-a întâmplat nici o trădare de patrie.

Avram Iancu
1824-1872

Marea adunare, după ce se proclamă *"Adunare generală națională a națiunii române din Transilvania"* și boteză câmpia aceasta cu numele de *"Câmpia Libertății"*, își aduse hotărârile ei principale, votate cu unanimitate:

> *1. Națiunea română declară că vrea să rămână pururea credincioasă înălțatului împărat și mare principe al Transilvaniei, cum și augustei case*

habsburgice;

2. Națiunea română se declară și se proclamă națiune de sine stătătoare și parte întregitoare a Transilvaniei, pe temeiul libertății egale;

3. Națiunea română depune jurământ de credință către împărat, către patrie și către națiunea română.

Și întreaga națiune română, reprezentată prin fruntașii și trimișii săi, făcu atunci jurământ de credință către împărat, dar totodată accentua că va susține întotdeauna neamul românesc pe cale dreaptă și legiuită: *"Nu voi lucra niciodată în contra drepturilor și intereselor națiunii române, ci voi ținea, să apăr legea și limba noastră română, precum și libertatea, egalitatea și fraternitatea. Pe acest principiu voi respecta națiunile ardelene, poftind egală respectare de la ele; nu voi încerca, să asupresc pe nimeni, cum nici alții să nu mă asuprească!"*.

În ședințele care au urmat apoi în 4 și 5 Mai, s-au fixat amănunțit cererile noastre. În esență erau aceleași pe care le cerea și *"Supplex Libellus" de la 1791. Se cerea egala îndreptățire a bisericilor, primirea în slujbe, înființare de școli naționale românești în toate satele, opidele și orașele: înființarea de institute tehnice, de seminarii pentru educațiunea preoțimii, precum și înființarea unei universități naționale românești și înzestrarea acesteia din visteria statului în proporție cu dările pe care le plătesc Românii; apoi dreptul de alegător pentru toți învățătorii și profesorii români și desăvârșita libertate a învățământului.* Se cerea însă înainte de toate *păs-*

trarea autonomiei Ardealului. Și deoarece totdeauna Ungurii cu forța ne-au silit să ne supunem volniciei lor, adunarea cere și un lucru de necrezut și temerar astăzi: *înființarea unei armate române în Ardeal*.

Se cerea aceasta cu cea mai mare energie. De necesitatea lor, era convins întreg poporul. Jurământul și hotărârile noastre nu mai erau ale unei națiuni tolerate, ca până acum, ci ale unei națiuni libere care hotărește ea însăși de soarta sa.

În această întrunire mare s-a fixat definitiv atitudinea neamului românesc din Ardeal. De aici încolo, suprema noastră tendință este, *să ne întărim forțele de luptă; ajunserăm la convingerea, că față de Unguri nu putem răzbi. Hotărârile din 3-5 Mai 1848 sunt definitiva formulare a programului nostru național*.

Unirea Ardealului cu Ungaria

Întâmplările atât în Budapesta, cât și în Cluj, luară o întorsătură foarte grabnică. Parlamentul guvernului constituțional unguresc, după ce votase unirea Ardealului cu Ungaria, aștepta să se facă același lucru și la Cluj și astfel izbânda să fie definitivă. Mulți dintre fruntașii vieții de la Budapesta veniră la Cluj, făcând cea mai deșănțată agitație. Mulțimea ungurească demonstra zi de zi în fața dietei clujene, urlând: "*Unire sau moarte*".

În dietă, noi Românii, n-aveam nici 10 reprezentanți. Și chiar dacă am fi avut mai mulți, ar fi fost cu neputință lupta și cu nobilii fanatici și cu mulțimea de stradă exaltată. În ziua de *29 Mai, deci abia cu câteva zile în urma adunării de la Blaj, dieta din Cluj, după un discurs al lui Wesselenyi, cu toată împotrivirea noastră, vota unirea Ardealului cu Ungaria, votând și celelalte legi reformatoare. Cu Ungurii votară și Sașii*. Marele vis unguresc era deci înfăptuit și încă pe cale legală.

Protestările noastre de aici încolo, au foarte puțin ecou. Adunarea de la Blaj hotărâse, între altele, să trimită și o comisiune la Viena, care să înfățișeze casei domnitoare plângerile noastre, să ceară vindecarea

relelor și să roage pe împărat, ca având în vedere nedreptățile ce ni s-au făcut și numărul neînsemnat al reprezentanților români în dietă, s*ă amâne orice discuție asupra unirii Ardealului cu Ungaria, căci în Ardeal noi suntem majoritate covârșitoare a locuitorilor și astfel ar fi o nedreptate, să se aducă hotărâri despre noi fără noi.*

Comisia și porni la drum, ca să se înfățișeze împăratului Ferdinand. Împăratul îi primește memoriul, nu dă însă nici un răspuns. Aștepta ceva. Iar ceea ce aștepta, în curând a și sosit: ministrul Batthyányi de la Budapesta îi aduce *în 10 Iunie spre sancționare hotărârea dietei de la Cluj, iar împăratul aprobă îndată hotărârea.* A doua zi apoi, dă în sfârșit răspunsul memoriului deputației române și aduce la cunoștință, nu "națiunii române", ci: *supușilor săi de origine română", cum "că dieta a hotărât unirea, deci nu se mai poate reveni, dar Majestatea Sa, va avea grije de poporul românesc, a cărui credință îl umple cu adevărată bucurie".*

Stema regatului Ungariei 1867-1918

Șaguna cere audiență separată și se zbate, să câștige totuși oarecari îngăduințe. Împăratul îi răspunde și lui, că "*supușilor săi români din Ardealul unit cu Ungaria, o să li se ia în considerare plânsorile și se va purta grije de dânșii. Ei însă să nu mai tulbure pacea țării, ci să trăiască în cea mai bună înțelegere cu concetățenii lor".*

Așadar deocamdată sforțările noastre nu puteau avea nici un rezultat. Familia domnitoare nu ne putea asculta plângerile, pentru că nu avea nevoie de noi. Nădăjduia, că Ungurii după realizarea unirii se vor potoli. De aceea le făcea toate concesiile. Le îngădui nu numai organizația națională a administrației, justiției, ci chiar și crearea unei *armate naționale.* Pentru a avea pace din partea lor le dădu mână liberă față de celelalte neamuri din Ungaria și Ardeal. Iar aceștia se năpustiră din nou cu mijloacele lor brutale asupra noastră. Fruntașii unguri nici nu ne mai considerau ca popor separat, ci în fața lor, cum spunea Kossuth, eram numai *"indivizi egal îndreptățiți, făcând parte din națiunea politică maghiară".* Iar împăratul tăcea ca să-i îndulcească și credea, că și-a ajuns scopul. Ce-i păsa lui de jalbele și nemulțumirile celor slabi, când era convins, că cel mai tare e alături de dânsul?

Revoluția

În curând ieși la iveală, care sunt adevăratele scopuri ale Ungurilor. Ei voiau nu numai organizația autonomă a Ungariei, nu numai unirea cu Ardealul, ci și puterea supremă în monarhie și mână liberă pentru asuprirea neamurilor neungare. Dietele vechi fură dizolvate: cea din Ungaria în 11 Aprilie, cea din Ardeal în 23 Iunie, după ce primiseră reformele. În locul lor se adună la Pesta parlamentul nou al țărilor unite, alcătuit din deputați aleși de popor pe baza legii electorale, primită de cele două diete vechi și ticluită tot în favorul Ungurilor. Iar în acest parlament Kossuth ajunge de-a dreptul atotputernic. Pentru a fi și mai sigur de izbânda scopurilor neamului său, acum, după ce împăratul aprobase o armată națională, Kossuth în 11 Iulie, ceru de la parlament votarea a 200.000 de recruți. Parlamentul, străbătut de același duh ca și conducătorul său, primi cu însuflețire propunerea și în curând începură recrutările pentru această armată națională ungurească atât în Ardeal cât și în Ungaria.

Puterea la care ajunseră, le dădu apoi Ungurilor și mai multă îndrăzneală. În Budapesta mișcările de stradă continuau tot mai violent; începea chiar să se

vorbească de "republică ungurească", în care singuri Ungurii voi fi stăpâni. Comisarul împăratului *contele Lamberg* fu ucis în 28 Septembrie în Budapesta, și aceasta fu un început de vrășmășie între curtea de la Viena și Ungurii ridicați la putere de dânsa. Împăratul Ferdinand în 4 Octombrie dizolvă parlamentul, declară fără valoare legile votate și proclamă starea de asediu, numind de comandant suprem al armatelor sale pe banul croat Jelasich. Ungurii atunci hotărâră împotrivire înverșunată, sub președinția lui Kossuth alcătuiră un "guvern de apărare a patriei", și întemeindu-se pe armata națională, "honvezimea" de curând înființată, și pe vechile regimente ungurești, pe care încă de mai înainte le aținaseră împotriva împăratului, declarară război dinastiei, cică "pentru apărarea legilor și constituției".

Lajos Kossuth
1802-1894

Împăratul dă ordin banului Jelasich, să răzbată dinspre Croația spre Budapesta, și în același timp dă ordin armatelor austriece de sub conducerea principelui Windischgrätz, să ia ofensiva și să pedepsească pe răsculați. Și încă în Octombrie războiul începe. Dar împăratul Ferdinand în curând își dă demisia și în 2 Decembrie tronul îl ocupă tânărul arhiduce *Frantz Iosef*, înaintașul actualului împărat.

Noul împărat și diplomația lui căutară să facă

din noi aliații lor. Ca și în 1784, trimișii de la Viena cutreierară orașele noastre, umblând de la fruntaș la fruntaș, ca să ne înduplece la o luptă aprigă împotriva ungurismului. Iarăși noi cei apăsați, chinuiți și disprețuiți, suntem poftiți de isteții Habsburgi, să înfrânăm îndărătnicia și nebunia ungurească.

Lucrurile se îngroșau: Ungurii aveau succese însem-nate. Și împăratul care, până mai nădăjduia o potolire a patimilor lor, nici nu stătea cu noi de vorbă, acum deodată ne primește, ne făgăduiește multe și de toate, ne încarcă cu toate epitetele: suntem buni, suntem voinici, suntem apărătorii tronului, viitorul nostru va fi splendid, nu vom mai avea nici o plângere care să nu găsească ascultare. Generalul Puchner întrebuința toate mijloacele, ca să ne câștige. Înfrângerea Ungurilor era însă și în interesul nostru. Nebunia lor de a unguriza toate naționalitățile ne-ar fi nimicit, dacă ajungeau ei biruitori. Creșterea puterii ungurești trebuia stăvilită cu orice preț. S-a spus aceasta și în adunarea de la Blaj și întreg poporul românesc era convins că altă cale pentru mântuirea noastră nu este.

Tineretul încă din toamnă răspândește pretutindeni apeluri: poporul e chemat la arme. Pune mâna pe lănci, pe puști, pe ce apucă. Îngrozit de violențele comisiunilor de recrutare ungurești, care împușcau ca rebeli împotriva statului ungar pe toți cei ce nu voiau să intre în armatele revoluționare, îndemnat de autoritățile împărătești, mai ales de autoritățile militare ale generalului care făgăduia chiar și arme, și mai ales înflăcărat de acea mare conștiință, care se trezise sub glasul și gestul

adunării de la Blaj, neamul românesc din Ardeal se ridică la luptă.

Se face o organizație militară, se alcătuiesc legiuni după model roman, se numesc în fruntea lor prefecți și tribuni. Se ivesc născocitori isteți care caută să înzestreze cetele noastre cu arme cât se poate mai folositoare. Mai ales în Munții Apuseni, în ținutul Moților lui Horia, unde încă din August lucra sufletul mișcării noastre războinice, tânărul avocat *Avram Iancu,* se alcătuiesc legiuni care și în echipament nu sunt mai prejos decât ale lui Puchner. Se îngrijesc chiar și de un soi de artilerie. În Bucium se fac tunuri de cireș, în Câmpeni istețul *Nicolae Mucea* din Sohodol topește clopotele de la biserică și toarnă două tunuri de bronz, care mai târziu fac multă prăpădenie în Unguri lângă Abrud.

Astfel după grabnice pregătiri legiunile noastre, mai ales sub conducerea lui *Avram Iancu* și *Axente Severu,* intră în foc spre a apăra Ardealul împărătesc de armatele ungurești ce voiau să-l ocupe.

În vreme ce generalul Puchner susține lupte în nordul Ardealului, Axente stăpânește șesul Târnavei și al Mureșului, iar Iancu cu Moții săi păzește neclătinat stăpânirea Munților Apuseni. Puchner fu bătut, armatele lui se retraseră spre sud, și în urma lor pătrunseră victorioase oștirile ungurești de sub conducerea generalului *Bem,* alături de care se afla genialul poet ungur *Alexandru Petofi.* Puchner fu bătut și la Sibiu și ostile lui fură azvârlite în Muntenia. Ungurii biruitori în toate părțile. *Parlamentul unguresc în 14 Aprilie 1849 în Dobriț̦in chiar detrona familia Habsburgilor și alese*

pe Kossuth guvernator.

În munții noștri însă Avram Iancu cu prefecții și tribunii săi se împotrivea nebiruit, înfrângând toate încercările de a-l doborî. Și doar recurseră Ungurii la toate șiretlicurile. Încercară întâi cu capacitările și uimiseră la dânsul pe vechiul său prieten *Vasvary*. Totul însă fu zadarnic. Luptele urmau înveșunate și se isprăveau cu biruințele noastre. În sfârșit *pentru a pune cumva mâna pe șefii mișcării românești* și înainte de toate pe Iancu, guvernatorul revoluționar Ludovic Kossuth întrebuința *cele mai mârșave mijloace,* care deschiseră îndată ochii și celor puțin dumiriți, între care era și Nicolae Bălcescu și Cezar Boliac veniți de la București, arătându-le care sunt adevăratele scopuri ale Ungurilor. Se prefăcu, că vrea o înțelegere cu Românii, învoindu-le tot ce cer dânșii. Trimise pe un Român filo-ungur, deputat în dieta revoluționară ungurească, *Dragoș*, să-l caute pe *Iancu* în munți și să-i facă propuneri de pace, făgăduind că va îndeplini toate cererile românești și totodată că, până ce vor dura discuțiile, armata ungurească *nu va face nici o mișcare împotriva Românilor.* Dragoș sosi la Abrud și în 6 Mai se întâlni cu *Iancu, Buteanu,* prefectul *Dobra,* tribunii *Molnar, Andreica, Aiudeanu* și cu alți fruntași români din munți începând tratative de împăcare în biserica reformată.

Deodată cu plecarea lui Dragoș însă Kossuth dădu ordine comandantului *Hatvany, să înainteze cu 3000 de honvezi și cu 4 tunuri încet și într-ascuns spre Abrud și să prindă pe Iancu și tovarășii lui, pe când vor*

sta de vorbă cu Dragoș. Acesta așa a și făcut. În 6 Mai pe înserate, trupele lui intrau în Abrud. Dragoș în numele guvernului unguresc dete asigurări tuturora că nu li se va întâmpla nimic, încât mulți nu se grăbiră cu fuga. Trupele lui Hatvany la ordinul comandantului lor *îndată arestară pe cei ce-i găsiră în oraș, ridicară furci în "livadia lui Bidiguț" și începură să spânzure.* Iancu a scăpat ca prin minune, ieșind repede prin grădină în câmp și de acolo apucând prin munți spre Câmpeni. *Tovarășii lui fură aproape cu toții prinși și în mare parte spânzurați îndată.* Au fost omorâți și prefectul Dobra și tribunul Molnar. Andreica a fost trimis de către Hatvany cu scrisoare la Iancu, provocându-l să depună armele. *Buteanu* a fost ajuns de honvezi în Baia de Criș; n-avură vreme însă să-l spânzure, căci a doua zi cetele lui Andreica și Iancu se întorceau, să răzbune fărădelegea, având cu ele și unul dintre cele două tunuri de bronz ale lui Nicolae Mucea. Într-un șir de ciocniri care a durat trei zile, *regimentele lui Hatvany au fost spulberate din jurul Abrudului.* Rămășițele au fugit spre Zarand. La o săptămână, în 16 Mai, el se întoarse cu trupe noi, purtându-se și mai sălbatec, împușcând tot ce era Român - până și pe cerșetori. La *"Dealul Cerbilor"* însă fu zdrobit cu desăvârșire și o luă în fugă nebună spre Brad. Din peste 3000 de inși mai rămaseră

Antal Puchner
1779-1852

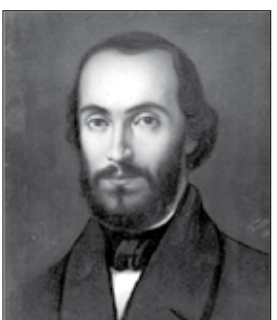

Jósef Bem
1795-1850

400. În satul *După – Piatră* aceștia fură atacați de femeile din jur și uciși cu bolovanii de pe coaste aproape toți. Hatvany mai ajunse în Brad abia cu 80 de înși. P*e Buteanu însă îl târî pretutindeni cu sine, și de furie îl spânzură în Iosaș în ziua de 23 Mai.* Desigur, aceeași soartă ar fi avut-o și Iancu de cădea în mâinile lui. Așa era porunca lui Kossuth.

Dragoș însă își primi pedeapsa. Fu prins în Abrud, ne mai putând fugi, iar lăncerii lui Andreica îl spintecară fără milă.

Încercările de a pune mâna pe prefecții și tribunii noștri nu încetară. În 6 Iulie înainta în munți însuși fostul prieten al lui Iancu, *Vasvary,* având cu dânsul 5000 de honvezi și 5 tunuri. La *Fântânele* fu întâmpinat de tribunul *Corcheș,* care avea pe dealuri 123 de vânători, 317 lănceri și pe *femeile* din *Mărișel* călări sub comanda *Pelagiei Roșu. Ungurii fură zdrobiți și măcelăriți aproape până la unul de mâna aceasta de oameni.* Însuși Vasvary rămase mort pe câmpul de luptă - spre marea mâhnire a lui Iancu, care ar

Nicolae Bălcescu
1819-1852

fi dat 10 ani din viața sa, dacă l-ar fi putut mântui...

Evident, împăcare între Români și Unguri nu se putea face. Ungurii nu-și puteau schimba năravul. Luptele trebuiau să urmeze. Și au durat până târziu spre toamna anului 1849.

În vreme ce legionarii se luptau prin Munții Apuseni și prin văile Târnavei și Mureșului, fruntașii vieții românești, grupați acum în mare parte în jurul lui Șaguna, țineau adunări în Sibiu și Blaj cerând de la guvernul împărătesc mulțumirea nevoilor noastre.

Deodată cu declararea războiului încetase și valoarea legii despre unirea Ardealului cu Ungaria. Ardealul e considerat *iarăși ca principat independent* și în ultimele două zile ale anului 1848 și în cele dintâi zile ale anului 1849 la Sibiu se strânge din nou o dietă provincială. Românii sub conducerea lui Șaguna cer nu numai *recunoașterea lor ca națiune egal îndreptățită cu ceilalți, ci și susținerea instituțiilor românești din veniturile principatului, care să rămână independent de Ungaria, crearea de școli, ridicarea unei universități românești și chiar un comitet național și un șef al Românilor.*

Tot atunci se face un pas mai departe: se plănuiește unirea într-un mănunchi nu numai a elementului românesc de sub stăpânirea ungară, ci c*hiar a tuturor Românilor de sub monarhia habsburgică. Șaguna* în Ianuarie 1849 la îndemnul generalului Puchner trece la București și invită pe generalul rus Lüeders care ținea ocupată Muntenia, să vină în ajutorul austriecilor amenințați rău de Unguri. Trece apoi prin Moldova, se

opreşte la Cernăuţi şi împreună cu *Eudoxiu Hurmuzachi* şi *Mihai Butnariu,* membrii ai dietei din Cernăuţi se grăbeşte la împărat, la Olmüetz.

În 6 Februarie 1849 sunt primiţi în audienţă de tânărul Frantz Iosef. În memoriul ce înaintau cereau lămurit: *Unirea tuturor Românilor din statul austriac într-o singură naţiune sub sceptrul Habsburgilor; egala îndreptăţire a confesiunilor române; o adunare naţională în fiecare an; reprezentanţi proporţional cu numărul nostru la dieta imperială din Viena; un aşa numit "organ naţional" pe lângă fiecare minister, deci un fel de ambasador al neamului românesc, apoi un congres mare naţional şi o căpetenie supremă a Românilor, deci un fel de comandant sau un fel de domnitor; împăratul însuşi să se îndure, să ia titlul de "Mare Duce al Românilor".*

Acestea se petreceau în Februarie. Armatele austriece erau tot mai strâmtorate. Ungurii curăţiseră de austrieci atât Ungaria cât şi Ardealul, afară doar de încăpăţânata alianţă pe care o ofeream noi Habsburgilor în munţii noştri, sub conducerea lui Iancu. Ungurii se pregăteau să atace Viena.

S-ar părea dar că domnitorul a primit cererile noastre şi le-a dezlegat după cum doream. Habsburgii erau însă mult mai diplomaţi decât credeam noi şi credem şi astăzi. Vedeau ei foarte bine, că Ungurii sunt un element tare, şi că după înfrângerea lor, aceştia câştigaţi odată, vor fi de mai mare folos casei domnitoare, decât cele două - trei milioane de Români. De aceea răspunsul pe care îl dete împăratul lui Şaguna şi celor doi bucovineni era vag: cuprindea totul şi totuşi nimic.

"Primesc cu bucurie asigurările de credință și alipirea curagioasei națiuni române – zise Frantz Iosef – *și recunosc cu mulțumită jertfele grele, pe cari le aduce pentru tronul meu și pentru monarchia unitară împotriva unui partid fără scrupule care a aprins războiul civil și prin încăpățânarea sa îl face să dureze încă. Voi dispune, ca cererea credincioasei mele națiuni române să fie luată în chibzuire amănunțită și să fie deslegată în cel mai scurt timp spre mulțumirea ei".*

În Iunie tânărul împărat declară din nou: *"făgăduiesc Românilor constituțiune organică, potrivit cu trebuințele adevărate ale acestui popor și în consonanță cu unitatea monarchiei".*

Iar la o lună de zile după asta, în Iulie, răspundea trimișilor noștri: *"Puteți fi siguri, că dorințele cuminți și drepte ale Românilor vor fi îndeplinite".*

Care sunt acele "dorinți cuminți și drepte" care vor putea fi îndeplinite? până unde sunt ele în concordanță cu unitatea monarhiei și când vor fi îndeplinite? - asta rămânea la buna apreciere a casei împărătești și a sfetnicilor săi.

Așadar făgăduieli, *vechiul sistem habsburgic,* de care se foloseau întotdeauna ca să treacă *gârla.* Noi vedeam numai, că Ungurii vreau să ne slăbească și că întărirea lor e slăbirea noastră, și ni se părea, că în dinastie am găsit un aliat. Casa de Habsburg vedea că-i putem fi de folos pentru înfrângerea cerbiciei ungurești și căuta cu orice mijloace, să ne întrebuințeze.

Războiul a durat până târziu vara. Armatele aus-

triece strâmtorate din toate părțile de Unguri siliră diplomația vieneză, să ceară ajutor Rusiei. În primăvara anului 1849 armatele generalilor ruși Paskievicz și Riiediger străbătură în Ungaria, izgoniră pe Unguri din Ardeal, înfrângându-i la Sighișoara, unde în luptă căzu și poetul Petofi, și îi strâmtorau și pe șesul unguresc. Kossuth în 11 August predă puterea sa de dictator generalului Gorgei, care văzând zădărnicia oricărei împotriviri, în 15 August la Siria, lângă Arad depune armele în fața generalului rus Rüediger.

Mișcarea ungurească a fost astfel zdrobită. Conducătorii ei, care au putut fugi, trecură în străinătate, care nu, ajunseră în închisoare. Bem trecu pe la Turnu Roșu în Muntenia grăbind spre Constantinopol. Kossuth, marele guvernator, care visa chiar să ajungă rege al Ungariei - fusese văzut la Orșova potrivindu-și pe cap coroana regelui ungar în fața oglinzii ca să vadă cum i-ar sta, îngroapă această corană în pământ, unde a fost găsită apoi de patru țărani români, în 16 August părăsi țara și fugi și el la Constantinopol. De acolo apoi în tovărășia mai multor refugiați trecu în Franța, în Anglia și chiar în America, făcând pretutindeni o puternică agitație împotriva Austriei, paradând cu ideile democratice ale poporului unguresc și căutând necontenit prin trimișii săi să stârnească o a doua revoluție ungurească. Cei ce ajunseră în mâinile austriecilor, căzură jertfă răzbunării. Generalul Haynau introduse o stăpânire îngrozitoare asupra celor învinși. Mulți dintre ofițerii revoluției au fost prinși, osândinți pentru trădare de rege și împușcați sau spânzurați. În 6 Octombrie a fost împușcat însuși președintele înâiului guvern

constituțional unguresc, contele Ludovic Batthyanyi și în aceeași zi în Arad au fost parte spânzurați, parte împușcați 13 dintre cei mai vrednici generali revoluționari. Măsurile acestea draconice avură efect: neamul unguresc se potoli și nebuniile lui imperialiste cel puțin pentru câtăva vreme dispărură.

Noi primiserăm cu bucurie războiul. Așteptam de la el înfăptuirea atâtor dorințe vechi, și îndreptățite. De aceea ne-am jertfit cu bucurie sângele. Primisem făgăduințe doar chiar din gura împărătească, un șir întreg de asigurări, care de care mai ademenitoare: că cererile noastre vor fi ascultate și de aici încolo ni se va da chezășie deplină pentru dezvoltarea noastră culturală și națională. *Acum, după război, ne așteptam, ca jertfele noastre să fie recunoscute și făgăduințele ce ni s-au făcut să fie înfăptuite.*

Răsplata

La necaz multe făgăduiește omul și multe ne-a făgăduit și nouă ocârmuirea de la Viena și tânărul împărat *Frantz Iosef,* când se văzură strâmtorați de Unguri. Acum, după ce scăpaseră de primejdie și se văzură iarăși stăpâni pe situație, Habsburgii și diplomații vienezi deveniră iarăși ceea ce au fost întotdeauna: bărbați al căror scop e să domnească. Pe ei îi interesa și acum, ca și înainte cu câteva sute de ani, să aibă supuși credincioși și venituri din care să-și poată plăti întreaga haită de beamteri necesari sistemului austriac de ocârmuire. După răscoală puțin le mai păsa lor de suferințele vreunui popor. Dinastia își avea interesele sale, și *după concepția austriacă, nu dinastia e pentru popor, ci poporul e pentru dinastie.* Sistemul de guvernare austriac cere nu o manifestare a sufletului național, ci dimpotrivă înlăturarea acestui suflet și acomodarea față de dorințele imperiale.

Frantz Iosef
1830-1916

Împlinirea făgăduințelor ce ni se făcuseră ar fi scos și mai mult la lumină caracterul nostru specific românesc. Noi ceruserăm doar unirea tuturor Românilor de sub stăpânirea habsburgică într-o singură națiune, apoi un fel de parlament al nostru, ba chiar și un cap domnitor. Tendințele acestea nu erau nicidecum potrivite cu veșnicile planuri ale dinsatiei. Dorințele noastre, așa precum le formulasem noi, nu puteau fi deci înfăptuite decât numai, după cum spunea *Frantz Iosef,* întrucât va permite acest lucru "integritatea monarchiei".

Și apoi nici nu era nevoie de îndeplinirea lor. Îți ții făgăduințele față de acela, pe care crezi că numai prin acest mijloc ți-l poți face credincios. împăratul văzuse, că noi suntem credincioși și fără ca el să se țină de cuvânt...

După înfrângerea ungurească îndată începu în toate ținuturile activitatea de împăciuire și deodată începură la noi multele și amarele dezamăgiri. Guvernatorul Ardealului, *Wohlgemuth,* ceru, ca Românii să depună cu toții armele. Au fost trimise trupe împărătești în satele noastre, care au strâns, mai ales în Munții Apuseni, nu numai armele luate de la Ungurii învinși, ci până și tunurile turnate de Nicolae Mucea în Câmpeni, ba chiar și puțin vinovatele tunuri de cireș ale Moților noștri. Unde populația arăta reticentă, cătanele făceau rânduială cu patul puștii.

Conducătorii legiunilor românești au fost răsplătiți doar cu câte o medalie, ca și când această tinichea mizerabilă ar fi balsam pe rana care sângera în piep-

turile lor, când vedeau, că zadarnică le-a fost truda. Avram Iancu plecă îndată după încetarea luptelor, la Viena, ca în numele Moților săi, el, care i-a conclus la biruință pentru steagul împărătesc, să ceară drepturi și ușurare de sarcini și să ceară viața națională ce i se cuvine unui popor vrednic și credincios, cum a fost al nostru. *Zece luni de zile bate la ușile împărătești și ale guvernului, fără ca să-l primească cineva în audiență.* Ce le mai păsa dumnealor acum în Viena de omul acesta tânăr, care a fost bun numai acolo în munții lui? Ce le mai păsa de poporul acela neștiutor și credincios până la prostie?

Într-o bună zi Iancu se trezește chemat la poliție, unde i se dă și lui o medalie. El o respinge, spunând că nu tinichea îi trebuie, ci drepturi pentru neamul său. Atunci ofițerul îl somează, ca în decurs de 24 de ore să părăsească Viena. Se întoarce deci acasă, amărât până în adâncul sufletului de atâta nerecunoștința.

Cuprins de melancolie bolnăvicioasă scrie în testamentul său din 20 Decembrie 1850: "*Unicul dor al vieții mele e, să-mi văd națiunea fericită, pentru care după puteri am și lucrat până acum, durere, fără mult succes; ba tocmai cu întristare văd, că speranțele mele și jertfa adusă se prefac în nimic*".

Cu doi ani mai târziu, în 1852, împăratul Frantz Iosef vine prin Ardeal și în 21 Iunie e în Câmpeni. Iancu vine, să fie primit în audiență. Aghiotantul împăratului însă, contele Grüene, *nici nu vrea să audă de asta, ci-l dă pe mâna jandarmilor lui Lowenhart, care îl dau afară pe ușe și-l zmintesc în bătăi. Amărât și cu*

sufletul tulburat bietul Iancu pleacă căutând mângâiere între Moții săi din munți.

Cum se vede însă, stăpânirii austriece îi părea primejdios. De aceea în Septembrie sosesc în Câmpeni trei companii sub comanda colonelului Springinsfeld și *arestează pe toți fruntașii români, mai ales pe cei care au avut roluri în legiunile Moților, iar pe Iancu îl urcă într-o trăsură și-l trimit sub escortă la Alba-Iulia. Aici nefericitul erou e aruncat în temniță, pălmuit în față de funcționarul Hohn și bătut de jandarmi și temniceri până la leșin. Când după câteva săptămâni i se dădu drumul din închisoare, bietul Iancu nu mai era, decât umbra celui ce a fost. Mintea-i începuse să se tulbure de chinurile morale și trupești îndurate din milostivirea austriacă, și în curând i se întunecă de tot. De aici încolo ca o umbră rătăci prin munți din sat în sat încă*

Mormântul lui Iancu de la Țebea

douăzeci de ani, cântând îndurerat din fluier și vorbind despre suferințe – o adevărată mărturie vie a blestematei recunoștințe habsburgice. Poposea mai des la covrigarul Ion Stupină din Baia de Criș, unde dormea pe o targă. În dimineața de 10 Septembrie 1872 Stupină îl găsi mort pe targă, cu fluierul lui drag lângă el. Așa s-a stins cel mai nenorocit mucenic pe care l-a avut neamul românesc din Ardeal.

Amărăciunea cuprinse sufletele, chiar și ale celor mai optimiști. Ocârmuirea austriacă apăsa necruțătoare și asupra celor mai credincioși bărbați pe care i-a avut. *În 1850 însuși Șaguna e tras la răspundere de guvernatorul Wohlgemuth,* care îi face aspre mustrări pentru *"adunări secrete"* și *"machinații politice"! I se cere socoteală: de ce și-a schimbat titlul de "episcop diecesan greco-neunit" în "episcop diecesan românesc al bisericii orientale din Ardeal".* I se dă ordin într-un ton foarte puțin cuviincios, să înlăture din titlurile persoanelor, slujbașilor și instituțiilor cuvintele *"național"* și *"românesc"*.

Fruntașii vieții noastre ajung cu toții sub pază polițienească: Bărnuțiu, Cipariu, Axente, Barițiu ba chiar și *episcopul Șaguna* și colegul să unit *Alexandru Sterca Șuluțiu,* care fusese ales în 1851 în locul surghiunitului episcop Ion Lemenyi.

În 1852 pe când Iancu era dus sub escortă la Alba-Iulia și bătut în închisoare, poliția austriacă și autoritățile militare făceau *o amănunțită cercetare prin hârtiile episcopului Șuluțiu, precum și prin ale lui Bărnuțiu și Barițiu.* Căutau să înăbușe orice putere de împotrivire

din partea noastră. *Temându-se, ca nu cumva grăniceriii români să-și întrebuințeze armele altfel de cum cerea Viena, regimentele acesteia sunt desființate,* iar averile lor, pământuri și păduri sunt puse sub controlul guvernului.

Se ceruse de către ai noștri, ca la împărțirea cea nouă a teritoriilor din imperiul habsburgic să se țină seamă de configurațiile etnografice: *neamul românesc din Ardeal și Bucovina să fie unit în același trup politic.* Familia domnitoare însă nu se învoiește nici la lucrul acesta: *Bucovina e anexată Galiției,* ca astfel Românii să nu aibă nici un ținut pe a cărei guvernare să fie ei stăpâni.

La început după înăbușirea revoluției au fost numiți în slujbă o seamă mai mare de funcționari români și se admise și limba românească alături de celelalte două. Încetul cu încetul însă *limba noastră fu cu totul înlăturată* și înlocuită cu cea germană. Funcționarii români au fost siliți și ei, să fie propovăduitori ai germanismului, și mai ales ai "habsburgismului". Ba școlile grănicerești au fost de-a dreptul germanizate.

Pe tot terenul deci un un șir întreg de deziluzii și nerecunoștința din partea acelora, pentru care ne jertfiserăm: Habsburgii nu voiau să-și înstrăineze pentru totdeauna pe mult dezmierdații lor Unguri. Atâta doar că în 1848 și 1849 precum și mai târziu în 1863 în dieta ardeleană de la Sibiu am fost recunoscuți, măcar pe hârtie, ca națiune egal îndreptățită cu celelalte neamuri. De realizarea visurilor noastre eram însă așa departe!

Neputându-ne organiza deci viața politică și națională, așa cum o doream și cum ni se făgăduise, căutarăm *să ne întărim cel puțin biserica* având convingerea că și de aici încolo, ca și până aici, ea va fi păvăza limbii și vieții noastre culturale. Biserica unită sprijinită și până acuma de ocârmuirea celor din Viena, fiind creația lor, a fost declarată în 1853 de *biserică independentă de cea romano–catolică, ridicată la rangul de mitropolie cu un mitropolit în Blaj și trei episcopi în Gherla, Lugoj și Oradea Mare,* și supusă direct scaunului papal. Astfel reorganizată biserica de la Blaj, părăsind cu totul râvna cuceririlor confesionale, își închină activitatea de acum încolo ridicării de școli și educației preoțimii și învățătorimii sale.

Mai grea era situația prigonitei biserici ortodoxe, slabă și până acum și rău văzută în cercurile ocârmuirii. Energia și priceperea entuziastă a lui Șaguna a știut însă învinge toate piedicele.

Șaguna văzuse că o unire politică cu Bucovina e cu neputință. Căută deci, ca cel puțin să se înfăptuiască *o unire religioasă: să se întemeieze o mitropolie ortodoxă, căreia să-i fie supuși atât Românii ortodocși din Ardeal, cât și cei din Bucovina.* Planul acesta se lovi de aceleași tendințe habsburgice, de care s-au lovit toate încercările noastre de până acum. Încă în 1850 s-a pus la cale din Viena mișcarea episcopului Hacman din Bucovina, care voia să ajungă și el mitropolit.

Ba treziră oamenii guvernului chiar și certe religioase. Comisari, inspectori școlari, căutau să semene neînțelegeri între frați. Ortodoxismul era privit și acum

ca dușmănos dinastiei. De aceea cererea lui Șaguna de a se declara înființarea unei mitropolii române ortodoxe întâmpina veșnice greutăți. În 1857 *ministrul de culte Thun îi ceru lămurit lui Șaguna, să recunoască și el, măcar de formă, supremația papei*.

Era deci aceeași politică vieneză care se făcuse la 1700 cu Atanasie Anghel, Șaguna a știut însă birui totul și în sfârșit în 1863 planul lui se înfăptui măcar în parte. N-a fost cu putință crearea unei mitropolii care să cuprindă și pe bucovineni, căci în Bucovina se înființa o altă mitropolie în frunte cu Hacman, dar *episcopia ortodoxă a Românilor din Ardeal, care până acum era supusă Sârbilor de la Carlovitz, fu separată de Sârbi și ridicată la rangul de mitropolie cu un Mitropolit în Sibiu și doi episcopi în Arad și Caransebeș. Șaguna, apoi în Statutul Organic* i-a dat acestei biserici o puternică organizație democratică, și a izbutit să câștige pentru acest statut și aprobarea Vienei, iar mai târziu a corpurilor legiuitoare ungurești.

Organizată, biserica ortodoxă începe îndată o largă activitate școlară și culturală. Se pun temelii unui mare număr de școli primare și școli secundare în Brașov, în Brad pe care le are și astăzi biserica de peste munți, și se dă mai mare avânt școlilor normale și teologice.

Progresul însă e anevoios. E adevărat, presiunea ungurizării nu mai exista sub această stăpânire austriacă, dar locul ei o luă vechea năzuință a curții vieneze de a înăbuși în noi sentimentul de Români și a sădi numai dragostea față de tron și față de viața și organizația

austriacă. Voiau să aducă iarăși înapoi zilele *Măriei Terezia* și ale lui *Iosif II. Contactul cu frații de peste munți fu interzis și în 1861 ne intreziseră chiar și aducerea cărților de la București*.

Trecuseră 12 ani de la înfrângerea Ungurilor și noi ne aflam în mare parte tot acolo, unde ne-a găsit pacea. Iar curtea împărătească urma și acum același sistem; nouă ne făgăduia neîncetat sprijin și în aceeași vreme *tot mai mult întindea mâna către poporul care o detronase în dieta de la Dobriţin*. Era pătruns de amărăciune până și Șaguna, cel mai optimist și mai credincios și sincer supus al Habsburgilor. *"îmi vine de tot asemenea cu împrejurările anului 1848, când încă ni se ziceau vorbe frumoase* – scria el în 1861 – *Dar ce folos! Ele au rămas vorbe și nici după 12 ani nu au devenit trup*. Oare să mai așteptăm alți doisprezece ani?... Noi putem să prevedem, că după doisprezece ani și mai adânc vom zăcea în groapa goanelor."

Și cuvântul lui adevăr a fost. Nu trecură nici doisprezece ani și furăm aruncați într-o groapă a goanelor mai primejdioasă decât în oricare epocă a trecutului nostru...

CAPITOLUL VII

1867-1914

Iarăşi în mâna ungurilor

Starea noastră, dureroasă, în timpul acestei stăpâniri austriece, în curând se schimbă, devenind și mai dureroasă.

Războaiele pe care le poartă imperiul Habsburgic de la 1848 până la 1865 dovediră, că acest stat nu este destoinic de o desfășurare mare de energie, că și acum, ca și în trecut, numai o diplomație genială e în stare să-l țină așa cum este, înfrânând puterile centrifugale dintr-însul. În 1855 independentul *Piemont* al Regelui *Victor Emanuil* trezi marea mișcare de dezrobire italiană, răzvrăti întreaga Italie și cu vitejia armatelor lui *Giuseppe Garibaldi* și cu ajutorul francez dat de împăratul *Napoleon III,* stăpânirea austriacă a fost alungată de tot din Italia și Lombardia. La Solferino, Magenta, armatele austriece au fost complet zdrobite. În locul Piemontului slăbuț și a unor provincii supuse dregătorilor vienezi se ivi acum *Italia* nouă și puternică, cuprinzând în sine aproape tot teritoriul locuit de Italieni.

Războiul a avut înrâurire și asupra relațiilor casei domnitoare cu noi. Împăratul vedea, că ceea ce s-a întâmplat în Italia se va putea întâmpla cu ușurință și

în sânul neamului românesc. *Principatele Românești întărite întru-câtva prin domniile pământene se unire în 1859 sub Alexandru Ioan Cuza, alcătuind România de astăzi.* Bogățiile lor firești, rasa unitară, avântul patriotic, de care era străbătută toată pătura conducătorilor, dovedeau, că într-o bună zi *acest stat va deveni Piemontul neamului românesc, de unde are să pornească mișcarea de dezrobire a tuturor Românilor.* De aceea în 1859 și în cei câțiva ani următori *diplomația austriacă se trudi din toate puterile, ca Europa să nu recunoască unirea și pe Cuza Vodă,* iar ea declară hotărât, că nu poate admite ceea ce s-a făcut. Împăratul Frantz Iosef până târziu către anii 70 nu voi să recunoască România ca stat unitar, deși Cuza Vodă nu mai era la București, ci tronul era ocupat de principele *Carol de Hohenzollern* al cărui bun prieten era Frantz Iosef. În 1868 împăratul habsburg vorbește despre urzeli, pe care le face neamul românesc din Ardeal împreună cu *"învecinatele Principate Românești",* primind îndrumări și ajutor de la București. *România* pentru el nu există încă la data aceasta.

De altfel temerile și erau firești. În noul stat consolidat prin Cuza Vodă și sfetnicii săi, lumea începuse să se intereseze de situația celor din Ardeal și regatul ungar, și să se gândească adesea, dacă deocamdată nu la dezrobirea totală, totuși la îmbunătățirea situației lor. Emigranții unguri izgoniți din Ungaria după înăbușirea revoluției, văzură nemulțumirea din România și crezură că vor putea întrebuința pentru scopurile lor această nemulțumire. Voind să pornească în Ardeal și Ungaria o nouă răscoală, intraseră în tratative cu con-

ducătorii României, între emigranții lui Kossuth și între Bălășescu, omul lui Cuza Vodă, în 1861 se și încheie o convenție. Domnul român în schimbul sprijinului, nu militar ci moral și binevoitor, care-l acordă mișcării de dezrobire ce avea să înceapă în Ardeal cerea *egala îndreptățire a poporului românesc din Ardeal și Țara Ungurească, totala libertate națională și bisericească și în cazul unei înfrângeri a Austriei, reanexarea Bucovinei la România.*

Deși convenția n-a avut nici un rezultat practic, totuși curtea de la Viena se temea că planul chibzuit, mai curând sau mai târziu, va deveni realitate: Românii de sub stăpânirea habsburgică într-o bună zi se vor uni cu frații lor. Susținerea elementului românesc din monarhie și sprijinirea lui ar fi însemnat deci întărirea tocmai acelora din populație, care *puteau avea mai strânse legături cu dușmanii din afară și care ori câte asigurări de credință și supunere ar fi dat, cu sufletul întotdeauna vor năzui într-acolo, să formeze un singur corp poliție cu frații lor dintre Dunăre și Prut.* Iar prin asta nu numai că puterea Habsburgilor slăbea, dar se nimicea și veșnicul lor vis de a se vedea stăpâni pe gurile Dunării și Marea Neagră.

Austria înțelege deci, că pentru înlăturarea acestei primejdii mai bine face, dacă *întărește cât se poate mai mult elementul unguresc* și zdrobindu-ne pe noi, îl sprijină pe acesta, să ajungă adevăratul stăpân definitv al cetății ardelene. *Împăratul se gândește la împăcarea serioasă a Ungurilor.* Câștigarea acestora însemna pentru dânsul, în amestecul de neamuri ce-i alcătuiau

împărăția, câștigarea unei forțe care nu va avea nici o legătură cu străinătatea.

Dar Ungurii dovediseră atâta îndârjire în rezistența lor și atâta neînduplecare, încât nu puteau fi aduși la calea credinței față de dinastie, decât învoindu-li-se măsurile și reformele pe care le luaseră atunci, când a izbucnit revoluția. Se hotărește deci la Viena, în binevoitoarele noastre cercuri împărătești, din nou jertfirea noastră, pentru că am fost credincioși, și din nou dezmierdarea dușmanului nostru, pentru că s-a răzvrătit.

În 1865 se dau ordine pentru strângerea *dietei ardelene, care să discute din nou legea de unire a Ardealului cu Ungaria, făcută în 1848.* Apoi împăratul având de gând, spre mulțumirea Ungurilor, să se încoroneze ca rege ungar, cerea ca dieta să aleagă din sânul său delegați care să meargă în numele ei la încoronarea lui de Rege. Nu mai vorbea deci Frantz Iosef către *Ardeleni ca principe al Ardealului, ci ca rege al Ungariei.*

Ca nu cumva însă noi să ajungem o majoritate în dieta ardeleană și astfel să nu votăm unirea Ardealului cu Ungaria, Habsburgii iau măsuri ca *alegerile pentru dietă să nu se întâmple pe baza legii electorale de la Sibiu din 1861, care ne era foarte favorabilă, ci după legea care fusese în vigoare în 1848 și care nu ne dădea decât cel mult 10 deputați. Astfel mai mult decât trei sferturi din populația Transilvaniei, aproape 2 milioane de Români avură cu totul, cu episcopi cu tot, abia 19 reprezentanți dintre cei 377 de inși aleși în dietă.* Asupra tuturor acestora și mai ales asupra celor doi mitropoliți se făcu apoi din toate părțile presiune, să nu se miște, ca pla-

nul Vienei să se înfăptuiască ușor.

Dieta strânsă în 1865 *declară recunoașterea unirii Ardealului cu Ungaria și hotărește, că de aici în colo singurul corp legiuitor pentru Ardeal e dieta ungară de la Budapesta*. În Decembrie 1865 dieta de la Budapesta se și adună, iar împăratul în discursul său de deschidere nici nu mai pomenește de *"principatul ardelean"* ci numai de *"regatul nostru ungar"*.

Indignare și amărăciune cuprinse pe toți fruntașii vieții noastre. Șaguna însuși era deznădăjduit. își dădea seama, că nu mai este nimic de făcut, că orice adunări și orice protestări sunt zadarnice, deoarece casa domnitoare își face mendrele sale și puțin îi pasă de nemulțumirile noastre. Când din partea fruntașilor i se ceru o acțiune de protestare Șaguna răspunse cu adâncă mâhnire: *"Fiere possum, sed iuvare non" – "Pot plânge, dar nu pot da nici un ajutor". Mitropolitul din Blaj, Șuluțiu, declară, tot așa de indignat și amărât, că n-ar fi crezut niciodată, că oameni sus puși pot minți cu atâta nerușinare.*

Alexandru Șuluțiu
1794-1867

Dar dinastia nu zicea, că are să ne respingă cererile noastre. Și mai ales acum, când avea din nou nevoie de noi. *În Iunie 1866 izbucni războiul cu Prusia* și după două luni de luptă armatele austriece fură înfrânte. Că nu s-a întâmplat o mai mare catastrofă acolo pe câm-

piile Boemiei, a avut să se mulțumească în mare parte soldaților români. În lupta de la Koniggraetz doar numai încăpățânarea nebună a regimentelor românești a împiedecat de n-a căzut jumătate din armatele austriece în mâinile prusacilor, și astfel dinastia n-a fost lovită de una din cele mai rușinoase înfrângeri care pot lovi o casă domnitoare.

S-ar crede, că împăratul prețuia jertfele acestea. În realitate însă el era tot Habsburg. Când îndată după război se prezintă o deputație de-a noastră, el îi răspunde: *"Contez pe dumneavoastră și în viitor și voi ține seamă de dorințele și cererile Românilor";* și tot atunci un memoriu, în care se cerea întoarcerea la calea legilor, păstrarea autonomiei transilvane și ușurările făgăduite Românilor, sosește de la curtea imperială cu observația scrisă pe el, că: *"Majestatea Sa n-a binevoit a hotărî nimic despre această petițiune"*. În Mai 1867 în dieta de la Budapesta, deputatul Ilie Măcelariu, bazându-se pe legea despre egala îndreptățire a limbii românești, începu să vorbească românește. Abia rosti cuvintele "Onorată Cameră", când întreg parlamentul se ridică în picioare urlând și protestând, amenințându-l de-a dreptul cu bătaia. Președintele după cercetarea legii constată, că deputatul român avea dreptul, să vorbească românește. Cazul e adus la cunoștința împăratului, iar bunul Frantz Iosef, pentru care flăcăii noștri și-au vărsat sângele în Italia și la Koniggraetz și care ne făgăduise în atâtea rânduri marea cu sarea, *iscălește acum un ordin prin care interzice de a se rosti cuvânt românesc în parlamentul ungar.*

În 27 Iunie 1867 împăcarea între împărat și Unguri e definitiv încheiată. Înțelepții conducători ai poporului unguresc, baronul Eotvos, contele Iuliu Andrassy, și Francisc Deak, deschid neamului lor liberă calea dezvoltării și îi dau iarăși rolul de factor principal în cadrele imperiului habsburgic. *Împăratul, încoronat acum rege al Ungariei, se arată tot așa de bun Ungur, ca și cel mai șovinist deputat.*

De la această dată începe în viața din Ungaria acel curent șovinist care a dus pe unii conducători ai Ungurilor la adevărată nebunie națională. Visurile lor imperialiste cresc și cer nimicirea tuturor acelor care mai îndrăznesc, să vorbească altă limbă decât cea ungurească. Încă înainte de împăcare, în 1866, ne amenințau în parlamentul din Budapesta, că vom fi distruși ca Pieile Roșii din America de Nord, dacă nu ne vom supune. E lesne de închipuit, la ce furie a ajuns acest popor *după împăcare,* când s-a văzut stăpân nu numai pe situația din Ungaria, ci și pe situația întregii monarhii.

Pumnul noii stăpâniri ungurești se și arătă îndată. O seamă de tineri nevrând să știe de descurajarea mitropoliților și de supunerea amărâtă a fruntașilor, se strânseră în toamna anului 1867 la Blaj, declarară că ei nu se supun, decât legilor și hotărârilor aprobate de împărat în 1848, că *cer reînființarea autonomiei Transilvaniei și toate drepturile pe seama Românilor în marginile acestei autonomii.* Aceasta a fost așa numită mișcare a *"Pronunciamentului"*. În cercurile ungurești se stârni o adevărată turbare. Chestia ajunse chiar și în parlament, unde fu discutată, cu multă înverșunare și

se ceru necondiționata pedepsire a temerarilor tineri. Lucrul se și întâmplă. Se porni o cercetare și *toți cei vinovați de această frumoasă manifestare ajunseră în temniță.*

Se gândiră atunci unii, care mai aveau un strop de încredere în împărat, că ar fi bine să se ceară sistarea cercetărilor și pedepselor. În 12 Noiembrie 1868 fu primit în audiență la împărat *Dr. Gregorie Silași,* care înainte de aceea înaintase în numele Românilor mai multe petiții, cerând pentru dânșii o autonomie măcar ca a Croaților și suspendarea prigoanelor împotriva tinerilor de la Blaj. Frantz Iosef îl primi foarte rece și-i declară: *"Chestia unirii Ardealului cu Ungaria și asigurarea drepturilor Românilor va fi rânduită de parlamentul ungar în a cărui competință este";* iar referitor la prigonirile pronunciamentiștilor îi răspunse furios: *"în ce privește procesul acesta politic, va fi greu să le dăm vreun ajutor acestor oameni, deoarece ei fac uneltări primejdioase în sânul poporului românesc și hotărât complotează cu învecinatele Principate Românești* (deci nu România!) *împotriva existenței monarchiei, deși nu pot pricepe ce putere de atragere pot avea pentru acești oameni mizerabilele stări de acolo. Chestiunea e cu atât mai vrednică de plâns, întrucât însăși preoțimea e în fruntea uneltării".*

Silași răspunse sfios, că totul se reduce la o informație dușmănoasă față de Români. împăratul continuă îndată: *"Nu; nu, este o simplă informație,; deoarece informația aceasta nu vine numai din partea autorităților ungurești, ci sunt de față rapoartele jandarmeriei și al-*

tele cari afirmă că agitația e susținută din București". Și adăugă apoi, că dacă nu sunt vinovați pronunciamentiștii, de ce se tem de proces? Să lase judecătoria, să-și facă datorința, ca să li se poată dovedi nevinovăția!

Autoritățile ungurești au avut însă grija, ca această nevinovăție să nu se dovedească!

Măritul împărat deci puțină recunoștință ne poartă pentru că l-am apărat. Ne jertfește iarăși, ca și până acum în atâtea rânduri. Ceea ce făcea acum cu noi, era, după spusa unui contemporan, *o răsplată a răzvrătirii și o pedepsire a credinței și jertfelor aduse*.

Pasivitatea

Înțelegerea dintre Unguri și împărat ne-a adus nu numai într-o stare umilitoare, ci prin purtarea împăratului față de noi, ne-a făcut să și simțim întreaga povară a umilinței. Făgăduințele au rămas numai făgăduințe. *Ungurii în 1867 recuceriră tot ce pierduseră în 1848 și scăpați de sub absolutism, se întoarseră iar la planurile lor de imperiu unguresc.* Centrul politic al Habsburgilor, slăbit în apus în urma înfrângerilor de către Prusieni, se mută tot mai mult spre răsărit, de la Viena se apropie de Budapesta. În curând în fruntea întregului imperiu ajunge contele Iuliu Andrássy, care în calitatea sa de cancelar al Austro-Ungariei caută să potrivească și politica externă după planurile ungurești. E adevărat, că sub influența unor oameni cu o mentalitate mai iubitoare de dreptate și poate chiar sub influența Vienei, care totuși ținea să

Iuliu Andrássy
1823-1890

nu aibă prea mari nemulțumiri în țară, parlamentul din Budapesta vota, pentru a potoli nemulțumirile, acea *"lege a naționalităților", prin care se recunoștea egala îndreptățire a neamurilor ne-ungurești cu neamul unguresc. Statul se obligă, să țină însuși școli pe seama tuturora, iar în școlile acestea, atât în cele primare cât și în cele secundare, învățământul și întreaga cultură să se întâmple în limba acelui popor în mijlocul căruia se află școala.*

Se cerea însă, să recunoaștem cu toții, că nu există în statul ungar decât *o singură națiune politică, cea "ungară",* pe care ei au tălmăcit-o zicându-i și înțelegând-o *"cea ungurească";* neamurile neungurești sunt *"Unguri cu buze streine".* Deasemenea școlile aveau să stea sub controlul statului, care să aibă dreptul a cerceta spiritul și mersul instrucției. Ceea ce înseamnă, că statul totdeauna se va putea amesteca în afacerile școlilor, chiar și acolo unde el nu contribuie deloc la susținerea lor.

Dar legea naționalităților, și așa cum s-a făcut, numai literă moartă a rămas. Niciodată nu s-au gândit Ungurii la aplicarea ei. *Nu există în întreg Ardealul și nici în Ungaria nici o singură școală românească, sârbească sau slovacă susținută de stat.* Toate școlile de stat contrar legii naționalităților sunt școli ungurești, puse în serviciul ungurizării. În fața străinătății însă această lege a fost anunțată totdeauna de către Unguri ca o dovadă de multul lor liberalism.

Mai mare fu mișelia *cu legea electorală.* Aceasta

e cea mai vicleană și cea mai medievală dintre câte legi s-au votat vreodată într-un parlament. Se adoptă *legea votată în 1848*. Ca să aibă cineva dreptul de a vota, trebuie ca darea lui directă către stat să atingă o anumită sumă, destul de ridicată. Cum însă în Ardeal majoritatea locuitorilor e românească, pentru Ardeal se hotărî, că darea trebuie să fie de aproape 9 ori mai mare decât în Ungaria propriu-zisă. Se ceru astfel ca țăranii noștri, pentru a avea drept de vot să aibă o' dare mult mai înaltă decât puteau ei avea după averea lor. Astfel numai foarte puțini Români au ajuns să-și poată valida dreptul lor cetățenesc. În Ardeal votanții erau Sașii și Ungurii, fiindcă aveau averi, iar în Ungaria Ungurii, fiindcă erau majoritatea. În Ardeal s-a dat apoi drept de vot tuturor celor din familii nemețești, de-ar fi fost cât de săraci. În 1872 între 121.415 alegători, câți avea Ardealul, 80.896 erau aceste porodițe nemețești, care bineînțeles sunt toți Unguri sau Secui. Iar legea e aceeași și astăzi, cu o mică schimbare tot în câștigul lor și asta. Dar pe lângă asta cercurile electorale au fost astfel arondate, încât în ținuturi cu populație ungurească, unde ei sunt stăpânii, mai ales în Secuime, 80-100 alegători, reprezentând 3-4.000 de locuitori, trimit în parlament un deputat, pe când în ținuturile românești, în Ardeal, sau în Caraș - Severin, numărul alegătorilor unui cerc e de 5-6.000, reprezentând 60-65.000 de locuitori... Astfel s-a alcătuit un parlament în care nu sunt decât Unguri, în mare parte vlăstare nemețești, și unde *8 milioane de Unguri au astăzi peste 400 de depu-*

tați, iar 12 milioane de neunguri au abia 7 inși.

Urmarea firească a acestui sistem e apoi, că în Ungaria și Ardeal se întâmplă numai ceea ce vor reprezentații ungurismului, care schimbă legile și le calcă în picioare după bunul lor plac.

Stăpâni pe situație, Ungurii, se apucă cu tot dinadinsul de *ungurizare.* Îndată după împăcarea cu împăratul, îndepărtează pe funcționarii neunguri din slujbe și numesc în locul lor Unguri. împânează orașele ardelene pretutindeni cu instituții și meșteșugari unguri, pe care apoi prin școli și tot felul de ajutoare îi țin în spiritul cel mai șovinist.

Trimișii neamului nostru, care luară câtăva vreme parte în parlamentul din Budapesta fură batjocoriți în tot felul și învinovățiți de *trădare,* pentru că voiau să accentueze caracterul nostru românesc. Cu cât România câștiga tot mai multă putere și vază, cu atât învinovățirile de *"daco-românism"* deveniră tot mai vehemente și mai furioase. În mai multe rânduri s-a aruncat fruntașilor noștri în față cuvintele, că *dacă nu ne place, să trecem în "Țara Valachilor".* De teama daco-românismului, *stăpânirea ungurească interzice și ea aducerea de cărți din Țară* și drumurile pe la București.

Vor hotărât, ca unitatea *constituțională,* fixată în lege să o transforme într-o unitate de lege, să întemeieze o "națiune ungurească", în care să nu mai existe "cetățeni cu buze streine", ci cu toții să aibă aceeași limbă și aceeași judecată.

În astfel de împrejurări în sânul fruntașilor noștri prindea tot mai stăruitor ideea, că nu are nici un rost, ca noi să ne mai ducem într-un parlament unde legile sunt făcute și *tâlcuite potrivnic oricărui spirit de dreptate și unde nu vedem nici cea mai mică chezășie, că și necazurile noastre vor fi luate în seamă.*

În 1869 se ține o mare adunare a fruntașilor români în *Miercurea,* nu departe de Sibiu, și aici bărbații aceștia strânși din toate ținuturile Ardealului declară că: *deoarece adunarea legiuitoare din Budapesta nu ține seamă întru nimic de dorințele și nevoile noastre și chiar în ciuda legii de naționalități votată de ea însăși, urmează o politică de înfrângere și nimicire a noastră, noi nu putem decât să protestăm în fața lumii împotriva acestor tendințe și nu mai putem lua parte la discuțiile unui astfel de parlament. Declarăm pasivitate totală față de viața parlamentară ungurească.*

A fost un important act politic acesta și putea avea urmări mult mai mari dacă organizația noastră națională era mai strânsă și dacă în schimbul neparticipării noastre la viața parlamentară am fi desfășurat o mai mare activitate în adunările comitatelor și în comune. Pasivitatea fusese declarată numai de ardeleni; bănățenii și ungurenii luară parte încă oarecare vreme la ședințele dietei, până ce în urma volniciilor ungurești se retraseră și dânșii.

Înrâurirea hotărârii de la Miercurea însă a fost considerabilă. Îndată după declararea ei poporul pre-

tutindeni s-a rostit, că nu recunoaște parlamentul de la Budapesta, și nu mai voi să meargă la vot pentru acest parlament. Poporul ajunse deci el însuși, să-și dea seama de situația în care ne aflam. Iar unitatea aceasta de vederi între fruntași și popor desigur dădea mai mare putere îndărătniciei noastre.

Simțea și guvernul unguresc lucrul acesta și de aceea în mai multe rânduri tăcu intervenții pe lângă fruntașii noștri, să mergem din nou în parlament și să luăm parte la hotărârile lui. Când văzură conducătorii politicii ungurești, că noi nici nu vrem să auzim de această dorință a lor, căutară alte căi de a ne atrage: *cerură într-un mod mai discret chiar intervenția domnitorului.* Împăratul Frantz Iosef, care în atâtea rânduri ne făgăduise ocrotirea sa și împlinirea cererilor noastre, și pentru care ne-am jertfit sângele în trei războaie până atunci, *a fost gata să intervie în interesul dragilor săi Unguri și să sprijinească și el maghiarizarea noastră.* În 1879 când la Seghedin îl întâmpină mitropolitul Ioan Vancea din Blaj și Miron Romanul din Sibiu, împăratul zice către mitropolitul Vancea: *"Aș dori, ca Românii să fie nu numai aderenți zeloși ai neamului și naționalității lor, ci totodată și cetățeni credincioși ai statului ungar";* iar către Miron Romanul, *că ar dori ca Românii "să se poarte cu cea mai mare supunere față de legile statului".*

Astfel și împăratul însuși s-a pus în slujba ungurizării. Iar asta le-a dat conducătorilor unguri îndrăzneală și mai mare. De aici încolo orice împotrivire față de

năzuințele lor e privită ca necredință față de patrie și ca daco-românism. Ziarele noastre sunt analizate frază de frază și sunt căutate pretutindeni ideile primejdioase. Se porni un nespus de mare număr de bănuieli și judecăți, *o mulțime de fruntași au ajuns în temnițe, iar unii nici nu mai ieșiră de acolo cu mintea întreagă.* Se reîntoarseră iarăși vremurile din veacul XVIII. Văzurăm însă lămurit de data aceasta, că nici de la Ungurii cei modernizați nu putem aștepta nimic, iar de la împărat numai vorbe dulci și făgăduieli goale, cu care a căutat politica vieneză întotdeauna să ne amețească.

1877-1878

Am spus în mai multe rânduri, că între diferitele părți ale neamului românesc au existat totdeauna legături sufletești și că acestea deveneau cu atât mai strânse, cu cât mai puternică se trezea conștiința națională. De asemenea furia atacurilor îndreptate împotriva noastră a celor din Ardeal era totdeauna în strâns raport cu valoarea ce o reprezenta acea parte a neamului românesc, care era liberă pe soarta sa: Românii din Principatele Românești. Cele ce se întâmplă în Ardeal și Ungaria după anul 1878 ne dovedesc încă o dată afirmația aceasta.

În 1877 România sub conducerea principelui Carol își declară independența și intră în război împotriva Turcilor, dușmanii ei de veacuri. În 1878 războiul acesta se termină cu o completă biruință a armatelor românești.

Căderea Plevnei
1877

La noi în Ardeal încă din cele dintâi zile ale războ-

iului e mare entuziasm, Tineri, studenți, țărani, chiar ofițeri în armata austriacă, trec munții pe căi ascunse și se înrolează în armata română. Iar acasă femeile atât la orașe cât și la sate se întrunesc, strâng gologan lângă gologan și alcătuiesc o mare societate: *"Crucea Roșie a femeilor române din Ardeal",* cu menirea să treacă munții și să îngrijească voinicii răniți pe câmpiile Bulgariei. Bubuitul tunurilor de la Plevna se aude până în codrii Maramureșului și până în preajma Seghedinului și trezește pretutindeni o viață nouă, în păturile poporului nostru. Ca niciodată până acum, se ivește *o nouă conștiință, care toate nădejdile sale și le întemeiază numai pe puterile neamului românesc.* Pretutindeni pătrunde convingerea, că mântuirea noastră nu se mai poate aștepta decât de acolo unde armele românești afirmă cu toată tăria puterea de viață a noastră a tuturor.

Înălțarea statului român e astfel ridicarea sufletului nostru. În Sibiu, în Sătmar, în Arad sunt sărbătorite biruințele de la Plevna, Rahova și Smârdan, cu aceeași însuflețire ca și la București sau la Iași. *Baioneta dorobanțului a câștigat nu numai independența României, ci și independența cugetării politice a Românilor de sub stăpânirea habsburgică. România ridicată la rangul de regat ne întoarce privirile dinspre Viena și ne aduce tot mai mult spre București.*

În suflete pătrunde o mai mare îndârjire și o mai mare încredere în puterile noastre proprii, de unde până mai nădăjduiam, că prin o rezistență pasivă, jalbe și memorii vom putea îmbunătăți soarta poporului și a păturii noastre culte, și așteptam binele numai de la

cercurile de sus, de acum încolo începem să ne gândim la un program mai mare, la *o politică nu numai de jalbe și tânguiri, ci și la luptă bărbătească*. Voinicia vânătorilor și dorobanților au trezit și la noi o mândrie dornică de luptă și mișcări de brațe care își încercară mușchii. *Politica noastră începe să fie tot mai conștientă și scopurile ei tot mai bine lămurite. Gândul Marei Uniri, care va trebui să vie cuprinzând întreg neamul românesc, nu mai stă sfios numai în sufletele câtorva visători și cărturari aleși, ci pătrunde convingător și dătător de încredere chiar și în pătura de jos.*

Dar dacă biruințele românești de peste Dunăre, înființarea Regatului Român în 1881 și consolidarea lui treptată pe noi ne ridică, cu atât mai dureroasă lovitură le aplică Ungurilor și mai ales Habsburgilor. Întărirea unui regat românesc la gurile Dunării înseamnă pentru dânșii o piedică de neînvins în calea planurilor lor; de acum visurile lor de a stăpâni întreaga vale a Dunării și Marea de la Varna la Odessa, apoi de a cuceri mai departe drumul spre Orient, se depărtează tot mai mult de înfăptuire. De sute de ani îi chinuia doar teama întăririi unui stat român. De aceea au protestat din toate puterile de câte ori izbuteau Principatele să ajungă la oarecare independență. De aceea au răpit Bucovina și au ținut ocupată Oltenia zeci de ani. De aceea au întrebuințat toate mijloacele, ca să nu se îndeplinească și să nu fie recunoscută unirea celor două țărișoare în 1859.

Își puseră deci în mișcare și acum toată diplomația pentru a învrăjbi România cu fostul său aliat Rusia,

ca astfel tânărul stat al regelui Carol văzându-se singur, să nu aibă nicidecum sprijinul și puterea morală de a se gândi la dezrobirea fraților săi din Ardeal. Și au izbutit. Rusia a făcut greșeala să ceară Basarabia, și prin asta a zdruncinat încrederea ce-o avea România în ea. Iar România, privind în vecina ei din răsărit o vrăjmașe, primi făgăduință de sprijin de la Viena, legându-se, că n-are să-i tulbure liniștea răsco-lind chestiunea românească.

Izbânzile românești cu toate acestea erau lovitură grea pentru Habsburgi. Cu atât mai grea, întrucât vedeau o schimbare considerabilă în atitudinea politică a Românilor de sub oblăduirea lor și astfel începeau a se teme și mai mult de mișcări iredentiste. Formarea unei conștiințe naționale, care și-ar vedea mântuirea nu în făgăduielile Vienei și în gudurarea în jurul tronului habsburgic, ci în tăria statului român, li se părea celor de la Viena *o primejdie care, mai curând sau mai târziu, ar smulge din sânul monarhiei ținuturile românești, ca să le dea pară coaptă în brațele regatului de peste munți.* De aceea deodată cu stăvilirea României, se gândesc și la înlăturarea primejdiei ce s-ar putea ivi din partea Românilor ardeleni.

Curtea de la Viena de teama iredentismului român hotărește definitv înfrângerea noastră. Regatul Român prin însăși înființarea sa devenea un dușman al planurilor austriece, iar supușii sufletești ai acestui regat, care eram noi ardelenii, trebuiau nu numai dezlipiți de el, ci pentru mai mare siguranță de-a dreptul *zdrobiți.* Pentru dinastie totuși e mai bine, ca Ardealul

să fie stăpânit de Ungurii neastâmpărați, dar credincioși, decât de *Români, al căror centru de gravitate de aici în colo se află în afară de cadrele imperiului.*

Ungurilor li se lasă de acum deplină libertate față de noi. Pot să ne chinuiască și să ne ungurizeze după bunul lor plac. Iar Ungurii se și folosesc îndată de această libertate deplină. Pentru a stăvili, dacă nu a stârpi total mișcarea de simpatie față de statul român, încă în decursul războiului *interzic societatea "Crucea Roșie a femeilor române din Ardeal", confiscându-i și sumele adunate.* În 1879 apoi parlamentul din Budapesta la propunerea ministrului Á. Trefort votează o lege, prin care *în toate școlile primare din țară se declară limba maghiară ca studiu obligatoriu.*

Á. Trefort
1817-1888

Începe deci maghiarizarea prin școală. Și doar statul, precum am amintit, nu avea nici un drept să se amestece în afacerile noastre școlare. Nu era nici o singură școală românească pe care să o fi susținut el. Pretutindeni școlile noastre erau susținute din propriile noastre mijloace și jertfe, fără nici un ajutor de nicăieri. După ce ocârmuirea călcase legea de naționalități neînființând școli de stat pe seama noastră, acum o călca din nou, impunându-ne limba ungurească în școlile parohiilor noastre.

Legea nouă, care introducea în forma sa cea mai brutală prigonirea sufletului românesc, era firesc, să întâmpine o mare rezistență din parte tuturor păturilor poporului românesc. În fruntea mișcării stau însăși mitropoliții celor două biserici, care pleacă în 1879 împreună cu trei episcopi la împărat, să ceară chiar înlăturarea ei. împăratul, ca totdeauna, răspunde și acum, văzând protestul episcopilor, că "*scopul lui e, să păstreze pacea și buna înțelegere între toate națiunile sale*". Dă astfel nădejdea, că nu se va învoi, ca legea votată de parlament să se execute de fapt și să semene nemulțumire și ură. Dar cu câteva zile mai târziu împăratul Frantz Iosef aprobă hotărârea ungurească și sancționează prigonirea noastră.

Legea școlară a lui Trefort începe astfel prigonirile legale, căci cele de până acum aveau cel puțin scuza de a fi ilegale.

Se putea prevedea cu siguranță, că de aici încolo va urma un șir întreg de legi și măsuri administrative, care vor tinde, să înăbușească orice manifestare și întărire a noastră.

Programul de la 1881

Zguduirea sufletească, prin care am trecut noi ardelenii în urma biruințelor românești de peste Dunăre și experiențele dureroase, ce a trebuit să le facem, îndurând îndată atacuri necruțătoare din partea Ungurilor, avură un mare efect asupra mișcării noastre. România era unită, biruitoare și începea cu mare avânt îndeplinirea programului său de muncă și cultură. Simțeam și noi nevoia de a ne strânge rândurile și mai tare și de a urma o luptă îndărătnică.

Până acum atitudinea noastră față de parlamentul ungar nu era destul de unită. Chiar decretarea pasivității la Miercurea era dată numai în numele ardelenilor - bănățenii și ungurenii nu se simțeau obligați să o păstreze. Acțiunilor noastre politice le lipsea tăria pe care o dă unitatea. Atacurile îndreptate împotriva noastră de ministrul Trefort ne dovedeau, că școlile poporale, clădite și susținute de bisericile noastre cu atâtea jertfe, vor fi pe zi ce trece tot mai mult la hatârul stăpânitorilor, până ce într-o bună zi se vor transforma în școli ungurești. Ne dăm seama, că e nevoie de o unitate puternică, și că, *precum am înlăturat odată orice deosebire confesională, tot așa trebuie să înlăturăm*

acum orice deosebire provincială și să pășim cu energie în fața apăsătorilor, păstrând însă totuși principiul pasivității, neluând parte la viața parlamentară, ci purtând luptă aprigă în viața comitatelor și autonomiilor comunale și organizându-ne puternic viața economică și culturală.

Proclamarea Regatului Român a fost semnalul unei manifestații de mare solidaritate. *Cu două zile după încoronarea Regelui Carol I, în 12 Mai 1881, se adună la Sibiu acel sfat al neamului românesc în care e reprezentat nu numai Ardealul, ci și toate ținuturile românești aparținătoare regatului ungar și care statorește definitiv și în deplină consonanță cu luptele noastre din trecut, programul activității noastre politice.*

Se decretează, că *Românii din toate ținuturile ocârmuirii ungurești înființează acum un "Partid Național",* iar acest partid *"va lucra pe teren legal" pentru exoperarea următoarelor drepturi:*

> *"1. În cât privește Transilvania, recâștigarea autonomiei sale.*
>
> *2. Introducerea prin lege a întrebuințării limbii române în toate ținuturile locuite de Români, atât în administrație cât și în justiție.*
>
> *3. În ținuturile locuite de Români aplicarea de funcționari români, iar dintre neromâni numai de aceia cari știu vorbi și scrie românește și cari cunosc moravurile poporului român; înlăturarea obiceiului de a se aplica slujbași pe cari nici poporul nu-i cunoaște și nici ei nu cunosc poporul.*

4. Revizuirea legii despre egala îndreptățire a naționalităților în favorul acestora, precum și îndeplinirea cinstită a tuturor legilor.

5. Câștigarea și susținerea autonomiei bisericilor și școlilor confesionale, cari sunt chestiuni curat de naționalitate; înzestrarea din visteria statului a școlilor române și a altor instituții de cultură națională în măsură cu jertfele de sânge și avere ce le aduce naționalitatea română pentru patrie; înlăturarea legilor și ordinațiunilor cari împiedică dezvoltarea națională.

6. Crearea unei legi electorale pe baza votului universal sau cel puțin ca fiecare cetățean care e supus la dare directă, să aibă drept de alegere.

7. Fiind că propășirea statului atârnă de la mulțumirea tuturor cetățenilor săi, iar prin ocrotirea unei naționalități și înăbușirea celorlalte se provoacă nemulțumire, se tulbură liniștea cetățenilor și se nutrește ură între dânșii: partidul național va lupta împotriva tuturor năzuințelor de maghiarizare manifestate din partea organelor statului, ca în contra unor fapte nepatriotice.

8. În ce privește libertățile publice, precum și reformele de trebuință în administrația publică și mai ales în situația economică financiară, de asemenea în privința sarcinilor publice devenite ne mai suportabile, Partidul Național va lucra frățește alături de toți aceia, cari vor ținea mai mult seamă de interesele și bunăstarea poporului.

9. Chestiunea dualismului nefiind astăzi la ordinea zilei, Partidul Național își rezervă a se rosti asupra ei la timpul său".

Așadar întru toate același program pe care-l înfățișase "Supplex Libellus Valachorum" de la 1791, și a cărui înfăptuire o ceream de acum încoace necontenit și o cerem și astăzi. Și doar la stabilirea acestui program din 1881 n-a fost nici un fel de discuție de carcter istoric. Nici nu s-a pomenit măcar de vechile noastre memorii; nici chiar de cel din 1848. S-a cumpănit numai situația reală în care ne aflăm și s-au fixat cererile care ne-ar ușura necazul. Iar faptul acesta e și mai trist. Căci asta înseamnă că și acum după 100 de ani de la "Supplex Libellus", după atâtea jertfe și credință nebună, Habsburgii în ciuda făgăduințelor ne țineau în aceeași situație nenorocită...

Membri ai Partidului National

Adunarea de la Miercurea primi cu mare însuflețire programul, iar poporul pretutindeni aprobă ținuta fruntașilor săi. Ceea ce dovedește, că punctele stabilite corespundeau unor cerințe sufletești ale tuturora, atât intelectuali cât și țărani.

În Viena și Budapesta vestea mișcării noastre stârni însă o puternică indignare și chiar manifestări de ură. Viena puse din nou în lucru vechile tale șuru-

bării. Începură în jurul episcopilor și mitropoliților noștri stăruințe, ca aceștia să dezaprobe programul și adunarea care îl stabilise. Și cu multe făgăduințe și amenințări unii se intimidară și ajunseră, să creeze un fel de partid, căruia îi dădură titlul de *"constituțional"*. Acesta însă a fost de foarte scurtă durată.

După un an de tânjire s-a dărâmat, îngropând sub dânsul toate strădaniile celor câțiva creduli, care din convingere îl alcătuiseră, și înmormântându-i pentru viața noastră politică.

Nevoile noastre cereau alte îndrumări. Nu ne mai puteam răzema pe făgăduielile unor conți dușmănoși sau pe îndemnurile nelămurite ale unei curți imperiale fățarnice, ci numai și numai pe puterea noastră proprie. Trebuia o politică de luptă; iar această politică, singura potrivită și necesară, nu poate avea un program mai redus decât programul stabilit în adunarea din 1881. Erau vremuri noi, cele care se arătau. Sprijinul nu ne mai era în Viena, ci în altă parte și mai mult decât oricând nădejdile ne erau îndreptățite.

"Memorandul"

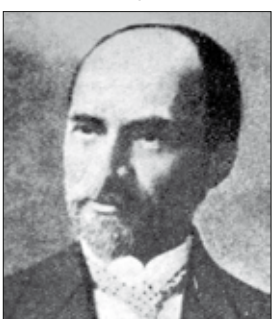
Biruințele românești din Bulgaria au câștigat și independența sufletească a întregului neam românesc. Granițele dispar; privirile din Ardeal cercetează, ce se întâmplă în București, iar din București cercetează ce se întâmplă peste munți. Pretutindeni lumea se convinge că neamul nostru nu se sfârșește unde se sfârșesc granițele politice ale Regatului Român, ci unde încetează graiul românesc. Generația tânără din Ardeal și din Regat intră în strânse legături între sine și își întărește și mai mult convingerea despre trăinicia și puterea noastră. Se pătrunde de gândul, că *politica Românilor de sub Habsburgi nu mai poate urma un drum izolat, ci trebuie să se orienteze în liniamente generale după politica mare a întregului neam românesc și că nu suntem fiii imperiului habsburgic, sau ai Regatului Românesc dintre Dunăre și Carpați, ci ai unei patrii mai largi, în care se cuprinde întreg neamul*. Tineretul din regat, din Ardeal și Bucovina, întrunit mai ales în Viena, nici nu mai vorbește de politica uneia sau altei părți din neamul românesc, ci accentuează nevoia de a avea cu toții aceleași orientări în vederea viitorului. Iar direcția aceasta stăpânind atât litera-tura cât și cultura din Regat, crează în Ardeal o societate

Ioan Slavici
1848-1925

nouă mai energică, mai conștientă, care de aici încolo mijloacele sale de luptă și le scoate din cultura românească. În Sibiu, în 1884, se înființează ziarul cotidian *"Tribuna",* care sub conducerea lui *Eugen Brote, George Coșbuc, Ion Slavici, Septimiu Albini,* și tovarășilor lor răspândește în toate colțurile românești din Ardeal convingerea, că suntem un neam mare care cuprinde în sine pe toți Românii de la Tisa până la Nistru și că *pentru acest neam nu poate exista decât un singur centru cultural, politic și economic spre care el să-și îndrepte privirile: Bucureștii*. Tribuna declară, să audă cu toții: *"Soarele nostru în București răsare"*.

Sprijiniți astfel pe cultură românească și pe conștiința, că la spatele nostru se află un regat independent care ne susține și ne îmbărbătează, pășim cu tot mai mare energie împotriva apăsării ungurești. Și în interesul nostru nu ne mișcăm numai noi de la Cluj, de la Brașov sau de la Lugoj, ci tot așa de bine și frații noștri din București sau Iași.

George Coșbuc
1886 -1918

În schimb, atacurile

ungurești sunt și mai furioase decât până acum. Legea lui Trefort dovedea lămurit, că scopul ocârmuirii ungurești e maghiarizarea noastră. Se ridică școli ungurești în ținuturile românești, iar școlilor românești li se fac tot felul de mizerii. Se înființează un mare număr de societăți culturale ungurești în aceste ținuturi, cu singurul scop de a promova maghiarizarea. Se fac întreprinderi, se ridică fabrici în care muncitorimea întreagă e alcătuită din Unguri, iar Românii, dacă sunt primiți, n-au voie să vorbească decât ungurește. Sunt aduși Unguri de pe șesul ungar și sunt așezați printre satele românești pe diferitele moșii ale statului. Statul însuși cumpără moșiile conților ardeleni scăpătați și le parcelează pe un preț de nimic coloniștilor săi. Întreaga administrație și toate întreprinderile financiare ale statului muncesc într-acolo, ca să sporească între Români numărul Ungurilor și pe Români să-i silească a părăsi caracterul lor etnic și limba lor națională. Cei ce se împotrivesc și fac propagandă împotriva acestor scopuri ale ungurismului, sunt prigoniți cu cea mai mare asprime. Prim-minstrul *Coloman Tisza* declară în plin parlament, că aceia *"cari pun piedici scopurilor mari civilizatoare pe cari le urmărește neamul unguresc între naționalități, câștigându-le pe seama culturei și limbii maghiare, trebuiesc zdrobiți fără cruțare"*.

Dar de data aceasta Ungurii nu se aflau în față numai cu noi Ardelenii, ci cu întreg neamul românesc. La lupta împotriva lor luau parte alături de noi și Bucovinenii și frații noștri din Regatul liber. Conducătorii vieții noastre culturale caută să facă cunoscute lumii întregi prigonirile ce le îndurăm. Tineretul mai

ales dezvoltă în privința aceasta cea mai frumoasă activitate. *Studenții de la universitățile din București și Iași* precum și colegii lor din străinătate alcătuiesc în 1891 un *memoriu* tipărindu-l în românește, franțuzește și nemțește, în care înșirând nenorocirile aduse de tirania ungurească asupra Românilor din Ardeal protestează în fața întregii lumi civilizate împotriva acestei purtări neomenoase. *Studenții unguri răspunseră într-un alt memoriu* și atunci, drept răspuns la răspunsul unguresc, mai mulți tineri ardeleni în frunte cu Aurel C. Popovoci dau la lumină în 1892 vestita *"Replică a junimei academice române din Transilvania și Ungaria"* tipărind-o în limbile: română, franceză, italiană și germană. Aduc astfel la cunoștința lumii civilizate într-o analiză amănunțită și documentată toată suferința bietului popor român de sub stăpânirea habsburgo-ungurească.

Încă la conferința națională din 1887 apoi în 1890 se hotărâse ca, pentru mântuirea bietelor instituții ce mai aveam, *să ne adresăm direct către împăratul,* aducându-i aminte că el ne garantase instituțiile și că întotdeauna ne-a făgăduit, că se va ține seamă de nevoile noastre. Astfel *în 1892 se alcătuiește "Memorandul", a cărui dureroasă poveste e una dintre cele mai strălucite și cele mai înălțătoare pagini din istoria noastră politică.*

Eram călăuziți de același gând care ne-a condus întotdeauna: să procedăm pe cale legală, să nu facem tulburări, ci să ne adresăm tronului cu toată încrederea și să cerem vindecarea rănilor ca un popor pașnic căru-

ia i se cuvine o soartă mai bună în urma jertfelor sale. Și în acest memorand se glăsuia potolit și documentat către împăratul din Viena, care prea des era rege al Ungurilor:

"Românii, popor iubitor de ordine și *plin de încredere în părinteasca priveghere a Majestății Voastre,* au primit cu supunere noua stare de lucruri".

"Prea în curând însă ei au trebuit să se încredințeze, că pretutindenea în cercurile conducătoare e încurajată tendința de a face, prin o falșe aplicare a formelor consti-tuționale, iluzorii drepturile sancționate de Majestatea Voastră din plină putere monarchică".

"În ciuda solemnelor promisiuni de a mulțumi toate naționalitățile prin respectarea drepturilor odată câștigate, deodată cu noul sistem de guvernament s-a inaugurat în regatul ungar și dominațiunea de rasă, egemonia națională măiestrită".

"Silințele de a asigura această egemonie națională, au predominat întreaga noastră viață constituțională în timpul celor din urmă 25 ani". Se aminteau apoi rând pe rând durerile:

"Dreptul istoric întocmai ca dreptul politic al Transilvaniei, legile fundamentale "Pragmatica Sancțiune" asigură autonomia Transilvaniei într-o formă inatacabilă și poporul român, mai ales după proclamarea egalei îndreptățiri la 1848 și după desvoltarea făcută în anii 1863 - 65 în dreptul public, avea în acest act prețios suprema garanție pentru viața națională română în viitor și aspirațiile lui naționale culminau

în această autonomie. Contra vederilor politice dominante într-un șir de secoli, *autonomia a fost prin uniune nimicită într-o formă nedreaptă,* contrară dreptului public și drepturilor elementelor libere cari alcătuiesc Transilvania și fără considerare la poziținea etnică și geografică și la desvoltarea ei specifică, cari toate cer cu stăruință această autonomie.

Prin acest act poporul român se simte vătămat în drepturile sale istorice și naționale pentru că:

a) Uniunea s-a enunțat fără participarea Românilor într-o formă corespunzătoare cu numărul lor și cu însemnătatea lor în această țară - s-a enunțat prin o dietă, care ca atare își avea reprezentanții săi pe baza legilor electorale din anii 1790 -1791 și a legilor din anul 1848, adică a legilor din timpul întunecosului feudalism.

b) Vătămat se simte de altă parte poporul român prin această unire, pentru că prin acel act s-a lucrat la înfăptuirea unei fuziuni fără considerearea legilor ce garantează autonomia acestei țări.

Uniunea și inaugurarea ei prin articolul de lege 43 din 1868 sunt desconsiderarea fățișe a tuturor drepturilor poporului român ca element care compune în absolută majoritate vechea Transilvanie, precum și a tuturor legilor fundamentale cari asigură autonomia acestui Principat; sunt înlăturarea totală a elementului român și o nedreptate atât din punct de vedere legislativ și juridic, cât și din cel politic...

Legea electorală creată pentru Transilvania este

aceeași care a fost luată drept bază *pentru realizarea intențiunilor naționale ungare manifestate în 1848... de a susține prin artificii egemonia ungară asupra celorlalte popoare și după desființarea feudalismului... În Transilvania censul e aproape de 9 ori mai mare ca în Ungaria* unde și pământul e mai roditor; e atât de urcat încât iese clar la iveală tendința legii de a face, ca poporul Transilvaniei să fie departe de urnele electorale...

Pe cât de nedreaptă e legea pe atât de artificială e și arondarea cercurilor electorale. E lucru curat ridicol a vedea cum în *unele cercuri electorale alegătorul român e silit a călători câte o zi și mai mult,* ca să ajungă la localitatea unde își poate exercita dreptul.

În Transilvania trăiesc abia *200 de mii de unguri risipiți prin o poporațiune română de peste un milion și jumătate.* Legiuitorii au purtat de grije însă, ca prin arondarea cercurilor electorale să asigure *acestei infime minorități maghiare majoritatea voturilor la urnă.*

Punerea în aplicare a acestei legi e desconsiderarea oricărui sentiment de umanitate. *Corupția și brutalitatea sunt stăpâne pretutindeni...*

Legea pentru egala îndreptățire a naționalităților, deși defectuoasă, ar fi putut, dacă ar fi fost aplicată cu bună credință, să-i îndemne pe Români a contribui *la consolidarea* statului ungar... Scrutând însă dispozițiile ei, ne încredințăm, că atunci când s-a creat legea aceasta, *nu se urmărea egala îndreptățire,* deoarece legiuitorii nu numai că nu au asigurat prin lege existența națională și libera dezvoltare culturală a naționalităților ce constituesc statul ungar și în deosebi a Românilor, ci,

din contră, ignorând individualitățile naționale, *contopesc naționalitățile într-un corp național sub masca etnică și politică a înțelesului limbii maghiare,* cu scopul învederat de a pune baza legală a unificării națiunii maghiare...

Actualii consilieri ungari ai Majestății Voastre cunoscând nemulțumirea, de care sunt agitați Românii, se feresc de a aplica Români în funcțiunile publice, iar Românii cu calificațiune, văzând *silințele guvernului de a înăbuși aspirațiunile culturale ale Românilor, se văd nevoiți a se retrage din viața publică a patriei lor.* Stăpânit de oameni cari îl consideră ca străin și pe cari el îi consideră streini, *Românul nici în justiție, nici în administrație, nici în celelalte sfere ale vieții publice nu e primit cu bunăvoința cuvenită și nu află la nimeni mângâiere, nicăeri dreptate.*

Iar aceasta mai ales pentru că în ciuda dispozițiilor legii pentru egala îndreptățire, *nu se ține în viața publică seamă de limba poporului, dacă el nu e maghiar.*

O armată de invaziune, străbătând în țară streină, se folosește în relațiunile ei cu poporațiunea țării cucerite, de oameni cari cunosc limba acestei poporațiuni și obiceiurile ei.

Românii sunt în regatul ungar, tratați mai rău ca poporațiunile țărilor cucerite. În administrațiune, la judecătorii, unde e vorba de justiție, în întreaga viață publică, ei sunt întâmpinați în limba maghiară și de către oameni cari nu cunosc limba, firea, obiceiurile și interesele lor particulare. *În limba maghiară e tras Romă-*

nul în judecată civilă ori criminală, în aceeași limbă i se face pertractarea, în aceeași limbă i se pronunță sentința: în cele mai multe cazuri el se vede dar osândit fără ca să-și poată da seama, cum și de ce. Deoarece judecătorii sunt oameni, care nu știu românește, iar interogatoriul și întreaga investigațiune se face în limba maghiară, pe care Românul nu o înțelege, *în cele mai multe cazuri vreunul dintre servitorii oficiului mijlocește înțelegerea între judecători și judecat.* Astfel de cele mai multe ori sentința se pronunță pe baza interpretărilor făcute de un om, care nu are destulă cultură ca să poată face asemenea interpretări, ba e lipsit în unele cazuri și de bunăvoința cuvenită.

Abuzurile săvârșite cu acapararea alegătorilor sunt atât de notorice, încât ne vedem în fața unei *organizări sistematice a corupțiunii electorale, al cărei sprijinitor și factor principal se adeverește a fi însuși organismul administrativ al statului ungar.* În fața acestei falsificări generale și sistematice a alegerilor este prea natural, dacă chiar în dieta ungurească s-au simțit mai mulți inși îndemnați a-și ridica glasul pentru apărarea dreptului de libertate electorală, care, precum se știe, și azi e un *pium desiderium*.

Atât de departe merge în statul ungar corupțiunea electorală și violentarea conștiințelor, abuzul de drept și de putere ce se face în alegeri, încât numai cu capul amână se mai poate avânta cetățeanul în luptele electorale și alegerile au ajuns să aibă înfățișarea războiului civil.

Văzând aceste nelegiuiri, poporul român, mai ales *în Transilvania, unde și după inaugurarea uniunii*

s-a păstrat o lege electorală deosebită de cea din Ungaria proprie, află că ar *fi o întreprindere nedemnă și nepatriotică de a intra cu ciomagul și cu toporul în luptă pentru validitarea celui mai cardinal dintre drepturile sale:* el speră şi aşteaptă, ca *alegerile să fie libere și legea electorală să fie dreaptă...*

Articolul de lege privitor la organizarea municipiilor e creat și el în vederea excluderii Românilor din viața publică...

Biserica și școala au rămas singurele sfere ale vieții comune, în cari, grație părinteștei purtări de grije a Majestății Voastre, Românii își mai credeau ocrotită libertatea de desvoltare națională.

Articolul XLII din legile anului 1868, § 14, asigură autonomia bisericească, precum și competența forurilor bisericești autonome în materie de religiune și de instrucție...

După puțini ani s-au pus însă în discuțiune *proiecte de legi, cari aveau de scop nu numai știrbirea acelor autonomii* și mărginirea lor la niște cadre, în cari avântul cultural este peste putință, ci totodată și *siluirea prin lege, ca fiii ori cărei naționalități în școlile confesionale să învețe limba maghiară.* În vederea acestui scop, lucru ne mai pomenit în lumea aceasta, *s-a dispus prin lege, ca învățătorii școlilor confesionale să fie obligați a învăța până la un anumit termin limba maghiară, dacă țin să nu fie scoși din slujbă...*

...Contra actelor donaționale și contra legilor azi în vigoare, *limba maghiară a fost impusă ca limbă de*

propunere în școlile secundare din Beiuș, prin simple dispoziţiuni ministeriale...

Din banii plătiți de noi, statul nu susține pentru desvoltarea noastră națională nici un gimnaziu, nici o școală medie, fie comercială ori economică, fie barem o școală pedagogică. Ba nu ni se mai dă nici autorizațiune de a înființa noi înșine din propriile noastre mijloace, școli secundare...

Guvernul a luat cele mai aspre măsuri, pentru ca glasul nostru să fie înăbușit, ori cel puțin să nu străbată.

Legea de presă a fost croită anume în vederea acestui scop. Deoarece în. Transilvania Românii sunt în majoritate precumpănitoare, guvernul a ținut să aibă pentru Transilvania o mai liberă dispunere în ceea ce privește *presa pentru ca să poată înăbuși cu mai multă înlesnire exprimarea convingerilor.*

Transilvania are dar nu numai o deosebită lege electorală, ci totodată și o lege de presă mai aspră și contrară liberalismului.

Prin această lege *guvernul a dat procurorilor putere discreționară* de a urmări fără de nici un rizic presa română *și de a înăbuși orișice exprimare a convingerilor* neîmpărtășite de guvern.

Curtea cu juraţi din Sibiu, care nu se simţise îndemnată a rosti osândele dorite de guvern, a fost disolvată și s-au alcătuit curți de juraţi la Cluj și Târgul Mureșului, unde juraţii sunt maghiari și deci față de ziarele române, judecători în propria lor cauză...

Într-un singur an, 1888, s-au judecat șapte procese contra ziarelor române și autorii ori redactorii au fost osândiți Ia pedepse grele... Însuși deputatul General Traian Doda a fost osândit pentru "agitație" la doi ani închisoare și la o mare amendă în bani...

Guvernul unguresc n-a ținut să restabilească pacea și buna înțelegere, ci a crezut că este bine și potrivit cu interesele de rasă ale poporului maghiar, să facă toate opintirile spre a nu lăsa, să se manifesteze nemulțumirea.

Politica agrară a guvernului a fost condusă și ea în vederea acestui scop...

Guvernul dispune prin slujbașii săi, ca folosirea pădurilor și pășunilor erariale să nu i se dea nici pe bani poporului român, ci să fie *vândută altora*. Astfel mai ales în munții Transilvaniei unde poporul de veacuri s-a susținut din prăsirea de vite și negoțul cu lemne, Românii abia se mai pot hrăni...

Majestate! Noi, Românii, nu dorim decât să putem trăi în bună înțelegere cu toți concetățenii noștri și să putem urma în pace lucrarea noastră culturală și economică. Pătrunși de conștiința trăiniciei și a incoruptibilității neamului nostru, noi am râde de silințele zadarnice, ce-și dau guvernul țării noastre și societatea maghiară încurajată de dânsul, spre a ne duce ia decadență culturală și economică, pentru ca să ne facă accesibili pentru renegarea națională.

Acțiunea guvernului însă și a societății maghiare produce în mod firesc o reacțiune, care se manifestă în

toate sferele vieții și astfel atât monarchia, cât și patria noastră mai restrânsă e ținută în continuă frământare.

Suntem chibzuiți, Majestate, suntem iubitori de ordine, leali și îndelung răbdători, *dar suntem oameni și nu se poate să rămânem neatinși, când în flecare zi suntem provocați, insultați fără de sfială, loviți în interesele noastre culturale și în cele economice, amenințați în existența noastră națională*...

Prima datorie a cetățeanului e sinceritatea față cu monarchul și față cu concetățenii săi, și Românii au împlinit totdeauna datoria aceasta...

Românii au primit cu supunere situațiunea creată prin dualism, ca pe una care nu poate să fie decât trecătoare și au suferit cu îndelungă răbdare nedreptățile ce li s-au făcut în timp de un pătrar de secol.

Ei însă n-au încetat nici o dată a-și da silința să opriască pe conducătorii statului din calea primejdioasă pe care au apucat.

Având în vedere că *"Volenti non fit injuria" Românii au protestat totdeauna fără de sfială contra ori și cărei încălcări de drepturi odată câștigate și și-au rezervat în fața țării și în fața lumii dreptul de revendicare pe timpuri mai priincioase* pentru desvoltarea internă a monarchiei".

Toate silințele pacinice și toate protestările lor leale au rămas însă zadarnice,

Majestate!

Am arătat în acest Memorand, că uniunea Ardealului cu Ungaria și inaugurarea ei este o *desconsiderare a tuturor drepturilor naționale câștigate de Români* ca element ce compune majoritatea precumpănitoare în vechia Transilvanie...

Am arătat, că *legea electorală,* bazată pe legile timpurilor feudale este o învederată *mistificare* în ceea ce privește exercitarea celui mai cardinal dintre drepturile cerute de spiritul de libertate și de adevăratul constituționalism, o înăbușire în formă legală a exprimării voinței popoarelor...

Am arătat, că cea mai de căpetenie chestiune, de organizare internă, *chestiunea naționalităților, a fost rezolvată în mod injust,* contra cerințelor desvoltării dreptului nostru public și contra adevăratelor interese de consolidare ale statului...

Binele monarchiei, al patriei noastre mai restrânse și chiar al poporului maghiar în deosebi cere, *să se pună capăt acestei stări de lucru, să se ia cât mai curând inițiativa pentru asociarea internă a popoarelor,* pentru ca adunați cu iubire și cu încredere împrejurul tronului să ne întrecem cu toții întru consolidarea și fortificarea patriei comune.

Astăzi, după ce popoarele au fost învrăjbite printr-o politică nesocotită și îndărătnică, numai de la fireasca mijlocire a Majestății Voastre se mai poate aștepta o asemenea schimbare salutară în viața noastră comună.

Pătrunși dar de dorul păcii de atâta timp pierdută, îngrijați de soarta patriei și *plini de încredere în*

Ioan Rațiu
1828-1902

înțelepciunea și împărăteasca solicitudine a Majestății Voastre, Românii se mângâie cu speranța, că și de astă dată, ca în atâtea rânduri, se va adeveri tradiționala lor credință: *că vindecarea rănilor și liniștea inimilor tot de la Tron vine în cele din urmă, căci ale Monarchului sunt inimile și inimile sunt plenitudinea puterii".*

Memoriul poartă iscălitura comitetului alcătuit din următorii "cei mai credincioși supuși" ai Majestății Sale: *Dr. Ioan Rațiu,* președinte, *Gheorghe Pop de Băsești* și *Eugen Brote,* vicepreședinți, *Dr. Vasile Lucaciu,* secretar general, și *Septimiu Albini,* secretar.

Era lucru mare ce se spunea și se cerea.

Niciodată de când ne-am trezit la o viață politică, nu s-au spus vorbe mai pline de demnitate și mai conștiente în fața tronului habsburg de cum s-au spus în acest memorand. Plângeau într-însul necazurile noastre de veacuri, dar grăia mândria și energia vremurilor noi.

Vasile Lucaciu
1852-1922

Se alese o deputație care avea să se ducă la Viena și într-o audiență să-l înain-

teze împăratului. Deputația consta-tatoare din 120 de inși, în frunte cu Dr. Ioan Rațiu, plecă în Mai 1893. împăratul însă refuză să o primească, și memoriul rămase la Ioan Rațiu în buzunar. În schimb Dr. Lueger, primarul Vienei, le făcu fruntașilor noștri o primire frumoasă, s-au dat banchete în cinstea lor, s-au ținut discursuri. Toate acestea însă n-au putut îndepărta amărăciunea din sufletul nenorociților soli ai neamului nostru neluat în seamă. Memorandul a fost pus într-un plic pecetluit și lăsat în cancelaria împăratului, iar ei s-au întors acasă mâhniți de această purtare nevrednică. *Împăratul nici nu desfăcu plicul, ci-l trimise prim-ministrului conte Szapáry la Budapesta, iar acesta îl trimise tot nedesfăcut președintelui Dr. Ioan Rațiu.*

Neizbânda trezi și indignare și amărăciune. Cei mai mulți învinovățeau guvernul unguresc atribuindu-i tot felul de meschinării. Fără îndoială era la mijloc și mâna acestui guvern. *Dar vina adevărată era și acum sistemul cunoscut al curții de la Viena,* care avea să-și vadă de interesele sale și nu să-și bată capul cu împăciuiri între neamuri și să asculte păsurile lor. Plângerile unui popor în fața Habsburgilor n-au valoare decât atunci, când acest popor e puternic și poate fi mai util decât altul.

Împăratul se făcu, *că nu știe nimic de Memorand,* deși se făcuse atâta zarvă în jurul trimiteri lui și gazetele și oamenii politici discutau în toate părțile acest pas al nostru. *Dacă lui Frantz Iosef i-ar fi stat într-adevăr la inimă interesul acestui popor credincios dar nenorocit, ar fi cerut el însuși, ca memoriul să-i fie prezentat și s-ar*

fi informat amănunțit despre toate suferințele pe care e silit să le îndure poporul ce sărise odinioară să-i apere tronul. Dar nu de aceasta îi ardea nici lui Frantz Iosef și nici luminaților săi sfetnici!

Procesul "Memorandului"

Era firesc, ca fruntașii care înaintaseră memorandul să aducă acum și la cunoștința poporului lor ceea ce au făcut, ca să vadă cu toții dreptatea cererilor noastre și a acțiunii întreprinse. Conferința națională ținută în 1893, la câteva săptămâni după întoarcerea de la Viena a deputaților, aprobă întru toate ținuta frumoasă a conducătorilor săi. În "Tribuna", "Memorandul" fu publicat în întregime și adus la cunoștința tuturora. Faptul acesta îndârji și mai mult pe Unguri împotriva noastră. În cercurile conducătoare din Budapesta *ura* izbucni cu adevărată furie și *se hotărî o aprigă prigonire* a Românilor îndărătnici. Ziarele și conducătorii noștri se pomeniră deodată cu o droaie de procese pentru trădare și pentru agitație împotriva statului. Încă în 1893 procurorul Jeszenszky ridică în fața tribunalului din Cluj acuza de agitație împotriva autorilor *"Replicei"* din 1892. Curtea cu jurați din Cluj, alcătuită cum era și firesc, din Unguri, în ziua de 31 August 1893 osândi pe *Aurel C. Popovici la 4 ani temniță și 1000 coroane pedeapsă în bani,* iar pe contabilul tipografiei *Nicolae Roman, la 1 an temniță și 600 coroane în bani, rămânând tot în sarcina lor și cheltuie-*

lile de proces.

Îndată Jeszenszky ridică *învinuire de înaltă trădare și agitație pentru dărâmarea statului ungar târând în fața judecătoriei întreg comitetul nostru național*. Începu astfel acel proces - monstru, care a convins pe toți Românii, chiar și sufletele cele mai șovăielnice, că Ungurii vor necondiționata noastră desființare.

Cercurilor de la Viena puțin le mai păsa de noi. Pe ele le interesa acum singurul gând de a lega pe Unguri cât mai strâns de tron, de a-i lăsa să se convingă, că pentru ei sprijin nu există la naționalități, ci numai și numai la casa domnitoare. Li s-a dat mână liberă să se răzbune după bunul lor plac. *Însuși împăratul Frantz Iosef,* către care noi ne-am adresat cu adâncă smerenie, aprobă *dorul lor de răzbunare,* deși în cazul cel mai rău ar fi trebuit să rămână nepărtinitor, își arătă pe față părerea sa și osânda față de mișcarea românească. În Boroș-Sebeș în 10 Septembrie 1893 le spuse în față răposatului mitropolit de la Sibiu *Ion Mețianu* și episcopului *Mihail Pavel* de la Oradea Mare, că dânsul *e suveranul tuturora fără deosebire de naționalitate și religie; că în țară trebuie să domnească buna înțelegere, că n-are cuvinte prin care să osândească îndeajuns acele primejdioase aţâțări care în unele ținuturi țintesc să ademească pe căi greșite poporul*.

În 7 Mai 1894 aveau să înceapă dezbaterile procesului. Se putea ști dinainte, care o să fie verdictul. Curtea cu juraţi din Cluj avea de la început o atitudine vrăjmașe acuzaților. Într-un oraș arhișovinist cum

e Clujul, unde au fost întotdeauna în floare mișcările de nimicire a Românilor, jurații erau toți Unguri sau ungurizați, deci ei înșiși părtași ai neamului în contra căruia se făcuse jalba către tron. Atât ei cât și judecătorii erau aleși din tot ce avea ungurismul ardelean mai șoyinist și mai intolerant.

Guvernul își punea în joc toată iscusința sa pentru a scoate vinovați pe îndrăzneții fruntași români și a-i osândi, încât înfrângerea lor să paralizeze pentru multă vreme orice activitate politică din partea noastră.

Procesul trezise însă valuri enorme nu numai în societatea cultă, ci în toate păturile poporului nostru. Numai doar anul 1848 a mai putut răscoli așa de adânc sufletele. Satele noastre fierbeau. Pretutindeni era un interes așa de înfrigurat pentru "Memorand" și pentru alcătuitorii lui, încât sate întregi plecară la Cluj, ca să fie de față la faimoasa judecată. Din ținutul Rodnei, din ținutul Hațegului, ba chiar și din Banat curgeau sătenii noștri și năpădeau Clujul. Mulți dintre Moți, aducându-și aminte de anii 48 își vârâră în desagi toporul, iar toporâștea, drept băț, o țineau în mână. Pe Unguri îi cuprinse chiar groază văzând atâta lume românească și au cerut apărare militară, de care însă n-a fost nevoie. Pretutindenea între Români erau discuții, se analiza "Memorandul" și se strângeau pumnii de indignare, că pentru aceste adevăruri pot fi osândiți cei care le-au spus.

Guvernul era convins și el de nedreptatea învino-

vățirilor. Din România, din Italia și chiar din Franța au venit la Cluj mai mulți ziariști, care au alcătuit un birou de presă și puteau să arate lumii civilizate neomenoasa purtare a judecătoriei ungurești. De aceea *ministrul Teleszky luase dispoziții, ca de la acest proces nici o telegramă să nu meargă în străinătate*. Zadarnic protestară ziariștii: guvernul unguresc nu voi să audă de protestările lor. Ziariștii nu avură încotro: *fură siliți, ca în tot decursul procesului să trimită de două ori pe zi câte un curier cu telegrame și scrisori la Predeal și la Viena, ca aceștia să trimită de acolo știrile*.

În fața înaltului județ *erau citați toți membrii comitetului național care luaseră parte la ședința când s-a hotărât tipărirea și răspândirea memorandului. Iar alături de dânșii încă patru alți agitatori* care le daseră ajutor. Laolaltă douăzeci și doi de inși.

În 6 Mai, cu o zi mai înainte de începerea dezbaterilor, fruntașii adunați au trimis o telegramă la împărat:

"Poporul român din Transilvania și Ungaria, ca cel mai credincios popor al glorioasei case de Habsburg care în timpurile cele mai critice vitejește a apărat tronul și patria contra vrăjmașilor externi, ne mai putând îndura nedreptățile unui sistem de ocârmuire îndreptat spre nimicirea vieții sale religioase și sociale, cu tradițională supunere a apelat în memorandul său la Majestatea Voastră. Pentru acest memorand astăzi întreaga noastră națiune este supusă la prigoniri sistematice și mai înverșunate decât până acum, și în persoanele reprezen-

tanților ei legali este pusă pe banca acuzaților. În acest moment solemn, când noi, membrii comitetului central al Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria, suntem puși pe această bancă pentru așternerea memorandului la Majestatea Voastră și pentru publicarea lui, aducem la prea înalta cunoștință a Ma-jestății Voastre această procedură de răzbunare ne mai pomenită în viața popoarelor".

Dar pe Frantz Iosef parcă-l interesa suferința lor! El își spusese părerea către Ioan Mețianu la Boroș-Sebeș...

În 7 Mai au început ascultările acuzaților, tratativele apărătorilor, în vreme ce Clujul fierbea de Români indignați.

Încă din cele dintâi clipe acuzații și-au dat seama, că aici *nu mai poate fi vorba de apărare.* Vedeau, că vor fi cu siguranță osândiți. Judecătorii și jurații nici nu ascundeau acest lucru. În fața judecătoriei nu mai stăteau câțiva oameni învinovățiți cu călcarea legilor, ci un întreg popor, pe care avea să-l judece propriul său dușman.

În 23 Mai în sfârșit procurorul Jeszenszky făcu rechizitorul, învinovățindu-i pe toți cu *călcarea legilor, ațâțări la răscoală și trădare de patrie și cerând cea mai aspră pedeapsă împotriva lor, deoarece, precum spunea el, "interesele înalte ale statului național maghiar cer, ca fapte cu scopuri atât de primejdioase să-și afle răsplata vrednică".* Iar jurații, încă înainte de a isprăvi el, înce-

pură să dea din cap aprobându-l.

O apărare prin capacitare era acum inutilă și de prisos. Acuzații în deplină conștiință, că ei sunt reprezentanții unui neam, se purtară cu o mândrie și o demnitate într-adevăr istorică.

În numele tuturora *Dr. Ioan Rațiu* luă cuvântul îndată după procuror și făcu o declarație: că dânșii țin sub demnitatea lor să se apere în fața unor învinovățiri absurde, că ceea ce au spus în "Memorand" e adevărat până la ultima literă, dar că din purtarea judecătoriei și guvernului față de dânșii se vede lămurit, că Ungurii nu au acum decât un singur scop: răzbunarea cea mai îndârjită.

"Memorandul, pentru a cărui publicare și răspândire suntem trași ca niște făcători de rele înaintea acestei bare judecătorești - spune comitetul - nu cuprinde, precum v-ați putut convinge, decât gravaminele poporului român care ne-a trimis pe noi, ca să cerem scutul Tronului pentru drepturile lui nesocotite și călcate în picoare.

Ceea ce ne-a silit pe noi și pe întreg poporul român, să facem acest demers, este faptul, că atât legislațiunea, cât și guvernul ne-au adus la convingerea nestrămutată, că în fața lor pentru noi vorbă de dreptate nu poate fi.

În zadar au fost toate promisiunile ce s-au dat în repețite rânduri, pentru respectarea drepturilor noastre naționale!

În zadar am încercat toate formele și mijloacele

legale!

În zadar ne-am plâns la toți factorii competenți ai statului!

Exclusivismul de rasă a declarat război de exterminare limbii și naționalității noastre.

Nu ne mai rămăsese dar decât această singură cale a apelului la factorul suprem al statului și la opiniunea publică a lumii civilizate.

Față cu acest act, care nu conține decât curatul adevăr și este icoana suferințelor și nedreptăților seculare ce le îndură poporul român din Transilvania și Ungaria, trebuia ca regimul ori să se desvinovățească, ori să se răzbune.

Desvinovățirea nu era cu putință: a ales calea răzbunării!

Ne-a împedecat să ajungem la Tron și acum ne supune judecății acelora contra cărora ne-am plâns.

Ceea ce se discută aici, Domnilor, este însăși existența poporului român.

Existența unui popor nu se discută; se afirmă.

De aceea nu ne e în gând, să venim înaintea D-voastră, să dovedim, că avem dreptul la existență.

Într-o asemenea chestiune nu ne putem apăra în fața D-voastră; nu putem decât să acuzăm în fața lumii civilizate sistemul asupritor, care tinde, să ne răpească ceea ce un popor are mai scump: legea și limba!

De aceea nu mai suntem aici acuzați; suntem acuzatori...

Plângerile poporului român nu pot fi judecate de un juriu exclusiv maghiar, care este și judecător și parte.

De aceea nu este de demnitatea poporului român de a se apăra în fața juriului din Cluj.

Osândiții pentru Memorandul Românilor dus la Monarhul 7-25 Maiu 1894
Rândul de sus:
1.Dionisie Roman, 2.Patriciu Barbu, 3.Dr. D.P. Barcianu, 4.Gherasim Domide, 5.Dr. Teodor Mihali, 6. Dr. Aurel Suciu, 7.Mihai Veliciu, 8.Rubin Pariția.
Rândul de jos:
1.Nicolae Cristea, 2. Iuliu Coroianu, 3.George Pop de Băseşti, 4.Dr. Ioan Rațiu, 5.Dr. Vasile Lucaciu, 6.Dimitrie Comșa, 7.Septimiu Albini.

Am fost violentați și aici și am fost terorizați în toate, de când am denunțat lumii civilizate asupririle ce le îndurăm...

Prin spiritul de intoleranță, prin un fanatism de rasă fără seamăn în Europa osândindu-ne, veți izbuti numai, să dovediți lumii, că Ungurii sunt o notă discordantă în concertul civilizațiunii".

Imagini de la proces

Puțin le pasă juraților unguri de vorbele răspicate și hotărâte pe care le-a spus președintele partidului nostru. Ei nu erau chemați aici, ca să asculte și să chibzuiască, ci ca să *osândească.* Guvernul luase toate măsurile, ca osânda să fie cât se poate de grea. Zadar-

De aceea nu mai suntem aici acuzați; suntem acuzatori...

Plângerile poporului român nu pot fi judecate de un juriu exclusiv maghiar, care este și judecător și parte.

De aceea nu este de demnitatea poporului român de a se apăra în fața juriului din Cluj.

Am fost violentați și aici și am fost terorizați în toate, de când am denunțat lumii civilizate asupririle ce le îndurăm...

Prin spiritul de intoleranță, prin un fanatism de rasă fără seamăn în Europa osândindu-ne, veți izbuti numai, să dovediți lumii, că Ungurii sunt o notă discordantă în concertul civilizațiunii".

Puțin le pasă juraților unguri de vorbele răspicate și hotărâte pe care le-a spus președintele partidului nostru. Ei nu erau chemați aici, ca să asculte și să chibzuiască, ci ca să *osândească.* Guvernul luase toate măsurile, ca osânda să fie cât se poate de grea. Zadarnice au fost toate protestările, toate declarațiile, toată oratoria cheltuită: *comitetul fu declarat vinovat* și urmasă-și ia pedeapsa, *în numele împăratului Frantz Iosef, către care Ion Rațiu și tovarășii săi se adresaseră cu încredere, li se dicta în ziua de 25 Mai 1894 celor 14 inși aflați vinovați, o pedeapsă nemaipomenită până atunci.* Secretarul partidului, preotul *Dr. Vasile Lucaciu a fost osândit la cinci ani temniță.*

Se rostiră astfel următoarele osânde:

Dr. Ion Rațiu doi ani temniță; Gheorghe Pop de Băsești actualul președinte al Partidului Național din Ardeal, l an; Dr. Vasile Lucaciu 5 ani; Demetriu Comșa 3 ani; Dr. Daniil P. Barcianu 2 ani și jumătate; Nicolae Cristea 8 luni; Iuliu Coroianu 2 ani și 8 luni; Patriciu Barbu 2 luni; Dr. Teodor Mihali, actualul președinte al deputaților români din Ardeal, 2 ani și jumătate; Aurel Suciu l an și jumătate; Mihail Veliciu 2 ani; Rubin Patiția 2 ani și jumătate; Gherasim Domide 2 ani și jumătate; Dionisie Roman 2 luni, iar ulterior fu osândit Septimiu Albini la 2 ani și jumătate.

Conducătorii noștri sunt pedepsiți pentru bărbăția lor, cu 31 de ani și două luni de temniță. Deasemenea în cârca lor căzură și grelele cheltuieli de judecată. *Astfel se întâmplă acel unic caz în istorie, că fruntașii unui popor, care cu deplină încredere s-au adresat domnitorului, înfățișându-i rănile de care sângeră neamul lor, și cerând vindecare, sunt pedepsiți cu cea mai necruțătoare brutalitate pentru că au scos la lumină adevărul, și osândiți în numele și cu învoirea aceluiași domnitor, de tronul căruia se apropiaseră cu adâncă smerenie.*

După această lovitură guvernul unguresc se gândi să stingă total mișcarea noastră politică. *În 16 Iunie ministrul de interne Hieronimy interzise orice activitate a Partidului Național Român, deoarece, spunea el - "existența și activitatea acestui partid nu au bază legală".*

Cu câteva săptămâni în urmă osândiții de la Cluj plecau la temniță: Rațiu, Lucaciu și Coroianu la Seghedin, iar ceilalți la Vaț...

Urmările osândei

Furia dezlănțuită de guvernul unguresc asupra comitetului nostru național și osânda rostită de curtea cu jurați din Cluj avură un răsunet enorm în întreaga societate românească. În Ardeal se trezi pretutindeni indignare și ură față de Unguri, o îndărătnicie așa de neînduplecată, încât Ungurii începură să se teamă chiar de răzvrătiri. Iar guvernul unguresc pentru a înfrânge și mai tare cerbicia noastră se folosi de acest prilej împănând mai ales comunele din Munții Apuseni cu jandarmerie și armată.

Bătăile și purtarea neomenească a jandarmilor față de țărănimea noastră stârni și mai mult nemulțumirea. De sus și până jos era un clocot surd și înfrigurat. Parcă se întoarseră vremile de după revoluțiunea lui Horia. Temnițele de la Seghedin și Vaț se umplură de memorandiști și ziariști. Alții fugiră în Elveția, iar cei mai mulți au trecut munții pe căi dosnice, și s-au așezat în Regatul liber al României, cu durerea în suflet, că măreața lor întreprindere s-a sfărâmat, și cu nădejdea, că din România se va putea porni o mișcare cu mai multă izbândă. *Fură interzise de autoritățile ungurești și orice întruniri, până și șezătorile de la sate, iar unde*

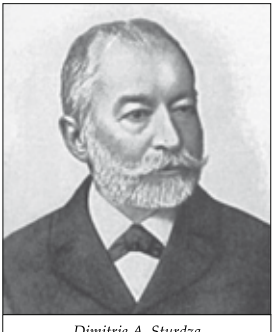
se ivea cea mai mică împotrivire, baioneta jandarmului spinteca fără cruțare.

Autoritățile ungurești își fanatizară și poporul de rând împotriva noastră. Țăranii unguri și plebea ungurească de la orașe *năvăliră asupra caselor celor osândiți, le prădară și dărâmară, nimicindu-le astfel întreg avutul.*

Asupra opiniei publice din Regat, procesul memorandului a avut o influență foarte binefăcătoare. Granițele politice, pentru a căror doborâre am lucrat și lucrăm și astăzi, cu toate încercările de înțelegere ale tineretului, erau până la această dată și granițe între suflete. Deși scopul ne era același, totuși între noi cei din Ardeal și cei din Regatul liber era o deosebire de educație, o anumită răceală; sufletele nu se înțelegeau pe deplin și astfel interesul pe care trebuia să-l avem unii față de alții adeseori suferea. În Regat câteodată se auzeau chiar glasuri de simpatie pentru poporul unguresc care era considerat, ca și în Franța și Anglia, un popor luptător pentru libertate împotriva tiraniei Habsburgilor. *Procesul memorandului dezvălui în fața întregii lumi românești planurile ascunse ale Ungurilor și convinse și pe cei neconvinși încă până acum, că Ungurii sunt pentru noi cea mai îngrozitoare primejdie și că pace nu va fi până ce nebunia lor de a maghiariza nu va fi total stârpită. De asemenea se dovedi, că la un popor care în întreg trecutul său a avut mania de a stăpâni și a exploata și a unguriza, această boală nu poate fi lecuită decât atunci, când va fi redus la granițele sale firești.*

În regat se convinse lumea, că bună înțelegere

cu Ungurii nu e cu putință. Se puse la cale o întreagă acțiune, ca să mântuiască ce se mai poate mântui. Se alcătui *"Liga Culturală",* se formară societăți pentru susținerea mișcării naționale în țară, cât și în Ardeal. Cercurile conducătoare ale Regatului văd, că *pentru Regatul Român, neamul românesc din Ardeal e de o imoportanță vitală.* Văzură cu toții, că *ungurismul tinde cu orice preț la robirea noastră, a celor din Ardeal, la stăpânirea definitivă a Ardealului, ca apoi împreună cu Habsburgii mai ușor să-și întindă ghearele asupra Regatului Român.* Oameni politici, literați, cu toții își dau mâna, să lămurească opinia publică și pe toți visătorii împăcării româno-ungurești, că o astfel de înțelegere e un vis deșert, deoarece Ungurii nu vor renunța niciodată la politica lor națională și că chestia Românilor ardeleni nu e chestia lor particulară, ci a întregului neam românesc și înainte de toate a Regatului, care numai în strânsă legătură cu puterea neamului poate exista. Astfel nu numai în întruniri publice, la "Dacia" și în alte părți, ci chiar și în Senat se ridică glasuri cu greutate, cerând guvernului român o intervenție directă pe cale diplomatică.

Dimitrie A. Sturdza
1833-1914

Cel mai frumos rol în aceste zile l-a avut în Regat fără îndoială Dimitrie A. Sturdza, care pe atunci fiind în opoziție își putea manifesta pe față părerile, fără temeri că va fi dojenit din partea diplomației vieneze,

care totdeauna s-a purtat și cu Regatul Român de parcă iar fi fost vasal. Încă în 27 Noiembrie 1893, pe când Ungurii devastau în Turda casa lui Ioan Rațiu, grăia în ședința Senatului bătrânul șef, fost și viitor ministru al Regatului:

"În Ardeal s-a încins o luptă mare și o mare dușmănie între două popoare... Când ne întrebăm, cum s-a încins această luptă și din care parte s-a deschis, constatăm, *că adevărata cauză nu este alta decât că Maghiarii, fiind deținătorii de fapt ai puterii de stat, voiesc să maghiarizeze pe Români, să-i deznaționalizeze, să-i desființeze...*

Dacă Românii din Ungaria ar tăcea și s-ar supune, ce ar dovedi aceasta? Că ei sunt slabi, moi și fără viață. Dar acest rău nu s-ar răsfrânge și asupra noastră, a celor din Regat? *Nu ne-ar socoti Ungurii mai întâiu, și mai târziu și alții, că și noi suntem aci, în Regat, slabi, moi și fără viață?*

Ei sunt slabi, moi și fără viață. Dar acest rău nu s-ar răsfrânge și asupra noastră, a celor din Regat? *Nu ne-ar socoti Ungurii mai întâiu, și mai târziu și alții, că și noi suntem aci, în Regat, slabi, moi și fără viață?*

Și aceasta n-ar da naștere chiar în noi la *o lipsă de încredere?* Căci nu va fi de glumă când 3 milioane de Români, jumătatea populației de azi a Regatului, va fi maghiarizată, adică va dispărea ca populațiune românească. *Și când ne va lipsi încrederea în trăinicia noastră, cine poate răspunde de viitorul nostru? Nu este atunci pusă în chestiune siguranța și existența Regatului Român însuși?...*

Nu trebuie să ne temem, să vorbim de chestiunea Românilor din Ungaria; nu trebuie să ne temem, pentru că *dacă ne-am teme și am tăcea în parlamentul român, ce ar mai însemna România?* N-ar mai însenina nimic, ar fi o țară *aservită; am fi schimbat relațiunile de vasalitate cu Turcia în relațiuni de vasalitate cu Ungaria.* Aceasta nu se poate. Pentru aceea a luptat poporul român? Pentru aceea i-a dat Dumnezeu bărbați vrednici și înțelepți cari să-l conducă la independență în timp așa de scurt, ca din o vasalitate să cădem în o altă vasalitate?...

Avem interese permanente, cum o spune dl. Tocilescu; *acele interese permanente sunt însă mai mari decât interesele financiare: acelea sunt interesele existenței neamului românesc.* Aceste interese trebuie să fie apărate, căci ori ele vor fi apărate și vom trăi, ori nu vor fi apărate, și vom pieri. Și când vorbesc de pieire, vorbesc de acest Regat; căci trebuie să vă băgați bine în minte, *că nu poate exista acest Regat fără să existe și ceilalți Români. Când Românii, cari trăiesc în afară de Regat, vor fi desființați și zdrobiți, va suna și ceasul nostru foarte curând...*

Maghiarii aspiră, ca atunci, când ei vor fi vreodată în pericol, noi aceștia din România să sărim în ajutorul lor după cum ne dictează mintea sănătoasă și politica sănătoasă. Căci dacă statul ungar, în care locuiesc Români, e atacat, cum să nu sărim, să apărăm și pe Unguri și pe Români? *Dar cum am putea sări în ajutor, când Ungurii buzdugănesc pe Români, strivesc pe Români și cată să desființeze poporul românesc?* Să

facem, ca Ungurii să înțeleagă odată, că dacă ei voiesc azi desființarea poporului român, mâine ei vor fi desființați de alții 2 Acest lucru trebuie să-l înțeleagă și cetățenii și parlamentul și guvernul"...

Erau cuvinte hotărâte acestea. Și spuse de la înălțimea tribunei parlamentare, de șeful celui mai puternic partid din Țară, și primite cu căldură de întreg Senatul, exprimau nu numai părerea unui om sau a unui cerc restrâns, ci însăși convingerea neamului românesc întreg. Căci parlamentul Regatului în aceste clipe era al neamului.

Iar după ce odioasa osândă de la Cluj fu rostită și vandalismele continuară cu o și mai mare sălbăticie, în întrunirea publică ținută în 25 Septembrie 1894, Dimitrie Sturdza se ridică din nou și spune plin de energie:

"*Chestiunea națională* a trecut de dincolo de Carpați în Regatul Român și a devenit aici o chestiune arzătoare...

Dacă ar exista dincolo de Carpați numai 300.000 Români, eu cred că agitațiunea produsă la noi de nedreptățile ce ei sufăr ar fi fost redusă la o singură compătimire cu suferințele lor; dar când e vorba de desființarea și *maghiarizarea a 3 milioane de Români, jumătatea populațiunii regatului nostru, atunci ne cutremurăm,* căci ne zicem: *când va fi cu putință, ca 3 milioane de Români să fie desființați dincolo, atunci și pentru noi pericolul desnaționalizării a luat un corp palpabil*. Azi credem, că nu e putere omenească, care să poată desființa" poporul românesc, și sprijinim aceas-

tă credință, pe faptul că nu numai am rezistat secoli întregi în contra încercărilor de asemenea natură, dar am ieșit mai viguroși, mai întăriți din aceste încercări. *Când însă vom vedea a treia parte din neamul nostru îngenuncheat și desființat, atunci va intra în noi îndoiala, și îndoiala slăbește, și slăbiciunea e sfârșitul.* Vedem însă și pipăim astăzi, că *pericolul de maghiarizare* de dincolo de Carpați *a adus întreg neamul românesc în grea cumpănă. Ne temem de pericolul care poate să ne ajungă pe noi, când planurile maghiare vor ieși la capăt.*

Avem noi Românii din Regatul nostru simțimântul că atunci când va suna clopotul de moarte pentru cele 3 milioane de Români din Ungaria, și clopotul de moarte al nostru a sunat. Acelaș simțământ îl au și Românii din Ungaria, că desființarea Regatului Român este și desființarea lor.

Ungurii și astăzi se socot în veacul de mijloc. Moldova și Valachia niciodată nu au fost supuse regatului Ungariei. *În diplomele lor însă Ungurii considerau Moldova și Valachia ca țări alipite de Ungaria.* Când vor fi maghiarizat pe cele 3 milioane de Români, e cert că atunci vor prinde curaj, *vor scoate pergamentele lor și vor aplica aceea ce deja mulți scriitori ai lor reclamă: realizarea diplomelor lor și a țelului ce ele conțin: întinderea regatului maghiar până la Marea Neagră...*

Nu putem să nu ridicăm și noi glasul nostru, când frații noștri strigă: Ne strivesc, ne desființează Maghiarii! Și când vedem, că strigătul lor e o realitate, care-ți sfâșie inima, *cum să nu ne ridicăm și noi glasul cu toată lumea cultă și să zicem: Dreptate pentru cei*

oprimați! Să nu mai fie în Ungaria fărădelegea, lege! Să nu se mai schingiuiască poporul român, care nu cere decât dreptate!...

Aparținând de baștină Europei culte, putem oare sta impasibili și nepăsători la această executare a unei treimi a neamului românesc? Am fi o mortăciune, dacă am ședea impasibili!".

Și cuvintele bătrânului șef al Partidului Național Liberal au fost înțelese de toți.

Academia Română părăsi și ea calmul oamenilor de știință și trimise vorbe de îmbărbătare celor care intrau pentru neam în pușcăriile ungurești. În ziua l Iunie 1894, la câteva zile de la rostirea osândei de la Cluj, ea glăsuia în adresa sa către ardeleni și lumea civilizată:

"Toate popoarele europene s-au bucurat de renașterea neamului românesc, iar Românii s-au arătat totdeauna plini de recunoștință către binefăcători și amici și au împăcat pe ce mai mari vrășmași ai lor. *Numai cu națiunea maghiară poporul român nu s-a putut și nu se poate înțelege, căci Maghiarii se încercă în timpurile noastre pe căi piezișe și prin mijloace violente, să obție astăzi de la Români ceea ce n-a fost în stare să obție nimeni de la ei în decurs de aproape două milenii precedente: desființarea Românilor ca națiune. Maghiarii cer, ca Românii să uite limba, religiunea și obiceiurile lor și să devie Maghiari în toate emanațiunile vieții lor naționale.*

Aceasta este chestiunea cea mare care agită atât

de adânc inimile și spiritele poporului Român din Transilvania și Ungaria și care culminează acum în sentința curții cu juraţi din Cluj, care a condamnat până la 5 ani de închisoare pe căpeteniile poporului român din regatul Ungariei, pentru că aceștia s-au încercat a depune în liniște și cu respect gravaminele națiunii ce ei reprezintă, în manile suveranului lor împăratului - rege al Austro-Ungariei, cerând de la dânsul apărare și dreptate, cerând de la dânsul să înceteze măsurile nedrepte prin cari în regatul poliglot al Ungariei cele 6 milioane de Unguri caută să reducă la ilo-tism celelalte ll milioane de neunguri - Români (3 milioane), Gemiani (2 milioane), Croați, Sârbi și Slovaci (6 milioane) care toți doresc să trăiască în pace cu Ungurii sub ocrotire de legi drepte și egale pentru toți.

Academia Română, cercetătoare a istoriei neamului românesc, păstrătoare a limbii națiunii românești, face un călduros apel la membrii institutelor de cultură ale întregului neam omenesc, ca să se intereseze de cauza cea dreptă a Românilor din Transilvania și Ungaria, care e totodată o cauză de cultură generală. Numai încetând dintre națiuni luptele cu scop de a se distruge unele pe altele, pacinica și armonica desvoltare a omenirii prin științe și arte va fi asigurată și lumea va da un spectacol demn de sforțările ce au făcut și fac spiritele superioare, cari de secoli lucrează la progresul constant al omenirii".

Exemplul Academiei fu urmat de toate societățile noastre, de toți fruntașii vieții românești, în fruntea cărora se afla însuși *Ioan Ghica*. Și-au ridicat cuvântul

chiar și unii dintre pururi îngrijorații și pururi circumspecții "factori răspunzători".

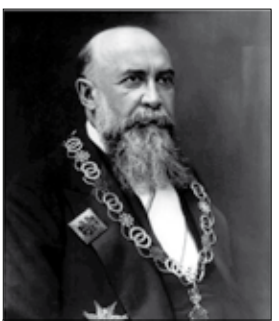
Astfel în urma procesului și osândei neomenoase rostite la Cluj, ne-am ales și unii și alții cu bogate învățămite. În Ardeal am ajuns cu toții la convingerea, că de la Unguri nu ne putem aștepta la nimic, iar de la împărat tot așa. *Mântuirea noastră nu ne poate veni de nicăieri, decât de la noi înșine.* Trebuie deci să facem pregătiri în direcția aceasta. În parlamentul unguresc nu avem ce căuta. În schimb înțelegem că trebuie să ne strângem și mai mult în jurul instituțiilor noastre, să creem instituții noi, să ne organizăm nu numai pe baze platonice de sentiment, ci pe *baze economice reale.* Trebuie să ne apărăm nu numai împotriva ungurizării, ci și împotriva totalei noastre robiri economice. Înființăm deci un mare număr de însoțiri financiare, de societăți de agricultură, industrie casnică și mai multe reuniuni culturale.

Conducătorii vieții din Regat de asemenea se conving de importanța chestiei ardelene și-și dau seama că trebuie adusă neapărat o lecuire. La un război nu se putea gândi nimenea pe atunci, când cu un an mai târziu însuși Dimitrie Sturdza fu silit să-și retracteze cuvintele. În schimb însă se pornește un puternic război al conștiințelor, o muncă al cărei scop e *pregătirea sufletească pentru războiul ce avea să vină.* În aceeași vreme văd cu toții, că legăturile sufletești trebuiesc întărite și prin legături economice. Instituțiile din Regat intră în legături cu instituțiile din Ardeal, dând astfel o și mai mare trăinicie unității noastre. Bănuim, că se

apropie împlinirea vremii și ne străduim, să fim cât se poate de tari. Este aceasta este întâia mare și rodnică manifestare de solidarite națională.

Activitatea de azi

Viața ce am urmat după procesul "Memorandului" a strâns definitv legăturile unității între Ardeleni și Regatul Român. În Regat ieși la lumină un curent nou, mai activ și mai național și totodată mai temeinic. Literatura întemeiată pe școala nouă a lui *Eminescu* și apoi pe cea a lui *Coșbuc* formează noul izvor de apă vie din care se adapă conștiințele. Mișcarea pornită și propovăduită cu vorbe de foc de dl. *Nicolae Iorga* în revista "Sămănătorul" și în conferințele sale răscolește adânc conștiințele, dă o nouă direcție tineretului nostru, fixează și mai lămurit ideile, pe care trebuie să le urmăm, și arătă și cărările care ne duc la țintă. Curentul nou, național, în literatură și cultură, își cere dreptul său și în manifestarea noastră politică. Și dacă e adevărat că mișcările mari naționale ale unui neam sunt în strânse legături cu mișcările lui culturale și literare, atunci putem spune cu siguranță că lupta îndârjită urmată de poporul

Nicolae Iorga
1871-1940

român de peste munți mai ales de la 1900 încoace e în mare parte o urmare firească a puternicei vieți culturale condusă în acești 15 ani din urmă de către dl. N. Iorga.

Niciodată dragostea de cultură curat românească, dorul de a înlătura tot ce e străin în viața noastră nu au ajuns la adâncimi mai mari decât în aceste zile. Generația nouă din Ardeal are un ideal mai luminos, mai mare decât înaintașii ei și e convinsă, că înfăptuirea lui nu e cu neputință. De aceea tineretul judecând realitatea în care ne aflam și asemănând-o cu idealul său de unitate culturală și politică propovăduit de la București, începe să fie tot mai nemulțumit de înaintașii săi și cere pornirea unei noi direcții în mișcările noastre politice. Vede și greșelile politicii pasiviste, care în multe locuri a fost înțeleasă ca inacțiune. De asemenea observă, că năzuințele de ungurizare cresc tot mai înspăimântător. Astfel din ideile semănate de ziarul "Tribuna" din Sibiu, din noile curente de cultură naționale ale zilelor noastre, din o judecare mai obiectivă a greșelilor din trecut și a primejdiei ce crește, răsare convingerea, *că e nevoie să nu mai stăm în pasivitate ca până acum numai protestând împotriva legilor care ne înfrâng, ci să luăm armele în mână și să pornim la luptă energică și în parlament și afară de parlament.*

Încă în 1902 *Dr. Aurel Vlad* nu se mai supune pasivității, ci pășește pe față împotriva direcției vechi. Candidează, cu programul național din 1881, la alegerile parlamentare și după 14 de ani de la retragerea

generalului Traian Doda el e întâiul deputat român naționalist care trece pragul parlamentului ungar.

Dr. Ioan Rațiu președintele parlamentului național moare în 4 Decembrie 1902; cu vreo 4 luni în urmă *e suprimată de guvern și "Tribuna" – dar duhul unei acțiuni energice* cucerise toată generația tânără. Astfel comitetul partidului, care cu toată împotrivirea ministrului Hieronimy din 1894 nu încetase de a funcționa, se gândește la o nouă conferință națională. Aceasta se ține în 10 Ianuarie 1905 la Sibiu. Iau parte la ea'97 de delegați, aproape toți oameni tineri, dornici de o activitatea politică mai energică. După ce secretarul *Dr. Vasile Lucaciu* arată situația nostră politică de la 1894 până la 1905, se iscă dezbateri înflăcărate și *conferința cu mare entuziasm declară părăsirea pasivității* de până acum și reluarea luptei active pe toate terenele, atât în parlament cât și în comune și județe, pentru înlăturarea nenorocirilor ce ne amenință prin maghiarizare și prin aservirea noastră economică. Declară, totodată că Partidul Național va păstra strict programele noastre vechi, și că minimul pentru a cărui dobândire se luptă e programul de la Sibiu din 1881.

Ce s-a întâmplat de la această dată încoace, e încă în amintirea tuturora. Lupta noastră a luat un caracter tot mai bărbătesc și tot mai aprins și s-a convins până și cel din urmă țăran, că ungurismul vrea să ne cotropească și că numai prin luptă și rezistență dârză am mai putea stăvili primejdia. Legăturile dintre noi ardelenii și frații noștri din Regat au ajuns tot mai in-

time în urma serbărilor de la Sibiu din 1905 și apoi a celor din București din 1906, când sate întregi au venit din Ardeal la expoziția din capitala românismului și ne întăriră și mai mult puterile și încrederea în viitorul nostru.

În schimb guvernele și societățile ungurești și-au ieșit cu totul din fire. Tot felul de silnicii au fost dezlănțuite asupra instituțiilor noastre culturale; s-au adus tot felul de legi și ordinațiuni cu scopul mărturisit, să ne împiedice dezvoltarea și să ne ungurizeze. Asupra satelor s-a năpustit administrația și jandarmeria cu pedepse și bătăi ca să înspăimânte poporul și să-l țină cu forța departe de conducătorii săi. Jandarmul ungur, în ținuturile românești, nu e un paznic al ordinii, ci un mic tiran în slujba ungurizării, extraordinar de priceput la schilăviri și înzestrat cu puterea de a spinteca și împușca fără zăbavă, unde socoate el că e necesar. Astfel din 1902, de când Dr. Aurel Vlad a intrat în parlamentul ungar, până în 1912, deci într-un răstimp de 10 ani, *jandarmii unguri au împușcat fără motiv peste 300 de Români* și totdeauna anchetele ungurești au dovedit, că bieții Români, fără arme, erau de vină, iar jandarmii înarmați până în dinți, chiar și când ei au fost mai mulți, erau în "legitimă apărare"!

Cum se fac alegerile pentru parlamentul ungar, e cunoscut de toată lumea civilizată. *Armată, jandarmerie, împușcături, omoruri, schingiuiri, apoi corupția cea mai deșănțată făcută chiar cu bani din visteria statului,* toate își dau mâna ca să înăbușe glasul algătorilor noș-

tri. Unde altfel nu se poate, îi arestează pe toți și-i țin arestați până după alegeri. Chiar candidații și fruntașii noștri erau bătuți de jandarmi. A fost bătut și a umblat cu capul spart până și actualul președinte al partidului național, moșneagul Gheorghe Pop de Băsești. Cu astfel de mijloace și cu nedreapta lege electorală nu e de mirare, dacă *8 milioane de Unguri au astăzi în parlament peste 400 de deputați, în vreme ce 4 milioane de Români, deci jumătate cât dânșii au abia cinci deputați.*

După alegeri întotdeauna încep prigonirile și pedepsele cele mai nemiloase împotriva celor care au votat cu candiații români. Ba nu e destul de bun gardul sau stoborul, ba curtea nu e destul de curată, ba gunoiul nu e destul de strâns și nu e așezat la loc potrivit, ba au trecut vitele în islazul oprit: și pentru toate acestea administratorul de plasă (solgăbirăul) are dreptul, să dea pedepse până la 200 coroane. O urgie, care în multe locuri duce poporul la ruină și disperare și cu vremea îi înfrînge orice îndărătnicie, făcându-l supus tuturor dorințelor ungurești!

Împotriva ziarelor noastre se desfășoară aceeași urgie. Procese peste procese și pedepse peste predepse. Și toate acestea se judecă în fața curților cu jurați unguri din Cluj și Oradea Mare. Temnițele din Seghedin și Vaț niciodată nu sunt lipsite de redactori români. Și tot pentru *"agitație împotriva națiunii maghiare"* sau *"agitație împotriva ideii de unitatea națională a statului maghiar".* *)

*) Cititorul va putea citi în această privință lista acestor nelegiuiri, adăugată la sfârșitul cărții.

Se credea pe la 1910, că situația se-va înbunătății. Contele Ștefan Tisza ajuns la cârmă căuta să stea de vorbă cu noi. Știa că în curând va avea să se dezlănțuie îngrozitorul război de astăzi, și de aceea la stăruințele Germaniei încerca să ne molcomească țipetele și să câștige simpatia și ajutorul Regatului Român. Toate tratativele lui au fost numai *o șiretenie fățarnică*. Voia să facem numai noi concesii, iar dânsul nici una. Nu se învoi nici măcar la înlăturarea legii de ungurizare adusă în 1907 de contele Apponyi. În vreme ce stătea cu noi de vorbă, încredința cu conducerea alegerilor din 1910 pe fostul procuror al "Memorandului" Jeszenszky, care ne înăbuși cu jandarmii orice manifestare și ne zdrobi total, lăsând să fie aleși abia cinci deputați români.

Ideea de care era călăuzit contele Tisza în aceste tratative de împăcare, e aceeași nebunie ungurească, la a cărei înfăptuire au lucrat, nu fără rezultat, toți înaintea lui fără deosebire de partid. A mărturisit-o el însuși răspunzând unei interpelări în parlament: *"Un maghiar nu poate avea alt principiu decât principiul națiunii maghiare, al politicii unitare, vasăzică statul maghiar cu caracter național înfăptuit de națiunea maghiară unitară"*.

Ori, acest principiu cere necondiționata nimicire a oricărei vieți naționale românești. De aceea împăcarea nu s-a putut face și prigonirile au continuat și continuă și astăzi mai sălbatic decât oricând. *Între noi și Unguri e o luptă de veacuri, lupta sângelui, care nu se*

poate sfârși prin învoieli făcute ca cei tari să nu se țină de ele, ci numai prin înfrângerea definitivă a uneia din cele două tabere. Și datoria noastră e să facem toate sforțările, ca să nu fim noi cei înfrânți.

Maghiarizarea şcolilor

Pricina tuturor necazurilor şi chinurilor la care sunt supuşi Românii ardeleni, e îndărătnicia cu care îşi apără caracterul românesc: limba şi credinţa. Ungurii au neapărată lipsă de a se întări pentru a dăinui, ei, popor turanic, în mijlocul popoarelor indo-europene ce îi înconjoară. *Le trebuie neapărat stăpânirea Ardealului şi le trebuie să fie un popor mare, după cum ar dori ei, de 20 milioane oameni.* De aceea dezlănţuie asupra noastră cea mai nesăbuită apăsare şi nu se sfiesc nici de mijloacele cele mai volnice şi brutale. Povârnişul acesta şovinist desigur e primejdios şi pentru dânşii şi în sfârşit are să le rupă capul, dar până atunci e mai primejdios pentru noi.

Am arătat mai sus, că scopul Habsburgilor în toate vremurile a fost dezlipirea noastră de către fraţii noştri din Principate, crearea unei prăpăstii peste care să nu mai putem aşeza pod între unii şi alţii. *Ungurii, ajunşi stăpâni pe situaţie în 1867 nu se mai mulţumesc numai cu atât. Lor nu le trebuie nu mai o unire sufletească a Românilor cu dânşii, o unire în care Românii şi-ar păstra totuşi limba lor românească, ci pretind ca elementul românesc să se contopească întru toate cu cel*

unguresc, primindu-i nu numai felul de a cugeta și simți, ci și limba. În vederea acestui scop se organizează în Ungaria, îndată după împăcare, atât administrația, cât și justiția și învățământul. Se maghiarizează astfel* toate instituțiile culturale de stat, deși legea naționalităților pretinde, ca statul să ridice instituții culturale și pe seama naționalităților. Se maghiarizează justiția: de unde în epoca absolutismului până la 1867 și apoi după aceea încă vreo zece ani se putea întrebuința limba românească la diferitele judecătorii chiar și în acte și petiții, acum lucrul acesta se interzice. Judecătorii sunt numiți oameni care nici nu știu nici nu vreau să știe românește. Se decretează, că pentru judecătorii singura limbă întrebuințată trebuie să fie cea maghiară. Același lucru se face la administrație și în toate întreprinderile financiare sau industriale ale statului. Până unde poate ajunge nebunia aceasta, e dovadă și faptul neînsemnat în sine, că funcționarilor de la căile ferate, până și cantonierilor, macagiilor și conducătorilor, le este interzis a vorbi cu publicul în altă limbă decât cea maghiară.

Foarte mare atenție se dă organizării învățământului, care e privit ca cel mai bun mijloc de ungurizare. Statul nu a întemeiat pe seama Românilor nici o singură școală. Toate școlile, pe care le avem noi, le-am ridicat noi singuri prin propriile noastre mijloace, unele confesionale susținute de biserici, iar altele comunale susținute de comune și de fondurile regimentelor de grăniceri români. Statul n-a ridicat și n-a susținut din bugetul său decât școli ungurești, care firește nu pot fi decât ale Ungurilor. Astfel noi din dările noastre contribuim la susținerea școlilor pe seama poporului un-

guresc și în aceeași vreme contribuim pe deasupra de bunăvoie la susținerea școlilor, bisericilor și instituțiilor noastre culturale. Dar statul șovinist, contrar legii naționalităților, se amestecă și aici, deși cheltuielile le suportăm noi. În 1879 se introduce limba ungurească în *școlile noastre primare.* În 1891 ei votează legea *grădinilor de copii,* ca micile odrasle încă din vârsta fragedă să se împrietenească cu limba ungurească ce va urma să o învețe în școlile primare. Datoria acestor grădini de copii e, precum spune legea, *"să trezească și să desvolte în sufletele copiilor simțămintele de alipire la patria maghiară și conștiința aparținerii la națiunea maghiară precum și* (deci în al doilea rând!) *felul de gândire religios moral".* Astfel grădinile de copii și școlile primare au să propovăduiască mână în mână mentalitatea ungurească și lepădarea limbii și sufletului românesc.

Scopul e hotărât, stârpirea conștiinței naționale în noi, apoi alipirea noastră la ungurism. O mărturisesc ei înșuși scoțând cu mare bucurie la iveală acele cazuri, unde școlile au izbutit să ungurizeze anumite ținuturi românești. De aceea educația în sens național maghiar e urmărită de organele școlare ale statului de la ministru până la cel din urmă copist. Sistemul urmat e cunoscut. Se înlătură din școlile noastre mai întâi tot ce ar putea trezi în copii mândria de Români. De unde până prin anii 1880 în cărțile noastre de lectură se mai găsea câte un pasaj despre Daci și Romani, despre Ștefan cel Mare Sau chiar despre Mihai Viteazul, sau despre Constantin Brâncoveanu, cu vremea, acestea sunt eliminate total și înlocuite cu părți din *istoria națională maghiară.* Ba în 1913 precum mi-a mărturisit-o un

cunoscut dușman al nostru, profesorul Benedek Jancso, la ministerul cultelor din Budapesta era vorba, ca pe seama școlilor secundare românești să se alcătuiască un astfel de *manual al istoriei literaturii române, care să nu cuprindă decât pe scriitorii ardeleni,* deoarece ceilalți, după părerea profesorilor și politicienilor unguri fac parte din literatura altui stat și altei "națiuni". Se cere de asemenea, ca *din cărțile de lectură să fie eliminate toate acele bucăți ale căror autori sunt din Regat, deoarece, spun ei, elevii pot fi dornici să afle cine sunt scriitorii, iar faptul acesta le poate trezi idei care sunt incompatibile cu aparținerea la națiunea maghiară.*

În 1904 ministral Albert Berzeviczy vine cu un proiect de lege în care cere ca în învățământul primar să se introducă *17 ore de limbă maghiară pe săptămână,* lăsând abia 15 ore pe seama celorlalte studii. E ușor de închipuit ce progres pot face elevii români dacă sunt siliți ca 17 ceasuri din săptămână să învețe numai ungurește, deci un singur studiu, în vreme ce toate celelalte, religie, limba română, istorie, geografie, aritmetică, cunoștințe economice, etc. trebuiesc îngrămădite în 15 ceasuri. Legea nu s-a votat, numai fiindcă guvernul a căzut prea repede. Guvernul următor însă, celebrai guvern al coaliției *"kossuthist-independente"* primește întru toate planurile de ungurizare ale înaintașului său și le sporește încă. În 1907 contele Albert Apponyi își trece prin parlament faimoasa lege care-i poartă numele, și prin care dă cea mai puternică lovitură școlii românești. Pe învățători îi scoate de sub autoritatea bisericii și îi face "funcționari publici". Le cere, *să facă jurământ că vor fi credincioși patriei maghiare și că vor*

Albert Apponyi
1876-1933

da elevilor lor o educație patriotică maghiară. îi pune totodată *sub controlul administrației.* Școlile românești pot fi cercetate oricând nu numai de revizorii școlari, ci și de administratorii de plasă și de notarii comunali, care dacă nu sunt mulțumiți cu progresul făcut în limba maghiară, pot dispune pedepsirea învățătorului, suspendarea lui sau chiar închiderea școlii. Astfel școlile susținute de noi cu atâtea și atâtea jertfe ale sărăciei noastre ajung la bunul hatâr al micilor satrapi ungurești din administrație, care potrivit poruncilor venite de sus și îndemnurilor ce le vin din societatea ungurească, torturează necontenit pe bieții învățători, cerându-le să facă spor cât se poate de mare în instrucția nobilei limbi ungurești.

Programul ce-l urmau acești învățători e și mai chinuitor. Pe lângă orele de limbă ungurească cerate de ministrul Berzeviczy *tot în această limbă au să se facă în școlile susținute de bisericile românești istoria, (numai istoria patriei ungurești!) geografia, cântările, constituția și chiar și aritmetica.* Școlile comunale și grănicerești au fost transformate total în școli ungurești, în care în afară de scris și citit nu se învăța nimic românește. Scopul școlii e precum spune legea *"educația națională maghiară a naționalităților prin limba maghiară și prin toate celelalte elemente care sunt în măsură de a promova cultura maghiară".* Instrucția trebuie să se

facă în așa fel, încât copilul după *4 ani de școală să știe scrie și vorbi ungurește exprimându-și ideile fără prea mari greutăți. În școala de repetiție, învățătorul nici nu mai are voie să vorbească românește cu elevii: limba de instrucție a școlii de repetiție românești e cea maghiară.* Învățătorii au obligația *chiar și în afară de școală să vorbească ungurește cu elevii.* Cărțile de studiu pentru toate școlile românești trebuie făcute după planul ministerului, cuprinzând ceea ce pretinde ocârmuirea și ceea ce corespunde scopului fixat în lege.

Se ridică apoi leafa unui învățător de la 600 coroane la 1000, îndată după asta la 1200, și mai târziu chiar la 1400 coroane anual; astfel încât parohiile românești numai cu mare greutate își pot susține așezămintele. Se hotărî apoi ce dimensiuni trebuie să aibă sălile de învățământ după numărul elevilor, și se făcură aspre cercetări pretutindeni, dacă localurile școlilor noastre corespund sau nu corespund cerințelor legii. Dacă învățătorul nu face progres destul de mare după cum cere revizorul școlar, sau dacă parohia din anumite greutăți nu-și poate plăti la vreme învățătorul, sau dacă sala de învățământ e mai scundă cu 10-20 cm, autoritățile ungurești aplică cea mai severă pedeapsă, suspendă pe învățător sau închid școala. Astfel am pierdut numai în *anii 1907 - 1913 peste 600 de școli primare. Și nu sunt rare cazurile când statul, după ce a închis școala românească, fiindcă nu era destul de înaltă, a închiriat clădirea transformând-o în școală ungurească, pentru care clădirea era corespunzătoare.*

Prin 1910, cu siguranță în vederea războiului, în

tainele căruia unii dintre conducătorii politici ai Ungurilor erau inițiați, începură să răsune și glasuri ceva mai împăciuitoare. Prim-ministrul ungar, contele Ștefan Tisza începu chiar tratative pentru o potolire a noastră. Desigur doreau, ca prin aceasta să câștige simpatia Regatului Român și să-l împiedice de a-și realiza menirea, dezrobind Ardealul.

Între multe nimicuri ce ne oferea prim-ministrul ungar era și o mică, o foarte neînsemnată schimbare a legii Apponyi, precum și întrebuințarea într-o măsură mai largă a limbii românești în cercurile de jos ale administrației și aplicarea unui mare număr de slujbași români. Dar șiretul conte spunea hotărât, că toate acestea numai atunci *vor fi înfăptuite, când va înceta definitiv orice neîncredere între societatea românească și cea ungurească!* Cum neîncrederea aceasta e urmarea unor suferințe de veacuri, desigur n-are să înceteze niciodată și astfel nu se vor îndeplini nici făgăduințele condiționate de dânsa.

Totuși pentru a părea îngăduitor și a molcomi cât de puțin vrăjmășia Românilor față de Unguri, ministrul cultelor a dat o ordinațiune, prin care se introducea și în școlile de stat din ținuturile românești limba română, *dar numai pentru elevii români și unde sunt ei majoritatea,* și chiar și atunci *numai în acele școli ai căror învățători cunosc această limbă. Cum însă învățătorii de stat pretutindeni sunt Unguri și nicăieri nu știu românește, ordinul ministrului de culte nu poate avea nici un rezultat.*

Ministrul dete și un program după care să se ori-

enteze învățătorii în orele de limba română. Limba română poate fi întrebuințată în aceste școli, *dacă învățătorul o știe, "însă pe o scară numai atât de întinsă cât se cere pentru înlesnirea învățăturii limbii maghiare"*. Așadar elevii acestor școli cu majoritate românească n-au să învețe nimic în limba lor, ci limba română are să servească numai ca ajutor pentru învățarea limbii maghiare. Scopul tuturor acestor legi și dispoziții e deci evident: zmulgerea elevului de către neamul său și alipirea lui la neamul unguresc, în conștiință și limbă.

Pentru ajungerea și mai temeinică a acestui ideal, au întemeiat în ținuturi curat ungurești o mulțime de institute în care sunt primiți în mod gratuit copiii nemaghiari. Au creat *orfelinate și internate* a căror conducere curat unguresc șterge din sufletul tinerelor odrasele și urmele obârșiei lor. Astfel de internate sunt în Halmi, Dobrițin, Seghedin, Torokszent-miklos, apoi chiar în Ardeal, în Cluj, în Sibiu, în orășelele secuiești. *Numai în Seghedin sunt aproape zece astfel de institute de ungurizare, având în fiecare an peste 4000 de copii nemaghiari, români, sârbi și șvabi de toate vârstele.* S-au ridicat și școli și internate de acestea pentru *maghiarizarea fetițelor.*

Toate aceste instituții sunt astfel adevărate școli de ieniceri, făcând din copii vrăjmașii propriului lor neam. *Și rezultatele dobândite au întrecut toate așteptările Ungurilor.* În anii din urmă era chiar vorba, *ca toți copiii Românilor la o anumită vârstă să fie luați și crescuți de stat în astfel de internate pentru a face dintr-înșii, buni maghiari.*

Împotriva *școlilor noastre secundare* se dau atacuri tot așa de sistematice, în anii din urmă aveam patru licee, un gimnaziu clasic, un gimnaziu modern-real, șapte preparandii sau școli normale superioare, precum și o preparandie de fete înființată abia în 1914. În toate școlile secundare nici nu se pomenea de limba ungurească. Coloman Tisza a făcut tot posibilul, ca să sfarme caracterul lor românesc, chiar închizându-le în mai multe rânduri. În 1883 a introdus limba maghiară ca obiect de studiu. De atunci încoace această limbă a cucerit tot mai multe ore, încât în anii din urmă a început să se pretindă, ca jumătate, dacă nu întreaga instrucție, în școlile noastre să se facă ungurește. S-au căutat fel de fel de chițibușuri, mici portițe pe unde să se strecoare și aici ungurizarea. Astfel s-au dat mai ales puternice atacuri împotriva liceelor. În Blaj și Brașov precum și în Năsăud, unde paza a fost mai mare din partea noastră, Ungurii nu au putut face nici o ispravă. În Beiuș însă, unde păstorirea bisericească a suferit și suferă. de slăbiciune și astăzi, întrebuințându-se tot felul de trucuri împotriva liceului nostru, ocârmuirea a izbutit, sa impună *ca în clasele inferioare jumătate din studii să se facă în limbă maghiară, iar în clasele superioare limba română să fie înlăturată cu totul și redusă ia 4 ore pe săptămână pentru studiul literaturii românești.* Astfel școala susținută cu banii noștri servește scopurile distragerii noastre.

Furioase atacuri s-au dat mai ales de când cu legea Apponyi, împotriva *școlilor normale* (seminarelor pedagogice). Trebuia ca învățătorii să fie pregătiți în vederea programului ce urma să fie în școlile primare:

să fie buni propovăduitori ai limbii ungurești. De aceea guvernul ceru, ca aceste școli pedagogice ale noastre să dea cea mai mare atenție limbii ungurești. Iar din 1913 *încoace cercurile ungurești se ocupă serios cu închiderea tuturor școlilor normale românești și deschiderea unor școli de stat în locul lor.* Asta ar însemna distrugerea caracterului românesc al învățătorimii și înăbușirea oricărei mișcări culturale în comunele noastre rurale, unde în mare parte învățătorimea e călăuza poporului.

În 1848 și după aceea în epoca absolutismului cerusem și o *universitate românească.* Cererea nu ni s-a înfăptuit nici atunci, iar din împăcarea Ungurilor cu împăratul și mai puțin. În schimb se admise, ca la cele două universități din Cluj și Budapesta să se deschidă câte o catedră de limba română la care au fost numiți la început doi oameni de treabă și români cinstiți, *Grigorie Silași* la Cluj și *Alexandru Roman* la Budapesta. Guvernul însă nu a făcut aceste catedre cu scopul de a sprijini limba românească. Crease două posturi politice, cu care avea să răplătească câte un transfug și trădător. Astfel după moartea lui Silași a numit la Cluj pe renegatul *Grigorie Moldovan,* care într-un șir de cărți a înjurat cu cea mai mare obrăznicie neamul românesc, iar la Budapesta după moartea lui Roman numi pe *Ion Ciocan,* care ajutase guvernul ungar să pună mâna pe averile fondului grăniceresc din Năsăud. După retragerea lui Ciocan în 1909 guvernul numi în locul lui o altă secătură, pe *Iosif Siegescu,* drept răsplată pentru serviciile de spionaj pe care le-a făcut acesta pe lângă episcopiile noastre greco-catolice și pentru înjurăturile ce le-a adus întotdeauna politicii noastre și Rega-

tului Român. Iar aceşti oameni nu numai că n-au nici dragostea faţă de limba română, dar nici nu o vorbesc îndeajuns, necum să-şi cunoască trecutul şi literatura. Astfel firește studenţii români nici la universitate nu pot câştiga cunoştinţe despre viaţa culturală a neamului lor. Abia seminarele superioare teologice din Sibiu, Blaj, Caransebeş şi Arad mai susţin într-adevăr cultul limbii române şi sunt neatinse încă de epidemia ungurizării. Încolo, de sus până jos şcoala ridicată de stat sau ameninţată de el, în ţinuturile noastre urmăreşte pas de pas deznaţionalizarea noastră. Principiul de care e condusă, e acel precizat de contele Albert Apponyi în 1911 zicând: *"Şcoala care n-are în vedere principiul, că cetăţenii ungari aparţin hotărât şi exclusiv patriei ungureşti, degenerează într-o şcoală de păcătoşi şi de trădători, care şcoală merită tot atât de puţin să fie tolerată ca şi o şcoală Infectată de orice alt soi de imoralitate"*. Iar a ţinea la caracterul tău românesc, asta în faţa Ungurilor înseamnă a fi trădător, păcătos şi imoral!

Maghiarizarea bisericilor

În urma continuelor atacuri împotriva naționalității noastre ungurizarea s-a vârât pretutindeni. Numai viața religioasă ne-a mai rămas neatinsă de această molimă. Biserica a stat neclătită, ocrotind sub aripile ei încă vreo câteva instituții cu care ne mai putem mângâia. Ocârmuitorii unguri au văzut îndată, că aceasta e o piedică în calea planurilor lor. Deși legile care s-au. adus în privința școlilor sunt toate o încălcare a autonomiei bisericești și o știrbire a drepturilor ei, Ungurii nu sunt mulțumiți, ci vor să robească și biserica și s-o întrebuințeze pentru ungurizare. Se năzuiesc deci din toate puterile spre nimicirea caracterului românesc al bisericii ortodoxe și unite și spre transformarea ei din instituție națională în instituție ungurească.

Catedrala ortodoxă din Cluj

Cum *preoțimea*

a fost întotdeauna elementul cel mai rezistent față de atacurile de ungurizare, guvernul se gândi întâi la înfrângerea ei. Îi acordă ajutoare, așa numit *"congruă",* știind foarte bine că ghiftuirea cu bunătăți va aduce în curând acest organism la slăbiciune și distrugere. În 1900 se votează legea "congruei", dar numai *pe timp de 9 ani,* spre încercare, ca guvernul să vadă, dacă corespunde scopurilor sale sau nu. Când s-a convins însă, că ajutorul acesta, de 800 coroane pentru preoții cu 6 clase liceale și 1200 coroane pentru cei cu bacalaureat, contribuie tocmai la întărirea noastră, guvernul reveni asupra legii și în 1909 schimbă total condițiile. Astfel guvernul pretinde de la fiecare preot, *să aibă o atitudine patriotică ungurească*. În caz că împotriva preotului sunt plângeri de antiungurism, preotul nu va primi nici un fel de ajutor. Prin acestea și încă o mulțime de tertipuri similare, cu ajutorul banului s-a ajuns acolo, încât în multe părți preoțimea noastră a început să aibă o atitudine mai rezervată: congrua și-a făcut efectul.

S-a hotărât apoi grabnica înființare *a unor episcopii ungurești ortodoxe și unite* și mai ales înfăptuirea vechiului plan al unei episcopii greco-catolice la *Hajdu-Dorog*. Și se făcură toți pașii necesari pentru acest scop.

Planul acestei episcopii ungurești la Hajdu-Dorog e încă de pe la 1870. Încă de atunci guvernele ungurești au făcut tot felul de stăruințe și intervenții la Roma pentru aprobarea lui. Până ce trăia însă papa *Pius IX* și *Leo XIII,* sprijinitori ai Românilor, Ungurii nu au dobândit nimic. Se mobiliza mai târziu însăși casa

domnitoare, se trimiseră pelerinaje mari ungurești la Sf. Scaun, s-au dat tot felul de informații tendențioase și secretarul papal, cardinalul *Mery del Val,* a fost câștigat cauzei antiromânești.

Acasă se lucra cu același sistem. Episcopii noștri greco-catolici au fost invitați la conferințele episcopilor romano–catolici, și au fost priviți apoi chiar ca membri ai acestor conferințe, ale căror hotărâri erau astfel obligatorii și pentru dânșii. În 1910 făcându-se recensământul populației, guvernul a dat stricte îndrumări autorităților în ce privește limba maternă, spunând că *"limba maternă nu e aceea în care s-a născut omul, ci e cea pe care o vorbește mai bucuros"*. Astfel a scos la iveală, că în Ungaria sunt peste 300 mii de Unguri grecocatolici. În realitate însă Unguri greco-catolici sau greco-orientali n-au existat niciodată. Acești 300 de mii sunt Ruteni și Români ungurizați sau care pe lângă limba lor vorbesc și ungurește.

Biserica reformată din Cluj

După ce totul a fost pus la cale, în 1911 guvernul contelui Tisza înainta Sf. Scaun din Roma un memoriu, propunând înființarea *unei episcopii greco-catolice pe seama Ungurilor.* Cardinalul Mery del Val la stăruințele curții imperiale din Viena aprobă propunerea și în 9 Noiembrie 1911 ceru părerea conferinței episcopi-

lor catolici din Ungaria între care erau socotiți și episcopii noștri uniți. Membrii conferinței fiind aproape toți Unguri, în afară de cei 4 Români, *aprobară planul*. Ai noștri nu se învoiră cu nici un preț. De aceea la 9 Februarie 1912 s-a ținut o nouă conferință la care episcopii noștri, și mai ales mitropolitul Victor Mihali din Blaj, au fost somați de însuși ministrul, să se prezinte. S-a prezentat însă numai episcopul Demetriu Radu din Oradea Mare, protestând din toate puterile împotriva înființării unei astfel de episcopii. Cu câteva zile în urmă, în 14 și apoi în 17 Februarie, mitropolitul Mihali și conferința episcopilor noștri trimiseră câte un memoriu la Roma arătând situația nenorocită ce ni s-ar creia și demonstrând că scopul guvernului unguresc în realitate nu e răspândirea și întărirea legii catolice cum spusese el, ci deznaționalizarea noastră. Amintiră, că însuși contele Zichy, ministrul cultelor, a declarat că aceasta e o episcopie *înainte de toate ungurească, că Ungurii o socotesc ca o dieceză cu limbă bisericească maghiară*. Și atraseră atenția conducătorilor bisericești din Roma, că în această dieceză, așa după cum e plănuită în memoriul guvernului ungar, se cuprind mai multe comune urbane și rurale românești, vătămând astfel integritatea mitropoliei greco-catolice; că în noua dieceză sunt luate *toate comunele în care românii greco-catolici știu și ungurește; fiind însă noi obligați să învățăm limba ungurească în toate școlile, concluzia e, că cu timpul toți Românii greco-catolici vor fi încorporați diecezei unguresti, ceea ce se zice și în memoriul guvernului ungar,* care vorbește de lărgirea ei treptată; întreaga noastră clasă cultă știe ungurește și astfel ar

fi absurd, ca guvernul să decreteze aparținerea ei la o episcopie unguréască...

Zadarnice au fost însă toate memoriile; zadarnic declarară episcopii noștri, că nu admit nici un fel de dezmembrare a eparhiilor lor. Guvernul unguresc în urma informațiilor false ce le dăduse și cu ajutorul împăratului a câștigat aprobarea Romei și nici nu mai ascundea planurile de ungurizare ce le urmărea prin înființarea acestei biserici. Îngrijorarea cuprinse întregul neam românesc din Ardeal. Vedea, că e vorba de spargerea cetății care ne-a fost biserica până acuma, în 22 Mai 1912 la Alba-Iulia se ținu *un mare congres național,* la care luară parte *peste 25.000 oameni* și care au protestat cu energie împotriva planurilor ungurești.

Zadarnice au fost însă și protestările acestea. Zadarnic bătură drumul Romei episcopul Demetriu Radu și părintele Vasile Lucaciu; guvernul unguresc își ajunse scopul. În l Iulie 1912 apare bula papală *"Christifideles Graed"* prin care se detașează din episcopiile greco-catolice românești și rutene un mare număr de comune, cu peste 300.000 suflete, alcătuind o nouă episcopie unită, cu centrul la Hajdu-Dorog, ai cărei limbă bisericească "în cele esențiale" va fi cea greacă. Astfel din sânul bisericii noastre fură zmulse peste *100 comune* și azvârlite în brațele ungurizării. Au fost zmulse toate acele sate, unde poporul nostru era amestecat cu Unguri și vorbea și ungurește, dar unde în urma bisericii și școlii sale confesionale era totuși în legătură cu românismul. Se repartizară la noua diecezâ *chiar și comune în care poporul habar n-are de limba unguréscă.*

Limba greacă în această dieceză are să fie întrebuințată "numai în cele esențiale". Cum însă esențialul chiar și în liturghie nu este decât actul transformării pâinii și vinului în trupul și sângele Mântuitorului - deci partea cu "Luați, mâncați!" - urmează, *că afară de o parte a liturghiei, totul, atât în serviciul divin, cât și în administrație are să se întâmple în limba ungurească.*

Episcopii au protestat din nou și au cerut schimbări, căutând să mântuiască măcar satele curat românești. Au fost zadarnice însă și sforțările acestea. Episcopia cea nouă a fost pusă deocamdată sub îngrijirea episcopului rutean ungurizat din Muncaciu, *Antoniu Papp,* și până la numirea unui episcop a fost numit vicar *Mihail Jaczkovics.*

În sânul poporului se făcu o mare mișcare. Preoțimea se împotrivi pretutindeni nevrând să se supună poruncilor vicarului. S-au ținut adunări de protestare, s-au trimis telegrame nunțiului papal de la Viena și însuși papei. Iar în schimb guvernul pentru a înăbuși orice glas de nemulțumire a întărit pretutindeni posturile de jandarmi și a dezlănțuit o adevărată teroare din partea administrației. Lucrurile acestea au stârnit o și mai mare nemulțumire. Vicarul Jaczkovics, ca o sfidare împotriva noastră, a plecat în Aprilie 1913 într-o vizită canonică prin satele noii sale episcopii, ducând cu sine pretutindeni l-2 sub-prefecți și câte 16-50 jandarmi, indignând astfel și mai mult poporul nostru amărât și chinuit.

Când în 9 Aprilie a ajuns în comuna *Resighea* din comitatul Sătmarului, preotul Cornel Abrudeanu re-

fuză, să stea cu el de vorbă și să-l recunoască de superior al său, poporul începu să-l huiduiască, strigând să iasă afară din sat, apoi văzându-l sfidător îl alungă cu tină și cu ouă clocite. În comuna *Moftinul Mic,* a doua zi, în 10 Aprilie, vicarul Jaczkovics a venit însoțit de subrepectul Madarassy. Preotul *Gheorghe Mureșanu* era tocmai în liturghie. Vicarul intră, împreună cu subprefectul, în altar spunându-i cine este. Preotul îi răspunse verde: "între alte împrejurări m-aș fi bucurat de vizita D-tale, dar așa în calitate oficială, nu". Poporul se strânse și de pe uliți, tulbură serviciul divin, ceru ca vicarul să iasă din biserică și din sat, apoi mai mulți inși au pus mâna pe dânsul și-l scoaseră pe sus. Nici preotul și nici altul nu voi să-l primească în casă. Vicarul și subprefectul, huiduiți de lume și urmăriți de câte un ou clocit, se aruncară în trăsură și plecară. Când au venit însă și-au lăsat jandarmii călări în comuna apropiată *Domahida*. La 10 minute după plecarea lor din Moftinul Mic, *jandarmii și năvăliră asupra acestui sat, schingiuind și bătând până la sânge pe bieții oameni,* care nu au avut nici o vină, decât că țineau îndărătnic la limba lor românească. *În noaptea de 11 Aprilie la orele 2 năvălind din nou jandarmii, arestară pe preotul Gheorghe Mureșanu și încă 15 săteni și îi porniră chiar atunci noaptea la temnița din Sătmar*. Zadarnic s-au făcut toate intervențiile pentru punerea lor în libertate; *guvernul cerea o cauție de 160.000 coroane. Bieții oameni trebuiră să stea în temniță din 11Aprilie 1913 până în ziua procesului lor, 23 Aprilie 1914, deci mai bine de un an*. Pe când preotul Mureșanu era dus pe jos la închisoarea din Sătmar, în 11 Aprilie, vicarul Jaczkovics era în fruntașa comună

Dob. Protopopul *Mihai Ciurdariu – care la 1 Mai avea să-și înceapă închisoarea de 3 luni,* la care a fost osândit fiindcă *a îndemnat de pe amvon poporul să-și învețe copii să se roage în limba românească și să cumpere calendare românești – era în biserică,* fiind postul Paștilor și spovedea pe oameni, când primi vestea, că în comună a sosit vicarul Jaczkovics împreună cu 2 subprefecți și 16 jandarmi. Aceștia traseră la proprietarul ungur Kerekes Laszlo. Au plecat apoi de la casa acestuia, la casa parohială. Atunci *clopotele începură să sune într-o dungă,* poporul s-a strâns de pretutindeni strigându-le: *"nu ne trebuie Hajdu-Dorog!".* Ajunși la casa parohială trimiseră pe epitrop - pe care l-au adus din câmp doi jandarmi - la biserică după protopop. Poporul însă nu lăsa *pe epitrop să intre în biserică: "Nu-l dăm pe domnul părinte!".* Au încercat apoi, să intre în biserică Jaczkovics și subprefecții; *poporul însă nu i-a lăsat nici pe ei.* Deci se întoarseră din nou la casa preotului.

Fruntașii satului s-au dus la Jaczkovics și *îi declarară energic și hotărât că ei nu vreau să-și părăsească biserica și limba lor românească, nici chiar siliți cu forța: "Nu ne trebuie Hajdu-Dorog".*

Jaczkovics le răspunse, că și el a fost preot rutean la sate și acum e cel mai mare ungur.

"D-tale, fiind om învățat, să-ți fie rușine că ți-ai lăsat limba, domnule! Vezi, eu nu-s decât un biet țăran, dar nu-mi las limba mea scumpă" – i-a răspuns atunci țăranul *Ion Ceghi.*

În vremea aceea jandarmii pe afară începură să bată. Pe câteva femei le izbiră cu capul de zidurile bise-

ricii zicând: "Sărutați-vă biserica, dacă v-i așa de scumpă". Poporul indignat și speriat se azvârli asupra lor și-i dezarma. Jaczkovics și pretorii luară proces verbal despre pățania lor, îl deteră și doamnei Ciurdariu să-l iscălească, ceea ce dânsa refuză cu indignare, și către seară plecară din sat, *fără să fi putut da ochi cu protopopul, care nu-și părăsi nici o clipă biserica*. Poporul îi petrecu până afară din sat cu strigăte și ouă clocite.

În unele sate, jandarmii trebuiau să spargă cu forța ușile bisericilor, ca vicarul să poată intra. În altele, epitropii mai curând au aruncat cheile bisericii în fântână decât să le dea ungurului. Au fost și de aceia care le-au trimis direct scaunului papal din Roma.

Urmările, pretutindeni au fost dintre cele mai jalnice. Temnițele s-au umplut de Români "răzvrătiți", iar presa și societatea ungurească țipa ca din gură de șarpe, că trebuie pedepsită cu cea mai mare asprime îndrăzneala aceasta a Valahilor. Protopopul Ciurdariu, moșneag de 70 ani, plecă la temnița din Seghedin, pentru că și-a îndemnat poporal să cumpere calendare românești. Abia ieși după trei luni și din nou a fost înhățat și dus în față tribunalului, pentru că *"s-a împotrivit autorităților"*. O mulțime de preoți au fost osândiți l*a câte 3 - 6 luni închisoare, pentru că și-au îndemnat poporul, să meargă la adunarea de la Alba-Iulia*. Altora li s-a găsit vină, că protestând împotriva episcopiei de Hajdu-Dorog, ațâță pe Români contra "națiunii maghiare". În 23 Aprilie 1914 după un an de închisoare preventivă, sunt aduși în fața judecății și preotul Mureșanu din Moftinul Mic împreună cu țăranii săi. În fața tribunalului

din Sătmar, cu prilejul acestui proces monstru, sunt 39 de acuzați, între care două femei. Martorii cu toții dovediră purtarea brutală și jignitoare a vicarului Jaczkovics și a jandarmilor. Jurații însă *declarară vinovați pe 15 inși, și în 27 Aprilie preotul Mureșanu, om de 55 de ani, fu osândit Ia un an și jumătate temniță ordinară, țăranul Ion Ceghi, om bătrân de 63 ani, la 8 luni și 3 săptămâni temniță ordinară, iar ceilalți 15 inși la câte 6 sau 3 luni.*

Cu astfel de mijloace desigur nu se putea ajunge decât acolo unde s-a ajuns: poporul înfrânt s-a supus, dar purtând o adevărată ură bisericii care-l ține îngrădit. Când în 23 Februarie 1914 bomba lui *Ilie Cătărău* a azvârlit în aer o parte din palatul noului episcop, *Miklossy, sfărâmând pe vicarul Jaczkovics și pe doi dintr zeloșii să tovarăși,* și rănind peste 20 de inși între care și pe episcopul Miklossy, oricât de brutal s-ar fi părut acest mijloc de răzbunare, totuși în sufletul fiecărui Român ardelean tresărea bucuria, că cel ce a adus atâta necaz asupra satelor noastre, și-a luat răsplata și se exprimau în multe locuri regrete, că măiastră lovitură n-a nimerit și mai bine.

Palatul episcopal Debrețin
23 febr. 1914

Cu toate acestea, ocârmuirea ungurească și-a ajuns scopul. *Episcopia de Hajdu-Dorog. astăzi e pe deplin organizată și-și urmărește neșovăitoare menirea.*

Pătrunsă de șovinismul societății ungurești imperialiste, înăbușe și izgonește din sufletul credincioșilor săi tot ceea ce mai poate fi românesc. *Dacă generația de astăzi, crescută încă în școala și sub conducerea românească, privește cu ură înăbușită biserica această unguresc, generația de mâine crescută în școala și spiritul unguresc, se va împăca cu soarta și are să se simtă chiar bine în noua sa situație*. În curând toate satele acestea vor fi dezlipite definitiv de trunchiul neamului nostru și vor face parte din națiunea ungurească...

Bisericii greco-catolice i s-a dat astfel una dintre loviturile cele mai puternice, în zid s-a făcut spărtură. De aici încolo va urma treptat, treptat ungurizarea ei.

Acum însă încep atacurile cu același scop și împotriva *bisericii ortodoxe*.

În anii din urmă întreaga presă ungurească a început să pretindă, să se întemeieze *o episcopie pe seama "maghiarilor greco-orientali"*. Ci că sunt sate întregi de Unguri care țin la această lege a răsăritului. Zadarnic ridicăm noi proteste, zadarnic căutăm să dovedim că astfel de sate nu există, ci cel mult sunt unele în care poporul nostru vorbește și ungurește și ici colo mici frânturi de ortodocși care au fost Români, dar în urma împrejurărilor și-au uitat limba. Oricât am vorbit, vorba noastră e spusă numai în vânt. Ocârmuirea nu ne ascultă, pentru că interesul ei e tocmai înfrângerea noastră. *Astăzi există câteva biserici ortodoxe, în Macău, în Senteș, care au fost românești și în care slujba se face acum ungurește. Dacă episcopia ungurească greco-orientală plănuită la Senteș încă nu s-a întemeiat, ea are să se*

întemeieze cât de curând. Și se va întemeia cu mult mai ușor decât cea catolică, deoarece nu trebuie învoirea nici unui scaun papal, cum a fost cu cea de la Hajdu-Dorog, ci va putea fi câștigat foarte ușor un mitropolit ortodox sau vreun patriarh, ca cel de la Constantinopol, ca să sfințească pe cineva în episcop.

Scopul acestor două episcopii ungurești ridicate astfel împotriva bisericilor noastre e, vădit, sfărâmarea ultimelor noastre cetățui și sprijinirea ungurizării. Pe deoparte susțin și ajută din răsputeri cucerirea ungurească, iar pe de altă parte crează între cei ungurizați și cei rămași la legea lor veche o prăpastie, despărțindu-i și păstrând astfel pe neofiți pentru ungurism.

Colonizări la sate şi oraşe

Acțiunea pornită împotriva școlilor și bisericilor însă nu se păru suficientă ocârmuitorilor de la Budapesta. De aceea se gândiră la un mijloc și mai primejdios pentru noi. își deteră seama, că oricâte stăruințe ar face, totuși nu vor ajunge la alte rezultate, decât că ne vor opaci în dezvoltarea noastră culturală. Iar lor nu aceasta le trebuia, ci maghiarizarea noastră completă, așa încât Ardealul nostru să fie în mâini ungurești. De aceea primiră din nou ideea, exprimată încă pe la 1840, *de a se aduce Unguri în Ardeal* și mai cu seamă în ținuturile românești, ca aceștia să spargă apoi rezistența noastră. Într-adevăr încă bătrânul Coloman Tisza pe la 1890 întreprinse cu mare putere colonizările. În ținuturile românești statul cumpără moșii, aduse Unguri de pe șesul ungar și le vându lor în condițiile cele mai ușoare, dăruindu-li-le aproape pe degeaba. Statul le clădi școli și biserici, le iertă chiar dările pe un șir de ani. Le ceru în

Pereche de țărani români din Ardeal

schimb, să fie Unguri adevărați, șoviniști și necruțători față de Români. Colonizările făcute însă pe la anii 1890 nu avură izbânzile la care se așteptau nerăbdătorii lor întemeietori. Atunci veni prietenul lui Coloman Tisza, ziaristul *Gustav Beksics* cu propunerea, ca Ungurii înainte de toate, *să cucerească orașele,* căci ungurizându-le pe acestea, mai ușor vor putea influența asupra satelor din jurul lor; orașele maghiarizate în mijlocul Românilor vor fi ca niște găuri într-un bloc de marmură, de la care pornesc spărturile distrugând întreg blocul.

Așa s-a și făcut. În orașele din Ardeal se înființară tot felul de instituții financiare și industriale sub controlul statului, ai căror funcționari și muncitori erau exclusiv Unguri. Se trimise un mare număr de meseriași din orașele de pe șesul ungar. Pe seama lor se ridicară școli ungurești, care atraseră și pe alții. *Rezultatul fu uimitor. Astăzi toate orașele din Ardeal, afară de Sibiu și Bistrița, sunt ungurizate, iar în unele locuri a și început influența dezastruoasă asupra satelor.* Ar fi destul, ca cineva să cunoască satele românești din jurul Clujului, viața și limba de acolo, ca să-și facă o idee lămurită despre marea primejdie cu care ne amenință acest sistem.

Colonizărilor li se dete acum și mai mare atențiune. Acolo unde Ungurii erau mai puțini și în urma acestui fapt erau amenințați să se românizeze ei înșiși, fură aduși Unguri din alte părți. Pe seama lor se ridicară școli, iar școlile românești fură închise, încât și Românii fură siliți să umble la școala ungurească. Unde statul putu pune mâna pe moșii cumpărându-le de la

nemeși scăpătați, întemeie colonii noi. Mai ales se dete mare atenție ținuturilor, unde Românii trăiau amestecați cu Unguri. În 1894 guvernul unguresc înființa un *"fond pentru colonizări"* de 6 milioane coroane. Acesta fu sporit an de an și an de an cumpăra noi terenuri și le împărțea coloniștilor unguri. *În Ardeal are astăzi încă proprietăți cumpărate în valoare de 8 milioane coroane,* care îndată ce va trece războiul vor fi împărțite unor noi coloniști. Ministrul Darányi făcu un adevărat plan strategic pentru colonizarea Ungurilor în Ardeal și înlăturarea Românilor. În anii din urmă, de la 1900 încoace, se făcură apoi puternice colonizați nu numai în Ardeal, ci și în Banat, mai ales în comitatul Caraș-Severinului, unde Românii fac 95 la sută din populație. Se ridicară sate noi ungurești, cu case și șuri încăpătoare, cu pământuri bogate, cu școli și biserici bine înzestrate de către stat în vederea maghiarizării.

Chiar și dislocarea armatei se făcu în acest scop. În ținuturi românești se trimiseră trupe ungurești, iar Românii fură duși în localități curat ungurești și dați în mare parte la trupele de honvezi, unde instrucția se face ungurește de ofițeri unguri șoviniști. Cum apoi omul sărac e totdeauna mai ușor de câștigat, se făcură toate sforțările, ca *Ungurii și Sașii din ținuturile românești să se îmbogățească, iar Românii să ajungă la sapă de lemn*. Ungurilor li se făcură tot felul de favoruri. Prin ținuturile, unde ei ajungeau stăpâni, ca și prin ținuturile secuiești, se clădiră șosele, linii ferate, fabrici, întreprinderi mari, susținute toate cu ajutoare de milioane din bugetul statului și menite toate să aducă bunăstare neamului privilegiat. *Ținuturilor românești*

nu li se dete nici cel mai mic sprijin. Adeseori lângă sate mari românești pe unde trece trenul, nu se făcură nici halte, în vreme ce la cătunele ungurești de alături, se ridicară gări spațioase. Ar fi destul să arunce cineva o privire asupra hărții căilor ferate ungare, ca să vadă ce nemilos a prigonit acest stat ținuturile românești.

A adus acest sistem apoi încă o nenorocire, a cărui înlăturare nu se va putea face decât odată cu înlăturarea stăpânirii ungurești: *funcționarismul șovinist bugetivor.* După principiul lui Beksics trebuiau maghiarizate orașele. Astfel se făcu o adevărată colonizare de orășeni. În slujbe, la administrație, la justiție, la căile ferate, la instituțiile financiare ale statului, s-a procedat cu cea mai mare ură față de nemaghiari și mai ales *față de Români,* fără considerare la aptitudinile lor, urmărindu-se prin aceasta *împiedicarea formării unei societăți românești la orașe.* Societatea ungurească a crescut pretutindenea. Iar această societate de funcționari, atârnătoare de stat, crescută în spiritul lui și trăind în acest spirit, susținută de școli și ajutoare, nu poate avea altă acțiune de cât pe acea a îndrumătorilor săi: năzuința de maghiarizare și disprețul suveran față de noi.

Dacă ne gândim acum, că *în Ungaria sunt cam 500.000 funcționari în slujba statului* și am socoti câte 4 membri de fiecare familie, am ajunge la concluzia, *că statul ungar susține din buget 2 milioane de oameni! Aceste 2 milioane sunt Unguri, numai Unguri.* Fiind neamul unguresc de opt milioane, statul susține din propriile lui cheltuieli a patra parte a acestui neam.

Astfel toate celelalte neamuri, în număr de 12 mi-

lioane oameni, jertfesc muncă și bani pentru stat, ca acesta la rândul său să poată susține a patra parte din neamul unguresc și să înfrângă pe toți ceilalți. *În realitate Ungurii n-ar trebui să aibă decât cel mult 200.000 de funcționari unguri,* iar celelalte 300.000 ar trebui să fie nemaghiari, dintre care *100.000 Români.* Adevărul e însă altul, mult mai dureros: statul ungar nu admite decât slujbași unguri. Și să ne gândim bine: în cadrul acestui funcționarism intră profesorii, judecătorii, administratorii, învățătorii, *intră deci aproape întreaga clasă cultă a unei țări.*

Astfel din banii noștri se susține *întreaga clasă intelectuală a Ungariei, care fiind recrutată numai dintre Unguri, e înainte de toate a lor și a noastră de loc.* E o pătură intelectuală cu mult mai mare, decât ar îngădui numărul Ungurilor. Și e firesc, că fiind pătrunsă de un spirit arhișovinst și răspândită în întreaga țară, *dezvoltă asupra întregei populațiuni din Ungaria, deci și asupra noastră, cea mai nescrupuloasă activitatea de maghiarizare.*

Se înființară la orașe și sate deopotrivă societăți, tovărășii "agricole", al căror scop adevărat e aceeași propagandă șovinistă, și toate sunt sprijinite cu bani grei din bugetul statului. Societatea culturală din Ardeal "Emke", apoi cea din Banat *"Dmke", ajutate de stat cu milioane de coroane, ridică școli prin satele locuite de Români și le susțin în spiritul cel mai șovinist, tipăresc cărți, acordă ajutoare de bani pentru propovăduirea maghiarizării. Au fixat chiar premii considerabile pentru acei instituitori, fără deosebire de naționalitate,*

care vor dovedi progresul cel mai mare întru răspândirea limbii maghiare la poporul românesc. Și oameni slabi, aflându-se pretutindeni, s-au întâmplat și astfel de cazuri dureroase, că și învățători români și-au dat silința, să câștige aceste premii josnice. Au mers și mai departe: *nu s-au sfiit agenții acestor societăți nici chiar de a cutreera satele noastre și de-a mitui cu bani oamenii, ca să-și dea copii în anumite institute ungurești.*

Activitatea aceasta sârguincioasă din partea administrației și societății ungurești precum și școlile ungurizate conform legii Apponyi, ne-au spart în multe ținuturi rezistența.

Aveam sate în care poporul, trăind în vecinătatea Ungurilor, vorbea și ungurește, dar având biserică și școală românească, avea conștiința, că el e Român și-și păstra limba sa strămoșească. Școala i s-a închis, biserica i s-a ungurizat, fiind supusă episcopiei de la Hajdu-Dorog, iar tineretul nici nu mai vorbește limba lui străbună. Ba încep să uite chiar și bătrânii. În județele Sătmar, Bihor, Maramureș sau în Secuime situația e nespus de dureroasă și maghiarizarea definitivă a elementului românesc din aceste ținuturi e chestie de câțiva ani.

În Ardeal s-a vorbit mult și în ziaristică, și în adunări despre primejdia acesta, și totdeauna ne-am îmbărbătat. Am spus în gura mare, că nu ne pasă; că vom rezista și acum, cum am rezistat veacuri de-a rândul; că Ungurii sunt un element inferior nouă, și ca atare nu ne vor putea cuceri niciodată. *Ne-am lăudat noi între noi necontenit în gazete, în conferințe, în discuții, chiar*

și în familie, și nu ne-am gândit niciodată, că în realitate suntem deznădăjduit de slabi. Stăm în mijlocul unui foc concentric. Ungurismul tinde spre scopul său pe toate căile: prin școli, prin biserică, prin colonizări, prin funcționarism, și fiecare zi ce trece ne sapă și ne doboară. În nici o direcție n-au fost guvernele ungurești așa de stăruitoate și consecvente și n-au lucrat așa de bine după un plan, ca pe terenul ungurizării.

Până acum programul lor și l-au îndeplinit cu cea mai mare exactitate, în Budapesta se ține seamă nu numai de fiecare sat, ci și de fiecare individ cucerit pe seama lor.

Port popular din Ardeal

Oricât am fi de optimiști și-am tăgădui progresele ungurizării, lucrul acesta e totuși adevărat și ne amenință tot mai năvalnic. Deocamdată nu e în primejdie de ungurizare în centrul Ardealului sau în ținuturile unde Românii locuiesc în mase compacte, ci la margini și în Secuime, unde talazurile ungurismului în fiecare clipă rup câte o bucată din litoralul nostru. Dar va veni vremea când și în centru vom fi așa de slabi, încât vom putea fi doborâți. Să ne gândim cu toată seriozitatea la această primejdie, căci e cu mult mai grozavă, decum ne-am închipuit-o vreodată. Dacă se va continua așa, în 40 - 50 de ani puterile noastre sunt sleite, iar noi suntem înfrânți și nimiciți fără milă. Și când Ardealul româ-

nesc va fi înfrânt și ajuns în mâna unui neam hrăpăreț și pătimaș cum sunt Ungurii, știe Dumnezeu ce se va alege și de restul neamului nostru. Sunt așa de negre aceste vedenii, încât nici nu îndrăznim să ne gândim la ele! Doborârea stăpânirii ungurești e mântuirea noastră.

Noi şi saşii

Afară de Unguri am avut în întreg trecutul nostru, cum avem și astăzi, un dușman tot așa de ireductibil și care tot așa de mult ar dori nimicirea noastră: *poporul săsesc*.

S-a spus în atâtea rânduri, că acesta e un popor cult, că ne-a voit totdeauna binele, că a contribuit la mișcarea noastră culturală, iar unii bărbați de-ai noștri când vorbeau de Sași, stăteau aproape să-și ridice pălăria. În realitate însă, neamul acesta pe cât de mic, pe atât de răutăcios, a ajutat tot așa de puțin dezvoltarea noastră, precum au ajutat-o Ungurii. Sașii niciodată nu și-au bătut capul *cu altceva decât cu stoarcerea cât se poate de nemiloasă a neamului românesc încăput pe mâna lor*.

Colonişti aduși din Germania în veacul XII și XIII, Sașii fură așezați în ținuturile pe care le ocupă astăzi, dându-li-se întru toate aceleași libertăți pe care le aveau Românii și punându-li-se la îndemână de către regele Andrei II în 1224 câmpuri și păduri, pe care aveau să le întrebuințeze deopotrivă cu locuitorii băștinași Români. Aceste ținuturi fură numite "Fundus Regius", *"Pământul crăiesc"*.

Având norocul, ca din partea regilor unguri să li se asigure rând pe rând tot soiul de privilegii, se întăriră, încât nu se mai putea face nimic în Ardeal fără dânșii. Organizația lor autonomă fu garantată de toți regii care urmară după Andrei II. Ajunseră un adevărat stat în stat, conducându-se după propriile lor hotărâri. În fruntea lor aveau un *"conte al Sașilor", "comes Saxonum",* care n-avea să se supună locțiitorului regal, voievodului ardelean, ci numai regelui. El avea să conducă ședințele și să îngrijească de îndeplinirea hotărârilor "sfatului național", ale așa numitei *"Universități",* în care reprezentanții tuturor ținuturilor săsești chibzuiau ocârmuirea norodului lor.

Dregătorii și preoții sași nu erau supuși nici unei autorități regale: aveau să se supună numai "Universității" și dispozițiilor slujbașilor ei. La dietele țării își trimiteau reprezentanți, de al căror cuvânt trebuia să se țină seama totdeauna.

Stăpâni astfel încă de la așezarea lor pe o organizație puternică, autonomă, sprijiniți cu mari scutințe de către regi, *nimiciră pas de pas libertățile Românilor cu care erau egali la început, puseră mâna pe pământul și pădurile noastre și ne aduseră pe noi, locuitorii băștinași ai țării, într-o adevărată robie față de dânșii.* Pământurile pe care ei nu erau decât musafiri, ajunseră încetul cu încetul adevărata lor proprietate.

Când în veacul XIII și XIV se organizează secuimea privilegiată, și apoi răzbate în Ardeal boierimea ungurească, Sașii îndată le întind mâna, ca împreună să poată stăpâni mai trainic norodul românesc al sate-

lor. În 1437, împreună cu Ungurii și Secuii formează celebra *"Uniune a celor trei națiuni",* al cărei scop clar era înăbușirea noastră. Noi ajunserăm și în pământul săsesc adevărați iobagi, ca și în ținuturile nemeșilor unguri. E adevărat, că nu slujeam unor boieri, dar în schimb îndeplineam pe seama comunelor, orașelor și slujbașilor sași aceleași servicii ca și iobagii.

Când după 1526 în Ungaria izbucni războiul celor doi regi, Ferdinand și Ioan Zápolya, în care interveni și Petru Vodă Rareș bătând pe Ferdinand lângă Feldioara în 1529, puterea Sașilor crescu și mai mult. Fiecare dintre rivali voia să și-i câștige, și astfel se supralicitară în dărnicie. Iar întărirea Sașilor noi o simțeam mai dureros. Comunele săsești și slujbașii autonomiei lor urmau cea mai nemiloasă stoarcere a satelor noastre de pe pământul administrat de dânșii. *În vreme ce toți locuitorii Ardealului dădeau dijmă numai preoților lor, Românii din pământul săsesc trebuiau să dea dijmele totdeauna preoților săsești. Dacă un sat era curat românesc, deci nu era preot săsec în localitate, Românii aveau să dea această a zecea parte din agoniseala lor preotului săsesc din satul cel mai apropiat.* Ba au mers și mai departe. Unor sate românești le-au fost impuse tot felul de dări, pe care aveau să le încaseze satele săsești, *în frumosul sat românesc Poiana, de lângă Sibiu, toți tinerii români, când se căsătoreau, trebuiau să plătească o anumită taxă comunei săsești Dobârca din apropiere. Și aceasta din cele mai vechi vremuri până la 1789.*

Satele românești aveau să dea tot felul de muncitori pentru clădiri în orașele săsești, pentru canalizări,

pentru ridicări de șosele, aveau să dea servitori gratuiți tuturor slujbașilor sași. *Unele sate până la 1848 fură silite, să trimită câte un om de serviciu la bucătăria primarului orașului Sibiu.* Cărăușiile pe seama orașelor săsești aveau să fie făcute tot de Români, și firește fără nici o răsplată. Principii ardeleni având mare nevoie de sprijinul bănesc al Sașilor, lăsară totul la hatârul lor.

Pe la 1540 Sașii începură și la noi o activitate de a ne cuceri la luteranism. În 1544 tipăriră în Sibiu un catechism pe care îl introduseră chiar cu forța în comunele românești și în mahalalele orașelor. Sprijiniră și tipăriturile lui Coresi.

Când însă dieta de la 1550 recunoscu deplină libertate legii luterane, deci o libertate pe care noi Românii ortodocși până atunci nu o aveam, Sașii își

Biserica săsească fortificată din Biertan

deteră seama, că luteranizarea noastră e o primejdie pentru dânșii: punea mâna pe niște drepturi care ne-ar fi sprijinit întrucâtva dezvoltarea și nu ne-ar mai fi lăsat, să fim exploatați de dumnealor. Deci nu numai că încetează orice activitate de convertire în satele noastre de pe pământul lor, ci se năzuiesc să împiedice și lățirea calvinismului în aceste sate. Pentru ei era cu mult mai avantajos, să rămânem așa, ortodocși prigoniți de stat și fără putința de a ne înălța câtuși de puțin capetele, decât să ne convertim la protestantism, să ni se îngăduie și nouă oarecari ușurări și să începem a ne simți și noi oameni.

Hotărârile Sașilor, aduse pentru exploatarea noastră, care *încă în veacul XVI alcatuiam marea majoritate a locuitorilor din pământul crăiesc,* devin tot mai drastice. *În 1582 orașul Sibiu interzice Românilor până și pescuitul în râuri.* Și aceasta fiindcă unii dintre meseriașii sibieni făceau sport din pescuit.

În veacul XVII în jurul Sibiului se aduce hotărârea că *"dacă vreun Valach din Poplaca cojește un copac făcându-l să se usuce, va fi spânzurat de creanga copacului; dacă vinovatul nu poate fi prins, comuna Poplaca are să dea alt Valach, ca să fie spânzurat în locul lui".*

Tot atunci Sașii din ținutul Făgărașului decid: *"Dacă turma vreunui Valach trece în imaș oprit și Valachul se împotrivește cu arma (bâta!), la dovada martorilor... acest Valach va fi pedepsit cu moartea. Cu moartea va fi pedepsit și acela care va da foc sau amenință să dea foc... Dacă vinovatul a fost slugă și a fugit, în locul lui va fi omorât Valachul la care slujia".*

Cele mai multe hotărâri le aduc cu gândul de a îmbogăți pe preoții și țăranii sași și *de a umili și sărăci pe bieții Români, ca astfel să-i stăpânească mai ușor.* În 28 August 1679 sfatul orașului Brașov aduce următoarea hotărâre: *"Dacă în comuna Râșnov moare un Yalach și nu are copii, pământurile și averea lui vor fi moștenite nu de neamuri, ci de cel mai apropiat Sas din vecinătate. Âcelaș lucru are să se întâmple și dacă mortul are copii, însă copii sunt căsătoriți în alt sat, precum și atunci, când se poate dovedi, că pământurile părintelui mort au fost odinioară săsești".*

Firește, Sasul din vecinătate totdeauna putea dovedi cu martori, că pământurile mortului n-au fost românești.

La sfârșitul veacului XVII locuitorii din Rășinari se plâng către comisarii imperiali dezvăluindu-le toate mișeliile pe care le-au săvârșit Sașii din Sibiu, luându-le cu forța câmpurile, pădurile și supunându-i la tot felul de sarcini și batjocurii:

"Noi satul Rășinari, această plânsoare aducem înaintea Măriilor Voastre, precum a fost hotarul noastru până unde zic "Vadul Muchii"; *apoi s-au sculat domnii din Sibiu și ni l-au luat* până unde se chiamă de către cetate "Livada Bulgărilor", și din sus "Livada Tănaciului" și au făcut pace față fiind domnii 100 de bărbați; și când au făcut acea așezare și legătură a fost leatul 1631 Martie 13 zile. Și noi satul Rășinari ne-am ținut de legătură și de pacea care s-a făcut atuncea, iară domnii Sibiului nu s-au ținut de legătură și de pace, ce ne-au stricat întâiu scaunul de lege care au fost, *judecând 40*

de bătrâni juraţi la judecată de moarte şi au mânat călăraşi în pădure şi au tăiat furcile de le-au coborât jos. Şi după aceea s-au pus domnii a stăpâni pădurea în silă şi au zis domnii de la Sibiu către dregătorii noştri: De acum înainte să bage porcii în pădure *numai domnii* şi 40 de bătrâni şi popii şi morarii; *iar noi ne având nici o putere am căutat să-i lăsăm.*

Iar după aceea, fiind judeţ mare Frank, şi Sacs lanăş "bulgăr" (consilier al oraşului) ne-au oprit, să mai bage Românii din Răşinari porc în pădure şi *ne-au luat lunca de fân şi un ştiuc de luncă din sus de către moară...* şi pe alt ştiuc de hotar plătim cu bani, *luând acestea toate în silă împreună cu morile* şi au oprit pe tot omul, să nu mai aducă cârciumă în Răşinari, fără numai domnul bulgăr... al lui vin să se vânză...

După aceea, când a fost judeţ mare domnul Taici, acesta a făcut de au luat de la *o stână un caş şi un berbece, apoi au luat doi caşi şi doi berbeci de la toată stâna; şi a fost toată vremea aşa.* După aceea fiind judeţ mare domnul Bosner şi bulgăr domnul Ţikelea, au lăsat acei doi caşi şi acei doi berbeci de la toată stâna şi *au cerut bani de la toate stânile,* care făcea suma peste tot fiorinţi 230; şi *cerând bani noi n-am voit, să dăm, ştiind că sunt ai noştri munţii de moşie.* Apoi văzând domnii, că nu dăm banii, *ne-au prins şi ne-au bătut* şi au mânat pe domnul Abraham şi pe domnul Rităr şi domn Lunard, care este judeţ la Miercurea, şi pe domn vaşerbirăul care este acum - fiind atunci hodnogi - *şi au prins pe Bucur Hămbăşan, fiind deregătoriu, şi pe Manlu Roman şi pe Bucur Ihora şi pe Aliman Băncilă şi*

pe Coman Răspop și pe Bucur Scumpie; și prinzându-i au zis către Hămbășanu: unde-i judele? El a răspuns: nu știu - că judele fugise de frică; *și pe acei oameni pe care-i prinsese, i-a băgat în temniță,* bătându-i cât le-a fost voia; și i-au ținut prinși 17 zile *și până n-au dat banii munților, nu i-au slobozit de acolo; și la un om au băgat călărașii calul în casă și i-au dat fân pe masă și nu l-au scos din casă până n-o plătit tot".*

Volniciile acestea sunt apoi tot mai necruțătoare, cu cât Sașii se simt mai ocrotiți de ocârmuire.

După 1690, când în Ardeal se înstăpânesc definitiv Habsburgii și dau mare atenție poporului săsesc privilegiat, siluirile ajung aproape de necrezut. Satele românești sunt stoarse de bani. Țăranii chinuiți, exploatați. Mulți se gândesc la fugă, încât jupanii sași hotărăsc să ardă pe rug orice român, care vrea să treacă granița.

În multe locuri Sașii dornici de a pune mâna pe pământurile românești alungă cu armata pe Români din satele lor.

În 1751 izgonesc astfel pe toți Românii din cercul Nocrichului. Bieții oameni rămân pe drumuri în miezul iernii.

Habsburgii, *gândindu-se la o colonizare a Ardealului cu Nemți* din Carintia și Stiria, trimit în Ardeal în 1754 pe consilierul Seeberg; iar acesta face toate pregătirile necesare. Alege satele, unde ar fi bine să fie colonizați Nemții, și îndeamnă pe Sași, să-i izgonească pe Români de acolo. *Sașii îndată alungă pe Românii*

din Slâmnic, Șura Mică și Vurpăr, aproape de Sibiu, nimicindu-le întreaga gospodărie.

În multe ținuturi abuzurile au dat naștere unor adevărate revolte. Românii din Valea Rodnei în același an 1754 bătură pe slujbașii sași și se răzvrătiră împotriva administrației lor. Iar cu 4 ani mai târziu se plâng cu multă durere împărătesei Măria Terezia, că *Sașii calcă în picioare toate drepturile dumnezeești și omenești, cer dijme și dări peste dări,* cer bani după fiecare vită, zicând că pădurile şi câmpurile sunt ale lor, apoi măresc necontenit sumele acestor dări. *"Dacă le place, ori avem ori nu avem de lucru, trebue să plecăm la vânat, căci altfel ne prind și ne bat... dacă nu poți plăti, te prind, te leagă, te închid, ridică în toate satele furci de spânzurat, îți leagă pietre de picioare și te batjocoresc și chinuiesc, până ce dai banii... Iau atâta de la noi, cât nu putem da, și nu vor să ne dea niciodată chitanțe de cât am dat, ci mai vin comisarii, care ne arată răvașurile unde putem vedea, că am dat mai mult decât se cuvenia; iar dacă îi rugăm, să ne dea înapoi banii ce i-am dat pe deasupra, ei râd și spun: vi-i plătește crăiasa!".*

Și asupririle și izgonirile Românilor din satele lor continuă și mai departe. *În 26 Aprilie 1776 orașul Sibiu hotărește alungarea Românilor din comunele Șura Mare, Hamba, Siâmnic, Vurpăr, Noul Săsesc, Cașolț, Guștereița, Bra-du și Roșia Săsească.* Cu câteva zile mai târziu bieții Români din aceste sate sunt cu toții muritori de foame pe drumuri, iar gospodăria lor ajunge pe mâini săsești. Se făcură plânsori la ocârmuire, se făcură anchete și în sfârșit trebui să intervină însuși guverna-

torul, baronul Brukenthal și să declare, că: satele curat românești au la pământ și păduri aceleași libertăți ca și cele săsești; de asemenea aceleași libertăți le au și Românii care trăiesc în unele comune împreună cu Sașii; toți Românii de pe pământul săsesc sunt pe deplin liberi de a-și organiza gospodării și de a-și face clădiri, după bunul lor plac.

Cu toate acestea Românii nu se mai putură întoarce la vetrele lor decât abia târziu către 1800, când firește nu mai erau în viață decât vreo câțiva dintre cei izgoniți.

Nu e astfel nici o mirare dacă și astăzi poporul cel mai bogat în Ardeal sunt Sașii. *În gospodăriile admirabile ale țăranilor sași, în averile instituțiilor lor e truda și sunt lacrimile a sute de generații românești exploatate mai rău decât niște cete de robi.*

Când în 1792 Românii înaintează împăratului cererea lor *"Supplex Libellus Valachorum"* și în dieta de la Cluj e vorba despre Români, Sașii declară cu toată tăria, că *pe teritoriul regesc Românii nu sunt băștinași, ci sunt veniți din țările vecine, că niciodată n-au avut nici un drept, și că deci e nemaipomenită îndrăzneală din partea lor, să ceară ceea ce nu li se cuvine.*

În sfaturile orașelor săsești și mai ales în ședințele "Universității" cu toții pipară, *că orice concesiune li s-ar face Românilor e o primejdie pentru Sași.* Înaintară apoi o mulțime de memorii împăratului, ba scoaseră și broșuri în Viena, ca să combată cererile noastre. Și năzuința lor izbuti: Românii din ținuturile săsești și după revoluția franceză rămaseră în aceeași stare umilită, în

care erau până atunci.

Când în 1837 episcopul Moga înaintează dietei din Sibiu un memoriu cerând o ușurare pe seama Românilor din pământul săsesc, Sașii nici nu vor să audă de cererile lor, ci aruncă la dosar memoriul. În 1842 însă cererea se repetă cu și mai mare stăruință fiind înaintată nu numai de episcopul Moga, ci și de colegul său unit, episcopul Lemenyi, care afirmau cu mare tărie drepturile Românilor uzurpate de Sași. "S-ar părea că vrem să împrumutăm soarelui lumină, dacă ne-am apuca să dovedim pe larg dreptul egal al Românilor cu Sașii" - zic episcopii în memoriul lor. Dieta însă e surdă și de astă dată.

Nici nu putea fi altfel. Ungurii câștigaseră tot mai multă putere, iar Sașii, după vechiul lor obicei, căutau să se dea cu cel tare. Până ce curtea de la Viena ținea în frâu pe Unguri, Sașii erau alături de dânsa. După 1830 însă, când Ungurii începură să se ridice impetuos împotriva Vienei, Sașii trecură de partea acestora. Intre ei se născu o legătură strânsă, frățească al cărei scop în mare parte era asuprirea noastră.

Anul 1848 aducând egala îndreptățite a popoarelor, "Universitatea" săsească, nemaiavând încotro, se în voiește, și ea, ca în sfaturile comunale să fie primiți și Români, de asemenea ca diferite comune să sprijinească pe preoții români și admite, ca și copiii Românilor să poată intra la meserii, dar numai *"când vor fi împlinite toate condițiile de cari atârnă primirea ucenicilor și îndreptățirea de a putea fi meseriaș"*. Iar condițiile fiind stabilite de dânșii, era firesc, că Românii niciodată nu

corespundeau celor ce li se cereau. *Ridicarea unei clase de industriași români trebuia înăbușită, deoarece ar fi fost în paguba industriașilor Sași.*

Când în preajma dietei din Mai 1848 se discuta în toate părțile chestia *unirii Ardealului cu Ungaria, iar Românii în adunarea de la Blaj se rostiseră împotriva ei, Sașii țineră și ei o întrunire, se înțeleseră să admită unirea și în ședințele dietei din 29 Mai votară cu toții alături de Unguri.* Îndată ce însă armatele împărătești începură să pătrundă în Ungaria, Sașii părăsiră cu toții pe Unguri, se declarară credincioși împăratului și rămaseră sub aripile ocrotitoare ale generalului Puchner, înrolându-se vreo câțiva inși în oștire. *În vreme ce noi alcătuiserăm legiuni întregi și susțineam lupte înverșunate pe Mureș și în Munții Apuseni, Sașii stăteau frumos pe la casele lor, fără să știe măcar ce e războiul.* Iar drept răsplată pentru această minunată credință săsească, *împăratul după înfrângerea Ungurilor, întări din nou toate privilegiile pe care le avuseră înainte de 1848 și umplu toate slujbele înalte cu dânșii. Fruntașii noștri în aceeași vreme erau arestați și bătuți.*

Când după războiul cu Italia, în 1859, Viena se simțea slăbită și căuta o împăcare cu Ungurii, *Sașii văzură, că de aici încolo viitorul va fi iarăși al Ungurilor. Căutară deci să se apropie de ei.* Văzuseră, că pentru privilegiați în Ardeal românismul e o primejdie și de aceea se năzuiră acum, să alcătuiască *din nou vechea alinanță împotriva noastră.*

În 1860 la serbările săsești din Bistrița invitară pe toți fruntașii Ungurilor ardeleni, pe conții Teleki,

Bethlen, Eszterhâzy, Bânffy, Miko, ba veni și fostul ministru, baronul losif Eotvos. Sașii îi primiră cu mare alai, cu avântate discursuri de înfrățire. Seara aranjară un bal la care se juca "ciardaș" și vals deopotrivă, ținură și unii și alții toasturi, sărbătorind împăcarea ungaro-săsească și închinând pentru o frățească bună înțelegere în viitor.

Urmările acestei înfrățiri aveam să le simțim tot noi. În 1867 se făcu împăcarea între Viena și Unguri și de atunci încoace Sașii deveniră vrednici ucenici ai ocârmuitorilor țării. Pe toate terenurile căutară să înăbușe mișcările noastre în ținuturile unde locuiam împreună cu dânșii. Cu toții erau credincioși dorințelor lui M. Schenker, care scria pe față, că *datoria Sașilor în viitor e să meargă mână în mână cu Maghiarii.*

Dacă ar fi fost cu putință, ar fi adus din nou zilele din veacul XVII. Primind însă și ei unirea cu Ungaria și păstrându-se legea pentru egala îndreptățire votată în 1848, își pierdură și ei viața lor autonomă. În 1876 "Universitatea" lor, care până atunci era *un corp politic, un mare sfat național,* din care făceau parte toți fruntașii orașelor și instituțiilor săsești, se tansformă total. Pădurile și moșiile ce le stăteau la îndemână alcătuiesc un fond, din care au să susțină școli și biserici în fostul "pământ crăiesc". Deci din veniturile lor sunt datori, să contribuie și la susținerea școlilor și bisericilor românești. "Universitatea" are să chivernisiască aceste averi și să îngrijească de o împărțire echitabilă a ajutoarelor.

De la 1876 încoace politica lor s-a legat apoi tot mai strâns de politica ungurească, încetează de a mai

avea un drum al lor propriu. Le dispare orice simț de demnitate și în sufletele conducătorilor lor își face lor un reptilism urât, care le cuprinde în câțiva ani întreg poporul. Față de Unguri nu mai au nici un fel de rezervă. Nu-i mai interesează decât faptul că Românii se ridică. Cu ochi plini de pizmă urmăresc progresele noastre și se zbat pe toate cărările, să ne stăvilească. Se aliază cu Ungurii, fiindcă îi văd tari și văd, că și scopul politicei ungurești e nimicirea noastră. Nu vor să priceapă, că înfrângerea noastră, care suntem cel mai puternic element nemaghiar, însemnează înfrângerea principiului naționalităților și biruința supremației volnice a rasei ungurești, care ne sapă mormântul nu numai nouă, ci și mult ocrotitului popor săsesc.

Astfel se întâmplă că, *în vreme ce neamurile nemaghiare de sub stăpânirea ungurească se apropie între olaltă, se întovărășesc și alcătuiesc în parlamentul din Budapesta, un partid "al naționalităților", Sașii nu numai că nu vor să facă parte din această alianță, ci intră de-a dreptul în partidele guvernelor unguresti,* susținându-le toate faptele și toate planurile de ungurizare. Și consecvenți întregului lor trecut, nu intră decât în *partidul celor de la putere*. Dacă acesta a căzut, Sașii îl părăsesc și trec la cel care-i urmează. Până ce vechiul partid liberal al "zdrobitorului de naționalități" Coloman Tisza era tare și conducea țara, Sașii erau membrii lui. Când partidul căzu și la cârmă ajunse "coaliția" partidelor "kossuthisto-independente", Sașii se alăturară acestei coaliții. Căci apoi în 1910 vechiul partid liberar învie sub numele de "partid al muncii naționale" și sub conducerea contelui Ștefan Tisza, fiul lui Coloman,

zdrobi pe kossuthiști și luă frânele conducerii, jupanii noștri își părăsiră iarăși ortacii și trecură iarăși sub aripile calde ale ocârmuitorilor "liberali" de odinioară.

Că toate guvernele căutau, să zdrobească pe nemaghiari, asta avea puțină importanță pentru Sași. Ei se mulțumeau cu *făgăduința ce li se făcea: că legile de maghiarizare nu vor fi aplicate față de ei*. Nu voiau să vază, că în realitate această făgăduință nu-i altceva decât mărinimia lui Polifem, care-i promite lui Odiseu, că nu-l va mânca decât după ce-i va fi mâncat tovarășii.

În 1890 - 1894 Sașii, *ca membri ai partidului liberal aprobă politica de colonizare a Ungurilor* în ținuturile ardelene, precum și înființarea de către stat a unui *fond pentru colonizări de 6 milioane coroane*. În 1906 - 1907, ca *membri ai coaliției kossuthiste, primesc fără murmur legea de maghiarizare* a contelui Albert Apponyi, deși aceasta amenința școlile lor, ca și pe ale noastre. Pretutindeni unde au crezut, că ne pot face rău, au adus servicii guvernelor ungurești. Nu s-au sfiit nici chiar de denunțări josnice.

În schimbul acestei atitudini de temeneli și reptilism, guvernele ungurești le dau apoi, *drept bacșiș, diferite ajutoare* pe seama școlilor și instituțiilor lor de cultură. Astfel în 1912 pentru a-și ridica o zidire nouă pe seama liceului lor din Brașov, care în clasele V - VIII are abia câte 4-6 elevi, *li s-a dat de către stat 400.000 coroane fără a le pune vreo condiție în vreme ce noi de 10 ani încoace cerem zadarnic un ajutor de 100.000 coroane ca să putem ridica în Brașov o clădire mai încăpătoare școalei noastre comerciale de acolo,* care are în

fiecare clasă peste 50 de elevi și e silită să se adăposteas-că într-o casă particulară transformată: cererea nu ne poate fi ascultată decât dacă ne învoim, ca *jumătate din studii să fie învățate ungurește.*

Spinarea de gumilastic a Sașilor a fost răsplătită de către Unguri și cu alte bunătăți. Astfel guvernele ungurești le-au dat *mână liberă față de Românii din ținuturile săsești.* Iar ei, unde conducerea e în mâna lor s-au purtat față de noi *cu un șovinism mai brutal chiar și decât șovinismul Ungurilor.* Aceasta mai ales în orașele Sibiu, Brașov, Sighișoara, Mediaș, Bistrița, Sebeșul Săsesc și Orăștie, și în comitatele Sibiu și Brașov. Nu este ram de activitate, în care să nu fi căutat ei înăbușirea sau cel puțin opăcirea propășirii noastre.

Au făcut înainte de toate tot posibilul, ca în ținuturile, unde trăiam împreună cu dânșii, *să împiedice dezvoltarea unei clase intelectuale românești.* Cum comunele, orașele și comitatele din Ungaria și Ardeal își au toate organizația lor autonomă, cu conducere independentă de guverne, Sașii pretutindeni unde au putere în autonomii au înlăturat fără cruțare elementul românesc. Toate slujbele le-au umplut cu Sași, toate furniturile, toate întreprinderile li le-au dat lor, fără a ține seamă de ofertele adeseori mai avantajoase ale unor întreprinzători români. În Brașov, în Sibiu și în celelalte orașe, *de la primar până la sergentul din stradă toți sunt Sași,* presărați cu câte un Ungur. *Românii nu-s decât măturătorii și slugile.*

În vreme ce Sașilor și societăților săsești culturale și sportive li se dau din diferite fonduri ajutoare peste

ajutoare, celor românești li se refuză orice sprijin. "Universitatea săsească" fiind transformată cu toate averile ei, păduri și munți, într-o fundațiune pentru ajutorarea culturii, școlilor și bisericilor din "pământul crăiesc", ar trebui să împartă în mod echitabil ajutoarele, ținând seamă de număr. Noi Românii alcătuind două treimi din populația acestui teritoriu, ar trebui să primim de la "Universitate" și ajutoare în această proporție sau cel puțin într-o măsură egală cu Sașii. Când colo ce se întâmplă? Sașii fac împărțeala cum le vine lor la socoteală; iar drept mulțumire că guvernele ungurești îi lasă în bună voie, dau celor câteva mii de Unguri venetici de curând în vechiul "pământ crăiesc" o sumă egală cu a Românilor. Astfel din venitele "Universității" se dau Sașilor 60%, Românilor care formează 2/3 din populație, 20%, *iar Ungurilor care sunt abia vreo câțiva funcționari și coloniști, alte 20%*. În 1908 au primit pentru școli și biserici *Sașii 431.320 coroane, Românii 92.400 coroane, iar Ungurii 92.600 coroane*.

Au văzut apoi conducătorii sași, că viața noastră economică începe să se ridice, la orașe începe a se ivi o clasă de mici meseriași și negustori români, iar la sate țărănimea românească deprinsă cu nevoile, muncitoare, nepretențioasă și cu casa plină de copii, agonisește, cruță și cumpără pământ de la Sașii mai domnoși și aproape sterpi. Și-au dat deci toată silința, să ne stăvilească. *În societatea lor au trezit pretutindeni ură împotriva noastră.* Au făcut o adevărată organizație, al cărei scop e, să ne pună piedici. Negustorii și meseriașii lor *nu primesc ucenici români;* și dacă ici colo câte unul totuși primește, o face fiindcă are neapărată nevoie și nu

găsește de alt neam. E înțelegere între ei și în ce privește cumpărăturile. *Un Sas nu are voie, să cumpere de la Român*. În comuna Avrig de lângă Sibiu este un mic sanatoriu instalat de biserica săsească din Sibiu în vechiul parc al baronului Bruckenthal. Ei bine, deși Avrigul are aproape 5000 de locuitori, care ar putea furniza toate cele necesare acestui sanatoriu, totuși de la dânșii nu se cumpără absolut nimic, pentru că sunt Români; carne, ouă, untură, zarzavat toate sunt aduse pe prețuri mai mari din cel mai apropiat sat săsesc, Bradu...

Mai înverșunată e lupta pentru pământ. Conducătorii vieții săsești vor să *împiedice cu orice preț pe Români de a-și agonisi pământuri de la Sași,* care au mai mult decât le trebuie. Sub ocrotirea administrației, preoții și învățătorii lor au înființat pretutindeni mici bănci, sucursale ale băncilor mari din orașe, care dând țărănimii împrumuturi ieftine o feresc de a fi nevoită să-și vândă Românilor țarinile. *Preoții umblă chiar din casă în casă sfătuind și făcând pe fiecare gospodar să jure, că niciodată nu-și va vinde vreunui Român moșioara*. Îndată ce un Sas e silit să-și vândă vreo livejoară cât de mică, banca sau biserica lor i-o cumpără și i-o lasă și pe mai departe spre folosință, în schimbul unei arende neînsemnate.

Băncile lor susțin lupta din toate puterile. Mijloace bănești au din belșug probabil și din Germania - încât biruința în anii din urmă le era asigurată. Capitalul *băncilor săsești în Ardeal e doar peste 400 milioane coroane, al băncilor românești abia 200 milioane*. Deci în vreme ce ei au *de fiecare Sas un capital de 2000*

coroane, noi avem *de fiecare Român decât 50 coroane.* Evident în lupta aceasta economică forțele sunt într-o îngrozitoare disproporție.

Pentru a ajunge și mai sigur la izbândă băncile și societățile săsești au întemeiat acum vreo 5-6 ani o instituție financiară centrală *"Vorschussverein",* îndreptată direct împotriva noastră. *Aceasta cumpără orice pământ săsesc ce este de vânzare, dând prețuri mai mari decât cele mai avantajoase oferte venite din partea vreunui Român.* De unde are atâția bani la dispoziție, e o taină.

În urma acestei purtări dușmănoase a Sașilor din multe sate bieții Români, ca să poată asigura traiul familiei lor, plecau în America, nenorocindu-se prin fabrici, deoarece acasă nu puteau pune mâna pe o bucată de țarină, ca să-și câștige cu plugăritul cele de lipsă. *După ce deci în decursul vremurilor pământurile ne-au fost răpite prin tot felul de volnicii, acum nu mai avem putința de a ni le redobândi nici prin cea mai încordată muncă cinstită!*

Ceea ce-i doare încă pe Sași și ceea ce pizmuiesc ei la noi, e *spornicia*. În vreme ce casele românești sunt pline de copii, de la 5-6 în sus, ale Sașilor sunt goale în urma sistemului înrădăcinat la dânșii, de a avea un singur copil, ca să nu se împrăștie averea. *Viitorul e a celor spornici.* De aceea la Sași e la ordinea zilei discuția asupra sporirii neamului. A fost o adevărată halima în 191l-12 când societățile femeilor săsești au dezbătut această chestie și în congresele lor generale.

Numărul mic al nașterilor și teama de copii la

femei însă nu pot fi înlătura-te prin discuții și sfaturi. Numai o reformă completă a concepției morale despre viață și despre rostul ei poate înlătura întrucâtva această pacoste.

Conducătorii Sașilor s-au gândit și ei la colonizări. Un plan al lor era, să aducă pe Șvabii din Banat, expuși ungurizării și să-i așeze în satele româno-săsești din Ardeal, întărindu-și țărănimea. Astăzi acest plan a suferit o schimbare. Colonizările se vor face *nu aducând pe Șvabii din Banat, care trebuiesc păstrați și întăriți acolo unde sunt, ci aducând Nemți din Germania,* unde e un mare prisos de populație. *Băncile săsești din Ardeal au și pus la îndemâna acestui proiect o sumă de 5 milioane coroane.*

În mintea lor războiul de azi a trezit un gând măreț: *de a face din Ardeal un fort al germanismului.* Și desigur înfăptuirea acestei idei va fi susținută cu toată puterea de instituțiile fincanciare și naționale ale Germaniei. Iar rasa germană nu e dintre cele care se apucă anevoie și se lasă ușor...

Astfel planurile Sașilor, au același scop, ca și ale Ungurilor: înfrângerea noastră. Alianța lor ne-a făcut și - cine știe? - ne va face încă multe zile amare. Și oricât s-ar părea, că Sașii sunt mai de omenie, *în realitate în sufletul lor e aceeași dușmănie față de noi ca și în sufletul Ungurilor.* E furia nebună a stăpânului care vede, că fostul său rob a ajuns la o stăricică mai bună și nu se mai lasă exploatat. De aceea au întrebuințat și armele cele mai urâte împotriva noastră.

În 1910 autoritățile lor din Sibiu au făcut minis-

terului de culte *denunțul,* că în școlile românești din comitatul Sibiului limba maghiară nu se învață în măsura cerută de legea Apponyi. Ministerul trimise îndată pe cunoscutul nostru dușman, profesorul Benedek Jancso, să facă cercetare. Acesta, întovărășit cu multă atenție de un profesor sas din Sibiu, care-i dădea informații, cercetă școlile cu pricina, se abătu apoi și pe la cele săsești și - precum mi-a mărturisit-o el însuși *rămase adânc scârbit de această mârșăvie săsească:* școlile noastre nu numai că erau pe nedrept învinovățite, dar mersul învățământului, istețimea învățătorilor, sporul elevilor *erau cu mult superioare celor constatate în școlile săsești.* Profesorul Jancso - spre marea indignare a profesorilor sași - și-a spus verde părerea aceasta, și în raportul său către minister *ne-a luat apărarea până și el, care a scris volume întregi împotriva noastră.*

Sașii ne disprețuiesc și ne urăsc. Ne-au exploatat veacuri de-a rândul; acum nu le-a mai rămas decât ura. Însă nu ura bărbatului care te privește în ochii și te înfruntă cu hotărâre, ci a reptilei care se târăște, se mlădie, lovește pe neașteptate și se luptă pe față numai când are adânca siguranță, că potrivnicul său e stors de vlagă.

S-au aliat întotdeauna cu dușmanii noștri și nu ne-au cruțat niciodată, când au avut prilejul să ne lovească.

E bine, să se știe aceste lucruri ca în ceasul socotelilor să poată fi răsplătite!

1913

Războiul ce izbucni în 1912 între Turci și popoarele balcanice, produse o zguduire în întreaga monarhie austriacă. *Popoarele balcanice năzuiau o întregire națională*. Acest principiu întări apoi pretutindeni în Austria rezistența față de cotropitori, și trezi nădejdea, că în curând granițele politice se vor schimba potrivit granițelor etnice. Biruințele Slavilor din Sud avură darul de a trezi mândria și alipirea față de ei-în toți Slavii Austriei. Până și aceia, care erau pe povârnișul ungurizării, se pomeniră deodată vorbind cu dragoste de eroicul rege al Serbiei, Petre Caragheorghevici și de vitejiile armatelor sârbești la Kumanovo și Adrianopol. Se simțea că e cu neputință, ca o aranjare conform principiului naționalităților în Balcani și o întărire a puterii sârbești să nu influențeze spre bine și să nu grăbiască dezlegarea chestiei de naționalități în Austria și mai ales în Ungaria.

Noi ardelenii eram mai îngrijorați decât oricând. Ochii noștri în vremea din urmă erau ațintiți numai spre București. De aici ne așteptam îndrumările și de aici ne așteptam mântuirea. *Biruințele alianței balcanice ne dureau, pentru că România nu lua parte la ele*.

Ne temeam, că toți se vor alege cu câte ceva, numai Regatul Român și printrânsul neamul românesc va sta nemiluit la o parte; că toți își vor îndeplini idealul lor, numai noi ne vom îndepărta de dânsul și vom rămânea slabi în mijlocul unor vecini care și-au câștigat puteri noi. Nu mai era nimeni nici în pătura de sus, nici jos în popor, care în adâncul său să nu fi simțit glasul sângelui și care să nu fi auzit cum șoptea stăruitor întrânsul convingerea că puterea noastră e în baionetele Regatului. Nu ne mai interesa soarta Austro-Ungariei, a statului din care făceam parte, ci căutam să dezlușim ce se va întâmpla cu România.

Când guvernul român a început tratativele cu Bulgaria pentru compensații, cerând Cadrilaterul, întreaga suflare românească din Ardeal aștepta înfrigurată rezultatul. Declararea mobilizării generale și apoi a războiului din Iunie 1913 a fost ca un fulger, care te trezește din nesiguranță. *Așteptarea înăbușită a rupt deodată zăgazul și de la un capăt la celălalt al pământului românesc de sub Habsburgi a izbucnit același chiot de bucurie și de încredere în viitor, care răsuna și pe străzile Bucureștilor. Și ca niciodată în trecutul nostru, în Sibiu, în Brașov, în Cluj și chiar în Budapesta, ne pomenirăm cu toții intonând biruitor "La Arme!" și "Trăiască Regele!".*

Mobilizarea, marșul fulgerător asupra Sofiei au trezit la noi pretutindeni *mândrie și dragoste față de armata română: în mâna ei e puterea Regatului și izbăvirea neamului.*

Am văzut oameni, care nu-și bătuseră capul cu

chestia națională, devenind deodată îndrăzneți și mândri de neamul lor; am văzut preoți, învățători, chiar țărani, urmărind și subliniind pe hartă Ferdinandovo, Vrața, Orhania și celelalte localități pe unde, după știrile gazetelor, trecea armata română. Și din când în când degetul lor mai aluneca și peste Carpați și sufletul le însoțea gestul cu câte un oftat de dor și de nădejde...

Pacea care s-a încheiat în București, a încoronat apoi izbânzile întărind pe deoparte granița Regatului, iar pe de altă parte nădejdile sufletului nostru al celor din Ardeal. *Campania din Bulgaria a trezit și ridicat conștiința națională din Ardeal mai mult decât 50 de ani de propagandă politică.*

De sus până jos toată lumea românească a înțeles că soarta noastră are să fie decisă în Regat, că de la Habsburgi și Unguri nu trebuie să mai avem naivitatea de a ne aștepta la altceva decât la prigoniri, și că nu e departe ceasul când toate ținuturile românești vor ajunge sub stăpânire românească. Sufletele noastre dărâmaseră granițele și așteptau un vălmășag european, ca nădejdea lor să izbândiască.

Astfel la ceea ce cu un an mai înainte nici n-am fi îndrăznit să ne gândim, acum ni se păru deodată foarte firesc lucru. Și să nu se uite, că *ceea ce e firesc nu poate fi stăvilit, ci se îndeplinește fără multă zăbavă.* Dacă oștile românești în campania din Bulgaria și-au pregătit puterile, ca să treacă piscurile Carpaților, neamul românesc de sub oblăduirea austriacă și ungurească și-a pregătit sufletele, ca să le aștepte.

ÎNCHEIERE

Anul 1914 a adus asupra lumii cea mai grozavă catastrofă din câte au amenințat vreodată civilizația omenească. Peste 25 milioane de oameni stau cu armele în mâini pândindu-se și distrugându-se. Parcă toate progresele, la care a ajuns știința până acum, s-au făcut numai ca să se desăvârșească mijloacele de ucidere. Țări, care se credeau atotputernice, își văd mândria zdrobită și puterile sfâșiate, iar altele, care au fost totdeauna zmerite se ridică la lumină strălucitoare și mărețe. Nici epoca cea mai bogată în schimbări și grozăvii, epoca migrațiunii popoarelor, nu se poate asemăna cu schingiuirile vălmășagului de astăzi. Desigur, astăzi dispare o lume veche și din ruinele ei va trebui să se ridice alta mai bună, mai civilizată și mai umană.

Noi stăteam uluiți în fața evenimentelor. În minte ni se deschideau perspective noi, abia întrezărite în alte vremuri, și cumpăneam cu îngrijire pasul ce trebuia să-l facem. De acest pas atârnă existența noastră ca stat și neam românesc. Regatul Român e chezășia vieții noastre. În jurul lui trebuie să fie pupate, gata de jertfă, toate energiile de care dispunem. *Dar acest Re-*

gat, a -a cum îl simțim cu toții în adâncul sufletelor, nu se sfârșește la Vârciorova, la Predeal sau la Ungheni, ci acolo unde încetează cuvântul nostru și încep alte "bâlbâite" graiuri. Regatul Român de azi e numai cheagul celui de mâine. Adevărata lui putere nu se întemeiază numai pe cei cuprinși între granițele sale, *ci pe toți care în sufletele lor se simt cetățeni ai lui,* văzându-se părtași ai acelui Regat ideal, din care fac parte toți Românii, fără deosebire de granițele meșteșugite ale diplomației vremurilor. De aceea *orice lovitură care ar căuta, să sfarme o parte a neamului nostru, e lovitură aplicată Statului Român și întregului nostru neam.*

S-au rostit istorici, geografi, diplomați, literați și cu toți constată, că pentru existența în viitor a statului și poporului român e imperios necesar, ca *în cetățuia Ardealului neamul românesc să fie singur stăpân.* Nimicirea Românilor ardeleni înseamnă pentru noi pierderea definitivă a Ardealului și nimicirea sigură a Regatului Român. Ei bine, tocmai în Ardeal, de al cărui caracter românesc atârnă însăși viața noastră ca neam conștient și nu ca noțiune etnografică, existența neamului nostru e mai primejduită decât oriunde. *Patru milioane de Români, jumătate din populația Regatului, sunt aproape de nimicire, sub povara unei politici de veacuri dușmănoasă nouă.* Și soartea lor nu se poate îmbunătăți, pentru că *e cu neputință, să se schimbe mentalitatea și tradiția de veacuri a ocârmuitorilor.* Habsburgii și Ungurii își au interesele lor, iar aceste interese au fost și vor fi întotdeauna potrivnice întăririi noastre. *Politica lor din trecut ne arată lămurit, care va fi politica lor în viitor.*

Habsburgii întotdeauna ne-au luat în seamă numai întrucât le slujeam ca unelte pentru îndeplinirea planurilor lor de stăpânire. Voiau să ajungă la Marea Neagră; și de câte ori credeau că le putem netezi drumul, ne mângâiau, iar îndată ce vedeau, că ne simțim și noi oameni, ne loveau fără cruțare. Le trebuia Ardealul: l-au luat. Le trebuiau Principatele Românești și gurile Dunării: au răpit Bucovina, au ținut ocupată Oltenia, au trimes comisii, care să ne prețuiască. Desigur, dacă n-ar fi fost alte întâmplări care să le schimbe drumul, Regatul Român de azi n-ar fi altceva decât o biată provincie austriacă, unde în urma bogățiilor ce cuprinde și stării dureroase în care era ținută țărănimea s-ar fi scurs toată șleahta flămândă de la Viena până la Tarnopol, și ar fi înăbușit în scurtă vreme orice viață românească. În Ardeal și Țara Ungurească ne-au învrăjbit cu toți vecinii. Ne-au îndulcit din când în când, ca să ne lovească cu atât mai tare cu mâna altora. Ne-au ridicat în picioare de atâtea ori, ca să sperie pe Unguri cu noi și îndată ce ne îndeplineam menirea de matahale, eram înlăturați ca niște netrebnici. Ne-au făcut făgăduințe peste făgăduințe, și *n-au avut niciodată simțul de cinste, să se ție de cuvânt.* Până și Frantz Iosef, sub steagurile căruia ne-am vărsat sângele pe toate câmpurile Europei, n-a făcut altceva vreme de aproape 70 de ani, decât ne-a mințit și ne-a jertfit cu nepăsare.

Când au văzut isteții diplomați habsburgici, că Regatul Român se dezvoltă, s-au înfiorat de teama că le ia Ardealul și le ia și nădejdea unei stăpâniri economice. Deteră deci Ungurilor frâu liber spre a desființa pe Românii ardeleni, și nu scăpară nici un prilej pentru a lovi

însuși statul român și a-i împiedica dezvoltarea. Când se face *unirea* țărilor surori în 1859, ei sunt singurii - și bieții Turci - care *protestară în fața Europei. Frantz Iosef nici în 1868 nu voia să vorbească de "România", ci numai de "Principatele Dunărene".* Când se instituie "Comisia Dunăreană", austriecii sunt singurii care *cer înlăturarea României.* Când în 1913 se încheie tratatul de București ei sunt singurii care cer revizuirea lui. De când în Regatul Român există o viață conștientă care cere dreptate pe seama celor obidiți, ocârmuitorii de la Viena caută necontenit prieteșugul vrăjmașilor noștri. Scopul lor e același care a fost și în trecut: *aservirea noastră totală și întinderea stăpânirii germano-maghiare la gurile Dunării și la Marea Neagră.* Și când e știut, că această străduanie a lor există de veacuri, că fiecare pas ce l-au făcut era în interesul ei, mai poate cineva avea naivitatea, să creadă, că Habsburgii au renunțat deodată la vechile lor năzuințe? Și se mai pot aștepta oare Românii de sub stăpânirea lor la vreun semn de sprijin?

Ungurii de asemenea ne-au fost întotdeauna vrăjmași. N-au avut întrânșii atâta viclenie cât Habsburgii, dar în schimb au fost de o înverșunare soră bună cu sălbăticia.

Ajunși în ținuturile noastre *nu s-au gândit la altceva, decât să stăpânească și să exploateze.* Conduși de o boierime lacomă și intolerantă n-au știu cinsti niciodată altceva decât ceea ce le satisfăcea egoismul. Niciodată nu s-au știut închina unei meniri superioare. Patrie, credință creștinească, acestea erau idei primite numai într-atât, întrucât asigurau putința exploatării. Când

în 1526 toți ce cu sufletele curate se strângeau în jurul regelui Ludovic II, ca să pună stavilă puhoiului turcesc, nobilimea ungurească din Ardeal în frunte cu voievodul loan Zápolya intra în legături cu sultanul Soliman, pricinuind înfrângerea de la Mohaci.

Eroii în lupta cu Soliman nu sunt Unguri nici unul, ci sunt Sârbo-Croați, ca Zrinyi și Jurisics, sau Nemți, ca Moritz de Saxa, Ludovic de Baden etc. Minai Viteazul pentru a se lupta cu Turcii și a păstra independența Țărilor Românești și a Ardealului deopotrivă, se poate înțelege cu Cazacii, chiar cu Tătarii; cu Ungurii însă nu. Când Turcii sunt bătuți în 1683 la Viena, iar în anii următori la Buda, la Zălankeme'n, Ia Mohaci, la Zenta, când Eugen de Savoia recucerește valea Dunării, Ungurii nu sunt în tabăra creștină luptându-se pentru dezrobirea țării lor, ci sunt în tabăra turcească, împrejurul înfrântului răsculat Emeric Thokoly, iar mai târziu împrejurul lui Francisc Răkoczy, care le făgăduiau mai, multe moșii și iobagi.

Ungurii - precum spune vechiul lor dușman ajuns astăzi bunul lor prieten, I. Slavici - *n-au avut niciodată nici o valoare culturală. Pentru popoarele din valea Dunării n-au însemnat decât ce au înseninat Turcii în Peninsula Balcanică și Tătarii în sudul marelui șes sarmatic. "Arta și știința ei nu le-au cultivat, nici le-au încurajat vreodată, și după sute de ani de exploatare nemiloasă, ei nu au lăsat în Ardeal nici un monument, nici un castel, nici o biserică, nici o galerie, nici o operă de valoare.* Trei biserici monumentale sunt în Ardeal, toate trei ridicate de burghezimea germană, și o singură galerie, adunată tot de un german, baronul Brucken-

thal. *Nobilimea maghiară a mâncat și a beut tot".*

Ne-au apăsat și ne-au stors întotdeauna. N-au iubit niciodată deopotrivă cu noi adevărul și dreptatea. Ba, culmea batjocurii, față de iobagii ardeleni, care erau aproape toți Români, au introdus acel rușinos *"ius primae noctis",* dreptul nemeșului de a se culca cu nevasta iobagului în întâia noapte după nuntă!

Pentru existența noastră ca neam românesc au fost primejdioși Ungurii întotdeauna. Zadarnic ne lăudăm noi, că am rezistat veacuri de-a rândul năzuințelor lor de a ne asimila, ba chiar am românizat noi o mulțime de sate ungurești; zadarnic afirmăm, că noi suntem o rasă mai rezistentă decât ei; adevărul e că fiecare popor e deopotrivă de rezistent îndată ce are o conștiință națională. În decursul veacurilor noi am românizat unele sate ungurești, dar în schimb ni s-a maghiarizat *nu numai întreaga noastră clasă conducătoare,* din care se trag familiile conților unguri Kende, Kendeffy, Majlăth, Teleky, Bănffy etc., *ci totodată și de 3-4 ori atâtea comune, câte am câștigat de la ei.* Noi ne uităm numai la ce am câștigat. Pierderile nu vrem să le vedem, deși *am pierdut și pierdem necontenit.* Stăpânirea a fost totdeauna mai tare decât noi și astfel *a fost totdeauna mai mare și puterea de asimilare a Ungurilor.* Cu dezvoltarea conștiinței lor naționale, deznaționalizarea noastră a ajuns o adevărată dogmă pentru dânșii.

În cești 40 ani din urmă, mai ales de la 1880 încoace, puterea Ungurilor în cadrele monarhiei habsburgice a crescut an de an, și în aceeași măsură au crescut și prigonirile împotriva naționalităților supuse

stăpânirii lor. Dinastia habsburgică, văzând întrânșii cel mai puternic și mai unitar popor din monarhie, le-a dat deplină voie de a stăpâni și a făcut dintrânșii stâlpul său. Iar Ungurii, văzând că dinastia are nevoie de dânșii, nu mai vor să știe de nimic, decât de planurile lor șoviniste. *Vor să întemeieze cu orice preț un mare stat național a cărei populație de peste 20 de milioane de oameni, de la Leitha până la Carpații Moldovei și de la Tatra și Beschizi până la Sava și Dunăre, să nu vorbească decât o singură limbă, să nu aibă decât o singură conștiință: pe cea ungurească.* Întreaga literatură și ziaristica lor, întreaga organizație de stat și de viață socială urmăresc această țântă. Nu există nici un mijloc, fie cât de barbar, pe care ei să nu-l întrebuințeze, dacă le servește scopul. Nu s-au ferit nici de violențele cele mai sălbatice. De la 1900 până la 1912 *peste 300 de Români au fost împușcați și spintecați fără vină de baionetele jandarmilor.* Astfel toată împotrivirea noastră e aproape zadarnică. *Maghiarizarea face necontenit progrese.*

Iar dorul lor de cotropire merge și mai departe. *Planurile lor se întind și asupra Regatului Român.* Societățile "Emke" și "Sf. Ladislau" susținute cu sume grele din bugetul statului ungar au întemeiat în Regat o mulțime de școli ungurești și *fac o foarte puternică și primejdioasă propagandă ungurească printre Ceangăii din Moldova.* Acest lucru l-a recunoscut în fața lumii însuși contele Apponyi. *Toate școlile ungurești din Regatul Român sunt susținute de guvernele și societățile ungurești din Ungaria, în vreme ce aceleași guverne n-au permis societăților din Regat să dea nici cel*

mai mic ajutor școlilor românești din Ardeal. În aceeași vreme ziarele și revistele ungurești accentuează tot mai mult, că *Moldova și Muntenia au fost supuse regatului ungar și că acest regat are drepturi istorice asupra lor*. Astfel Ungurii își prepară terenul atât aici, cât și la ei acasă, pentru a ajunge la Marea Neagră cam în același fel, cum și-l preparaseră Nemții, pentru a ajunge de la Berlin la Bagdad.

Războiul, care a izbucnit în 1914 a adus cele mai crâncene chinuri asupra neamului românesc din Ardeal. *E o tragedie ale câte grozăvii numai după ani întregi vor putea fi cunoscute pe deplin. Șapte sute de mii de Români au fost duși, să apere o țară, care le-a fost totdeauna mașteră și a cărei dărâmare o doreau din tot sufletul.*

Ungurii au știut întrebuința și acest război pentru planurile lor de a ne înfrânge. Regimentele românești au fost puse în cele dintâi linii și trimise la cele mai înverșunate atacuri. Unele au fost total nimicite. După ce ofensiva austro-germană din Polonia fu terminată și regimentele românești fură zdrobite la asalturile fortificațiilor rusești, bunii Unguri și Austrieci le întregiră din nou cu alți Români și le trimiseră la alte ofensive. Astfel corpul de armată VII din Banat fu trimis pe frontul italian, în iadul de la Isonzo, iar corpul XII din Ardeal porni acea îngrozitoare ofensivă din Serbia vestică, Muntenegru și Albania, nimicind un neam de eroi și nimicindu-se și pe sine. *S-au prăpădit astfel - lucru de necrezut! - până în primăvara anului 1916 peste 100.000 de Români. Aceștia desigur nu se vor mai împotrivi niciodată planurilor ungurești.*

În aceeași vreme *acasă în Ardeal se luară toate dispozițiile, ca viața românească și glasurile care ar protesta să fie înăbușite.* Ziarele românești fură puse sub cea mai aspră cenzură și cele mai multe fură suprimate. Însuși organul oficios al Partidului Național, ziarul "Românul" din Arad, fu oprit dea mai apare. Și doar nu mai avea altă vină, decât că era scris românește. O mulțime de intelectuali, preoți, învățători, țărani, toți care nu fuseseră destul de smeriți în fața slujbașilor unguri, fură învinovățiți cu trădare, arestați, bătuți și chinuiți în modul cel mai barbar. Unii au înnebunit, alții au murit de dureri, iar alții au fost spânzurați fără multă vorbă. Până și femei au fost supuse acestor chinuri. *Biata Marioara Puia, tânăra dactilografistă din Blaj, a fost omorâtă în temnița din Alba-Iulia și îngropată ca un câine fără a i se îngădui nici măcar mamei sale s-o mai vadă!*

Față de instituțiile noastre furia ungurească se putu năpusti în dragă voie, căci glasul nostru e înăbușit de cenzură și baionete. Băncile noastre fură puse sub control unguresc și *forțate să-și dea toate sumele disponibile la împrumutul statului.* Școlile ni s-au închis și mai ușor decât până acum, deoarece învățătorii ne sunt în mare parte duși pe diferitele fronturi de luptă. *)

Când se înființase episcopia ungurească greco–

*) O telegramă din Copenhaga trimisă în 22 August 1917 ne aduce știrea că în anul acesta contele Apponyi, ca ministru de culte, a închis toate școlile românești, transformându-le pe toate în școli ungurești și a interzis orice instrucție în limba românească. În Ardeal și în ținuturile românești din Țara Ungurească nu mai avem deci astăzi nici un ziar și nici o școală. (N.A.)

catolică de la Hajdu-Dorog, se plănuise și înființarea unui *vicariat* pentru ținuturile secuiești, cu menirea să supravegheze mai de aproape și să propovăduiască și mai mult maghiarizarea Românilor din colțul sud-estic al Ardealului. *Dar până ce a fost pace, ocârmuirea ungurească n-a îndrăznit să-și împlinească acest plan. Se temea de tulburări* în opinia publică românească, mai- ales de ziarele și bisericile noastre. *Acum însă când gura ne e amuțită, când ziarele ne sunt suprimate, iar cele care trăiesc încă nu pot scrie decât ceea ce le permite cenzura, guvernul unguresc al contelui Tisza a folosit prilejul și a înființat fără zăbavă mult doritul vicariat, numind un vicar și un consistoriu de canonici unguri, cu sediul la Sângeorzul Secuiesc* (Sepsi - Szt. - Gyorgy). *Ridicarea acestui vicariat la rangul de episcopie, și astfel crearea unei a doua episcopii ungurești în contra noastră, e numai chestie de timp...*

N-a fost de ajuns atât. Murind mitropolitul din Sibiu, Ioan Meţian în 1915, contele Tisza a crezut sosită vremea, să ne umilească și biserica ortodoxă. Cu ajutorul baionetelor jandarmărești, călcând în picioare autonomia bisericii noastre garantată de împărat și parlament, puse mitropolit la Sibiu pe *Vasile Mangra,* trădătorul vicar de la Oradea Mare, care de 10 ani încoace intrând în apele ungurești și-a bătut joc în modul cel mai scandalos de luptele și de sufletul neamului nostru. Așezarea acestui nemernic, urgisit de toată suflarea românească, în scaunul marelui Șaguna a indignat adânc poporul nostru din Ardeal. Nimeni însă nu putea spune o vorbă, pentru că baionetele și judecătoria sumară a războiului amuțeau orice glasuri.

Deznădejdea se înstăpânise pe toate inimile și toți, care nu închiseseră încă ochii prin șanțurile Galiției și ale Isonzului, vedeau, că stăpânirea ungurească a hotărât nimicirea noastră.

Simțeai, cum de preutindeni, din satele noastre nenorocite, pline de văduve, de orfani și de blesteme, din șanțurile mocirloase ale fronturilor din Galiția și Polonia, din iadul înfiorător al Isonzului și Trentinului se ridica o rugăciune caldă și deznădăjduită către Regatul Român: "Numai de la voi așteptăm mântuirea. Nu ne lăsați să pierim sub loviturile vrăjmașilor noștri și jertfin-du-ne sângele pentru ei. Veniți și mântuiți-ne! Căci mântuirea noastră e și mântuirea voastră și a întregului nostru neam!"

Și România a ascultat rugămintea fraților săi. În seara de 14 August 1916 regimentele ei treceau pretutindeni granițele ungurești și porneau marele nostru război de dezrobire!

Ar trebui scrise cărți întregi despre vitejia soldaților români în acest război, despre nepăsarea cu care înfruntau moartea, și despre avântul nebun cu care se aruncau asupra vrăjmașului. Iar dacă în urma nesocotinței rusești, armata română a avut să sufere mult, aceasta nu numai nu a slăbit, ci dimpotrivă a întărit și mai mult curajul, înverșunarea și încrederea oștenilor noștri în propriile lor puteri. Niciodată neamul românesc n-a avut o armată mai vitează și mai hotărâtă, decât în anul 1917. Astăzi toată lumea o admiră. România știa, că va avea de suferit și e gata să sufere încă pentru mântuirea noastră. Ea știe, că dezrobirile mari

se fac prin jertfe mari și e gata la toate aceste jertfe.

Un lucru de acum încolo e sigur: Ardeal cu toate pământurile românești de sub stăpânirea ungurească și austriacă, cu Banatul, cu Biharia, cu Sălagiul, Sătmarul, Maramureșul și Bucovina vor fi eliberate și împreunate cu România de azi, alcătuind astfel laolaltă un mare și puternic Stat Românesc independent și democratic. Tratatul, pe care la intrarea sa în război l-a încheiat România cu Aliații, înainte de toate cu Franța, Anglia, Italia și apoi cu Rusia, și pe care l-a aprobat în declarația sa de război și marea republică a Statelor Unite din America, garantează Regatului Român stăpânirea tuturor acestor ținuturi românești. Iar biruința Aliaților, ale căror izvoare de muniții și de arme, de bani și de oameni sunt nesecate, e așa de sigură, precum e sigur, că râurile niciodată nu curg la deal spre vârfurile munților.

ANEXE

Un mănunchiu de isprăvi de ale autorităților și justiției ungureşti iunie 1897-april 1913

1897 *)

8 Iunie:

Dr. N. Nilvan și Vasile Dragoș din Șomcuta Mare sunt osândiți la câte 1.300 coroane amendă, pentru că au cântat românește imnul împărătesc "Gott-erhalte!"

6 Octombrie:

Andrei Balteș secretar responsabil la "Tribuna" din Sibiu, e osândit în Cluj la *l an și 4 luni temniță ordinară și 600 coroane amendă,* pentru articole politice.

15 Octombrie:

V. Morar, preot în *Ciufud,* (cott. Alba de Jos) e osândit la Cluj la *18 luni temniță și 600 coroane amen-*

*) Referitor la acest pomelnic fac următoarele observații:

l. Faptele ce înșir sunt numai o mică și foarte neînsemnată parte din marea mulțime de fărădelegi. O statistică exactă ne lipsește încă, dar dacă s-ar face ar da rezultate înspăimântătoare. Aici sunt amintite numai o parte din cazurile în junii cărora s-a făcut zarvă prin ziare. Numărul celor trecute sub tăcere e cu mult mai mare.

2. Stabilirea faptelor este făcută cu cea mai mare rigurozitate. Dacă totuși la stabilirea vreunei date voi fi greșit cu l - 2 zile, greșeala e explicabilă prin insuficiența mijloacelor de control în aceste vremuri, Faptele sunt toate exacte. V. și "Calvarul" de dl. Sever Bocu în "Tribuna" din Arad 1906 - 1907. (N. A.)

dă; Simion Crăciun învățător, Ia l an temniță și 400 coroane, iar Ion Simu, student la teologie, Ia 6 luni temniță și 200 coroane amendă, pentru că au cântat *"Deșteaptă-te Române!"* și *"Doina lui Lucaciu".*

16 Octombrie:

Petru Călciunar, avocat în *Orșova,* pentru agitație e osândit în Biserica Alba la *5 zile închisoare și 100 coroane*.

16 Octombrie:

Ion Neagu din *Glodna Română,* e osândit în Biserica Albă pentru agitație la *6 luni temniță.*

18 Octombrie:

Ion Păcurar, preot în *Tiur* (cott. Alba de Jos) e osândit la *6 luni temniță ordinară și 240 coroane amendă,* iar învățătorul *Gheorghe Făgărășanu* la *18 luni temniță ordinară și 400 coroane amendă;* pentru "agitații".

20-21 Octombrie:

Sunt pedepsiți de poliția din Sibiu, pentru convocarea alegătorilor români: *Dr. loan Rațiu* cu *10 zile temniță și 140 coroane amendă, Dr. O. Russu, Dr. A. Frâncu, Dr. N. Vecerdea, Onoriu Tilea, Zaharia Boiu, Dr. I.A. de Preda la câte 3 zile și 50 coroane;* laolaltă *28 zile temniță și 440 coroane amendă.*

21 Octombrie:

Dr. A. Mureșanu, directorul "Gazetei Transilvaniei" pentru aceeași vină e condamnat de însuși ministrul la *8 zile temniță și 100 coroane amendă.*

22 Octombrie:

E. Beșa, preot în *Poiana,* e osândit în Sibiu la *6 săptămâni temniță ordinară și 50 coroane amend*ă, pentru un toast "antipatriotic".

8 Noiembrie:

M. Rubinovici, preot în *Bruznic*, (cott. Caraș-Severin), pentru agitație - *la 6 luni temniță și 538,30 coroane amendă.*

8 Decembrie:

"Foaia Poporului" din *Sibiu* la *64,50 coroane amendă.*

18 Decembrie:

Aurel Ciato, student, pentru "agitație" e osândit în Sibiu la *6 luni temniță.*

1898

12 Februarie:

Ion Secheli, preot în *Tărian,* (cott. Bihor), e condamnat în Oradea Mare la *3 luni pușcărie ordinară și 300 coroane amendă* pentru agitație în contra legilor noi referitoare la biserici.

14 Martie:

Manoilă Sara din *Vurpăr,* pentru "agitație" e condamnat în Alba-Iulia la *5 luni temniță și 200 coroane amendă.*

16 Aprilie:

Gheorghe Micu, învățător, pentru "agitație", la *2 luni temniță.*

8 Iunie:

Aurel Trif, de la "Tribuna Poporului" din *Arad,* e osândit în Oradea Mare la *3 luni temniță și 100 coroane amendă,* pentru articolul "Vremea s-a împlinit".

13 Decembrie:

Avram Giurgiu și *Andrei Rusu* sunt pedepsiți în *Târgul Mureșului,* pentru "agitație" cu câte *14 zile și 120 coroane.*

13 Decembrie:

Dr. Vasile Lucaciu, e condamnat să plătească *553,94 coroane,* cheltuieli pentru că jandarmii i-au păzit casa.

14 Decembrie:

T. L. Albini, pentru "Fondul lui Iancu" e dus la *Alba-Iulia* unde stă apoi în *temniță preventivă 13 luni.*

22 Decembrie:

I. Băbuț, preot în *Bucium-Șasa,* e osândit la *1 lună temniță* pentru "agitație".

30 Decembrie:

În *Alba-Iulia* sunt pedepsiți cu câte *8 zile temniță* țăranii G*rigore Sima, Aurel Danciu, Ion David, Nicolae Băieșan, Virgil Todescu, Simion Dandeași O. Naicu* din *Bucium-Șasa,* pentru că au ieșit întru întâmpinarea preotului lor, care se întorcea acasă condamnat pentru

"agitație"

1899

20 Ianuarie:

Dimitrie Palcu, din *Curtici* (cott. Arad), e condamnat la *3 luni temniță și 100 coroane amendă,* fiindcă a strigat: "Jos Ungurii!"; iar *Petre Drăgoi* și *Ilie Ștefănica* la câte *8 zile temniță,* pentru că au cântat "Doina lui Lucaciu".

28 Ianuarie:

I. Giurgea, preot în *Hălmagiu* (cott. Arad) e ținut *2 luni în temniță preventivă,* pentru "agitații".

22 Februarie:

Emanuil Măglaș, de la "Tribuna Poporului" din *Arad,* e osândit în *Oradea Mare* la *2 luni temniță și 20 coroane amendă,* pentru articolul "Fericită Țară".

22 Aprilie:

Dr. Aurel Lazar, avocat în *Oradea Mare* e pedepsit cu *100 coroane* pentru un apel în contra asupririlor la judecătorii.

12 Iunie:

Ioan Jurca, preot în *Dragomirești* (cott. Caraș-Severin), e osândit pentru "agitații" la *2 luni temniță.*

1900

10 Februarie:

24 flăcăi din *Seliște* sunt pedepsiți cu câte *12 zile,* laolaltă *288 zile temniță* pentru că au purtat brâne tricolore.

27 Octombrie:

Sever Bocu, redactor la "Tribuna" e osândit la *3 luni temniță 100 coroane amendă* pentru un articol "antipatriotic" din "Tribuna".

1901

20 Mai:

Andrei Balteș, redactor la ziarul "Tribuna" din *Sibiu*, e osândit de curtea cu juraţi din Cluj la *15 luni temniță și 1100 coroane pedeapsă în bani,* pentru un protest scris împotriva guvernului și autorităților ungurești, care interziseră întrunirea despărțământului "Sătmar" al "Asoțiațiunii pentru literatura română și cultura poporului român". Tribunalul l-a găsit vinovat de "agitație împotriva națiunii maghiare și statului național maghiar".

25 Septembrie:

Andrei Balteș, e osândit iarăși la *18 luni temniță și 4200 coroane pedeapsă în bani,* pentru că a publicat în "Tribuna" câteva articole în care apăra memoria lui *Avram Iancu:* "agitație"!

26 Septembrie:

Studenții *G. Novacovici* și *I. Scurtu* sunt osândiți

la câte *10 zile temniță și câte 10 coroane amendă*, pentru că au pus o coroană pe mormântul lui *Iancu*. Curtea de apel a ridicat pedeapsa la câte 2 luni temniță.

Octombrie:

În *Corniareva* (cott. Caraș-Severin) mulțimea care cerea deslușiri la primărie pentru islazurile comunale e provocată de jandarmi, să se împrăștie. Țăranii nu vor să plece, până ce nu-i lămurește notarul. Jandarmii trag focuri, împușcă 3 bărbați care rămân morți și rănesc pe mai mulți inși. Ancheta stabilește, că cei 15 jandarmi, deși au împușcat de la 400 de pași, erau ei cei atacați și au întrebuințat arma *"în legitimă apărare"*. Peste *30 de țărani sunt apoi pedepsiți* de judecătorie pentru "nesupunere în fața autorităților".

26 Octombrie:

În *Voislova* (cott. Caraș-Severin) la "rugă" (sărbătoarea hramului) jandarmii voind să împrăștie cu orice preț mulțimea adunată, *trag asupra ei cu gloanțe.* Cade mort țăranul *Ștefan Baba*.

1902

19 Martie:

Andrei Balteș, redactor la "Tribuna" e osândit de tribunalul din Cluj la *2 ani temniță și 8400 coroane amendă,* pentru "agitație prin presă".

28 Mai:

Ministrul *Iuliu Wlassics* deschide anchetă *împotriva profesorilor de la Blaj,* pentru că la "maial" în pă-

duricea de la Veza studenții de la facultatea teologică și elevii de liceu au îndrăznit să cânte "Deșteaptă-te Române!" Totodată sunt dați pe mâna judecătoriei *3 elevi din clasa VIII,* fiindcă au purtat la butonieră stegulețe tricolore.

Iulie:

În *Balinț* (cott. Caraș-Severin), întru întâmpinarea protopopului care venea să sfințiască biserica cea nouă, au ieșit călărețiii având vreo câteva stegulețe tricolore. *Jandarmii i-au arestat aproape pe toți.* Au început apoi o goană nebună după tricolor printre oameni. Fără pic de sfială au intrat în biserică înarmați și cu pălăriile în cap, apoi pe ușa împărătească chiar și în altar, scotocind și răsturnând totul.

August:

În *Văleadeni* (cott. Caraș-Severin), *jandarmii beți împușcă la horă asupra flăcăilor,* fiindcă aceștia în câteva strigături și-au bătut joc de niște fete, care lor, jandarmilor, le plăceau. *Trei flăcăi* au fost grav răniți de gloanțe.

4 Septembrie:

În *Bichiș Ciaba,* preotul *Victor Popovici,* liberează ca și până atunci un "extras" de botez în românește. Primăria pretinde, ca certificatul să fie scris ungurește. Preotul refuză. Primăria ridică în capul bietului preot român populația ungurească. Peste *șase sute de oameni năvălesc asupra casei lui,* spărgând și nimicind totul, iar jandarmii și oamenii poliției privesc și râd.

4 Octombrie:

P. Baciu, redactor, e condamnat în *Seghedin,* la *6 luni temniță și 200 coroane amendă,* pentru articolul "Chestiunea naționalităților în parlament".

21 Noiembrie:

V. Lazăr, redctor la "Foaia Poporului", e osândit în Cluj la *4 luni temniță și 600 coroane amendă,* pentru articolul "Daruri de Paști".

27 Noiembrie:

Teodor V. Păcățianu e osândit în *Cluj* la 8 *luni temniță și 1987 coroane amendă,* pentru colecția sa de documente "Cartea de aur".

1903

6 Februarie:

Gheorghe Mohan, redactor responasbil la "Tribuna" din *Sibiu,* e condamnat la *15 luni temniță și 11.000 coroane amendă* pentru un articol "antipatriotic".

30 Martie:

Gheorghe Mohan, redactor responasbil la "Tribuna" din *Sibiu,* e osândit la *1 lună temniță și 500 coroane amendă* pentru articolul "Coarda se întinde".

31 Martie:

Gheorghe Mohan, e osândit din nou pentru "agitație" la *8 luni temniță și 1600 coroane amendă* pentru articolul "Politica maghiară".

6 Aprilie:

Tr. H. Pop, de la "Gazeta Transilvaniei" e condamnat pentru 3 articole la *3 zile temniță și 20 coroane amendă.*

9 Aprilie:

"Tribuna" și "Foaia Poporului" din *Sibiu* fac o scurtă socoteală; î*n zece ani, de Ia 1893 până Ia 1903, au plătit amendă și cheltuieli de judecată suma de 56.918 coroane și 55 bani și au făcut pușcărie pentru "agitație" 207 luni, deci 17 ani și 3 luni.*

29 Aprilie:

Ziarul "Tribuna" din *Sibiu* după 9 ani de existență, *e suprimat.* ("Tribuna Poporului" din *Arad* ia numele de "Tribuna").

13 Mai:

În *Șepreuș* (cott. Arad), e alegere de primar. Solgăbirăul *Csukai* nu vrea să accepte de candidat pe *Iosif Matia* pe care-l cerea poporul, ci face primar pe *Florea Dica Pârvu,* cel dat cu Ungurii. Poporul nemulțumit protestează. Jandarmii la ordinul lui *Csukay* trag asupra mulțimii. Gloanțele ucid *4 oameni, rănesc greu 10 și rănesc ușor vreo 30.* Ancheta, natural, stabilește că jandarmii "se apărau".

14 Mai:

Dr. Cassiu Maniu e osândit în *Cluj* la *1 an temniță și 200 coroane amendă,* pentru "agitații în contra ideii de stat maghiar".

15 Mai:

Preotul *Iosif Stupineanu*, din *Bârcea Mare* (cott. Hunedoara), e osândit în *Deva* la *3 luni temniță și 100 coroane amendă,* pentru că a spus copiilor din satul său românesc, să-l salute numai românește, și astfel a făcut "agitație împotriva limbii maghiare".

16 Mai:

Ziarul "Tribuna" din *Sibiu*, e osândit la *8 luni temniță și 800 coroane ajtnendă.*

16 Mai:

Părintele *Ion Moța*, redactorul "Libertății" din *Orăștie*, e psândit în Cluj la *1 an temniță ordinară și 1000 coroane,* pentru articolul "A murit Matia și cu el și dreptatea".

12 Septembrie:

V. Moldovan e osândit în *Cluj* la *3 luni temniță și 500 coroane amendă* pentru articolul "Mene-Tekel-Fares" publicat în "Tribuna" din 8 Februarie.

12 Octombrie:

În *Sf. Niculae Mare* (cott. Torontal), sunt osândiți la câte *2 zile închisoare și câte 100 coroane amendă: Dr. N. Oprean,* preoții *T. Oprescu* și *Ioan Petrovici* și învățătorul *I. Lipovan;* laolaltă, *8 zile temniță și 400 coroane amendă,* pentru tricolor la chiotoare.

11 Noiembrie:

Iuliu Ioanovici, redactor la "Libertatea" din *Orăștie,* e osândit în *Cluj* la *5 luni temniță ordinară* pentru

"agitație împotriva statului maghiar" săvârșită în articolul "Sus inimele voastre!".

11 Noiembrie:

Silvestru Moldovan, redactor la "Tribuna", e osândit la *50 zile temniță ordinară,* pentru că a reprodus din ziarul bucureștean "Conservatorul" o moțiune de protestare împotriva Ungurilor publicată de studențimea din *București.*

1904

16 Martie:

V. Moldovan e arestat, dus sub escortă la *Cluj,* de acolo la *Seghedin,* ca să-și facă osânda în *temniță* pentru agitațiile săvârșite.

24 Aprilie:

În *Aleșdi* (cott. Bihor), *Românii* și *socialiștii* veniți în număr mare la o adunare koșutistă nu vor să asculte pe oratorii unguri șoviniști. Jandarmii și husarii unguri șarjează și împușcă asupra lor. Se face un *măcel* îngrozitor. Însă nici unui jandarm și husar nu i se întâmplă nimic. În schimb din marea mulțime *românească* și socialistă rămân *morți 23 de inși, greu răniți 30 dintre care au mai murit 7, iar ușor răniți peste 100.*

Sâmbăta Paștilor:

D. Birăuțiu, editor al "Poporului Român" e osândit la *60 coroane pentru agitație* prin ziarul său.

Dumineca Paștilor:

În *Lăpușnic* (cott. Hunedoara) faurul I*on Gavrilă* a dus la biserică o lumânare cu panglicuță *tricoloră,* care fu confiscată. Îndată după liturghie au sosit la casa lui jandarmii și notarul, care-i răscoliră toată casa căutând după vreo altă panglicuță tricoloră, *îl bătură* și îl deteră pe mâna judecătoriei.

A doua zi de Paști:

Opt "călușari" din *Batiz* (cott. Hunedoara), anume: *Petre Munteanu,* vătav, *Nic. Ardeleanu, Mihai Petroiescu, Ion Predone, Nic. Bucșa, Mih. Frențoniu, Aron Munteanu* și *Mihai Cirlea,* obținură voie, să joace în orășelul *Hunedoara* "Călușerul" și "Bătuta". Cu toate acestea pe stradă fură arestați, descinși de brânele tricolore și duși la poliție. Peste 8 zile fură pedepsiți pentru "agitație" la câte *2 coroane amendă și 6 ore închisoare.*

13 Mai:

S. Moldovanu e osândit în *Cluj* la *4 luni temniță și 1000 coroane amendă,* pentru câteva articole de istorie popularizată "Despre originea noastră", publicate în "Foaia Poporului" din Sibiu.

26 Octombrie:

Sever Bocu, redactor la "Tribuna" din *Arad* e condamnat în *Oradea Mare* la *14 zile temniță ordinară și 500 coroane amendă,* pentru că într-un articol a "ofensat" pe solgăbirăul *Hadfi.*

2 Noiembrie:

Pretorul (solgăbirăul) din *Ilia Mureșană* (cott. Hunedoara), *Hoehn Karoly* întâlnește pe drumul dintre *Branicica* și *Bretea* doi țărani români din *Târnave,* mergând încet pe lângă carul lor cu roata ruptă. După ce trecuse de ei, se întoarce cu capul și strigă, să opreasc㠎. Aceștia necunoscându-l, nu opresc. El se întoarce, sare la ei cu revolverul, aduce doi jandarmi *și-i arestează.* Pedepsește apoi pe bieții oameni cu câte *160 coroane* pentru "nesupunere în fața autorităților!"

26 Decembrie (Crăciun):

Ion Iuga din *Bretea* (cott. Hunedoara), e osândit la *10 zile temniță și 100 coroane amendă,* pentru că a îndemnat pe cei din satul său "să se feriască de streini și să nu se vândă la alegeri", a făcut agitație împotriva "națiunii maghiare" și "statului național maghiar".

1905

16 Februarie:

În *Cehul Silvanie*i (cott. Sălagiu) alegere de deputat. Cetele de bătăuși unguri organizate de autoritățile ungurești împotriva noastră, atacă necontenit cu parii pe alegătorii români, care vor să voteze cu candidatul nostru. Președintele alegerii nu vrea să intervie pentru ordine. Derbedeii unguri sub ochii jandarmilor, care râdeau, năvăliră asupra Românilor, schilăviră vreo *30 de inși* și sparseră capul președintelui Partidului Național Român, *Gheorghe Pop de Băsești,* biet moșneag de 70 ani. Președintele alegerii zâmbi și dispuse, ca toți alegătorii români să fie arestați. Prin aceasta îi împie-

dica și de a mai merge să voteze.

19 Februarie:

Iuliu Ioanovici, redactor responsabil la "Libertatea", e osândit pentru poezia "Roata de la Belgrad" a lui V. Moldovanu, la *1 an temniță și 1000 coroane amendă.*

12 Martie:

Pentru o demonstrație împotriva piesei antiromânești "Elnemult harangok" ("Clopote Amuțite") de *V. Rakosi,* sunt pedepsiți în *Oradea Mare* cu câte *100 coroane* studenții: *B. Ciavici, D. Truța, Alexandru Stoinescu, Aug. Bardoși* și *Iustin Nemeth: 500 coroane.*

17 Aprilie:

Pentru articole publicate în "Drapelul" din *Lugoj* sunt osândiți în *Timișoara: Mihail Gașpar la 10 luni temniță, Dr. Șt. Petrovid la 6 luni și Dr. Cornel Jurca la 8 luni, precum și împreună la 1000 coroane amendă,* pentru că "agitau împotriva națiunii maghiare".

19 Aprilie:

Preoții *I. Săcărea* din *Jibot* (cott Hunedoara), și *I. Moța* din *Orăștie,* sunt pedepsiți cu câte 1*4 zile temniță, câte 50 coroane amendă* și cu *pierderea drepturilor cetățenești pe un an,* pentru că au făcut "agitație" de pe amvon citând o vorbire a dlui *Dr. Aurel Vlad.*

19 Iulie:

Silvestru Moldovan, redactor la "Foaia Poporului" e pedepsit pentru articole politice, cu *400 coroane.*

5 Decembrie:

Ziarele ungurești înregistrează o mulțime de știri născocite despre o răsvrătire a Românilor. Guvernul ticsește satele românești cu jandarmi și soldați unguri. Bătăile și schingiuirile se țin lanț. Ziarul "Poporul Român" e condamnat în Budapesta la o amendă de *500 coroane* pentru "agitații".

1906

22 Ianuarie:

I. Russu - Șirianu, pentru cartea "Românii din statul ungar" e pedepsit cu *40 coroane.*

27 Februarie:

Petru Crina Damaschin e pedepsit cu *7 zile temniță*, pentru o poezie poporală publicată în "Poporul Român".

27 Februarie:

Avram Indreica, redactor responsabil la "Tribuna", e condamnat în *Oradea Mare* la *6 luni temniță,* pentru articolul "Din valurile politice".

17 Aprilie;

În *Birchiș* (cott. Caraș-Severin) jandarmii împușcă asupra oamenilor, fiindcă aceștia nu se lăsau capacitați să voteze la alegeri pentru candidatul ungur: *un mort, un grav rănit.*

22 Aprilie;

Sever Secula, profesor, e osândit în Oradea Mare

la *200 coroane* pentru articolul "Canal și beton" publicat în "Tribuna" din *Arad*.

27 Aprilie:

În *Amați* (cott. Sătmar) Ungurii *ucid* noaptea cu securile pe *Gheorghe Conci, Ion Suta* și *Iosif Dragoș,* care făceau propagandă pentru alegerea candidatului român. Cu toate acestea în comună nu s-a trimis nici un jandarm, ci țăranii români au rămas și pe mai departe expuși *bătăușilor* unguri.

29 Aprilie:

În *Cehul Silvaniei,* în ziua alegerilor pentru parlament, Ungurii cu voia jandarmilor tăbăresc asupra alegătorilor români și omoară în bătăi pe *Demetriu Pop,* preot în *Motiș,* pe *Iacob Botiș,* alegător din *Năprade* și încă un alegător. Lor însă nu li se întâmplă nimic. Nici măcar anchetă nu se face.

29 Aprilie:

În *Corni* (cott. Sălagiu), jandarmii împușcă pe mai mulți țărani care nu voiau să rămână acasă, ci fiind alegători voiau să vie cu orice preț la *Șomcuta Mare,* să voteze pentru dl. *Dr. Al. Vaida*. Au rămas morți *Ion Gonț* și *Niculae Pop al lui Costa,* iar răniți: *Zaharia Pop, Costan Berț* și *Ion Costin*.

9 Mai:

În *Baia Mare* alegătorii și bătăușii unguri încurajați de jandarmi atacă noaptea pe Români chiar și în casă. *6 Români sunt uciși, 3 răniți de moarte,* și mai mulți răniți ușor. A doua zi a aflat (?) și jandarmeria ce

s-a întâmplat în decursul nopții. *Arestează 27* de Unguri, dar *le dă iarăși drumul,* căci trebuiau să voteze.

16 Mai:

În *Dobra* alegere de deputat. În decursul votării președintele vede, că voturile lui *Dr. Aurel Vlad* sporesc înspăimântător, și canditatul ungur e învins. Suspendă deci votarea și dă ordin jandarmilor, să împrăștie pe Români și să-i împiedice de a mai veni la urnă. Aceștia se năpustesc cu *baionetele* și *paturile puștilor* asupra Românilor, care veneau în șiruri frumoase la vot. *Un bătrân e ucis, fiind lovit în cap și în piept cu paturile puștilor.* Mai mulți sunt *răniți.* Jandarmii vor să tragă și focuri. Barbaria aceasta revoltă însă adânc pe comandantul detașamentului de infanterie venit din *Orăștie* pentru menținerea ordinii. Acesta îi oprește de a trage și dă ordin oamenilor săi, să dezarmeze cele două plutoane de jandarmi, fără simț omenesc.

7 Iunie:

E învinovățit cu "agitație" întreg *corul bisericesc* din *Vermeș* (cott. Caraș-Severin) pentru că nu are statute aprobate de ministrul de interne. Sunt pedepsiți cu toții: *N. Bolboca,* preotul, cu *5 zile temniță și 100 coroane amendă, Iosif Miclău,* învățătorul, cu *5 zile și 100 coroane,* iar ceilalți 35 inși cu câte *1 zi și 10 coroane;* laolaltă *45 zile temniță și 550 coroane amendă.*

1 Iulie:

"Curia" (Curtea de casație) aprobă sentința adusă, ca părintelui *Ioan Moța* să i se retragă pentru totdeauna ajutorul de la stat sau congrua ce i se cuvine ca preot,

și niciodată să nu i se mai dea acest ajutor, oriunde ar fi dânsul în funcție.

8 August:

Pretorul (solgăbirăul) din *Ilia Mureșană* pedepsește cu câte *1 zi închisoare și 10 coroane amendă* pe *Ana Moisescu, Savia Poliac, Neta Poliac, Savia Poliac a lui Mihai* și pe *Damaschin Crișan*, toți din *Ilia,* pentru că au avut tricolor românesc la cămeși.

14 August:

Simeon Blajovan, preot în *Hodoș,* e osândit la *1 lună temniță și 10 coroane amendă,* pentru "violență" față de autorități în decursul alegerilor parlamentare.

18 August:

Traian Gașpar, preot în *Hezeriș,* (cott. Caraș-Severin) e osândit pentru aceeași vină la *10 zile temniță și 800 coroane amendă.*

17 Septembrie:

Surorile *Maria* și *Simina Boboc* din *Ilia Mureșană* sunt pedepsite de pretorul din *Ilia* cu câte *5 zile temniță,* pentru că au avut panglică tricoloră în păr.

24 Septembrie:

Șt. C. Pop e osândit în *Cluj* la *3 luni temniță și 800 coroane amendă,* pentru 2 articole publicate în "Libertatea".

24 Septembrie:

Avram Indreica, e osândit în Oradea Mare la *7*

luni temniță și 1200 coroane amendă, pentru 2 articole apărute în "Tribuna".

27 Octombrie:

Fetița *Marta Colibaș* din *Ilia*, e pedepsită de pretor cu *10 zile temniță și 50 coroane amendă,* pentru că a avut o panglicuță tricoloră în păr.

30 Octombrie:

Avocatul *Dr. Șt. Rozvan* din *Ilia,* e osândit la *15 zile temniță și 200 coroane amendă,* pentru că florile cu care își decorase poarta erau în cele 3 culori din tricolorul românesc.

2 Noiembrie:

Sunt dați în judecată 13 țărani din *Agherat,* pentru că au cântat "Deșteaptă-te Române".

18 Noiembrie:

Aurel C. Domșia, redactorul "Unirii" din *Blaj,* e osândit în *Cluj* la *8 luni și 1200 coroane*, pentru "agitație anti-patriotică prin presă".

18 Noiembrie:

"Tabla regească" (Curtea de apel) din *Timișoara* aprobă sentința tribunalului din *Lugoj,* care osândise pe preotul *Traian Gașpar* la *10 zile, 40 coroane și pierderea slujbei pe răstimp de l an,* pentru "agitații".

19 Noiembrie:

Z. Neamțu, învățător, în *Plescuța* (cott. Arad), e osândit la *2 zile închisoare,* pentru "agitații".

Septembrie - Decembrie:

Corurile și societățile care au luat parte la serbările naționale din 1906 în *București* și la expoziția de atunci sunt supuse la o mulțime de *șicane și pedepse* pentru "agitație" și "trădare de patrie".

12 Decembrie:

Încep prigoniri împotriva profesorilor de la liceul românesc din *Beiuș,* pentru că au vizitat expoziția din *București.*

12 Decembrie:

V. Tenca din *Tăuți* (cott. Arad) e osândit în *Oradea Mare* la *8 luni temniță și 500 coroane amendă,* pentru "agitații".

20 Decembrie:

Daniil Iliescu, învățător, e osândit în *Timișoara* la *14 zile și 20 coroane.*

28 Decembrie:

În *Arad* sunt osândiți pentru agitații: *G. Roșu* din *Pâncota,* la *14 zile și 100 coroane, Dr. Iacob Hotăran,* avocat în *Siria,* la *24 zile și 100 coroane, I. Iercoșan,* preot în *Pâncota,* la *14 zile și 100 coroane.*

1907

5 Februarie:

V. Moldovanu e osândit în *Cluj* la *18 luni temniță și 1500 coroane amendă,* pentru "agitație" săvârșite cu articolele sale din revista "Orizontul".

11 Februarie:

Ministrul de interne refuză să aprobe statutele "Reuniunii Române de Cântări" din *Beiuș,* pentru că această reuniune a vizitat expoziția din *București* în vara anul 1906.

12 Februarie:

În *Arad* sunt osândiți pentru "agitații antipatriotice": preotul *Ion Cure,* la *3 luni, Aurel Cure, 3 luni, T. Cucoș, 3 luni, T. Vasile, 3 luni, T. Tutu, 3 luni, M. Iordan, 4 luni, Iosif Capruceanu, 4 luni, V. Țigan, 4 luni* și *G. Flore, 4 luni pușcărie ordinară.* Laolaltă *31 luni.*

2 Martie:

Simion Blajovan, preot în *Hodoș* e osândit în *Timișoara* pentru "agitație" la *1 lună temniță.*

5 Martie:

Andrei Ghidiu, protopop, e osândit în *Caransebeș* la *15 zile și 200 coroane, Dr. Petru Barbu,* profesor, la *10 zile și 200 coroane, Dr. M. Brediceanu,* avocat, la *8 zile și 200 coroane, d-ra Emilia Brodatschi* la *8 zile și 200 coroane, A. Sârbu* la *8 zile și 200 coroane* și *M. Săbăilă* la *1 zi și 25 coroane;* toți aceștia sunt osândiți sau fiindcă au spus că: "Românul cu Român trebuie să ție", sau fiindcă au avut vreo panglică tricoloră: "agitație împotriva statului maghiar"!

8 Martie:

Țăranul *Petru Laslău* e osândit în *Deva* la *2 luni pușcărie ordinară,* pentru "agitație".

18 Aprilie:

Preotul *G. Magheru* e osândit în *Timișoara* la *8 luni pușcărie ordinară,* iar 4 țărani la câte 3 luni; laolaltă *20 luni de pușcărie* pentru "agitație".

23 Aprilie:

În *Berechiu* (cott. Arad) primarul *Petru Pusta* e străpuns de jandarmi în fața solgăbirăului *Markovits,* pentru că protesta împotriva vecsațiunilor ce făcea *Markovits* școalei române din sat. Ancheta a stabilit, că "primarul singur a atacat pe cei 4 jandarmi", iar ei săracii numai s-au apărat!

9 Mai:

În *Tinca* (cott. Bihor) la alegere de deputat, jandarmii împușcă pe *G. Mărcaș,* care rămâne mort, și arestează pe mai mulți inși pentru "nesupunere în fața autorităților".

20 Mai:

Voicu Nițescu e osândit în *Cluj* la 8 zile și *40 coroane amendă* pentru un articol "Constituția engleză și constituția ungară" publicat în "Orizontul din Cluj".

25 Mai:

Redactorul revistei literare "Luceafărul", *Octavian C. Tăslăuanu* e condamnat la *15 zile temniță,* pentru că a făcut "agitație" într-un articol despre însemnătatea culturală a lui *Papiu Ilarian.*

12 Iunie:

24 de diletanți, care jucaseră o piesă teatrală în

Beiuș, sunt osândiți pentru "agitație" la câte *20 coroane amendă;* laolaltă *480-coroane*.

12 Iunie:

D-na *Anuța Vlad*, soția d-lui *Dr. Aurel Vlad,* e osândită la *1 lună temniță și 200 coroane amendă*, pentru că la examenul unei școli primare românești a îndemnat pe copii, să vorbească și să cetească românește.

18 Iunie:

Voicu Nițescu e osândit în *Cluj* pentru un articol publicat în "Tribuna" din *Arad,* la *3 luni temniță și 200 coroane amendă*.

1 Iulie:

În *Făget (*cott. Caraș-Severin), la "maialul" copiilor, 2 copii sunt *arestați și bătuți* de jandarmi pentru că aveau tricolor la pălărie.

8 Iulie:

În *Brad* se bate toba în zi de târg, aducându-se la cunoștința tuturora, că purtarea tricolorului românesc va fi pedepsită cu cea mai mare asprime. O femeie din *Vaca,* purtând tricolor în păr, e arestată și pedepsită cu *10 coroane*.

12 Iulie (Sf. Petru ortodox):

În *Petruman* (cott. Timiș) jandarmii sfârtecă haina d-rei *Sofia Cercel,* pentru că în cusătura ei erau și cele trei culori românești; arestează și descing de brâne pe *Octavia Micu* și *Viorica Gera*. Solgăbirăul le pedepsește apoi pe tustrele cu câte *1 zi temniță și câte 5 coroa-*

ne amendă.

20 August:

Protopopul *G. Iernea* din cercul *Sătmarului,* e osândit la *100 coroane amendă* pentru că a îndemnat poporul, să ție la limba sa românească.

22 August:

La alegerea din *Beiuș* a părintelui *Vasile Lucaciu,* ca deputat în parlament, jandarmii străpung cu baioneta pe țăranul *I. Drăgoi* și-l poartă plin de sânge prin satele din jur, ca să înspăimânte pe Români de a vota cu părintele *Lucaciu*.

25 August:

În *Pănade*, lângă *Blaj,* măcel îngrozitor. În sat e găzduit batalionul IV din regimentul de honvezi 24 alcătuit din Secui. Ofițeri și soldați Unguri cu toții, își bat necontenit joc de "Valachii" din sat. Ofițerii chefuiesc în școală și se îmbată. Dascălul *Ion Borcea* vine, să se plângă la niște soldați, care se poartă necuviincios cu poporul strâns în fața școalei, fiind zi de Duminică. Căpitanul Jakab năvălește asupra lui, îl înjură și-l izbește cu sabia în cap. Dascălul cade mototol, căpitanul rănește apoi grav pe însoțitorul dascălului, pe țăranul *Leon Țipariu,* un nepot al marelui *Timotei Cipariu*. Zbiară apoi la soldați, să puie mâna pe arme și să zdrobiască pe toți "Valachii" de pe aici. Soldații cu baioneta pe pușcă se năpustesc asupra bieților oameni, care fug îngroziți în toate părțile. Nu se mulțumesc numai să-i alunge din fața școalei, ci îi gonesc și pe uliți, ba chiar și în case, schingiuindu-i. Pe *Ion Borcea Sorică,* care toc-

mai venea din câmp cu carul, îl iau din car și îl spintecă *mortal* cu baioneta. Două femei sunt *spintecate* de le ies intestinele din pântece. După repetatele intervenții ale notarului *Grigore Simon,* locotenent-colonelul dă ordin, să înceteze măcelul, la orele 7 ½ seara. Mulți inși au fost răniți chiar în casă la ei. Unele femei care se culcaseră, fură *străpunse* cu baionetele chiar în pat. Grav răniți au fost: *Ion Borcea*, dascălul (om cu 5 copii), Ion *Borcea Sorică, G. Zerieș* și nevastă-sa *Măria Zerieș* (5 copii), *Leon Țipariu*, văduva lui *Dumitru Câmpeanu* (5 copii), *Ion Brașoveanu* și mamă-sa (femeie cu încă 3 copii), *Măria Țipariu, Măria lui Z. Ciugudeanu* (4 copii); ușor răniți: *Anton Irimie, Leon Țipariu al lui Iacob, Ana Boldiș, Măria Dicoiu, Irimie Loghin, Vasile Bouariu, Petru Brad, Niculae Brad, Teodor Țipariu* și nevastă-sa *Ana Țipariu,* văduva lui *Niculae Bărbat, Pavel Lupeanu, Vaier Borcea, Vasile Șarlea, Ion Câmpeanu al lui Augustin, Traian Lunceanu, G. Ciugudeanu, Alexe Poșa,* primar, *Dionid Aldea* și încă vreo zece inși. Ancheta oficială a stabilit, că soldații "au fost atacați de către bărbații din sat; soldații numai s-au apărat". Ori, în sat, sunt numai vreo 200 bărbați. Deci acești 200 de inși au atacat cu mâinile goale un întreg batalion de soldați înarmați cu arme "Mannlicher" mitraliere și baionete. Iar urmarea apărării față de atacatori e, că între cei *40 de răniți* sunt *10 femei,* între cei *10 răniți grav* sunt *5 femei*. Vezi Doamne, femeile au atacat cu mai mare înverșunare. Cu toate acestea nici un soldat n-a fost nici măcar zgâriat!

20 Septembrie:

Teodor V. Păcățianu, redactor la "Telegraful Român" din *Sibiu,* e osândit în *Cluj* la *10 luni temniță și 700 coroane amendă* pentru "agitație antipatriotică prin presă".

1 Octombrie:

"Tabla regească" (Curtea de apel) din *Timișoara* pedepsește cu *15 zile temniță și 20 coroane amendă* pe *I. Alionte, P. Herțilă, Dumitru Dona, Gheorghe Bona* și *Dumitru Baba* din *Caransebeș,* pentru că la sărbătorirea protopopului *A. Ghidi*u au cântat "Deșteaptă-te Române!" și au preamărit România. Laolaltă *2 ½ luni temniță și 100 coroane amendă.*

6 Octombrie:

În *Pecica Română* (cott. Arad), pe la orele 4 d.a. un jandarm, după ce flăcăii, ca să evite vreun scandal, îl lăsară să joace la horă o dată ungurește, se ceartă cu un flăcău, scoate sabia și năvălește asupra tovarășilor lui: taie de tot mâna lui *Iancu Șiclovanu,* iar altuia îi face o rană mortală la grumazi. Vin și alți jandarmi cu baioneta pe pușcă și rănesc încă ll oameni, iar lui *Ion Trif* îi sparg capul cu sabia și cu un pat de pușcă.

13 Octombrie:

În *Cristian* (cott. Brașov) un husar ungur beat e luat în râs de feciori. Husarii pleacă de la cazarmă înarmați, ca să-l răzbune, năvălește asupra Românilor, care își petreceau liniștiți la mese și rănesc grav 25 de inși, pentru că "Valachul n-are drept să râdă de un soldat

maghiar".

13 Octombrie:

Tribunalul din *Oradea Mare,* deși cei *36 de martori* au dovedit nevinovăția acuzaților, osândește pe țăranii din *Tinca: Moise Coș la 2 ani temniță, Gheorghe Coș la 8 luni și Ion Bertea la 3 luni,* pentru că la alegerea de deputat în 9 Mai "au agitat în contra statului maghiar" și "nu s-au supus autorităților". Deși din mărturisirile tuturora s-a dovedit, că *Gheorghe Coș nici* n-a fost în sat în ziua aceea, ci era în câmp, totuși tribunalul n-a vrut să-l achite.

15 Octombrie:

Vasile Macrea, redactor responsabil la ziarul "Lupta" din *Budapesta,* e osândit la *8 luni temniță și 800 coroane amendă,* pentru "agitație antipatriotică prin presă".

31 Octombrie:

Dr. Demetriu Lascu e osândit în *Oradea* la *6 luni temniță și 600 coroane amendă,* pentru că a publicat în "Tribuna" o dare de seamă despre mișeliile administrației din *Bihor.*

18 Noiembrie:

4 țărani din *Micălaca* sunt pedepsiți de solgăbirăul din *Arad* cu câte *15 zile și câte 20 coroane,* pentru că au cântat "Deșteaptă-te Române!" și "Hora Unirii".

23 Noiembrie:

Dr. Ion Lupaș, profesor la facultarea teologică din

Sibiu, e osândit în *Cluj* la *3 luni temniță și 200 coroane amendă,* pentru un articol "antipatriotic", publicat în "Țara Noastră" din Sibiu.

23 Noiembrie:

Eugen Nyeki, candidat de avocat în *Beiuș,* e pedepsit cu *25 coroane,* pentru că în pălărie sub bandă purta o panglicuță tricoloră.

23 Noiembrie:

I. N. Iova, de la "Tribuna" din *Arad*, e osândit pentru "agitație prin presă" la *6 luni temniță și 500 coroane amendă.*

11 Decembrie:

Lucian Bolcaș, redactor la "Lupta" din *Budapesta,* e pedepsit cu *14 zile temniță și 50 coroane amendă,* pentru o dare de seamă asupra faptelor "patriotice" ale solgăbirăului *Korkan* din *Iam* (cott. Caraș-Severin).

16 Decembrie:

V. Macrea, redactor responsabil la "Lupta", e osândit în Budapesta la *6 luni temniță și 1200 coroane amendă.*

23 Decembrie:

Preotul *Ion Popoviciu* din *Bârzova* (cott. Arad), e osândit în *Arad* la *400 coroane amendă,* pentru "agitații" în contra statului național maghiar".

1908

11 Ianuarie:

Petru Mihuția, învățător în *Câmp lângă Vașcău,* (cott. Bihor) e osândit în *Oradea Mare* pentru "agitație" la *7 zile temniță și 20 coroane amendă*. Îndemnase pe cei din sat, să nu primească în casă pe candidatul ungur.

8 Februarie:

Gheorghe Stoica, redactor la "Lupta", e osândit în Budapesta la *18 luni temniță și 1500 coroane amendă,* pentru "agitație prin presă".

10 Februarie:

Iuliu V. Ioanovici, redactor la "Libertatea" din *Orăștie,* e osândit în *Cluj* la *18 luni pușcărie ordinară,* pentru "agitație prin presă".

24 Martie:

Ministrul *Apponyi* ordonă o aspră anchetă de disciplină în contra profesorilor de la școlile din *Caransebeș*, învinuiți de "agitații antipatriotice".

15 Aprilie:

Constantin Lucaciu, preot în *Dorolțiu* (cott. Sătmar), e condamnat de pretorul din *Arded* la o amendă de *500 coroane,* pentru "agitații antipatriotice".

19 Mai:

Sever Bocu, redactor la "Tribuna" din *Arad,* e osândit pentru agitație la *14 zile temniță și 200 coroa-*

ne amendă.

27 Mai:

D-na *Anuța Vlad* e osândită în *Deva* la 1 *lună închisoare și 300 coroane* pentru "agitație".

20 Iunie:

Autoritățile din *Oradea Mare* pornesc anchetă disciplinară împotriva a 54 învățători români din comitatul *Bihor*, pentru "propovăduirea unui spirit nepatriotic în școală".

27 Iunie:

Cornel Popovici, învățător în *Șeghești* (lângă Beiuș), e osândit în *Oradea Mare* la *6 luni temniță și 200 coroane amendă* pentru "purtare antipatriotică".

7 Iulie (24 Iunie v. - ziua Nașterii Sf. Ioan Botezătorul):

În *Hărău* (cott. Hunedoara), jandarmii cu sergent-majorul *Bajka* stâlcesc în bătăi pe țărani la cârciumă, pentru că stăteau povestind despre *Avram Iancu*. Pe măsarul *Florescu* din *Deva,* care povestea, îl și arestează și-l dau pe mâna judecătoriei. Bietul *Florescu* e pedepsit în *Cluj* cu *1 lună temniță*.

5 August:

Solgăbirăul din *Boroșineu* (cott. Arad), pedepsește pe preotul *Ion Popovici* din *Buteni* cu *5 zile temniță și 100 coroane amendă,* pentru că hainele copiilor cu sfeșnice la procesiune aveau chiotori din panglicuță tricoloră.

17 Septembrie:

*Ion Spuderca, red*actor responsabil la "Gazeta Transilvaniei" din *Brașov,* e osândit în *Cluj* la *3 luni temniță și 500 coroane amendă,* pentru că a reprodus după un ziar german o scrisoare a lui *Bjoernstjerne Bjoernson,* în care marele scriitor condamnă politica Ungurilor față de naționalități.

24 Septembrie:

Silvestru Moldovan, redactorul "Foii Poporului" din *Sibiu,* e osândit în *Cluj* la *4 luni temniță și 400 coroane amendă* pentru "agitație prin presă".

28 Septembrie:

Ovid Gritta, redactor responsabil la "Țara Noastră" din *Sibiu,* e osândit în *Cluj* la *6 luni temniță și 400 coroane amendă,* pentru un articol "antipatriotic" al lui Darie Chendi.

20 Ocotmbrie:

N. Jugănariu, redactor la "Drapelul" din *Lugoj,* e osândit în *Timișoara* la *3 luni temniță și 400 coroane amendă,* pentru că a reprodus după "Gazeta Transilvaniei" câteva pasagii din scrisoarea lui *Bjoernstjerne Bjoernson*.

12 Noiembrie:

"Curia" (Curtea de casație) din *Budapesta,* osândește pe *Vasile Macrea,* redactor responsabil al "Luptei" la *28 luni temniță și 5200 coroane amendă în bani,* pentru "agitație prin presă".

28 Noiembrie:

Sever Bocu, redactor la "Tribuna" e osândit în *Oradea Mare* la *2 luni pușcărie ordinară,* pentru că sub titlul "Calvarul" a publicat în "Tribuna" o listă a fărădelegilor săvârșite de Unguri împotriva naționalităților.

18 Decembrie:

În *Orăștie* 30 de inși sunt citați la poliție și sunt pedepsiți cu câte *30 coroane și 2 zile închisoare,* pentru că la costumul național au purtat ici colo culorile tricolorului român.

18 Decembrie:

Sunt pedepsiți de poliția din *Orăștie* cu câte 2 zile și 30 coroane *Dr. Aurel Oprea* și *Ioan Mihali,* fiindcă copilașii lor aveau tricolor la costumele românești.

19 Decembrie:

În *Brașov* se pornește proces de agiație împotriva d-lor *Partenie Cosma, Francisc Hossu Longin, G. Pop de Băsești, Dr. Cassiu Maniu, Dr. Caius Brediceanu* și *I. Simu* pentru cele scrise în numărul jubiliar al "Gazetei Transilvaniei". Învățătorul N. A. Tulea e condamnat pentru agitare la 6 luni și 15 zile închisoare.

1909

8 Februarie:

Victor Braniște, redactor la "Gazeta Transilvaniei" e osândit în *Târgul Mureșului* la *3 luni temniță și 240 coroane amendă,* pentru "agitație prin presă".

10 Februarie:

Cassiu Maniu e osândit în *Cluj* la *1 an temniță și 1000 coroane amendă* pentru "agitație prin presă".

13 Februarie:

20 țărani din *Sălagiu* sunt osândiți pentru "agitații antipatriotice" la *200 zile temniță și 1000 coroane amendă.*

14 Februarie:

4 țărani din *Gioagiu,* pedepsiți pentru agitație cu *20 zile temniță și 800 coroane amendă.*

4 Martie:

Părintele *Ion Moța,* redactorul "Tovărășiei" și "Foii Interesante" (ca supliment la "Libertatea" din Orăștie) e pedepsit cu *8 coroane* de către procuror, pentru că factorul a pierdut un număr din "Tovărășia" și "Foaia Interesantă", care astfel d-lui procuror nu i-a mai sosit.

22 Martie:

I. Rodina, de la "Sfatul Poporului" e osâdit în *Timișoara* la *35 zile temniță și 200 coroane amendă* pentru "agitație prin presă".

21 Mai:

N. Jugănariu, redactor responsabil al "Drapelului" din *Lugoj,* e osândit în *Timișoara* la *4 luni temniță și 400 coroane amendă* pentru "agitație antipatriotică prin presă".

24 Mai:

Constantin Savu, redactor responsabil al "Tribunii" e condamnat în *Oradea Mare* la *6 luni temniță și 400 coroane amendă* pentru aceeași fărădelege!

7 Iunie:

Victor Braniște, de la "Gazeta Transilvaniei", e osândit în *Târgul Mureșului* la *6 luni temniță și 1000 coroane amendă,* pentru un articol "antipatriotic" intitulat "Sărbători vesele".

16 August:

Protopopul *Mihail Ciurdariu,* din *Dob* (cott. Sătmar) e pedepsit de solgăbirău cu 1 zi temniță și 4 coroane amendă, deoarece câinele său, nefiind legat în curte, a lătrat după ungurul *Keresztes Laszlo,* care trecea pe stradă și speriat a căzut peste niște lemne. Martorii au dovedit, că poznașul de câine nici n-a ieșit din curte. Protopopul a făcut apel. Judecătoria cercuală i-a ridicat pedeapsa la *5 zile închisoare și 50 coroane.* Să aibă grije dl. protopop altădată, ca dulăul său să nu mai îndrăznească a lătra după Unguri.

20 Septembrie:

Constantin Lucaciu, preot în *Dorolțiu* (cott. Sătmar) e pedepsit cu *200 coroane* pentru că protestând în contra înființării unei școli de stat ungurești în Dorolțiu cică "a ofensat autoritatea".

12 Noiembrie:

I. Mihu Ciufudeanu e osândit în *Cluj* la *4 luni*

temniță și 300 coroane amendă, pentru un raport publicat în "Libertatea" din *Orăștie* despre aruncarea în aer de către Unguri a "Pietrii Libertății" și a "Crucii lui Iancu" de la *Blaj.*

7 Decembrie:

Dr. Sever Dan, redactor al "Gazetei Transilvaniei", e osândit la *4 luni temniță și 500 coroane amendă* pentru o dare de seamă despre un proces de presă al "Gazetei".

9 Decembrie:

Francisc Hossu Longin e osândit pentru un articol în "Gazeta Transilvaniei" la *1 an temniță și 1000 coroane amendă.*

10 Decembrie:

Aug. Folea e osândit pentru un raport publicat în "Gazeta Transilvaniei", la *2 luni temniță și 100 coroane.*

1910

2 Ianuarie:

Octavian Goga, e arestat în *Budapesta,* pe când voia să plece în străinătate, și e dus sub escortă la *Cluj* în arest preventiv, având să răspundă în niște procese de presa în locul redactorului responsabil al "Țării Noastre" D. Marcu, care murise.

21 Mai:

În *Mărgineni,* sat curat românesc lângă *Făgăraș,* pădurarul erarial *Erdosi* și 5 jandarmi au ridicat o poartă de verdeață în capul satului spre a primi pe can-

didatul ungur *Verner Gyula*. Mulți inși curioși, mai ales femei și copii, voiră să iasă din sat, să vază de departe încă apropierea alaiului lui *Verner*. Jandarmii interziseră ieșirea din sat, apoi de sub poarta de verdeață atât ei cât și pădurarul, fără vorbă, traseră asupra celor adunați. Îndată căzură morți țăranii tineri *Vaier Lie* și *Gheorghe Vlad,* acesta ciuruit de *4 gloanțe*. Mulțimea o luă la fugă, jandarmii și pădurarul traseră asupra ei de la o distanță de 300 de pași, uciseră pe *Gherasim Pândea* și pe *Ion Șuvaina*, băiețandrii de 16 ani, și răniră mortal pe *David Lie,* care muri apoi în curând. Ancheta oficială a stabilit, că jandarmii și pădurarul erau în "legitimă apărare", în 19 Ianuarie 1911 tribunalul din Brașov tot pe Români i-a pedepsit *"pentru nesupunere față de autorități"* și *"ațâțarea la răscoală"!*

Iunie:

Țăranul *Stan Tudor Doboș*, din *Apateu* (lângă Boroșineu), tată a 7 copii e osândit la *3 luni și 10 zile temniță,* pentru că a zis că noi am venit înArdeal încă sub împăratul Traian, cu 800 de ani înaintea Ungurilor.

Iunie:

Dimitrie Bogoievici preot în *Bănia* (cott. Caraș-Severin) e pedepsit pentru "agitații" cu *6 zile temniță și 60 ccoroane amendă.*

3 Iulie:

Ion lancu din *Bucium Poeni* (cott. Alba de Jos) e pedepsit de solgăbirăul din *Roșia* cu *200 coroane* pentru că: pe fruntea calului de la trăsură atârna o panglică roșie, sub ureche era o placă de nichel, care precum

spune ancheta "deși privită de aproape e de culoare nichelului întinat, de departe însă pare galbenă", iar sub această placă era prinsă o panglică vânătă. *Ion lancu* e pedepsit pentru "agitație" și purtarea culorilor unui stat strein.

9 Iulie:

În *Orăștie* multă lume la târg. Jandarmii pornesc o goană după tricolor. Zmulg nu numai cingătorile, ci până și băierile de la trăistii bătând și arestând o mulțime de țărani, pe care apoi poliția orașului îi pedepsește pentru "agitație" în contra statului național maghiar.

44 Iulie:

În *Lupșa* (cott. Turda Arieș), petrecere și nuntă. Jandarmii în goana după tricolor năvălesc asupra nuntașilor, le sfârtică hainele și steagul de năfrămi de mătase, care erau legate de prăjină cu o panglicuță tricoloră. Bat și arestează.

22 Iulie:

În *Blaj* jandarmii descing de brâne tricolore peste 20 feciori și fete, și le fac proces de *contravenție* și de agiație.

2 August (Sf. Ilie):

În *Olpret* (cott. Solnoc Dobâca) jandarmii arestează pentru tricolor pe tinerii *Gheorghe Radovan, Augustin Petiș, Flore Ciubăneanu* și *Ionuc Pop* și bat până la sânge pe *Toader Săbădaș,* fiincă acesta n-a vrut să vorbească ungurește cu ei.

9 August:

În *Orăștie* dna *Anuța Vlad* e pedepsită cu *2 zile temniță și 40 coroane amendă,* pentru că a purtat brâu tricolor.

28 August:

Târg în *Câmpeni*. Jandarmii pornesc o goană nebună după tricolor; arestează, bat, sfâșie hainele. Pe o femeie o lasă în pielea goală în mijlocul străzii, după ce i-au sfârticat ia cusută cu roșu, galbăn și albastru. Sunt mulțime de răniți, unii *străpunși cu baioneta*.

28 August:

În *Ocna Sibiului* jandarmii arestează pe d-na *Anuța Soreanu* din *Caracal,* care era la băi: copilașii dânsei purtau tricolor la costum.

28 August:

În *Țelna,* lângă Ighiu (cott. Alba de Jos) jandarmii, când ies oamenii din biserică îi descing de brânele tricolore. După amiazi se năpustesc asupra unor feciori. Aceștia nu vor să dea brânele, ci o iau la fugă. Jandarmii împușcă de la 200 de pași pe *Ion Bârz,* care cade mort; aleargă apoi după *Lazăr Tatu,* care se refugiază într-o casă, îl ajung, îl străpung cu baioneta, îi zdrobesc capul cu patul puștii, apoi îl târăsc la curtea erarială, unde acesta moare în cele mai groaznice chinuri alături de tovarășul său. Firește ancheta oficială stabilește că "jandarmii au fost în legitimă apărare".

15 Septembrie:

Ion Gallu din *Igriș,* (cott. Torontal), e pedepsit de solgăbirăul din *Periamoș,* cu *1 zi temniță și 10 coroane amendă,* pentru că a purtat brâu tricolor.

10 Octombrie:

Părintele *I. Moța* e pedepsit cu *40 de coroane* pentru o broșură "antipatriotică", în care spunea că trebuie să boicotăm pe streini.

16 Octombrie:

Romul Vățian, preot în *Ghioroc* (cott. Arad), naționalist aprig, e pândit în cale, ziua de sergentul de jandarmi, și e bătut cu patul puștii, pentru că n-a salutat pe domnul sergent.

Decembrie:

Romul Budoi, tipograf din *Sibiu,* e condamnat la *8 zile și 200 de coroane* pentru un articol publicat în nr. 24/1910 al "Foii Poporului".

21 Decembrie:

În *Galați,* lângă *Făgăraș* alegere de primar. Pretorul *Bisztray,* care avea dreptul de a stabili lista candidaților, vrea să-și impuie cu orice preț un om al său, care să-i stea într-ajutor Ia toate matrapazlâcurile lui de satrap. Țăranii vor pe *Niculae Comșa;* pretorul nu vrea să-l candideze. Atunci țăranii vor pe *Ilie Mărhau. Bisztray* nu-l vrea nici pe acesta. Poporul ridică pe *Ilie Mărhau* pe umeri și vrea să-l ducă în fața pretorului. Acesta dă ordin jandarmilor, să-împrăștie lumea. Jan-

darmii trag salve în oameni, care fug, se aruncă apoi cu baioneta străpungându-i pe la spate. Sunt *3 morți* (2 ciuruiți cu gloanțe, iar unul ucis cu baioneta) și *7 răniți* mortal, care însă au putut fi vindecați în *Spitalul Brâncovenesc* din *București.* Ancheta orânduită stabilește iarăși, că jandarmii au fost în "legitimă apărare".

1911

31 Ianuarie:

În *Năsăud* la o nuntă, jandarmii năvălesc asupra oamenilor, fiindcă steagul vorniceilor era făcut din năfrămi roșii, galbene și albastre, zmulg steagul și-l sfâșie, zmulg apoi tuturora tricolorul de pe haine și le fac proces de contravenție.

8 Februarie:

"Tabla regească" (Curtea de apel) din *Timișoara* pedepsește pe avocatul *Dr. Ciupe* cu *200 coroane,* pentru că acesta a scris, că judecătorul *Mihaly* prigonește pe Români când au procese la dânsul, iar pe streini îi favorizează.

10 Februarie:

Constantin Lucaciu, preot în *Dorolțiu* (cott. Sătmar), e condamnat la *3 zile temniță și 60 coroane amendă,* pentru că în discursul său de program ținut în *Berlești* a agitat împotriva "ideii de stat național maghiar", îndemnând poporul să ție la limba sa românească.

21 Februarie:

Octavian Goga, în locul redactorului D. Marcu care murise, e osândit la *1 lună temniță și 600 coroane amendă,* pentru articole din "Țara Noastră".

2 Martie:

32 de țărani din *Sâncel* (cott. Târnava Mică), împreună cu preotul lor, sunt târâți în fața tribunalului din *Elisabetopole* (Ibașfalău) pentru că au cântat "Deșteaptă-te Române!", iar preotul pentru că a zis "Români suntem! măcar să ne și omoare, tot ca Români vrem să murim!" făcând astfel agitație împotriva "statului maghiar". Tribunalul i-a achitat. Dar, "pentru adunări secrete" fuseseră pedepsiți cu toții cu câte *40 coroane;* laolaltă *1320 coroane.*

14 Martie:

În *Dicio-Sân-Mărtin,* protopopul *Iosif Lita* e pedepsit cu *8 zile și 40 coroane,* pentru că într-o adunare poporală a zis: "Blestemat să fie acel Român, care nu va ține cu neamul său, ci va ține cu streinii!"

13 Aprilie:

N. Mitru, de la revista "Plugarul Român" e osândit în *Lugoj* la *120 coroane amendă* pentru un articol glumeț, care însă cuprindea "agitație în contra națiunii maghiare"!

12 Mai:

4 femei din *Hodac* (cott. Mureș-Turda) sunt pedepsite cu câte *4 zile temniță* și câte *10 coroane amendă,*

pentru că au purtat brâne tricolore.

15 Mai:

În *Ocna Sibiului* jandarmii arestează și descing de brâul tricolor pe copilița *Paraschiva I. Balteș* care venea din câmp cu mamă-sa; o dau apoi pe sama poliției unde copila e pedepsită cu *1 zi închisoare și 5 coroane amendă în bani.*

14 -16 Mai:

În *Câmpeni* iarăși goană după tricolor. Fete și neveste bătute, haine sfâșiate. Percheziții jandarmărești prin case. Ancheta ordonată constată într-adevăr mari violențe săvârșite de jandarmi. Ziarul "Tribuna", ca spiritele să se potolească, e oficios înștiințat, că jandarmii vinovați vor fi aspru pedepsiți. *N-a fost pedepsit însă nici unul.*

4 August:

D-na și dl. *Zaharia Bârsan,* împreună cu d-ra *Brașoveanu,* după ce în *Sân-Giorgiul Românesc* au dat o reprezentație teatrală spunând și versuri din "Carmen Saeculare" al lui *Șt. O. Iosif* și *D. Anghel,* sunt arestați, pedepsiți de pretor cu *300 coroane,* apoi expulzați, deși dl. *Bârsan* era încă cetățean ungar.

7 Octombrie:

"Tribuna" din *Arad* are la tribunalul din *Oradea Mare* pertractarea a 15 procese de "agitație antipatriotică prin presă" în *Lugoj* e arestat la Ispas pentru brâul său tricolor, *Achim Cioca*. În *Savăghisla* (cott. Turda Arieș) în zi de târg jandarmii bat și descing pe toți cei

cu brâie tricolore. În *Marcovăț* (cott. Timiș) descing și arestează pe țăranul *Toader Ureche*. În *Moneasa* (cott. Arad), la o petrecere neputând smulge tricolorul de pe hainele unei domnișoare, fiindcă era cusut, sfâșie haina. În *Aiud* în mai multe zile de târg același lucru. Preuteasa *Handrea* din *Mănărade* (cott. Alba de Jos) e pedespită cu *3 zile închisoare și 40 coroane amendă,* pentru că a oferit d-lui *Iuliu Maniu* un buchet de flori legate cu tricolor. În *Tisa* (cott. Arad) jandarmii descing pe țărani de brânele tricolore tocmai când aceștia ieșiră întru întâmpinarea episcopului ortodox *I. Pap* din *Arad.* În *Drăguș* (cott. Făgăraș) jandarmii bat până la sânge și apoi străpung cu baionete pe fruntașul țăran *I. Groza*, care era "Valach încânit". În *Făget* (cott. Caraș-Severin) străpung cu baioneta pe tânărul *Traian Murărescu.* În *Romos* (cott. Hunedoara) împușcă pe *Mihai Hudița*. *Aurel Popovici,* preot în *Ticvaniul Mic* (cott. Caraș-Severin) e osândit la *1 lună temniță și 200 coroane amendă, i*ar țăranul *Gruia Buna,* din același sat, la 2 luni și 200 coroane amendă, pentru că au dojenit pe cei ce votaseră la alegeri cu trădătorul *Segeszku Jozsef.* În *Timișoara* tribunalul condamnă pe *G. Țânțariu* la *1 lună* și pe *D. Codreanu* la *8 zile pușcărie ordinară,* pentru că "au calomniat" pe jandarmii care au făcut omorul din *Galați,* numindu-i "ucigași". În *Brașov* tribunalul osândește pentru "agitație" pe Dr, *Nic. Șerban* la *3 luni temniță și 9000 coroane amendă*. În *Brașov* tribunalul condamnă pe Dr. *Nic. Șerban* la *2 luni și 200 coroane,* pe Dr. *T. Popescu* și pe preoții: *Al. Șerban, Moise Brumboiu, G. Vasu* și *I. Fulicea* la câte *1 lună și 100 coroane* - laolaltă *7 luni temniță și 700 coroane amendă,* pentru

că au cântat "Deșteaptă-te Române!"

1912

10 Ianuarie:

Dr. *Nic. Șerban,* având intentate în contra sa 13 procese de agiație, e osândit la *4 luni temniță și 1600 coroane amendă.*

29 Ianuarie:

Din seminarul superior de teologie catolică din *Oradea Mare* sunt eliminați 16 studenți români, pentru că au îndrăznit să vorbească românește între dânșii.

1 Iulie:

Apare bula *"Christifideles Graeci"* prin care se înființează episcopia ungurească de la *Hajdu-Dorog.* Satele noastre sunt în fierbere. Jandarmii și administrația încep violentări nemaipomenite asupra țăranilor noștri, ca să înăbușe glasul nemulțumirii lor.

20 August:

În *Odărău* (lângă Sătmar) pretorul împrăștie cu jandarmii o mare adunare poporală românească, pentru că oratorii vorbeau românește, iar el care era de față nu știa această limbă.

Noiembrie:

Protopopul *Mihai Ciurdariu* din *Dob,* bătrân de 70 de ani, e condamnat la *3 luni temniță,* pentru că și-a îndemnat de pe amvon parochienii, să-și cumpere și să citească cărți românești. Țăranii *Isidor Ilea, Ion Man,*

Martin Popa, I. German și *Andronic Popa,* din *Ciuci* (lângă Uioara) sunt pedepsți cu câte *15 zile închisoare,* pentru cântecul "Sus, Române, sus!"

1913

15 Martie:

Studenții români din seminariile de teologie catolică din *Ungvar* și *Budapesta* sunt supuși celor mai amare umiliri, pentru că nu se arătaseră destul de "patrioți" cu prilejul serbării revoluției ungurești din 1848.

9 Aprilie:

Atanasie Hălmăgean, redactor responsabil al "Românului" din *Arad,* e osândit de curtea cu jurați din Oradea Mare la *2 luni pușcărie ordinară și 300 coroane amendă,* pentru "agitație antipatriotică prin presă".

11 Aprilie:

În *Moftinul Mic* la orele 2 noaptea sunt arestați și escortați la *Sătmar* preotul *Gheorghe Mureșanu* și 15 săteni, pentru că n-au vrut să primească pe vicarul ungur *Jaczkovics.* Pentru punerea lor în libertate guvernul a cerut *160.000 de coroane garantă,* pe care noi n-aveam de unde s-o dăm. Astfel bieții oameni au rămas în arest preventiv încă *un an și 12 zile până în 23 Aprilie 1914.* Atunci li s-a terminat procesul, la care au fost 39 de acuzați și peste 30 de martori. Preotul *Mureșanu* a fost osândit la *18 luni pușcărie ordinară, Ion Ceghi,* bătrân de 63 de ani, la *8 luni și 3 săptămâni,* iar ceilalți, la câte *6 sau 3 luni:* laolaltă *7 ani și jumătate de*

pușcărie ordinară...

16 Aprilie:

Constantin Savu și *Dimitrie Casimir,* redactori, sunt osândiți la câte *4 luni pușcărie ordinară,* și câte *500 coroane amendă,* pentru "învinuiri nedrepte aduse administrației" și pentru "agitații antipatriotice".

18 Aprilie:

Octavian Gherman, preot în *Hădărău* (cott. Turda Arieș), e osândit de tribunalul din *Turda* la *3 luni temniță și 100 coroane amendă,* pentru că în Duminica Rusaliilor 1912 a îndemnat poporul, să meargă la congresul de la *Alba-Iulia* și să protesteze împotriva epscopiei de *Hajdu-Dorog,* și pentru că în chestia acestei episcopii a avut o ținută potrivnică "națiunii maghiare" și "statului național maghiar". Astfel noi într-un răstimp de abia *15 ani am stat în pușcărie* - de cele mai adeseori în pușcărie ordinară, în rând cu hoții și criminalii - cel puțin *86 de ani și jumătate,* am plătit amende de cel puțin *93.597 coroane și 70 bani;* și socotind că cheltuielile de proces sunt de trei ori mai mari decât amenzile, am cheltuit cu drumurile și judecătoriile peste *300.000 coroane.* De zece ori pe atâtea însă sunt procesele și osândele mascate: pentru păduri, pentru islazuri, pentru necurățenie prin curte și știe Dumnezeu încă pentru câte alte pricini... Câte condamnări și omoruri vor fi fost în 1914, de la izbucnirea războiului european încoace, numai Dumnezeu știe. Ziarele ungurești însele ("Pester Lloyd") mărturiseau, că în pușcăriile ungurești la sfârșitul anului 1916 erau peste 2500 de preoți, învățători, avocați și alți fruntași ai poporului nostru,

așteptând să fie judecați. Și putem fi siguri, că-i vom putea număra pe degete pe cei achitați. Între Austro-Ungaria și restul lumii astăzi e un zid de fier până în nori, prin care nu mai pot răzbate știrile despre crimele autorităților și judecătoriilor austriece și ungurești. Datele exacte sosite în America și mai ales în România sunt foarte puține. Știm însă cu siguranță, că în 1915 peste 55 de preoți au fost osândiți la moarte prin spânzurătoare, pentru așa zisa "trădare de patrie". Între ei se află și T*randafir Scorobețiu,* fost preot în America și în zilele din urmă preot în *Roșia* lângă *Sibiu*. În pușcării toți au fost chinuiți și bătuți fără milă, încât mulți inși au și înnebunit de suferințe. Amintim în deosebi următoarele cazuri:

Mărioara Puia, *tânără, dactilografistă la avocații Dr. I. Nestor în Blaj, a fost arestată în Septembrie 1915, pentru că a copiat din ziarul bucureștean "Adevărul" o poezie întitulată "Vrem Ardealul". Învinuită de "trădare de patrie", deși pe atunci România nu intrase încă în război, a fost dusă în temnița din Alba-Iulia, torturată și siluită de jandarmi și temniceri, iar pe la mijlocul lui Octombrie, încă înainte de a fi judecată, a fost ucisă acolo în pușcărie.*

Dr. ***Zaharia Munteanu,*** *avocat în Alba-Iulia, ginerele vechiului tribun de la 1848 Rubin Patiția, osândit la moarte și spânzurat la începutul primăverii anului 1917.*

Pompiliu Dan, *fost profesor la liceul nostru din Brașov, și în anii din urmă, directorul puternicei*

școli primare din Zărnești, osândit la moarte și spânzurat de odată cu Zaharia Munteanu.

Dr. ***Spiridon Boita,*** *avocat în Brașov, osândit la moarte și spânzurat tot atunci.*

Ion Coman, *preot în Sita Buzeului, osândit la moarte și spânzurat tot atunci.*

Coman Baca, *preot în Poplaca, lângă Sibiu, osândit la moarte și spânzurat tot atunci.*

David Pop, *învățător în Herman. lângă Brașov, osândit la moarte și spânzurat tot atunci.*

Romul Cristoloveanu, *învățător în Râșnov osândit la moarte și spânzurat deodată cu* ***Zaharie Munteanu.***

Victor Pop, *farmacist în Alba-Iulia, osândit la moarte și spânzurat tot atunci.*

Dintre aceștia bătrânul preot ***Coman Boca*** *înebunise încă în temniță. Cu toate acestea a fost spânzurat, ca să vadă lumea cum se pedepsesc cei ce au îndăzneala să ție la sufletul lor românesc.*

Asta e stăpânirea ungurească astăzi.

Problema Propagandei [1]

Reeditându-se excelentele și, în ultimul veac, oricând actualele ***Suferințe fon Ardeal,*** *am găsit că este absolut necesar să adăugăm documentele anexate, descoperite în fondurile Arhivelor Naționale ale României, și care – după cum, desigur, cititorul va putea lesne constata – ajută la întregirea imaginii noastre despre cel care a fost eminentul diplomat și patriot,* ***VASILE STOICA*** (Gh. Buzatu).

I

Necesitatea unei acțiuni sistematice și tenace de propagandă în străinătate noi abia în timpul din urmă am început s-o simțim și s-o înțelegem. Înainte de război și în timpul războiului, guvernele noastre – spre deosebire de guvernele aliaților noștri occidentali și ale vecinilor noștri cehoslovaci, iugoslavi și chiar bulgari – n-au făcut nimic în această direcțiune. Acțiunea de propagandă românească în Franța, Italia, Anglia și America în cursul războiului a fost dusă în întregime de inițiativele particulare. Abia în preajma și în decur-

[1] [15 ianuarie 1937] – Studiul lui Vasile Stoica, ANIC, fond Vasile Stoica, dosar I/90, f. 36-50.

sul Conferinței de Pace s-a urmat o activitate de informații mai susținută și mai coordonată.

Acțiunea noastră politică și militară a obținut, prin tratatele de la Paris, o satisfacție aproape deplină a revendicărilor noastre naționale. Opinia publică mondială în 1919 și 1920 ne-a fost hotărât favorabilă. În privința frontierelor românești dispozițiile tratatelor au fost aprobate de către toți făuritorii opiniei publice anglo-saxone, franceze și italiene.

În această atitudine își aveau însă partea lor atât obligațiile contractuale luate față de România cât și simpatia firească față de un aliat greu încercat în lupta pentru înfrângerea inamicului comun.

Urma deci ca, printr-o acțiune serioasă, metodică și neîntreruptă, noi nu numai să păstrăm cald interesul opiniei publice occidentale față de aspirațiile noastre, ci totodată să-i punem la dispoziție toate argumentele obiective, științifice, pentru susținerea acestor aspirații, clădind astfel o credință neclătinată în dreptatea măsurilor cuprinse în tratate.

Această acțiune – care în fond este continuarea, cu alte arme, a războiului – ne-a lipsit.

Încă în mai 1919 – eram atunci ofițer, însărcinat cu servicii speciale de legătură între răposatul I. I. C. Brătianu și delegațiile engleză și americană – am arătat, într-o lungă conversație și apoi într-un memoriu adresat răposatului I. I. C. Brătianu, pe atunci prim ministru și cap al delegației noastre la Conferința de Pace, necesitatea unei organizări temeinice a propagandei,

preconizând felul cum această organizare ar putea fi făcută. Marele om de stat a recunoscut utilitatea, dar nu și necesitatea unei astfel de organizații; a rămas ca planul să fie luat în considerație când evenimentele se vor fi potolit.

În martie 1921, văzând acțiunea pe care începeau s-o desfășoare în Occident ungurii, am insistat din nou în această chestiune pe lângă d. Octavian Goga, pe atunci ministru al Cultelor, și pe lângă răposatul Take Ionescu, pe atunci ministru al Afacerilor Străine, prezentându-le câte un memoriu amănunțit. Frământările politice n-au permis însă nici de data aceasta înfăptuirea proiectului.

Pentru a atrage atențiunea opiniei publice – în special a celei din Transilvania – asupra necesității unei astfel de acțiuni, am publicat, în ianuarie 1922, utilizând memoriile mele precedente, chiar un studiu în organul oficial al "Astrei", revista "Transilvania" din Sibiu.

În fine, în 1922, tot în urma unor lungi discuțiuni cu mine, regretatul I.G. Duca, pe atunci ministru de Externe, a hotărât înființarea unui fel de "direcțiune a presei", din care apoi, cu modificări succesive, s-a dezvoltat actuala "direcțiune a presei și propagandei".

II

Ungurii încă înainte de Marele Război [1914-1918] și-au dat seama de importanța propagandei în Occident. Activitatea lor n-a încetat nici în decursul războiului; în Anglia și în Statele Unite au fost nume-

roși aceia care au considerat Ungaria o victimă a politicii agresive germane și care până în preajma Conferinței de Pace s-au opus ideii de a dezmembra acest stat.

După Conferința de Pace, ungurii au pornit imediat lupta contra tratatului de la Trianon. Au dus această luptă până astăzi nu numai cu o rară vigoare, dar și cu o excepțională metodă și persistență. După ce în primii ani au căutat să dezvinovățească poporul unguresc de participarea sa la război în cadrul Puterilor Centrale, de la 1923 încoace s-au năzuit să arate că tratatul de la Trianon este o monstruozitate și că modificarea frontierelor impuse Ungariei de acest tratat este o stringentă necesitate a păcii mondiale.

Pentru atingerea scopului urmărit, guvernele ungurești, susținute în această operă de toate organizațiile naționaliste, au luat o serie de măsuri importante:

Au organizat un excelent serviciu de presă pentru străinătate și, prin membrii legațiilor și prin agenți speciali, au intrat în legătură cu conducerea și redacțiile tuturor ziarelor importante din Occident, câștigându-le și influențându-le.

Au organizat o centrală a propagandei, care pe de o parte dirijează organizațiile revizioniste din Ungaria, pe de altă parte crează și dirijează un șir întreg de asociații "pentru revizuirea tratatului de la Trianon", "pentru pacea în Europa Centrală", "pentru autodeterminarea ungurilor", în marile centre intelectuale și politice ale statelor occidentale.

Au întemeiat încă din 1921 pe lângă universită-

țile mai importante din Europa instituții de "cercetări științifice" cu privire la filologia, istoria, geografia și literatura ungară – în Viena "Ungarisches Institut", în Berlin "Ungarisches Institut", în Roma "Collegium Hungaricum", în Paris "Institut d'Études Hongroises" -, punându-le la dispoziție bibliotecile și materialul documentar necesar în sensul dorit de aspirațiile ungurești și făcând din aceste instituții instrumente de legătură între universitățile străine și universitățile și cercurile științifice și politice ale Ungariei și de difuzare a ideilor conducătoare ale politicii ungare.

Au creat și susținut catedre de limba și literatura maghiară la principalele universități europene.

Prin legații și prin agenți speciali de presă și propagandă au mijlocit ca universitățile și societățile de știință și de cercetări sociale din țările occidentale, din țările nordice și din Statele Unite să invite adesea pe profesorii universitari și pe savanții unguri distinși sau pe bărbații politici de vază să țină conferințe studenților, publicului mare sau chiar unor cercuri politice.

Au mobilizat în această acțiune atât biserica romano–catolică ungară cât și bisericile protestante: biserica romano–catolică, în frunte cu cardinalul Seredi (bărbat cu mare vază la Curia Papală), acționează la Vatican, în cercurile calvine din Franța, Elveția, Olanda, Marea Britanie și America, cea unitară între puținii dar influenții ei coreligionari din Marea Britanie și America, iar cea luterană în Germania și în țările scandinave.

Au organizat în fiecare an în centrele de opinie

publică expoziții nu numai de artă ungurească, ci și de material documentar, pentru a demonstra nedreptatea ce s-a făcut Ungariei și imposibilitatea de a menține tratatul de la Trianon.

Au publicat – în afară de pamfletele de caracter efemer, cărora lumea nu le mai dă atenție – un număr important de volume, care susțin, cu metode științifice și cu mare aparat de argumentare, teza ungurească despre necesitatea revizuirii radicale a frontierelor create prin tratatul de la Trianon.

Publică, cu o tenace regularitate, în afară de un mare număr de reviste și foi de propagandă de valoare minoră, revistele: "Revue de Hongrie", "Nouvelle Revue de Hongrie", "The Hungarian Nation" și "Archivum Europae Centro-Orientalis" în Budapesta, "Ungarische Jahrbuecher" în Berlin (de la 1921), "Corvina" în Roma (de la 1921), "Revue d'Etudes Hongroises" în Paris (de la 1922), "Hungarian Quarterly" în Londra, care, toate, sunt ținute la un înalt nivel științific și cultural, și care, prin conținutul lor, scris parte de savanți și literați unguri, parte de străini, constituie o colecție de material documentar, pentru susținerea revendicărilor ungurești, așa de bogată încât, și numai frunzărind-o, cititorul occidental rămâne impresionat.

Au căutat – în special prin invitații la excursii de plăcere sau la vânătoare în Ungaria – și au reușit să câștige simpatia și colaborarea multor personalități cu autoritate din viața gazetărească literară sau politică a țărilor occidentale, în lupta lor contra tratatului de la Trianon, unii dintre aceștia scriind chiar cărți întregi

în favoarea tezei ungurești.

Au confecționat o serie de filme cinematografice excelente, unele arătând progresul și importanța Ungariei, marea greșeală ce s-a făcut smulgând din corpul ei unele provincii și necesitatea urgentă de a reconstitui vechea "Ungarie milenară", altele utilizând subiecte și vederi frumoase ungurești, alese anume pentru a câștiga simpatia publicului occidental.

În acțiunea lor de propagandă pentru schimbarea frontierelor, ungurii caută totodată să demonstreze inferioritatea culturală, socială, artistică și etică a cehoslovacilor, a iugoslavilor și mai ales a noastră. Lupta este dusă în primul rând contra noastră, pe de o parte, deoarece noi, stăpâni ai Transilvaniei, deținem provincia cea mai scumpă sufletului unguresc, pe de altă parte deoarece noi constituim statul cel mai puternic din jurul Ungariei.

În serviciul propagandei s-au pus nu numai toți savanții, ci și toți bărbații politici unguri cu legături peste frontiere. Și, cum unii dintre acești bărbați politici au fost și sunt totodată și oameni de știință, influența lor în străinătate a fost cu atît mai mare. Amintesc între aceștia pe decedații: Albert Berzeviczy, fost ministru al Instrucțiunii, președinte al Academiei Ungare și istoric eminent al epocii Renașterii, care a dezvoltat o viguroasă activitate în Italia; contele Albert Apponyi, fost ministru al aceluiași departament, mare jurist, sociolog și mai ales orator, a cărui activitate am resimțit-o de la Roma la Londra și de la Geneva la Berlin, și baronul Iuliu Vlassics, de asemenea fost

ministru al Instrucțiunii, apoi, dintre actualii conducători, pe foștii miniștri Hugo Klebelsberg, Georges Klukacs, Bela Foldes, Emil Nagy, pe actualul ministru al Instrucțiunii Valentin Homan, istoric eminent al Ungariei, pe fostul ministru contele Paul Teleki, profesor universitar și excelent geograf, și, mai ales, pe fostul prim-ministru contele Ștefan Bethlen, bun cunoscător al Transilvaniei și vechi dușman al românismului.

Activitatea acestora și a marelui număr de agenți mai mărunți, ai instituțiilor ungare din străinătate – propaganda ungurească a organizat chiar și restaurante cu bucătărie și mai ales cu vinuri și muzică ungurească în unele orașe mari din Occident – și a revistelor bine redactate n-a rămas fără rezultate în opinia publică mondială.

Dacă în Italia și în Germania, în urma identității de vederi cu privire la respectarea tratatelor și în urma legăturilor politice dintre guvernele respective, greutăți importante în calea acestei propagande n-au existat, ea a avut de învins mari piedici în Franța, în Marea Britanie și în Statele Unite, unde pe de o parte simpatiile pentru noi din anii războiului nu s-au stins, pe de altă parte spiritul public este mai conservator și mai prudent.

Rezultatele obținute în Marea Britanie de propaganda ungurească ne arată în modul cel mai clar măsura sforțărilor ungurești în această chestiune și devotamentul fanatic de care sunt străbătute toate legațiile și toți agenții politicii ungurești în străinătate.

În 1920, presa, universitățile și cercurile politice

britanice considerau frontierele stabilite la Trianon ca juste și corespunzătoare unei normale conviețuiri în Europa Centrală. Acțiunea ungurească a reușit însă în câțiva ani să clatine această convingere. În universități s-au creat centre pentru cultivarea relațiilor cu Ungaria (în Oxford o *Oxford League for Ungarian Selfdetermination*, care s-a adresat chiar Societății Națiunilor acuzând România că distruge monumentele ungurești din Transilvania), în presă se dă tot mai multă atenție jalbelor ungare, în Camera Comunelor și în Casa Lorzilor se ia cuvântul contra vecinilor Ungariei și se pronunță cuvântul "revizuire".

În 21 iunie și 30 august 1927 apar apoi în "Daily Mail" cele două faimoase articole ale lordului Rothermere - *Hungary's Place in The Sun și Europe's Powder Magazine* - care dau și mai mare având propagandei, o serie de volume și hărți, tipărite parte în Anglia, parte în America, *(Roumania Ten Years After* de Comitetul American pentru Drepturile Minorităților Religioase, *The Religious Minorities* in Transylvania și *Transylvania în 1922* de Louis C. Cornish, *The Racial Conflict in Transylvania* de John M, Cabot, *A Wayfarer in Hungary* de George A. Birmingham, *The Tragedy of Central Europe* de Ashlmead Bartlett, *The Tragedy of Trianon* de Sir Robert Donald (care ne numește, nici mai mult nici mai puțin decât: „an army of brigands"), *Justice for Hungary* de contele Apponyi și alți foști miniștri, *The Minorities in Roumanian Transylvania* de Zsombor de Slzasz, hărțile contelui Paul Teleki) completează documentarea tezei.

Rezultatul e cunoscut. Însuși d. Lloyd George, care în februarie 1920 considera nu numai că frontierele noastre sunt juste ci că în chestiunea Banatului ni s-a făcut nedreptate și se declara gata a funcționa ca arbitru între noi și sârbi spre a înlătura această greșeală, a ajuns să spună în octombrie 1927 că frontierele stabilite la Trianon trebuie revizuite, deoarece ele au fost trasate în 1919 "când Aliații erau plini de toată amărăciunea unui lung război și n-aveau decât informațiuni insuficiente și nepractice cu privire la situația europeană".

Lăsând la o parte atacurile lansate în Casa Lorzilor contra noastră, în repetate rânduri, de lordul Newton, amintesc că în 17 noiembrie 1927 România a fost violent atacată, pe tema optanților, de lorzii Buckmaster, Haldane și Carson, că în prezent peste 200 parlamentari britanici cer revizuirea tratatului de la Trianon și că ideia revizuirii tratatelor – precum reiese din discursurile de astă toamnă ale d-lui Eden – nu este rău privită nici de către cercurile oficiale britanice.

În privința acțiunii ungurești în Statele Unite, care până acum a făcut un mare progres, d. Emil Nagy, fost ministru de Justiție ungar și unul dintre cei mai energici conducători ai propagandei, mi-a declarat personal următoarele: "Acțiunea noastră cuprinde și America, deoarece reprezentanții acesteia au avut o influență decisivă la stabilirea frontierelor, sunt unii dintre creatorii acestor frontiere și, deci, America, în mod normal, va trebui să aibă și va avea cuvânt când se va produce revizuirea".

Ideia revizuirii a început să prindă și în Franța și numărul celor care cer rectificarea frontierelor din Europa Centrală e în continuă creștere.

Țin să atrag atenția asupra unei laturi speciale a situației, ungurii reușind să pătrundă în universități, au reușit, mai ales în Marea Britanie și Statele Unite, să influențeze întrucâtva și instrucțiunea tineretului universitar din ultimii zece ani, infiltrându-i convingerea că tratatele de la Paris sunt greșite și au nevoie de revizuirea și că în special Europa Centrală a fost balcanizată și trebuie reorganizată pe baza altor frontiere, restabilindu-se Ungaria Mare, în interesul reconcilierii și păcii. Întâia și a doua serie universitară a tineretului astfel îndrumat au ieșit din universitate și au intrat în viața publică: este firesc că, în acțiunea lor viitoare, aceste elemente vor fi conduse de ideile pe care le-au obținut în timpul studiilor și, deci, între altele, și de ideia înlăturării răului pe care îl constituie, în mintea lor, tratatul de la Trianon. Propaganda ungurească a reușit, astfel, să asigure aspirațiilor ungurești un foarte prețios sprijin și pentru viitorul apropiat.

Rezultatele acțiunii ungurești în opinia publică mondială și în cercurile politice ale țărilor occidentale, deși nu sunt la înălțimea așteptărilor Budapestei, sunt, deci, totuși considerabile și pot deveni periculoase.

Nu poate fi trecută cu vederea însă nici propaganda anti-românească a bulgarilor. Guvernul bulgar, evident, nu dispune de atâtea mijloace ca guvernul unguresc; cu toate acestea, întreține, atât prin organul său de limbă franceză – "La Bulgarie", apoi "La Paro-

le Bulgare" – cât și prin o serie de cărți abil ticluite, o continuă agitațiune contra noastră, acuzându-ne de opresiunea și chiar de stârpirea populației bulgare din Dobrogea, susținând că frontiera noastră sudică este un atentat la viața Bulgariei și a poporului bulgar și cerând de asemenea revizuirea. Legațiile bulgare și diferiții agenți bulgari de propagandă au reușit să creeze, în special în cercurile engleze și americane, dar și în cele franceze și italiene, opinia că Dobrogea (până la gurile Dunării) este pământ locuit de bulgari și că o rectificare este necesară.

Rezumând situația, în urma celor expuse mai sus, putem spune: ideia revizuirii tratatelor este acceptată deplin de guvernele și de opinia publică din Italia și Germania, face mari progrese în opinia publică și în cercurile oficiale ale Marii Britanii, face progrese în opinia publică a Statelor Unite și începe să se răspândească, încet, și cu prudență, în unele cercuri franceze.

Cred util să adaug că propaganda anti-românească a ungurilor ține de la 1735, când, drept răspuns la memoriile marelui episcop Inocențiu Micu, ne calomniau în mod infam către Împăratul Carol VI și către guvernul din Viena și va ține cât timp se va citi literatură ungurească: jumătate din operele de bază ale acestei literaturi fiind scrise de autori originari din Transilvania sau tratând subiecte transilvănene, este firesc ca publicul unguresc, adăpat la aceste izvoare, să fie stăpânit de dorul de a relua Transilvania și să urască pe cei ce dețin această provincie.

III

Necesitatea unei acțiuni pozitive pentru combaterea propagandei dușmănoase în străinătate, pentru răspândirea știrilor bune despre viața și progresul țării și pentru afirmarea și apărarea drepturilor noastre, pe de o parte, pe de altă parte, necesitatea de a da opiniei publice a țării, în vălmășagul de astăzi, o îndrumare sănătoasă – monarhică și națională, democratică și disciplinată – impune crearea unui organism central viguros, dotat cu personal pregătit și cu mijloace suficiente, cu menirea și posibilitatea de a exercita influența cerută de interesele naționale superioare, atât înăuntrul cât și în afara frontierelor țării. Nu trebuie să uităm că, dacă este necesar ca presa și opinia publică din străinătate să fie favorabil informate despre viața și sforțările noastre și să ne susțină cu căldură, este tot așa de necesar ca în interiorul țării presa să fie un mijloc de consolidare și de disciplinare a vieții naționale, un instrument de educație și civilizație în serviciul Patriei.

Cred, astfel, că organismul cel mai corespunzător nevoilor noastre actuale și scopurilor noastre de viitor este un departament special al presei și propagandei, condus de un ministru, membru în guvern, secretar de stat fără caracter politic și cu garanții de permanență și continuitate, care ar lucra și ar îndruma acțiunea departamentului său conform indicațiilor ce i-ar fi date de către d. Ministru al Afacerilor Externe, de către d. Președinte al Consiliului de Miniștri și, bineînțeles, înainte de toate, de către M.S. Regele.

Acest "Minister al Presei și Propagandei" va tre-

bui să aibă următoarele direcții:

Direcția presei, având două secțiuni:

secțiunea presei interne, și

secțiunea presei externe.

Direcția propagandei;

Direcția minorităților;

Direcția cinematografului și radiofoniei;

Direcția turismului;

Serviciul administrației și al arhivelor.

Atribuțiile acestor direcții ar urma să fie următoarele:

Direcția presei: Secțiunea presei interne: va urmări cu atenție presa din țară, atât pe cea cotidiană cât și pe cea periodică, aducând conținutul ei la cunoștința guvernului; va facilita presei obținerea de informații exacte; va transmite presei indicații despre felul cum anumite evenimente, declarații sau articole urmează să fie interpretate din punctul de vedere al intereselor naționale; va interveni pentru oprirea unor discuții păgubitoare intereselor țării sau pentru pornirea unor discuții sau campanii care pot fi utile sau pot ușura acțiunea guvernului față de adversarii noștri externi; va urmări vigilent presa minoritară; va interveni pentru pedepsirea sau suprimarea publicațiilor care jignesc spiritul național și interesele naționale.

Secțiunea presei externe: va urmări, cu ajutorul atașaților de presă din străinătate, toată presa străină,

ținând seama înainte de toate de interesele românești și va aduce la cunoștința guvernului articolele importante precum și toate informațiile care pot interesa România; va facilita corespondenților de ziare obținerea sau controlarea informațiilor destinate presei străine; va păstra contact cu redactorii rubricilor de politică externă ai presei interne, îi va pune la curent cu chestiunile externe și le va mijloci întrevederile de care pot avea nevoie; va transmite, prin Agenția Rador și eventual prin alte Agenții, informații presei străine; va plasa, prin atașații de presă, informații, articole, fotografii, în ziarele din străinătate.

Direcția propagandei: va întreține relații strânse și continue cu amicii și cu organizațiile amice României din străinătate; se va îngriji de scrierea și publicarea în limbile principale străine a unei serii de cărți cu caracter strict științific despre istoria, geografia, viața economică, literatura și arta românească, despre justiția îndeplinită prin tratatele de pace în Europa Centrală, despre imposibilitatea de a modifica actuala așezare, va mijloci scrierea de articole științifice literare sau politice de către bărbații noștri de știință și de către bărbații noștri politici cu autoritate și plasarea lor în revistele mari din străinătate; se va îngriji de scrierea unor răspunsuri documentate la articolele ce ne-ar ataca în presa străină, în cazul când legațiile și atașații de presă n-ar putea răspunde destul de documentat; va răspunde prin pamflete diferitelor pamflete de propagandă ungurească sau bulgară în care vom fi atacați; va facilita petrecerea în țară și va obține colaborarea personalităților marcante din viața politică, literară, științifică

și gazetărească a marilor țări occidentale; va organiza conferințe, expoziții, prezentații artistice românești în străinătate și, după caz, conferințe, expoziții și reprezentații artistice ale amicilor noștri din străinătate la noi în țară; va pune la dispoziția intelectualilor distinși și a societăților din străinătate care se ocupă cu simpatie de România literatura și materialul documentar de care ar avea nevoie și va conforma sforțările după cum se va desfășura acțiunea adversarilor noștri.

Direcția minorităților: va urmări viața intelectuală, economică și politică a minorităților etnice aflătoare în România și a minorităților românești din statele limitrofe; va urmări acțiunea ce s-ar face contra României pe această temă; va întreține legături cât de strânse – dar prudente – cu minoritățile românești de peste frontieră și cu coloniile românești de peste Atlantic; va încuraja și va susține lupta minorităților românești pentru drepturile ce le sunt garantate prin tratate, va interveni ca tratamentul căruia îi sunt supuse în România diferitele noastre minorități etnice să fie corespunzător tratamentului căruia îi sunt supuși, în țările naționalilor acestor minorități, conaționalii noștri.

Direcția cinematografului și a radiofoniei: Se va îngriji, direct sau prin acorduri cu societățile cinematografice, de confecționarea și rularea în țară și în străinătate a unui bun ziar cinematografic al României, de confecționarea unor filme cuprinzând vederi frumoase sau scene caracteristice din țară (castele, mănăstiri, vederi din Carpați, porturi dunărene și maritime,

localități de băi și de vilegiatură etc.) și de prezentarea lor în toată lumea; se va năzui să creeze o cinematografie românească; va organiza la posturile de radiodifuziune din țară și din străinătate conferințe și producții utile propagandei românești; a difuza, la posturile noastre, un ziar vorbit despre politica externă și unul, în limbile franceză, italiană, engleză și germană, despre viața și politică României.

Direcția turismului: va controla și dirija actualul Oficiu Național al Turismului, punându-i activitatea de acord cu interesele de Stat și cu scopurile esențiale ale propagandei noastre.

Serviciul administrației și al arhivelor va avea atribuțiile fixate prin însăși denumirea sa.

Evident această împărțire a atribuțiilor nu înseamnă crearea unor compartimente ermetice; ea este mai mult o indicare a liniilor generale ce vor trebui urmate.

Metodele ce vor trebui aplicate și izvoarele de documentare ce vor trebui utilizate vor depinde de suplețea, de priceperea și de cunoștințele științifice de specialitate ale conducătorului departamentului și ale principalilor săi colaboratori.

Este de la sine înțeles că acest departament va trebui să țină contact intim și adeseori să colaboreze efectiv cu organizațiile similare din Cehoslovacia și Iugoslavia.

Pentru satisfacerea nevoilor serviciului va fi necesar, după o estimare sumară, de un buget inițial de

aproximativ 90-100 milioane lei și un personal de aproximativ 60 de inși – intelectuali aleși -, inclusiv atașații de presă. O parte din acest personal poate fi detașat și din alte ministere (din Ministerul Externelor sau din cel al Instrucțiunii și Cultelor), altă parte poate fi angajată temporar pentru anumite lucrări sau anumite misiuni, osatura departamentului însă va trebui să fie formată din personal stabil, care se va specializa în acest gen de activitate.

În cazul când împrejurările n-ar permite înființarea unui departament special al propagandei, serviciul acesta ar putea fi îndeplinit și de un subsecretariat de stat. Desigur, însă, în acest caz autoritatea conducerii ei va fi mai scăzută, iar serviciul însuși va avea dimensiuni mai reduse. Numărul direcțiilor s-ar putea reduce, în această eventualitate, la trei: 1) a presei; 2) a propagandei și 3) a minorităților – cinematograful, radiodifuziunea și turismul trecând sub conducerea direcției propagandei.

Orice formă se va da însă serviciului nostru de propagandă, acesta nu va putea realiza nimic important, dacă cel ce va fi pus în fruntea lui nu va avea competență, zel și credință și nu se va bucura din partea guvernului și mai ales din partea Majestății Sale de o încredere deplină.

V. Stoica

București, 15 ianuarie 1937

Delegația ARLUS în URSS, primită De I. V. Stalin [1]

Stalin: *Câte universități sunt în România? Există învățământ primar obligatoriu? Atunci înseamnă că la Dv. nu există analfabetism? În această situație, nu sunt comisii ce acționează împotriva părinților care nu-și trimit copiii la școală? Statul se îngrijește de așa ceva? Sunt teatre în România? Cum se simt maghiarii sub stăpânirea românească?* [2]

P[arhon]: *Cei democrați se înțelegeau, cu ceilalți – mai puțin. Mai sunt reacționari, și la ei, și la noi, dar cu vremea îi vom învinge. Petru Groza le vorbește în limba lor și are mare trecere la ei.*

Stalin: *Sunt școli maghiare?*

Petrovici: *Da. Nu este sat maghiar fără școală primară maghiară; au o mulțime de școli secundare și o universitate de stat în Cluj cu limba de predare maghiară.*

Stalin: *Polonezii în Statele Unite n-au nici o școală, nici primară.*

---

[1] [Iunie 1945], ANIC, fond Vasile Stoica, dosar I/110, filele 1-5

[2] Până în acest loc, textul original dactilografiat a fost redactat în limba franceză, iar, în continuare, exclusiv în limba română.

Armata Roșie a provocat dezordine în România? Pentru că disciplina este foarte mare într-o armată în război, dar e mai greu să păstrezi aceeași disciplină când războiul s-a sfârșit. [3]

Parhon: *Sunt cazuri dar multe provocate de ai noștri, care s-au îmbrăcat în uniforme rusești. Prezența armatei e necesară.*

Stalin: *Noi am fost informați că în Polonia și Iugoslavia s-au petrecut lucruri care nu sunt spre onoarea Armatei Roșii. Ar fi de mirare ca la Dv. să fi fost altfel. Ce gândesc ceilalți ... (membri ai delegației)?*

Molotov: *Eu sunt colonel în armata română și ca militar pot afirma că comandanții sovietici țin o disciplină magnifică.*

Stalin: *În timp de război disciplina a fost foarte tare, dar în timp de pace disciplina scade.*

Petrovici: *Comandanții sovietici au bunăvoință și doresc mult să țină ordinea și disciplina. Din nenorocire sunt și elemente care în diverse ocazii produc dezordine. Populația este convinsă de aceasta. Aceste dezordini creează dificultăți ARLUS-ului și mișcării de democratizare a țării. Cred că comandanții ar putea să fie mai severi.*

(Stalin se joacă cu un creion roșu pe un bloc).

Stalin: *În ce orașe?*

---

[3] Referire la războiul din Europa, încheiat în mai 1945, în vreme ce în Extremul Orient ostilitățile au continuat până în august 1945, iar Japonia a capitulat oficial la 2 septembrie 1945.

Petrovici: *Cluj, Brașov, Sibiu. Nu, la Cluj nu mai sunt, dar la București.*

Stalin: *Dăunător pentru Armata Roșie.*

Petrovici: *N-am confundat Armata Roșie cu aceste elemente.*

Stalin: *Știu. Dar trebuie să mi se spună totul, ca să iau măsuri. În Polonia mi s-au plâns, în Iugoslavia la fel. Nu se poate ca în România lucrurile să fie clare. Cu cât veți spune mai franc adevărul, cu atât va fi mai bine.*

Oțetea: *La Iași a fost o situație gravă până în decembrie [1944], dar incidentele au fost semnalate autorităților rusești, încât s-au luat măsuri. Incidentele au încetat.*

Stalin: *Trebuie să știți că avem 11 milioane de oameni sub arme și că nu toți sunt sfinți. Sunt elemente vicioase contra cărora luptă. Am pus această întrebare spre a putea lua măsuri împotriva acestor elemente vicioase (vorba devine domoală, înceată).*

Rudenco: *Reacționarii pretind că elemente ale Armatei Roșii produc tulburări. Aceste cazuri se reduc în realitate la faptul că românii, elemente din Armata Română, se îmbracă în uniforme rusești și se dedau la jafuri. Lucrul acesta este exploatat de reacționari ca să compromită Armata Roșie. Dar nu numai atât, chiar reacționarii înscenează asemenea incidente, îmbrăcând jefuitori în uniforme ale Armatei Roșii.*

Stalin: *Mai are cineva de pus vreo întrebare?*

Rosetti: *Institutul de limbă și cultură rusă de pe*

lângă Universitatea București are nevoie de doi profesori și un director care ar fi bine să fie sovietici (Stalin notează).

Stalin: *Dacă av eți nevoie de cărți, dați o listă de ce anume aveți nevoie.*

Stalin: *Ar fi bine să dați în scris ceea ce cereți. Vom reflecta și, dacă va fi posibil, vom face totul.*

Parhon și **Petrovici:** *În special de buletinele de specialitate publicate de universități.*

Molotov: *Am cerut Vox-ului și acesta ne-a trimis foarte multe, dar mai trebuie [lucrări] de specialitate. Acum am cerut acestea în special și cred că Vox ne va satisface. Ne interesează filme și Dl. Kemenov ne ajută. Ne-a dat chiar acum un aparat, dar ne mai trebuie. De asemenea, Vox se ocupă de crearea legăturilor de corespondență între oamenii de știință ruși și români. Pentru masele largi ne trebuie film și aparate. Am primit un ajutor larg din partea oamenilor de artă și știință sovietici care ne-au vizitat și cred că acest sistem trebuie intensificat, căci s-a bucurat de mare succese, chiar de entuziasm. Reprezentanți ai artelor diferitelor naționalități sovietice, uncrainene și georgiene ar fi bineveniți. Am vorbit cu Kemenev, am fost ajutați de Comisia Aliată de Control, Generalii Susaikov și Vinogradov, și [de] Ambasadă, Kavtaradze și Dangulov.*

Stalin: *Ce s-a primit trebuie uitat. Spuneți ce doriți să primiți.*

Molotov: *În timpul cât ați stat aici ați văzut tot ce ați dorit?*

Toți: *Spunem că nu, fiindcă n-a fost vreme.*

Stalin: *Nu totul este ideal la noi. E destul rău. E departe de a fi ideal* (zâmbește). *De ce n-ați văzut și restul? Poate vi s-au arătat și satele lui Potemkin?*

Petrovici: *Nu, [este] vreme puțină.*

Stalin: *De ce nu stați mai mult?*

Petrovici: *Sunt rector.*

Eftimiu: *Ar fi bine să fie mijloace de transport mai bune.*

Stalin: *Sunt trenuri și avioane.*

Eftimiu: *Nu sunt destule.*

Stalin: *Vom face totul. Țările noastre trebuiau să se apropie de mult. Neînțelegeri istorice ne-au împiedicat. Acum situația e așa că ceea ce trebuia să se întâmple s-a întâmplat. Războiul ne-a apropiat. Nu e rău fără bine. Dar via comunicație e cea mai bună între oameni. Dacă românii vor putea da ocazie de întâlnire oamenilor de știință, artă, cultura și chiar populație. Dacă vreți, vom face tot posibilul.*

Oeriu: *Ce-am văzut în cele trei săptămâni, în laboratoare, în instituții, fabrici... Să ni se trimită o copie a expoziției din Leningrad, apoi maiștrii sovietici care să lucreze la noi în fabrici și să arate alor noștri.*

Stalin: *Ca o delegație sindicală reciprocă?*

Oeriu: *Nu ca o delegație, ci ca să lucreze efectiv.*

Stalin: *Mai bine se poate vedea cum lucrează aici.*

Cei ce vor să-i vadă, să vie aici. Dacă maiștrii sovietici s-ar duce în România, condițiile de lucru și tehnice ar fi altele și n-ar mai da tot ce știu. Mai bine să vie lucrătorii români și să vadă ce se lucrează. E mai natural și mai practic. Lucrătorii și tehnicienii polonezi au venit aici și au văzut uzinele.

Oeriu: *Să vie cercetătorii științifici.*

Stalin: *Nu avem nimic contra, dar, dacă sunt români doritori să se înscrie în universități și școli superioare rusești, s-ar putea aranja. În școli universitare etc.*

Oeriu: *Filme cu subiecte din viața țăranilor sovietici.*

Stalin: *Avem filme cu caracter științific, documentar pe care vi le putem trimite. Vom reflecta. Avem multe filme, în special țărănești.*

Stalin: *Mai aveți vreo chestiune? Am vorbit o oră și un sfert. Sunt fericit că am avut ocazia să stăm de vorbă.*

Stalin: *Am făcut puțin pentru România.*

Protestele **delegației.**

Stalin: *Am făcut război.*

Schimb de telegrame Vasile Stoica – Mareşal I. Antonescu

Mareşal
Ion Antonescu,[1]
Conducătorul Statului
București

Rog primiți cele mai calde și respectuoase urări de Anul Nou împreună cu asigurarea că în marea operă pe care o săvârșiți, Domnule Mareșal, pentru recâștigarea fruntariilor și demnității românești puterile mele vă stau la dispoziţiune cu același neclătinat devotament ca și în trecut.

Vasile Stoica

[1] ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 319.

Domnului
Vasile Stoica,[2]
Str. Nicolae Filipescu, 42
Loco

Mulțumesc călduros și vă trimit cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal **Antonescu**

Nr. 9060/A

9.I.1942

[2] *Ibidem,* f. 318.

Editura VICOVIA mulțumește D-nei **Lia Stoica** pentru acordul dat la reeditarea prezentei lucrări, D-lui **George Constantin** din Canada pentru sprijinul material și D-lui Prof. univ. dr. **Gh. Buzatu p**entru că a pus la dispoziție ultimele 3 anexe cât și pentru consistentul cuvânt introductiv.

Cuprins

Diplomație și Propagandă 5
Cuvânt Întregitor 17
În loc de Prefață 23
Prefața Autorului 27
INTRODUCERE 31
CAPITOLUL I (până la 1526)
Catolicizarea 55
CAPITOLUL II (1526-1599)
Întâiele atacuri calvineşti 66
CAPITOLUL III (1599-1691)
Mihai Viteazul 76
Noile atacuri calvine 83
CAPITOLUL IV (1599-1691)
Habsburgii în Ardeal 93
Planul Habsburgilor 98
Unirea 101
Nemulțumirile noastre 113
Episcopul Ioan Inocențiu Micu 123
Suferințele noastre și ajutorul Rusiei 138
Românii grăniceri. Şcoli româneşti 149
CAPITOLUL V (1784-1848)
Revoluția lui Horia 157
"Supplex Libellum Valachorum" 163
Vremuri noi. 1830 173
Avântul ungurismului 179
CAPITOLUL VI (1848-1867)
Pregătirea noastră 185

Unirea Ardealului cu Ungaria 205
Revoluția 208
Răsplata 220
CAPITOLUL VII (1867-1914)
Iarăși în mâna ungurilor 229
Pasivitatea 238
1877-1878 245
Programul de la 1881 251
"Memorandul" 256
Procesul "Memorandului" 273
Urmările osândei 284
Activitatea de azi 295
Maghiarizarea școlilor 302
Maghiarizarea bisericilor 313
Colonizări la sate și orașe 325
Noi și sașii 333
1913 354
ÎNCHEIERE 357
ANEXE
Un mănunchiu de isprăvi de ale autorităților și justiției ungurești
iunie 1897-april 1913 369
Problema Propagandei 418
Delegația ARLUS în URSS, primită De I. V. Stalin 436
Schimb de telegrame Vasile Stoica - Mareșal I. Antonescu 442

Există o *influență evreiască în lume?* Cartea *Influența evreilor în lume* din colecția POLITICI ȘI TENDINȚE demonstrează cu argumente științifice că evreii au pus la cale un sistem pentru a stăpâni lumea.

Lucrarea se găsește în librării ori poate fi comandată la tel. 0234 575929 ori pe adresa de mail: vicovia@gmail.com

DOCUPRINT
600343 Bacău, str. Letea, 30 bis
tel/fax 0234 588930
mobil 0744 774818
e-mail docuprint@clicknet.ro